

Latvijas Universitāte
Humanitāro zinātņu fakultāte

Laimdota Ločmele

Literatūrkritiskais naratīvs latviešu dienas presē
Promocijas darbs literatūrzinātnes nozarē, literatūras teorijas apakšnozarē

Promocijas darba zinātniskais vadītājs Dr. philol. Ojārs Lāms

Rīga, 2013.

EIROPAS SAVIENĪBA

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē». Projekta „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”

Vienošanās Nr. 2009/0138/1DP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/004 LU reģistrācijas Nr. ESS2009/77

Saturs

Ievads	5
1. Pētījuma teorētiskais pamats	15
1.1. Mediju kultūras pētījumi XX gadsimta teorētiskajā literatūrā.....	15
1.2. Naratīva semiotika un naratīva analīze strukturālismā.....	33
1.3. Teksta analīze poststrukturālismā.....	45
1.4. Semiotiskais komunikācijas modelis mediju kultūras pētniecībā.....	49
2. Literatūrkritiskā mediju teksta interpretācijas teorētiskie aspekti	63
3. Dienas laikrakstu literatūrkritiskā naratīva semiotiska analīze	77
3.1. Dienas laikrakstu literatūrkritiskā naratīva vieta mediju kultūrā.....	77
3.2. Literatūras ziņu strukturējums dienas laikrakstos.....	85
3.3. Laikrakstu recenziju naratīvā struktūra.....	93
3.4. Naratīvās struktūras laikrakstu blogos.....	105
3.5. Laikrakstu interviju naratīvā struktūra.....	111
3.6. Naratīvās struktūras garākos avīžrakstos un komentāros.....	116
4. Dienas laikrakstu literatūrkritisko naratīvu kontentanalīze	122
4.1. Literatūras telpas kā binārās opozīcijas atspoguļojums laikrakstu literatūrkritiskajos avīžtekstos.....	122
4.2. Literatūras komercializēšanās kā mediju kultūru raksturojošas īpašības atspoguļojums laikrakstu literatūrkritiskajā diskursā.....	138
4.3. Literatūras un kritikas pārmaiņu atspoguļojums laikrakstu literatūrkritiskajos avīžtekstos.....	146
4.4. Literārais kanons kultūras periodikas literatūrkritiskajā diskursā.....	157
Nobeigums	169
Secinājumi	176
Avoti (alfabētiskais saraksts)	178
Avoti (hronoloģiskais saraksts)	194
Izmantotā literatūra	211
Interneta avoti	216
Pielikumi	
1. pielikums.....	217
2. pielikums.....	218
3. pielikums.....	219
4. pielikums.....	220

5. pielikums.....	221
6. pielikums.....	222
7. pielikums.....	223
8. pielikums.....	224
9. pielikums.....	225
10. pielikums.....	227
11. pielikums.....	228
12. pielikums.....	230
13. pielikums.....	233
14. pielikums.....	234
15.pielikums.....	235
16.pielikums.....	236
17.pielikums.....	238

Ievads

Latvijā prese galvenokārt analizēta kā plašsaziņas līdzeklis, bet dienas laikrakstu literatūrkritiskie teksti latviešu literatūrzinātnē ir līdz šim maz pētīti. Mediju pētnieki un žurnālisti diskutē par sava darba kvalitāti un pēta informācijas vidi (Dimants, Russ-Mols 2009, Ločmele 2006, Brikše 2006), no filozofiskā un ētikas viedokļa informācijas vidi analizējušas filozofes Māra Rubene (Rubene 2006) un Skaidrīte Lasmane (Lasmane 2006, Lasmane 2012), pētīti mediju valodas izteiksmes līdzekļi, metaforas, valodas stereotipi (Veisbergs 2007, Liepa 2011), aprakstīta un analizēta avīžniecības vēsture (Dimants 1994, Zelče 2009). Analizējot presi kā mediju kultūras sastāvdaļu, minētie pētījumi ir nozīmīgi un noderīgi vispārīgai preses izpratnei. Tomēr joprojām nav pētījumu par laikrakstu tekstiem naratīva teorijas, tekstu tipoloģijas un semiotikas aspektā.

Šinī promocijas darbā dienas laikrakstu literatūrkritiskais naratīvs tiek analizēts naratīva semiotikas ietvarā kā daļa no kopējā latviešu dienas preses diskursa. Darbā analizēts literatūrkritiskais naratīvs drukātajā presē un attiecīgo laikrakstu interneta portālos – *Diena*, *NRA* un *Latvijas Avīze* no 2009. līdz 2012. gadam. Šāda analīze ļauj spriest par literatūrkritiskā diskursa attīstības tendencēm, par literatūras un kritikas nozīmi sabiedrībā, par literatūras un diskursa par literatūru recepciju kopumā. Promocijas darba tapšanas laikā ir strauji sarukusi kultūras periodika, vairs neiznāk mēnešraksts *Karogs* un nedēļas izdevums *Kultūras Forums*; laikraksti *NRA* un *Latvijas Avīze* ir samazinājuši literatūrkritisko tekstu apjomu. Valsts līmeņa literatūras periodiku veido izdevums *Latvju Teksti*, *satori.lv* interneta vidē un dienas laikrakstu literatūrkritiskie teksti (visvairāk *KultūrasDiena*), kuri sasniedz plašu auditoriju un kalpo kā vieta sarunai par literatūru un lasīšanu. 2012. gada nogalē izveidojies akadēmisks interneta žurnāls Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē *ubisunt.lu.lv*. Par literatūru raksta arī ziņu portālos *tvet.lv* un *delfi.lv*, pēdējā tiek publicētas arī grāmatu recenzijas. Šinī pētījumā dažādi dienas laikrakstu literatūrkritiskie tekstu veidi tiek aplūkoti vienlaikus gan kā publicistiski, gan arī kā zinātniski, kas tuvina literatūrzinātni ikdienas lasītājam un liek kritiķiem rast iespējas izteikties īsi un saistoši lasītājam, kam literatūrzinātne ir svešāka.

Promocijas darba **teorētiskais un metodoloģiskais pamats** ir literatūras un mediju pētniecības strukturālo un semiotisko tradīciju sintēze, kas balstās galvenokārt ārvalstu zinātnieku darbos. Teorētisko bāzi veido strukturālisma un semiotikas teorija – Ferdināna de Sosīra (*Ferdinand de Saussure*), Čārlza Sāndersa Pīrsa (*Charles*

Sanders Peirce), Kloda Levi-Strosa (*Claude Lévi-Strauss*), Romana Jakobsona (*Roman Jakobson*), Luisa Jeltsleva (*Louis Hjelmslev*), Rolāna Barta (*Roland Barthes*), Žana-Fransuā Liotāra (*Jean-François Lyotard*), Mišela Fuko (*Michel Foucault*), Umberto Eko (*Umberto Eco*) darbi, mediju pētnieku Teodora V.Adorno (*Theodor W.Adorno*), Maksa Horkheimera (*Max Horkheimer*), Valtera Benjamina (*Walter Benjamin*), Stjuarta Hola (*Stuart Hall*), Žana Bodrijāra (*Jean Baudrillard*), Duglasa Kelnera (*Douglas Kellner*), Džonatana Bignela (*Jonathan Bignell*), Maršala Makluena (*Marshall McLuhan*) darbi un darbi naratoloģijā, ko sarakstījuši Džeralds Prinss (*Gerald Prince*), Viljams Labovs (*William Labov*), H.P.Abots (*H.P.Abbot*). Šinī promocijas darbā vislielākā nozīme ir galvenokārt divu teorētiķu – Rolāna Barta (1915-1980) un Umberto Eko (1932) ieguldījumam. Abi autori ir teorētiski un praktiski saistīti ar literatūras un mediju kritiku, kā arī regulāri rakstījuši periodiskiem izdevumiem, piemēram, Barta krājumā *Mitoloģijas* apkopotas periodikā iepriekš publicētās esejas, kurās autors no zīmju teorijas viedokļa analizē kultūras parādības (presi, reklāmu, fotogrāfiju). Līdzīgi radušies Eko eseju krājumi *Travels in Hyperreality* (*Ceļojumi hiperrealitātē*), *How to Travel with a Salmon* (*Kā ceļot ar lasi*), *Turning Back the Clock* (*Pagriežot pulksteni atpakaļ*), *Inventing the Enemy and Other Occasional Writings* (*Ienaidnieka izdomāšana un citi gadījuma raksti*), kur tiek semiotiski skaidroti autora novērojumi. Gan Barts, gan Eko vairāk pievērsušies mediju analīzei nekā citi teorētiķi, kuru galvenā interese ir mākslas teksts. Abu zinātnieku darbus vieno nepārtrauktas kustības un nestabilitātes sajūta, nepieciešamība pielāgoties arvien jaunai kultūras situācijai. Rolāna Barta darbi ir zīmīgi ar to, ka tie iekļauj strukturālismu ar pāreju uz poststrukturālismu, ar to iezīmējot svarīgas pārmaiņas literatūrzinātnē, kas aptver autora, lasītāja un kritiķa nozīmes pārvērtēšanu, teksta analīzes un interpretācijas jautājumus. Umberto Eko ir semiotiķis, kas joprojām raksta medijiem un par medijiem, rada publicistikas, mākslas un zinātnes tekstus un spēj ātri reaģēt uz kultūras dzīves notikumiem.

Pastāv divas galvenās masu mediju izpratnes un pētniecības paradigmas – normatīvā un alternatīvā. Dominējošā paradigma ir normatīvā, un tā ir balstīta uz izpratni par labu sabiedrību – demokrātisku, liberālu, plurālu, sakārtotu, taisnīgu, sociāli intergrētu. Tiek pieņemts, ka šādā vēlamajā sabiedrībā darbojas mediji, kas bieži vien paši sevi uztver kā Rietumu pasaules vērtību un dzīvesveida popularizētājus. Rietumu pasaule arī orientē postkomunisma valstu medijus uz Rietumu modeli. Pētnieki, kas pārstāv alternatīvo mediju pētniecības paradigmu,

kritizē normatīvo paradigmu par tās atrautību no sociālās realitātes, par to, ka sabiedrības tēls medijos un reālā sabiedrība būtiski atšķiras. Tas ir vienpusīgs, mehānisks redzējums, saskaņā ar kuru neliela bagātā varas elite izmanto presi kā instrumentu, lai ar tās palīdzību pārliecinātu un informētu sabiedrību. Īstenībā preses ziņojumi, iespējams, nemaz nerasniedz adresātu vai arī sasniedz citus adresātus, nekā plānots, ziņojumi netiek saprasti tā, kā tie tiek sūtīti, komunikācijas kanālos var būt pārāk daudz trokšņa, kā dēļ ziņojums tiek izkropļots vai zūd pavisam, kā arī iespējami vēl citi starpnieki ziņojuma izplatīšanā, kuri arī varētu mainīt tā fokusējumu un līdz ar to – interpretāciju. Nosacīti normatīvā paradigma aizstāv pie varas esošo pretenzijas izplatīt viņu ziņojumus un ar to ir labēja, bet alternatīvā ir kreisi orientēta, jo skata komunikāciju no ziņojuma saņēmēja viedokļa, kurš bieži ir pakļautā pozīcijās. Atšķirībā no dominējošās alternatīvā jeb kritiskā paradigma skata komunikāciju starp pirmās pasaules valstīm un trešās pasaules valstīm nevis kā izglītojošu, bet kā ekonomisku un kultūras dominēšanu. Alternatīvā paradigma ir balstīta marksisma idejās un ideoloģijas izpratnē, kas paver daudz teksta interpretācijas iespēju. Tā kā dominējošā normatīvā paradigma drīzāk ir kvantitatīva, bet alternatīvā – kvalitatīva, redzams, ka alternatīvā ir tuvāka šī promocijas darba tematam. Receptīvais komunikācijas modelis izriet no kritiskās jeb alternatīvās paradigmas, kā arī tas atrodas humanitāro zinātņu pētniecības laukā atšķirībā no citiem (transmisijas, ekspresīvā, publicitātes) modeļiem, kas pieder sociālajām zinātnēm (McQuail 2000, 52-58). Preses saturs ir atvērts un polisēmisks un tiek interpretēts saskaņā ar lasītāja kultūras līmeni, izglītību, pieredzi, sociālo piederību u.c apstākļiem. Šis modelis atklāj, ka mediju vara ir daļēji iluzora, jo daļa no tās vienmēr pieder lasītājam. Receptīvais modelis izriet no galvenajiem strukturālisma un semiotikas principiem – jebkurš jēgpilns ziņojums ir veidots no zīmēm, kurām var piemist gan denotatīvā, gan konotatīvā nozīme.

Kopš pagājušā gadsimta sešdesmitajiem gadiem Rietumu kritiskajā literatūrā masu komunikācija tiek analizēta no semiotiskās perspektīvas (Eco 1979a, 13). Rietumu pasaulē komercializācijas rezultātā ar masu komunikācijas jēdzienu saprot virkni žanru: beletristiku, televīziju, detektīvus, komiksus, popmūziku, filmas, avīzes, žurnālus, video spēles un citus. Latviešu literatūrzinātnē šāda komunikatīva pieeja kultūrai nav populāra, bet tā varētu palīdzēt izprast pārmaiņu laiku kultūrā un ar to saistītos izaicinājumus, kas kopš Latvijas valsts neatkarības ienākuši mūsu kultūras dzīvē ar jaunu problēmu loku, kas saistītas ar komercializāciju un brīvo tirgu, jaunu

skatījumu uz vērtībām, latviešu kultūras, valodas, rakstnieka un literatūras vietu, nozīmi un prestižu sabiedrībā. Semiotiķis un mediju pētnieks Umberto Eko uzskata, ka masu komunikācijas teorijas un semiotisko analīzi var lietot dažādiem žanriem ar šādiem priekšnoteikumiem: pirmkārt, to var izmantot industriālajā sabiedrībā, kura šķiet diezgan homogēna, bet īstenībā tajā ir daudz atšķirību un kontrastu; otrkārt, šajā sabiedrībā pastāv komunikācijas kanāli, kas rada iespēju, ka ziņojumus saņem neierobežots adresātu skaits dažādās socioloģiskās situācijās. Treškārt, minētajā sabiedrībā ir cilvēku grupas, kas izstrādā un izsūta ziņojumus masveidā kā precī. Kad ir šie trīs priekšnoteikumi, tad atšķirības starp dažādiem komunikācijas līdzekļiem (filma, avīze, televīzija) kļūst mazāk izteiktas, bet priekšplānā izvirzās kopējās struktūras un efekti. Tādējādi dienas preses literatūrkritisko naratīvu var izzināt kā masu kultūras jeb komunikācijas sastāvdaļu, iepriekš pieņemot, ka kultūra ir komunikācija. Kopš strukturālisma kultūra tiek apskatīta kā valoda; Rolāns Barts darbā *Mitoloģijas* apgalvo, ka mīts ir vārds, un mīts var būt viss.

Katra lieta pasaulē var pāriet no slēgtas un mēmas eksistences mutvārdu stāvoklī, kas pieejams sabiedrības apgūšanai .. (Barts 2010, 179).

Semiotikas teorijas galvenais mērķis ir izveidot vienotu pētniecības modeli katram pētāmajam gadījumam, katram tekstam. Šādu modeli sāka veidot strukturālisti. 1964. gadā Rolāns Barts rakstīja, ka semiotiskās analīzes mērķis ir rekonstruēt mehānismu, atveidot zīmju sistēmu modeļus, lai izpētītu, kā tie darbojas. Tā ir metode, ar kuru pētāmā sistēma tiek apskatīta no iekšpuses. Šai sistēmai jāiezīmē ārējās robežas – jāveido materiālu korpus – galīgs materiālu kopums, ko pētnieks izvēlas darbam. Korpusa veidošanā Barts iesaka ņemt vērā šādus kritērijus: pirmkārt, tam jābūt pietiekami plašam, lai rastos pārliecība par to, ka tas satur pietiekami daudz līdzību un atšķirību; ja to aplūkojot vēl un vēl, nerodas jauns materiāls, tad korpus ir pietiekami piesātināts. Otrkārt, korpusam jābūt pēc iespējas viendabīgam, tam jāastāv no viena veida tekstiem. Treškārt, tam jābūt viendabīgam laika ziņā, izslēdzot diahroniskos elementus, cik vien iespējams. Pētot presi, jācenšas aptvert vairākus laikrakstus, kas iznākuši vienā noteiktā laikā, nevis vienu laikrakstu vairāku gadu garumā (Barthes 1977a, 93-98). Eko uzskata, ka zinātnes nozarei, kura pēta masu komunikāciju, nav jābūt teorijai, kas tieši un specifiski saistīta ar komunikāciju, bet gan plašākai nozarei – vispārējai zīmju teorijai. Semiotika ir augsta līmeņa metavaloda, kas piedāvā kompleksu mediju tekstu perspektīvu (kā šie teksti tiek saražoti, kādi tie ir un kāda ir to recepcija) un kuras nozīme mediju pētniecībā ir

netieša, jo tā sagādā plašu ietvaru mediju studijām, bet nepiedāvā precīzas darba metodes (Gane 2005, 196-197).

Pētījuma objekts ir dienas preses literatūrkritiskais naratīvs avīzēs drukātā un elektroniskā veidā no 2009. gada līdz 2012. gada aprīlim – *Diena*, *Latvijas Avīze* un *Neatkarīgā Rīta Avīze* –, un tam ir raksturīgi šādi tekstu veidi: recenzijas, intervijas, garāki avīzraksti, īsās ziņas, blogi, komentāri. Promocijas darbā izmantoti arī daži senāki avīzteksti, nekā norādīts pētāmajā periodā, ja tajos formulētas šim darbam būtiskas atziņas, bet kopumā par pētījuma objektu ar nolūku ir izvēlēti pēc iespējas nesenāki literatūrkritiskie teksti dienas periodikā, neatraujot tos no laikrakstu iepriekšējā literatūrkritiskā diskursa.

Izpētes priekšmets ir laikrakstu literatūrkritiskā naratīva iezīmes – semantiskās un sintaktiskās teksta struktūras. Promocijas darbā tiek veidota tekstu tipu klasifikācija, ņemot vērā, ka literatūrkritiskie avīzteksti savā starpā atšķiras pēc semantisko un sintaktisko struktūru klātbūtnes un izvietojuma tekstā. Recenzijas, ziņu raksti, blogi, intervijas, garie raksti un interneta komentāri tiek apskatīti kā komunikācijas procesa sastāvdaļa, kur sūtītājs ar zīmju palīdzību sūta ziņojumu adresātam, kurš to interpretē saskaņā ar sūtītājam un adresātam kopīgo kodu. Tādējādi izpētes priekšmets ir arī pats komunikācijas process, kuru nodrošina dienas mediju literatūrkritiskie raksti, un no komunikācijas izrietošie rezultāti: tekstu recepcija un interpretācija.

Darba **mērķis** ir semiotiski analizēt dienas preses literatūrkritiskos tekstus saskaņā ar semantisko un sintaktisko makrostruktūru klātbūtni un izvietojumu tajos, aprakstīt literatūrkritisko laikrakstu tekstu tipus pēc to struktūras īpašībām, izpētīt laikrakstu literatūrkritisko tekstu tipu interpretācijas iespējas saskaņā ar katram tipam atbilstošajām lasīšanas stratēģijām, veikt literatūrkritiskā avīžu diskursa kontentanalīzi. Promocijas darba mērķis ir analizēt literatūrkritiskos avīztekstus kā daudzveidīga kultūras komunikācijas procesa ziņojumus, kas saistīti gan ar mākslas, gan zinātnes tekstiem, gan publicistiku, kā arī to, ka dienas periodikas literatūrkritiskie teksti pastāv gan drukātā, gan elektroniskā formā.

Promocijas darba mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi **uzdevumi**: izpētīt un salīdzināt ar tekstu analīzi saistītos teorētiskos darbus, koncentrēti formulēt izstrādājamam darbam būtiskās atziņas, konstruēt darbam nepieciešamo teorētisko modeli, izveidot dienas laikrakstos atrodamo literatūrkritisko rakstu korpusu, kas

nepieciešams semiotiskajai analīzei (no drukātajiem laikrakstiem un elektroniski – no attiecīgajiem portāliem), un veikt atlasīto tekstu semiotisku analīzi.

Pētījuma **novitāte** saistīta ar to, ka dienas preses literatūrkritiskais naratīvs Latvijā semiotiski tiek analizēts pirmo reizi. Mediju kultūra brīvā tirgus apstākļos ir raksturīga parādība ar lielu žanrisko daudzveidību (prese, televīzija, komiksi, detektīvi, popmūzika, videospēles, reklāma u.c.). Kopš neatkarības atgūšanas mūsu valsts ir izvēlējusies kapitālistisko attīstības ceļu, kas likumsakarīgi ietekmē mūsu kultūru, literatūru, kritiku, literatūras recepciju un lasīšanas paradumus. Preses tekstiem tāpat kā citiem tekstiem masu kultūrā jāiekļaujas lielajā tekstu aprites procesā, kuru raksturo liels to daudzums, tie ir komerciāli teksti, masveidā saražoti kā prece pārdošanai (tas attiecas gan uz preses, gan mākslas tekstiem) un patērēšanai lielos daudzumos. Šādi apstākļi jau izraisījuši apdraudējumu literatūrkritisko tekstu pastāvēšanai dienas presē, kā arī latviešu oriģinālliteratūras attīstībai, jo tie neiekļaujas komerciālajā tekstu apritē, kas vairāk orientēta uz izklaidi un praktiskumu. Promocijas darbā preses literatūrkritiskais naratīvs plašākā kontekstā analizēts ar semiotiskā komunikācijas modeļa palīdzību. Par priekšrocību uzskatāms tas, ka pētījumam izmantota semiotika – plašāka zinātnes nozare, kas nav tieši un specifiski saistīta tikai ar plašsaziņas līdzekļiem, bet ar komunikācijas procesa izpēti vispār.

Promocijas darba **struktūru** veido ievads, 4 nodaļas ar apakšnodaļām un nobeigums. **Ievads** pamato promocijas darba tēmu, formulē pētījuma priekšmetu, izpētes objektu, mērķi un uzdevumus, teorētisko un metodoloģisko pamatu, promocijas darba novitāti, raksturo darba struktūru un tēmas aprobāciju starptautiskajās zinātniskajās konferencēs un publikācijās. Ievada noslēgumā pievienoti paskaidrojumi par disertācijā izmantoto darbu nosaukumu atveidojumu, citēšanas kārtību, atsauču sistēmu un lietotajiem izcēlumiem. Promocijas darba 1. un 2. nodaļa veido pētījuma teorētiskos un metodoloģiskos pamatus, bet 3. un 4. nodaļa attiecīgi saistīta ar literatūrkritisko naratīvu struktūru izpēti un literatūrkritisko tekstu veidotā komunikācijas procesa semiotisku analīzi. 1. nodaļu **Pētījuma teorētiskais pamats** veido 4 apakšnodaļas; 1. apakšnodaļa aptver Rietumu mediju kultūras sistemātisku pētījumu pirmsākumus Frankfurtes un Birmingemas skolās, definē mediju kultūru kā komunikāciju nepārtrauktā mainības situācijā, kas nosaka arī mediju kultūras pētniecības teorētisko metožu kopuma nepastāvību un mainīgumu. 1. nodaļas 2. apakšnodaļā tiek definēti galvenie naratīvu struktūranalīzei nepieciešamie jēdzieni, analizēta zīmes izpratne semiotikas teorijā un Rolāna Barta aprakstītais

naratīvu struktūranalīzes modelis. 1. nodaļas 3. apakšnodaļā tiek analizētas pārmaiņas tekstu analīzes metodoloģijā poststrukturālismā, formulētas XX gadsimta 70. un 80. gadu mediju tekstu pētniecības tendences, 1. nodaļas 4. apakšnodaļā tiek aprakstīts semiotiskais komunikācijas modelis, kuru, balstoties uz iepriekšējiem semiotikas teorijas sasniegumiem, izveidojis Umberto Eko. Promocijas darba 2. nodaļā **Literatūrkritiskā mediju teksta interpretācijas teorētiskie aspekti** tiek formulēti interpretācijas teorijas galvenie principi un aprakstīti iespējamie mediju teksta interpretācijas veidi, uzsverot adresāta interpretācijas brīvību un nosakot interpretāciju ierobežojošos faktoros. 3. nodaļa **Dienas laikrakstu literatūrkritiskā naratīva semiotiska analīze** sastāv no 6 apakšnodaļām, kur 1. apakšnodaļā tiek raksturota dienas laikrakstu literatūrkritiskā naratīva vieta mediju kultūrā, bet sekojošajās apakšnodaļās tiek analizēti dienas periodikas literatūrkritiskie naratīvi atbilstoši to tipoloģijai: 2. apakšnodaļā – ziņu raksti, 3. apakšnodaļā – recenzijas, 4. apakšnodaļā – blogi, 5. apakšnodaļā – intervijas un 6. – garāki avīžraksti un interneta komentāri. Promocijas darba 4. nodaļa **Dienas laikrakstu literatūrkritisko naratīvu kontentanalīze** sastāv no 4 apakšnodaļām, kurās analizētas literatūrkritiskajos tekstos dominējošās tēmas (1. – 3. apakšnodaļa) un tēma, kura neguva pietiekami plašu atspoguļojumu kultūras presē, bet kurai saskaņā ar ierastu kārtību, kādā tiek pieņemti un īstenoti lēmumi kultūras dzīvē, vajadzēja būt vienai no svarīgākajām literatūras periodikas tēmām. Visas četras 4. nodaļas apakšnodaļas pēta komunikācijas procesu, kas noticis un joprojām turpinās dienas periodikā. Semiotikas teorija ļauj veidot pieņēmumus par atsevišķu tēmu popularitāti medijos, kā arī izskaidrot veidu, kā komunikācija norisinās pašreiz un iezīmēt iespējamās komunikācijas procesa attīstības perspektīvas nākotnē. 4. nodaļas 1. apakšnodaļā tiek analizēts, kā literatūras periodikā tiek atspoguļots literatūras sadalījuma augstajā un zemajā, 4. nodaļas 2. apakšnodaļā literatūras komercializēšanās tiek analizēta kā semiotisks process, 4. nodaļas 3. apakšnodaļā no zīmju teorijas viedokļa tiek pētīts, kā presē atspoguļojas sociālās un kultūras pārmaiņas literatūrā un kritikā. 4. nodaļas 4. apakšnodaļa veltīta literārā kanona tēmas izpētei, kas medijos un sabiedrībā neguva atsaucību. Promocijas darba **Nobeigumā** sniegti secinājumi par dienas periodikas literatūrkritisko naratīvu tipoloģiju, sintaktisko un semantisko makrostruktūru klātbūtni tekstā un ietekmi uz teksta interpretācijas stratēģijām, kā arī par veidu, kā notiek komunikācija starp lasītāju, kritiķi un rakstnieku par tēmām, ko dienas periodika atspoguļo visvairāk un kāda varētu būt šīs komunikācijas attīstības perspektīva no semiotikas viedokļa.

Promocijas darbā ietilpst 8 *secinājumi*, analīzei atlasīto literatūrkritisko naratīvu korpus (avoti) alfabētiskā un hronoloģiskā secībā, *izmantotās literatūras* saraksts, *interneta avoti* un 17 *pielikumi*.

Promocijas darba galvenie atzinumi **aprobēti** 9 starptautiskajās konferencēs, par promocijas darba tēmu izstrādātas 9 publikācijas, no tām 7 iekļautas zinātnisko rakstu krājumos, 2 pieņemtas publicēšanai.

Ziņojumi par promocijas darba tēmu:

Starptautiskā zinātniskā konference „Centrs – perifērija” kultūrā Daugavpils Universitātē 11.05.2012, referāts *Literārais kanons dienas laikrakstu literatūrkritiskajā diskursā*; Starptautiskā zinātniskā konference *Autors. Teksts. Laikmets* Rēzeknes Augstskolā 27.04.2012, referāts *Literatūras kritikas tekstu analīze 2010. un 2011. gada dienas laikrakstos*; Starptautiskā zinātniskā konference *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* Liepājas Universitātē 1.-2.03.2012, referāts *Literatūrkritiskais naratīvs jaunākajā latviešu dienas presē. Augstās un zemās literatūras atspoguļojums*; XX Starptautiskie Zinātniskie Lasījumi, 2009, Daugavpils Universitāte, referāts *Zīmes un lietas: semiotisks skatījums uz jaunāko latviešu dienas presi*, publicēts Zinātnisko rakstu krājumā, Daugavpils Universitāte; Starptautiskā zinātniskā konference *Vārds un tā pētīšana aspekti*, 2009, Liepājas Universitāte, referāts *Semiotiskā pieeja mediju kultūras pētniecībā*, publicēts Zinātnisko rakstu krājumā, Liepājas Universitāte; Starptautiskā Zinātniskā konference *Racionālais, iracionālais kultūrā, literatūrā, mākslā*, 2007, Daugavpils Universitāte, referāts *Racionālais un iracionālais jaunākās latviešu preses un lasītāju attiecībās*, publicēts Zinātnisko rakstu krājumā, Daugavpils Universitāte, 2008; Starptautiskā Zinātniskā konference Liepājas Pedagoģijas Augstskolā, 2006, referāts *Latviešu jaunākās preses diskurss no Mišela Fuko viedokļa*, publicēts Zinātnisko rakstu krājumā *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*, rakstu krājums 12, Liepājas Pedagoģijas akadēmija, 2007; Starptautiskie Zinātniskie Lasījumi, 2006, Daugavpils Universitāte, referāts *Lauku stāstījumi jaunākajā latviešu presē*, publicēts Zinātnisko rakstu krājumā *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas Pilsētas teksts literatūrā un kultūrā*, Daugavpils Universitāte, 2007; Letonikas pirmais kongress, 2005, Rīga, referāts *Latviešu preses stāstījumi kriminālziņās*, publicēts Letonikas pirmā kongresa rakstu krājumā *Valodniecības raksti*, Latvijas Zinātņu akadēmija, Rīga, 2006.

Zinātniskās publikācijas par promocijas darba tēmu:

1. *Zīmes un lietas: semiotisks skatījums uz jaunāko latviešu dienas presi*, „Kultūras studijas. Priekšmetu pasaule literatūrā un kultūrā. Zinātnisko rakstu krājums.III.” Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011, 9 lpp.
2. *Semiotiskā pieeja mediju kultūras pētniecībā*, Zinātnisko rakstu krājums „Vārds un tā pētīšanas aspekti” 14 (II), Liepājas Universitāte, 2010, 10 lpp.
3. *Racionālais un iracionālais jaunākās latviešu preses un lasītāju attiecībās*, Zinātnisko rakstu krājums, Daugavpils Universitāte, 2008, 8 lpp.
4. *Latviešu jaunākās preses diskurss no Mišela Fuko viedokļa*, Zinātnisko rakstu krājums „Aktuālas problēmas literatūras zinātnē”, rakstu krājums 12, Liepājas Pedagoģijas akadēmija, 2007, 12 lpp.
5. *Lauku stāstījumi jaunākajā latviešu presē*, Zinātnisko rakstu krājums „Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas. Pilsētas teksts literatūrā un kultūrā”, Daugavpils Universitāte, 2007, 5 lpp.
6. *Latviešu preses stāstījumi kriminālziņās*, Letonikas pirmā kongresa rakstu krājums „Valodniecības raksti”, Latvijas Zinātņu akadēmija, Rīga, 2006, 6 lpp.
7. *Latvian Press Narratives*, Humanities and Social Sciences Latvia, 1(47) 2006, 12 lpp.

Zinātniskās publikācijas, kas iesniegtas un pieņemtas publicēšanai:

1. Publicēšanai pieņemts raksts *Literatūrkritiskais naratīvs jaunākajā latviešu dienas presē. Augstās un zemās literatūras atspoguļojums* Liepājas Universitātes rakstu krājumā.
2. Publicēšanai pieņemts raksts *Literārais kanons dienas laikrakstu literatūrkritiskajā diskursā* konferences „Centrs – perifērija” kultūrā krājumā *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas* Daugavpils Universitātē.

Paskaidrojumi :

1. Ārzemju autoru darbu nosaukumi promocijas darbā minēti latviski, ja darbs izdots latviešu valodā. Gadījumos, kad darbi nav tulkoti latviešu valodā, to nosaukumi minēti oriģinālvalodā, tiem tekstā parādoties pirmo reizi, pievienots tulkojums latviski apaļajās iekavās.
2. Citāti no ārzemju autoru darbiem tekstā iekļauti latviešu valodā. Gadījumos, kad darbs nav izdots latviešu valodā, izmantotie citāti tekstā doti šī promocijas darba autores tulkojumā, bet citātu teksts oriģinālā norādīts zemsvītras piezīmēs.

3. Promocijas darbā izmantotas triju veidu atsauces. Atsauces uz teorētiskajiem avotiem norādītas tekstā pēc sistēmas „autors – publicēšanas gads – izmantotās lappuses”, atsauces uz laikrakstu literatūrkritiskajiem avīžtekstiem norādītas tekstā pēc sistēmas „laikraksta nosaukums – publicēšanas datums – raksta nosaukums”. 3. nodaļas 3. apakšnodaļā norādīts arī avīžtekstu (recenziju) apjoms vārdos, jo tas ir būtisks izvērtējot laikrakstu recenziju sintaktiskās un semantiskās struktūras. Promocijas darbā izmantotas arī atsauces uz interneta avotiem, kas norādītas zemsvītras piezīmēs un ietver autora vārdu, raksta nosaukumu, interneta vietni un materiāla aplūkošanas datumu.
4. Izcēlumi. Kā galvenais izcēluma veids šajā promocijas darbā lietots kursīvs, kurā doti citāti tekstā, teorētiski jēdzieni svešvalodās, teorētisku vārdi oriģinālvalodā un darbu nosaukumi gan latviešu, gan oriģinālvalodās ar latviešu tulkojumu iekavās.
5. Saīsinājumi. Promocijas darbā lietoti šādi latviešu dienas periodikas izdevumu saīsinājumi: *LA – Latvijas Avīze*, *KD – KultūrasDiena*, *NRA – Neatkarīgā Rīta Avīze*. Citu saīsinājumu tekstā ir nedaudz un tie skaidroti, tiem pirmo reizi parādoties tekstā (piemēram, ACTA, 81.lpp.). Bieži lietoti saīsinājumi, tādi kā LNB, tekstā nav skaidroti.

1. Pētījuma teorētiskais pamats

1.1. Mediju kultūras pētījumi XX gadsimta teorētiskajā literatūrā

Starptautisko mediju kultūras pētījumu sākums saistās ar Frankfurtes skolu no XX gadsimta trīsdesmitajiem līdz piecdesmitajiem gadiem Vācijā un ārpus tās robežām un Birmingemas skolu (1964-2002) Lielbritānijā. Gan Frankfurtes, gan Birmingemas skolas radušās marksisma iespaidā, tās analizē mediju produkciju, kas radusies kapitālistiskās ražošanas rezultātā, tāpēc daļa mediju kultūrā lietotās terminoloģijas atspoguļo šķirisku kultūras skatījumu. Marksistiskā kritika joprojām pastāv, tā ir aktīvs spēks, kultūras un literatūras analīzes forma, par ko liecina tas, ka joprojām ir teorētiķi marksisti. Terijs Īgltons, kas pārstāv marksistisko kritiku plašākā nozīmē, neasociējot to ar Padomju Savienību, komunisma šausmām un sociālistiskās sistēmas fiasko, 2002. gada *Marksisms un literatūras kritika* izdevuma priekšvārdā raksta:

Marksistiskās kritikas mantojums ir ārkārtīgi plašs un auglīgs; un, tāpat kā jebkuras citas kritikas metodes, arī tā vērtības mēru nosaka, cik daudz tas spēj izgaismot mākslas darbā, nevis tikai, vai marksisma politiskās cerības ir tikušas realizētas praksē (Īgltons 2008, 8-9).

Rietumu kritiskā teorija ir ar kreisu ievirzi, un tas daļēji nosaka šinī promocijas darbā lietoto terminoloģiju, lai gan promocijas darbs izstrādāts literatūras teorijā, nevis socioloģijā vai politoloģijā.

Frankfurtes skolas XX gadsimta trīsdesmito gadu kritiskās teorijas tiek uzskatītas par mediju kultūras sistemātiskas izpētes sākumu, lai gan pirmie masu kultūras kritikas raksti parādījušies jau XIX gadsimta vidū (McQuail 2000, 95). Frankfurtes skola tika izveidota, lai izpētītu, kāpēc nav piepildījies Marksa paredzējums par sociālajām pārmaiņām sabiedrībā. Dominējošās šķiras ideoloģija bija sākusi ietekmēt ekonomisko bāzi, īpaši izplatot no marksistu viedokļa nepareizu – samierniecisku noskaņojumu darbaļaudīs un palīdzot viņiem asimilēties kapitālistiskajā sabiedrībā, mazinot šķiru pretrunas un samierinot apspiedējus un apspiestos. Tas bija panākts ar komercializētās masu kultūras palīdzību. Frankfurtes skolas kritiķiem raksturīgs ass un pesimistisks skats uz masu kultūru. Kultūras produkti tiek saražoti kā preces un pārdoti mediju tirgū, tiem piemīt maiņas vērtība, patērētājs iemaina savu naudu pret labsajūtu, izklaidi, iluzoru paštēlu, kas bieži vien slēpj īsto sabiedrības struktūru un cilvēka vietu tajā. Jo vairāk kultūra tiek komercializēta, jo drīzāk tā zaudē savu kritisko potenciālu, vērtību izvērtēšanas spēja

tiek aizvietota ar tirgus kritērijiem – cenu un pieprasījumu. Šī skola uzlūko mediju kultūru kā manipulācijas mehānismu, auditorija ir kolektīvs subjekts – masa, vispārināta un abstrakta. Mūsdienās Frankfurtes skolas kategoriskais dalījums augstajā un zemajā kultūrā ir problemātisks un nav vairs pilnībā akceptējams, turklāt tagad tiek ņemts vērā ziņojuma kodēšanas un atkodēšanas mehānisms un tiek uzsvērta auditorijas aktivitāte ziņojuma interpretācijā. Tomēr Frankfurtes skolas pārstāvji bija pirmie, kas sistemātiski analizēja masu kultūru un komunikāciju no kritiskās sociālās teorijas viedokļa, viņi radīja metodes, kā pētīt sarežģītās attiecības starp tekstiem, auditorijām, kultūras industriju, valsti un kapitālistisko ekonomiku, tādējādi integrējot komunikācijas un kultūras pētniecību kritiskajā teorijā un padarot to par mūsdienu sabiedrības pētniecības sastāvdaļu.

Frankfurtes skolas teorētiķi Teodors Adorno (*Theodor W. Adorno*) un Makss Horkheimers (*Max Horkheimer*) darbā *Apgaismības dialektika* (1944) apgalvo, ka kultūra ir ierocis, ar kuru masām atņemt intelektuālās un radošās spējas un nodrošināt kontroli pār tām. Masu kultūras produkti padara subjektu par ražošanas un patērēšanas automātu. Līdz ar to subjekts vairs nepiedalās vēsturiskās situācijas veidošanā, bet nododas fiktīvās masu kultūras ietekmei, kas ir reālās dzīves aizvietotāja. Masu kultūra vieš rezignāciju, samierināšanos, konformismu un mudina pieņemt esošo situāciju kā pašsaprotamu. Adorno un Horkheimers uzskata, ka kultūra unificē visas dzīves jomas. Industriālajā kultūrā tiek izplatīts uzskats, ka patērētājiem vajadzīgi identiski produkti un ka patērētāji neprotē pret masu kultūras izplatību tieši tāpēc, ka tā tiek pieprasīta. Īstenībā jaunās tehnoloģijas pastiprina to sabiedrības grupu varu, kuru rokās ir ekonomiskais spēks. Masu kultūras produkti, piemēram, raksti dažādos žurnālos, neatšķiras ar saturu, bet gan ar to, ka tiek klasificēti dažādām lasītāju grupām. Auditorija saņem dažādas kvalitātes masu produkciju, patiesībā tai tiek pasniegta ideoloģiska hierarhiskā dalījuma mācībstunda. Iecerēts, ka šīs paraugstundas saņēmējam spontāni jāreaģē saskaņā ar iemācīto patērētāju klasifikāciju un atkārtoti jāizrāda nepieciešamība pēc viņa grupai adresētajiem ziņojumiem. Adorno un Horkheimers uzskata, ka kultūra ir ārkārtīgi formalizēta, kas top redzams, kad mākslīgi sargrupētie produkti galu galā, kā izrādās, ir vieni un tie paši. Katrs sabiedrības loceklis ir ietverts šinī klasifikācijā, katrs ir iesaistīts, jo, kā uzskata Adorno un Horkheimers, neiekļauties ir neiespējami. Masu kultūra izslēdz jauno un savādāko ar jaunā imitāciju, nepārtrauktu kustību, ritmu, veidošanu un

pārveidošanu, jo tad pastāvošajā nekas nemainās, nerodas nekas neparedzēts un nevēlams.

.. "jaunais" ir jaunā izslēgšana. Mašīna rotē vienā un tajā pašā vietā. Būdama patēriņa noteicēja, tā vēl neizmēģināto izslēdz kā risku. .. Nekas nedrīkst apmierināties ar veco, visam ir nemitīgi jādarbojas, jābūt kustībā. Vienīgi vispārējā mehāniskās produkcijas un reprodukcijas ritma uzvara var solīt, ka nekas nemainīsies, ka neradīsies nekas negaidīts (Horkheimers, Adorno 2009, 200-201).

Šie vārdi ir patiesi arī mūsu pašreizējos apstākļos, kad apgādi labprāt izdod vienu un to pašu žanru tekstus, kas ir labi pieprasīti un pirkti – tulkoto ārzemju literatūru, nevis latviešu oriģinālliteratūru. Izdevniecības nevēlas riskēt, jo var paredzēt, ka grūtāk lasāmā latviešu literatūra netiek izpirkta un var nest zaudējumus. Jaunais tiek noraidīts ar regulāru periodikas izdevuma ārējā izskata atjaunināšanu, ziņu portāla lapas mainīšanu. Bieži tos pašus rakstus var lasīt rubrikās ar līdzīgu virsrakstu citā šriftā citā vietā. Piemēram, pēc portāla vizuālā tēla maiņas uzreiz nevar atrast, kur *NRA* ir grāmatu apskats, jo tas ir paslēpts mazā lodziņā izklaides sadaļā. Tas noticis brīdī, kad *NRA* vairs npublicē recenzijas un arī citu literatūrkritisko tekstu skaits ir sarucis. Mūsu laikrakstu portālos šāda mainības imitācija var tikt uztverta kā vairīšanās no garlaicības, bet patiesībā ar to tiek maskēts literatūrkritisko tekstu skaitliskais niecīgums vai pat to neesamība. Garlaicība ir neizbēgams rezultāts, jo, pēc Adorno un Horkheimera domām, nekas būtiski nemainās, izklaide ir darba turpinājums, tā ir līdzeklis, lai pārciestu mehanizētā darba monotonumu. Izklaide tieši tāpēc pārvēršas par nāvīgu garlaicību, ka tai ir jāpaliek viegli uztveramai un tai nav tiesību pieprasīt adresāta prāta piepūli. Kultūras industrija krāpj savu auditoriju ar nepiepildītiem solījumiem, masu kultūra ir iluzora, jo tā nesniedz nekādas atbildes. Auditorija tiek piesaistīta ar vienkāršotiem paņēmieniem, ar ideoloģiskiem uzsauzieniem, ar mākslīgi izraisītiem smiekliem, kas aizvieto patiesu gandarījuma vai laimes izjūtu. Tādā veidā ideoloģija ir ar nolūku veidota neskaidra, izklienāta un bezpersoniska, kas to nepadara mazāk iedarbīgu, bet tieši otrādi – bezpersoniskums ir īstais ideoloģijas pamatinstruments.

Kultūra ir paradoksāla prece. Tā ir tik pilnīgi pakļauta apmaiņas likumam, ka vairs netiek mainīta. Tā tik akli izšķīst lietojumā, ka to vairs nav iespējams izlietot. Tādēļ tā saplūst ar reklāmu. Jo bezjēdzīgāka šķiet reklāma monopola apstākļos, jo visvarenāka tā kļūst. Motīvi ir pietiekami ekonomiski. Ir pārāk

skaidrs, ka būtu iespējams dzīvot bez visas kultūrindustrijas, pārāk lielu pārsātinājumu un apātiju tā rada patērētājā. Taču šeit nekas nav iesākams. Reklāma tai ir dzīvības eliksīrs. Taču, tā kā kultūrindustrijas produkcija baudu, ko sola kā precī, reducē uz kailu solījumu, tā galu galā pati sakrīt ar reklāmu, kura tai ir vajadzīga tās nebaudāmības dēļ (Horkheimers, Adorno 2009, 238-239).

Valters Benjamins (*Walter Benjamin*), kura vārdu arī saista ar Frankfurtes skolu, esejā *Mākslas darbs mehāniskās reproducēšanas laikmetā* (1936) nav tik pesimistisks, runājot par mediju kultūras politisko ietekmi, kā citi Frankfurtes skolas domātāji. Benjamins vairāk pētījis fotogrāfiju un kino, bet savus secinājumus attiecina uz mediju kultūru kopumā un uzskata, ka mākslas darba reprodukcija ir zaudējusi laika un telpas dimensiju, kas piemītusi oriģinālam.

.. mūsdienu masas vēlas lietās telpiski un cilvēciski 'tuvināt sev'. Dienu no dienas arvien neatlaidīgāk kļūst izjūtama vajadzība tuvās apkārtnes priekšmetus notvert tēlā, drīzāk gan attēlā, reprodukcijā. Un tāda reprodukcija, kādu gatavo ilustrētie laikraksti un iknedēļas žurnāli, nepārprotami atšķiras no tēla (Benjamins 2005,159).

Ar mehānisko reprodukciju Benjamins saprot ne tikai pašu mākslas objektu, bet arī uztveres veidu, kas saistās ar objekta „pievilksanu tuvāk”. Gluži kā kino, adresāts identificējas ar kameru, nevis ar aktieriem vai raksturiem, auditorija šādi pārtop kustīgā subjektā, kas pārvietojas kā piedzīvojumu meklētājs un ceļinieks, kurš atbrīvojies no piesaistes vietas – ielas, krodziņa, fabrikas –, devies ļoti atraisītā ceļojumā. Benjaminā esejā iezīmējas būtiska postmodernisma īpašība – mazinās distance starp rakstošo un lasošo, sūtītāju un adresātu.

Līdz ar augošo preses izplatību, kas piedāvāja lasītājam ikreiz jaunus politiskus, reliģiozus, zinātniskus, profesionālus un vietējus izdevumus, arvien lielāka lasītāju daļa .. nokļuva starp rakstošajiem. Viss sākās, kad dienas izdevumi atvēra “vēstuļu kastītes”. Tādējādi autora un publikas nošķirums grasās zaudēt noteicošo raksturu, tas kļūst funkcionāls un mainīgs no reizes uz reizi (Benjamins 2005, 172).

Mūsdienās vērojam arvien vairāk rakstošu lasītāju, šādu iespēju ir devis internets. Lasītāji komentē rakstus interneta portālos. Ir daudz lasītāju, kas ne tikai interesējas par mākslinieciskajiem tekstiem, bet jūt arī nepieciešamību par lasīto izteikties un paši raksta blogus (*Diena*, 05.03.2012, *Kāpēc nerakstnieki raksta blogus*). Komentāri avīžu

portālos apliecina, ka lasītājs tiek iesaistīts šajā diskursā kā subjekts, daudzos gadījumos spontāni reaģējot uz avīzē rakstīto un cenšoties izraisīt diskusiju ar nolūku ietekmēt citu lasītāju viedokļus.

Svarīgi mediju kultūras pētījumi sešdesmitajos gados sākās Birmingemas skolā (*Centre for Contemporary Cultural Studies*) kā atbilde uz mediju straujo attīstību. Birmingemas skola skatīja sabiedrību kā hierarhisku un antagonisku sociālo attiecību kopumu, balstījās uz Antonio Gramši hegemonijas un kontrhegemonijas modeli un aplūkoja kultūru kā dominējošo un apspiesto spēku sadursmi. Arī šī skola bija radusies marksisma iespaidā, tās pētījumi balstījās uz antagonismu sabiedrībā un asimetriski izvietotu varu: apspiedēji – apspiestie, sievietes – vīrieši un tamlīdzīgi. Birmingemas skola noārdīja augstās un zemās kultūras pretstatījumu, ignorējot augsto kultūru, piemēram, modernisma devumu, to neiekļaujot savā pētniecības laukā. Stjuarts Hols, viens no ietekmīgākajiem Birmingemas skolas pārstāvjiem, attīstīja ideju par kodēšanu un atkodēšanu, kritizējot pārāk tiešo cēlonisko saistību starp to, ko ziņojuma sūtītājs iekodējis, un to, ko adresāts uztvēris. Hols uzsvēra, ka mediju produkcija jāskata kā sarežģīta parādība, kā produkts, kas radies kapitālistiskās ražošanas un ekspluatācijas rezultātā. Šādi radušos tekstus var lasīt un atkodēt dažādos veidos. Tekstam piemīt tam ar nolūku piešķirtā nozīme, bet tas nav pilnībā slēgts, citi lasījumi arī ir iespējami. Darbā *Encoding/Decoding (Kodēšana/Dekodēšana)* Hols raksta par televīziju, bet šo analīzi var attiecināt arī uz citiem medijiem. Hols izvirza trīs hipotētiskas pozīcijas mediju tekstu atkodēšanai. Pirmā ir dominējoši hegemoniskā (*dominant-hegemonic*) pozīcija.

.. kad skatītājs uztver, teiksim, televīzijas ziņu izlaiduma vai jaunāko notikumu apskata konotatīvo nozīmi pilnā mērā un tieši un atkodē ziņojumu saskaņā ar kodu, kurā tas sākotnēji iekodēts, mēs varētu teikt, ka skatītājs darbojas dominējošā koda robežās. Šis ir ideāls un tipisks „izcili caurspīdīgas komunikācijas” gadījums – vai maksimāli atbilstīgs „visiem praktiskajiem nolūkiem”¹ (Hall 1980, 136).

Otrā pozīcija – pēc vienošanās (*negotiated code*).

¹ .. when the viewer takes the connoted meaning from, say, a television newscast or current affairs program full and straight, and decodes the message in terms of the reference code in which it has been encoded, we might say that the viewer is operating inside the dominant code. This is the ideal-typical case of 'perfectly transparent communication' - or as close as we are likely to come to it 'for all practical purposes'.

Atkodēšanas versija pēc vienošanās sastāv no adaptīviem un opozicionāliem elementiem: tā atzīst hegemonijas definīcijas likumību (vispārīgi), tanī pašā laikā šaurākā situatīvā (konkrētās situācijas) līmenī tā veido savus pamatlikumus – tā operē ar likuma izņēmumiem² (Hall 1980, 137).

Trešā pozīcija saistīta ar ziņojuma lasīšanu pretēji ziņojuma sūtītāja nolūkam – (*oppositional code*).

.. viņš/a izārda ziņojumu, kas sūtīts vēlamajā kodējumā, lai pārveidotu šo ziņojumu alternatīvas nozīmes formātā. Šis ir tāds gadījums, kur skatītājs, kas klausās diskusiju par algu samazināšanu, „lasa” katru izteikto „valsts intereses” kā „šķiras intereses”. Viņš/a operē ar tā saukto opozicionālo kodu³ (Hall 1980, 138).

Minētie atkodēšanas veidi ir līdzīgi H.P.Abota piedāvātajiem trim teksta interpretācijas veidiem – intencionālajam, simptomātiskajam, adaptīvajam, kuri apskatīti šī promocijas darba 2. nodaļā *Literatūrkritiskā mediju teksta interpretācijas teorētiskie aspekti*, tikai Stjuarts Hols runā galvenokārt par publicistiku, bet H.P.Abots par mākslas tekstu. Kopumā abas iepriekšminētās skolas iezīmē divas pretējas tendences, kur Frankfurtes skola akcentē to, ka mediji manipulē ar adresātu, bet britu pētnieki uzsver auditoriju un recepciju. Kā uzskata amerikāņu kultūras pētnieks Duglass Kelners, jāizvairās no galējībām, kurās var novest šīs divas tendences, tās jāsabalansē, lai iegūtu kompleksu mediju kultūras perspektīvu, kuru pārstāvētu pētījumi par to, kā kultūra tiek saražota, kā arī kultūras tekstu studijas un pētījumi par šo tekstu recepciju (Kellner 2003, 37-38).

Plaši pazīstams un arī daudz kritizēts ir mediju pētnieka Maršala Makluena (1911-1980) 1964. gadā izdots darbs *Understanding Media: The Extensions of Man (Mediju izpratne: cilvēka paplašinājums)*. Makluens apskata medijus kā cilvēka ķermeņa pagarinājumu (*extensions*) un kā centrālās nervu sistēmas paplašinājumu, apgalvojot, ka medijs nodala, eksternalizē kādu cilvēka spēju kā atsevišķu, izdalot to no visa cilvēka spēju kopuma. Makluenam pieder doma, ka medijs ir ziņojums. Tas

² Decoding within the negotiated version contains a mixture of adaptive and oppositional elements: it acknowledges the legitimacy of the hegemonic definitions to make the grand significations (abstract), while, at a more restricted, situational (situated) level, it makes its own ground rules – it operates with exceptions to the rule.

³ .. he/she detotalizes the message in the preferred code in order to retotalize the message within some alternative framework of reference. This is the case of the viewer who listens to a debate on the need to limit wages but 'reads' every mention of the 'national interest' as 'class interest'. He/she is operating with what we must call an oppositional code.

nozīmē, ka jebkādas personiskas vai sociālas komunikācijas sekas izriet no jaunā līmeņa, kuru sarūpējusi vēl nebijusi tehnoloģija. Makluens iedala medijus vēsajos un karstajos (*media hot and cool*), kur karstie mediji (piemēram, prese un citi drukātie mediji) ir labi piesātināti ar datiem un pieprasa mazāku lasītāja personisko piedalīšanos nekā vēsie (multiplikācija, televīzija), kas ir nepilnīgi do to datu ziņā un kuriem nepieciešama adresāta aktīva piedalīšanās. Piemēram, lekcija ir karstais medijs, jo tā ir ļoti informatīva un ir adresēta diezgan pasīvam klausītājam, bet seminārs nav tik koncentrēts informācijas daudzuma ziņā kā lekcija, toties paredz dalībnieku aktīvu piedalīšanos.

Karstais medijs ir tāds, kurš attīsta kādu vienu sajūtu līdz „augstai izšķirtspējai”. Augsta izšķirtspēja ir laba piesātinātība ar datiem. Fotografijai ir vizuāli augsta izšķirtspēja. Karikatūrai ir „zema izšķirtspēja” tikai tā iemesla dēļ, ka ļoti maz tiek sniegta vizuālā informācija⁴ (McLuhan 1997, 22).

Varētu teikt, ka karsto mediju gadījumā komunikatīvais modelis ir nosacīti vertikāls – ziņojumi plūst no autoritāra informācijas avota uz adresātu, komunikācija līdzinās monologam, tā ir lineāra, ziņojumu interpretācija notiek galvenokārt saskaņā ar sūtītāja kodu. Vēso mediju gadījumā informācija nāk no katra dalībnieka, komunikatīvais modelis ir horizontāls, veidojas saruna, ziņojumi tiek interpretēti daudzveidīgāk, trūkstošos datus aizvietojo ar interpretāciju, kas izriet no apstākļiem komunikācijas notikšanas brīdī. Makluens uzskata, ka Rietumu kultūra ir „karsta”, jo tā ir būvēta uz rakstības pamatiem un alfabēta dēļ tiek izstiepta laikā un telpā, bet mutvārdu kultūras ir vēsas, tajās cilvēki sazinās tieši, bez rakstības starpniecības un reaģē uz runu nekavējoties. Fonētiskās kultūras dod iespēju cilvēkam apspiest jūtas un emocijas, tāpēc ka var izdarīt gājienus bez reakcijas un pa īstam neiesaistoties, jo teksta rašanās un lasīšana var notikt ar lielu laika atstarpi, ziņojuma sūtītājs un saņēmējs komunikācijas procesā bieži nemaz viens ar otru nesatiekas atšķirībā no mutvārdu kultūrām. Makluens uztver mūsdienu cilvēku kā lineārās, „karstās” kultūras pārstāvi. Viņš uzskata, ka masu komunikācijas pasaulē cilvēks ir kļuvis apātisks, nelaimīgs un vientuļš. Viņa stāvokli varētu atvieglot apzināšanās, ka jaunie mediji maina uztveri. Drukātās komunikācijas sērijveida loģika „nobāl” tūlītējās komunikācijas priekšā, jo grāmatas „satur”, bet televīzija „iesaista”. Mūsdienu cilvēks

⁴ A hot medium is one that extends one single sense in "high definition". High definition is the state of being well filled with data. A photograph is, visually, "high definition". A cartoon is "low definition", simply because very little visual information is provided.

dzīvo decentralizētā pasaulē, kuru Makluens sauc par globālo ciematu (*global village*), un pamazām atgriežas pie mutvārdu kultūrām raksturīgajām vērtībām un uztveres veida; šādas pārmaiņas autors vērtē pozitīvi.

Makluens uzskata, ka mediji ir metaforas, kas pārveido cilvēka pieredzi.

Visi mediji ir aktīvas metaforas, kuru spēkos ir pārvērst pieredzi jaunās formās. Runātais vārds bija pirmā tehnoloģija, ar kuras palīdzību cilvēks varēja atlaist vaļā savu dzīves telpu, lai to satvertu ar jauniem paņēmieniem. Vārdi ir kā informācijas atgūšanas veids, kas lielā ātrumā var pārvietoties pa visu dzīves telpu un pieredzi. Vārdi ir sarežģītas metaforu un simbolu sistēmas, kuras tulko pieredzi mūsu izteiktajās un uz āru izvirzītajās sajūtās. Tie ir skaidrības tehnoloģija. Jebkurā mirklī pasauli var atsaukt atmiņā un to atgūt ar tūlītējās jutekliskās pieredzes pārvēršanu skaniskos simbolos⁵ (McLuhan 1997, 57).

Vēlāka laika pētnieki kritizē Makluena apgalvojumus par jēdzienu neskaidrību. Piemēram, nevar teikt, ka visi mediji ir metaforas, medijs – runātā valoda – tulko pieredzi citā formā, jo valoda ir šim procesam nepieciešamais kods. Metafora, savukārt, ir aizvietojušs kodā, kad viena vārda vietā tiek lietots cits. Piemēram, vecumdienas saucot par mūža novakari vai atvasaru, tiek veikts aizvietojušs valodā, bet nevar teikt, ka visa valoda ir tikai metaforas, kā tas izriet no Makluena uzskata. Līdz ar to medija kā metaforas definīcija rada neskaidrību par to, kas ir medijs. Tāpat neskaidri ir arī kanāla, koda un ziņojuma jēdzieni. Populārais un plaši citētais izteikums par to, ka medijs ir ziņojums ir grūti izprotams, jo nav skaidrs, vai ziņojuma forma ir tā saturs vai kods (valodas struktūra), vai kanāls ir ziņojums. Vēlākos pētījumos tiek uzskatīts, ka medijs nav ziņojums, jo ziņojums rodas, kad adresāts to padara par tādu, lietojot savu uztveres kodu, kurš nav identisks ar sūtītāja kodu (Eco 1998b, 227-236). Diskutējami varētu būt arī Makluena uzskati par citiem cilvēka pagarinājumiem (*extensions*), kur autors iekļāvis apģērbu, naudu, pulksteni, riteni, rakstāmmašīnu, telefonu, telegrāfu un citus izgudrojumus. Atsevišķu grāmatas

⁵ All media are active metaphors in their power to translate experience into new forms. The spoken word was the first technology by which man was able to let go of his environment in order to grasp it in a new way. Words are a kind of information retrieval that can range over the total environment and experience at high speed. Words are complex systems of metaphors and symbols that translate experience into our uttered and outered senses. They are a technology of explicitness. By means of translation of immediate sense experience into vocal symbols the entire world can be evoked and retrieved at any instant.

Understanding Media: The Extensions of Man nodaļu Makluens veltījis preseī – karstajam medijam, salīdzinot presi ar grāmatu.

Grāmata ir privāta atzišanās forma, kura sniedz viedokli. Prese ir grupas atzišanās forma, kas sagādā kolektīvu piedalīšanos. Tā var „iekrāsot” notikumus, tos izmantojot vai pilnīgi ignorējot. Bet tā ir ikdienišķa kolektīva daudzu atsevišķu tēmu atklāšana salīdzinājumā, kas apvelta presi ar sarežģīto cilvēkziņas dimensiju⁶ (McLuhan 1997, 204).

Atšķirīgs viedoklis ir Žanam Bodrijāram (1929-2007). Konstatējis, ka līdz šim pastāv divas tendences masu mediju pētīšanā – optimistiskā un pesimistiskā –, Bodrijārs nekavējoties nosauc sevi par pesimistu un apgalvo, ka masu mediji ir runa bez atbildes. Bodrijārs sludina mediju triumfu pār visu sociālo dzīvi. Mediju darbību Bodrijārs skaidro kā došanu bez apmaiņas. Tas, kurš dod un rada apstākļus, ka netiek dots pretī, izjauc varas spēku samēru un iedibina absolūtas dominēšanas situāciju. Mediji runā tukšumā, kas ne tikai izraisa asimetriju mediju un auditorijas attiecībās, bet arī apdraud visu sistēmu un pat vēršas pret medijiem. Tādējādi masu piespiedu klusēšana vairs nav pasivitātes un atsvešinātības pazīme, bet stratēģija. Mediju izraisītais konformisms un pasivitāte novedīs pie sistēmas sabrukuma, jo notiek nozīmes izzušana. Bodrijārs skaidro, ka pasīvā auditorija absorbē un iznīcina mediju ziņojumus. Sabiedrībā pastāv nezināšana, kas rodas nevis no nepietiekamas informācijas, bet no tās pārmērīga daudzuma. Bodrijārs sauc šādu situāciju par nelabojamu, jo adresāts ir pārsātināts ar informāciju, kura tikai aizpilda vietu vai ēteru. Rezultātā masām nav viedokļa un informācija šīs masas neapgaismo.

Šobrīd mediji nav nekas cits kā apbrīnojams reālā un patiesā, visas vēsturiskās un politiskās patiesības (tāpēc nav iespējama mediju politiska stratēģija: tā ir terminoloģiska pretruna) destabilizācijas instruments. Un atkarība, kura mums ir no medijiem, nespēja bez tiem iztikt, ir šīs parādības nopietnas sekas: tas nav rezultāts, kuru izraisījusi vēlme pēc kultūras, komunikācijas un informācijas, bet patiesības izkropļojums un meli, nozīmes destrukcija, kas radusies, medijam darbojoties. Vēlme pēc šova, pēc simulācijas, kas vienlaicīgi ir simulācijas noliegums. Tā ir svarīga reakcija.

⁶ The book is a private confessional form that provides a „point of view”. The press is a group confessional form that provides a communal participation. It can “color” events by using them or by not using them at all. But it is the daily communal exposure of multiple items in juxtaposition that gives the press its complex dimension of human interest.

*Tā ir spontāna vispārēja pretošanās vēsturisko un politisko cēloņu radītajam ultimātam*⁷ (Baudrillard 1998b, 217).

Mediju un masu attiecības ir paradoksālas, konstatē Bodrijārs, jo nav saprotams, vai mediji neitralizē nozīmi, tādējādi veidodami auditoriju par bezveidīgu masu, vai arī masas ir tās, kas klusumā protestē, absorbējot visus ziņojumus bez jebkādas atbildes reakcijas. Attiecīgi var jautāt, vai mediji ir varas pusē un manipulē ar masām, vai arī mediji ir masu pusē un aktīvi likvidē nozīmi. Bodrijārs sniedz arī atbildi.

*Mediji mētājas ar jēgu un bezjēgu; tie manipulē visos veidos vienlaicīgi. Nevienš šo procesu nevar kontrolēt: mediji ir simulācijas līdzeklis, kas ir sistēmas daļa, mediji ir arī sistēmu ārdošs simulācijas līdzeklis, pēc apļa loģikas, gluži kā Mēbiusa lapa... Alternatīvas nav, loģiska risinājuma nav*⁸ (Baudrillard 1998b, 218).

Pasaule ir zīmes radīta, reālā pasaule Bodrijāram ir kā ēna, jo viss tiek semiotiski apstrādāts, kods izslēdz visu ārpusteksta realitāti. Notikums eksistē nevis kā reālais, bet kā reprezentācija, kur īstā pieredze tiek nomainīta ar virtuālo pieredzi, reālais laiks ar virtuālo laiku. Viņš raksta par sabiedrību, kurai nav sakņu, un redz šo sabiedrību nevis kā ražošanas, bet kā komunikācijas sabiedrību, kurai raksturīgs reliģiskās pagātnes zudums, ko aizvieto atsvešinātība, laicīgums, visaptveroša racionalizācija, nozīmes sairums.

Bodrijāra mediju kultūras kritika ir pretrunīga, pat apokaliptiska, jo paredz nozīmes izzušanu. Par pašiznīcinošu to sauc Džonatans Bignels (*Jonathan Bignell*), atzīmējot, ka tad, kad ziņojuma avots un adresāts tiek likvidēti, tiem sajaucoties vienam ar otru, reāla komunikācija vairs nepastāv un arī Bodrijāra mediju kritikai vairs nav nozīmes (Bignell 2000, 33). Amerikāņu mediju pētnieks Marks Posters (*Mark Poster*) Bodrijāra rakstu krājuma ievadā atzīst, ka par spīti virknei Bodrijāra teorijas nepilnību (terminoloģijas neskaidrības, pārspīlēts stils, ignorance mediju

⁷ Now the media are nothing else than a marvellous instrument for destabilizing the real and the true, all historical or political truth (there is thus no possible political strategy of the media: it is a contradiction in terms). And the addiction that we have for the media, the impossibility of doing without them, is a deep result of this phenomenon: it is not a result of a desire for culture, communication, and information, but of this perversion of truth and falsehood, of this destruction of meaning in the operation of the medium. The desire for a show, the desire for simulation, which is at the same time a desire for dissimulation. This is a vital reaction. It is a spontaneous, total resistance to the ultimatum of historical and political reason.

⁸ The media toss around sense and nonsense; they manipulate in every sense at once. No one can control this process: the media are the vehicle for the simulation which belongs to the system and for the simulation which destroys the system, according to a circular logic, exactly like a Moebius strip ... There is no alternative to this, no logical resolution.

visnotaļ pozitīvās nozīmes informācijas izplatīšanā u.c.) šis filozofs līdzās Žakam Deridā un Mišēlam Fuko ir izcils poststrukturālists un mediju pētnieks, kurš satricinājis līdzšinējo kritisko domāšanu un atklājis tās neadekvātumu postindustriālā laikmeta mediju analīzē (Baudrillard 1998b, 8).

Bodrijāra pētījumi 1970. gados saistās ar postmodernismu. Kaut arī šis jēdziens tiek bieži lietots kā modes vārds, lai piesegtu neatrisinātas sarežģītas problēmas, postmodernisms ir arī kaut kas jauns un nebijis, ko var uztvert kā semiotisku apzīmējumu kaut kam, kas jāapzina un jāizpēta. Diskusija par postmodernismu radās kultūrā 1960. gados, šis diskurss sevi nodalīja no modernisma mākslas un kritikas elitārisma. Atraušāns no modernitātes notika septiņdesmitajos gados ar Bodrijāra, Liotāra un citu teorētiķu darbu parādīšanos, bet astoņdesmitajos tika atzīts, ka esam iegājuši postmodernitātē. Virkne teorētiķu tika apzīmēti kā postmodernisti, kaut arī paši zinātnieki pretojās, ja viņus dēvēja par postmodernistiem. Radās daudz teorētisku darbu, bet joprojām nav vienotas postmodernisma teorijas vai definīcijas ne vēsturiska laikposma izpratnē, ne attiecībā uz to, ko tas apzīmē mākslā. Katrs teorētiķis postmodernisma jēdzienu lieto individuāli, atšķirīgi no citiem zinātniekiem. Tāpēc postmodernisma diskurss ir teorētisks diskurss, nevis reāla situācija. Līdz ar to nav pilnīgi postmodernu parādību, kuras teorētiski varētu aprakstīt. Jēdzieni tiek veidoti kā teorētiski konstrukti, lai interpretētu lietas, parādības, praksi. Postmodernisma jēdziena rašanās saistīta ar jauno cīņu par kultūras kapitālu. Vecās teorētiskās nostādnes tiek pasludinātas par novecojušām, kanoni noraidīti, tādējādi veidojot savu jauno kultūras kapitālu.

Patiesi, postmodernisma parādīšanās ir saistīta ar mūsdienu cīņu par kultūras kapitālu. Viens no veidiem, kā cīnīties ar iepriekšējām teorijām, kanoniem un modeļiem ir paziņot, ka tie visi ir novecojuši vai arī radikāli noliegt to tiesības uz patiesību, pārākumu, derīgumu, praktiskumu vai ko citu. Kultūras kapitālu iegūst, atšķirot savu darbu un pozīcijas no citiem, no populārām parādībām un pievienojoties jaunām teorētiskām un kultūras kustībām, kuras ļauj identificēties ar visu, kas pēdējās modes, kruts, populārs un moderns⁹ (Kellner 2003, 48).

⁹ Indeed, the emergence of the postmodern has much to do with battles for cultural capital in the present age. One way of contesting previous theories, canons, and models is to declare their obsolescence, or to radically negate their claims to truth, excellence, utility, or whatever. One accrues cultural capital by distinguishing one's work and positions from others, from attaching oneself to

Postmodernismam tika prognozēts drīzs gals, bet tas nepienāca, tā diskurss ir joprojām dzīvs, un postmodernisma teorijas ir ielauzušās gandrīz visās akadēmiskajās disciplīnās. Postmodernisms saistās ar dzīvi uz robežas starp novecojošo modernitāti un jauno atnākošo laikmetu. Mūsdienu kapitālistiskā sabiedrība un kultūra atrodas šķietami nepārtrauktā krīzē, kur cilvēku sociālie apstākļi pasliktinās. Šāda dzīve ir pretrunīga un ciešanu pilna. Dzīve starp veco un jauno izraisa spriedzi, nedrošību, pat paniku, ar to radīdama arī nenoteiktu kultūras un sociālo vidi. Domājot par augstās un zemās literatūras pretnostatījumu mūsu lielo avīžu literatūrkritiskajos tekstos, var saskatīt, ka tur polemizē mūsu vecie laiki ar jaunajiem, mūsu modernisti un postmodernisti. Jaunā strāva tiecas noārdīt robežu starp augsto un zemo mākslu un apšaubīt robežu starp mākslinieku un auditoriju, radīt jaunas estētiskas formas. Arī ziņu portālos rakstītājs un lasītājs satuvinās komentāru sadaļā, veidojot agrāk nebijušas komunikācijas formas.

Žans-Fransuā Liotārs (1924–1998) 1979. gadā publicētajā darbā *Postmodernais stāvoklis. Pārskats par zināšanām* apgalvo, ka zināšanu statuss ir mainījies, jo liela daļa sabiedrības ir iegājusi postindustriālajā laikmetā un kultūra – postmodernajā laikmetā. Lielie Apgaismības vēstījumi par progresu, saprātu, brīvību ir beigušies, pienācis mazāku naratīvu laiks, kuros tiek ievērotas un respektētas atšķirības. Liotāra analīze arī tiek pakļauta kritikai politisko mērķu relativizācijas dēļ. Šķiras solidaritātes aizvietošana ar nestabilajām valodas spēlēm neatspoguļo reālos vēsturiskos subjektus – proletariātu, patriarhālo sabiedrību. Tā kā vairs nepastāv dominējošās varas, bet ir tikai relatīvi dominējošās valodas spēles, nav arī hegemoniskas varas, ar kuru politiskā pretošanās varētu konfrontēt, jo politiskā pretošanās tiek pārveidota par piedalīšanos valodas spēlē. Piemēram, trešās pasaules pretošanās varai – tas nozīmē izdzīvot, pretojoties pirmās pasaules hegemonijai. Domājams, ka trešās pasaules valstis joprojām cīnās pret pirmās pasaules hegemoniju ar vecajiem vēstures līdzekļiem nevis valodspēlēm. Tikmēr pirmā pasaule var atļauties piekopt savu politiku un kultūru postmoderno valodas spēļu ietvaros. Runājot par postkomunisma valstīm, ir skaidrs, ka pie pirmās pasaules valstīm tās nepieder, kā rāda politiskie un ekonomiskie notikumi XXI gadsimta sākumā. Postkomunisma valstīs joprojām ir vecais mantojums, cilvēku pasivitāte, ko uztiepusi totalitārisma represiju sistēma. Rezultāts ir materiālā un sociālā noslāņošanās, kas nes

popular phenomena, and by joining new theoretical and cultural movements that enable one to identify oneself as hip, cool, with it, and up to date.

līdzīgi daudz negatīvā – daudziem ir ierobežota piekļuve informācijai, izglītībai un viedokļa izteikšanai. Tas nozīmē, ka novērojumi, kas veikti postindustriālajā sabiedrībā un Rietumu medijos, nevar tikt bez ierunām attiecināti uz mūsu situāciju. Lasot, ko amerikāņu kultūrzinātnieks Kellners raksta par ASV mediju kultūras kvalitāti, sociālo lejupslīdi, noslāņošanos un politisko pagrimumu XX gadsimta 80. – 90. gados, maz ticams, vai arī Amerika var atļauties nodarboties ar valodspēlēm (Kellner 2003, 332-333).

Mediju kultūra Liotāra izpratnē galvenokārt ir saistīta ar modernitāti, nevis ar postmodernitāti. Tā saistās ar kārtību un totālu kontroli vairāk nekā ar difūziju un varas decentralizāciju. Postmodernisma mazie naratīvi, kurus Liotārs liek lielo modernitātes naratīvu vietā, varētu atjaunot zaudēto sociālo saiti, kas ir cilšu kultūrās. Tomēr rodas jautājums, vai Latvijas sabiedrībā un kultūrā ir lietderīgi mazie vēstījumi, ņemot vērā sabiedrības sadrumstalotību un neeksistējošo industriālo laikmetu.

Liotārs neizvirza mērķi sasniegt konsensu – vienošanos. Cilvēki iesaistās valodas spēlēs, kuru noteikumi un mērķi pastāvīgi mainās, tiem nav jābūt formulētiem jau iepriekš, tādējādi izvairoties no dažādības, kas pastāv visu veidu komunikatīvajā saskarsmē. Liotāram konsenss nav komunikācijas mērķis. Mērķis ir paraloģija–dinamiska valodas spēļu tuvošanās zināšanām¹⁰. Šis autors neakcentē moderno tehnoloģiju, piemēram, interneta nozīmi. Tehnoloģijas varētu būt kontrolējošais vai regulējošais instruments, bet tas vēl jo vairāk varētu būt līdzeklis, lai gūtu informāciju, kuras allaž trūkst, lai izdarītu kompetentus spriedumus. Šādi tehnoloģijas nodrošinātu neierobežotu piekļuvi informācijai, atbalstot paraloģiju, nezināmā izpēti un pieļaujot bezgalīgu skaitu komunikatīvu darbību. Latviešu kultūrā paraloģija varētu būt apgrūtināta, ņemot vērā to, ka pārāk daudzi nevēlas iesaistīties valodas spēlēs, atklāti konfrontēt, jo noteiktu diskusijas kultūras īpašību trūkuma un mazās diskusiju auditorijas dēļ iebildumi, nepieņemšana, kritika vai tradicionāli nostiprinājušos uzskatu apšaubīšana var tikt uztverta personiski¹¹. Tā vietā, lai

¹⁰ Paraloģija apzīmē sarunas iedvesmotu ideju plūsmu, kas rodas no postmodernisma stāvokļa izraisītā izsalkuma pēc sarunas, provocējot neuzticību labi pierādītām teorijām, sadalot tās sastāvdaļās un savienojot pēdējās vēl nebijušā kombinācijā. Paraloģijas mērķis ir skubināt pārkāpt ierasto ierāmējumu, atbrīvojot ceļu spontānai jaunradei (Liotārs 2008, 178), Elga Freiberga. *Modernitātes paraloģiskā kritika*.

¹¹ Latviešu diskusiju kultūra bieži nesasniedz tādu līmeni kā citur pasaulē, piemēram, vācu, kur pieņemts asi diskutēt par izvirzīto problēmu, bet viedokļu dažādība netiek uztverta kā pretenzijas pret citu uzskatu paudējiem. To var secināt no komentētāju nostājas *KD* jautājumā par komentētāju anonimitāti. Ierosinājums daļēji atklāt savas personības, piemēram, reģistrējoties *KD* portālā un lietojot

piegalvojumus par atzīstamiem un identificēties ar tiem, vai arī nepiekrīt un ignorēt citu izdarītos valodspēju gājienus, jo *postmodernais stāvoklis prasa nemītīgu koncentrēšanos un elastību ne tikai informācijas meklēšanas, bet arī tās interpretācijas gaitā* (Liotārs 2008, 180). Tas varētu būt grūti, tās ir valodspēles, kurās varētu arī piedzīvot sakāvi. Lai izvairītos no šādas negatīvas pieredzes, valodspēju gājienus ir vieglāk vispār neizdarīt. Ja cits izdara savu gājienu, bet atbildes reakcija neeksistē ne tad, kad viedoklis tiek akceptēts, ne tad, kad tas tiek noraidīts, bet paliek neizteikts, tad ir neiespējami spriest, vai gājieni patiešām tiek pieņemti vai noraidīti. Jādomā, ka tieši šādu situāciju ilustrē literārā kanona klusā, pat nemanāmā pieņemšana un tam nesekojošā diskusija, jo patiešām neticami ir tas, ka literārais kanons būtu pieņemams visiem.

Analizējot postmodernitāti, Liotārs akcentē valodu, izmantojot Ludviga Vitgenšteina ieviesto jēdzienu *valodspēles*, kur dalībnieki vienojas par spēles noteikumiem, jo bez tiem nav spēles, kā arī katrs izteikums ir „gājiens”. Patiesi, tās ir valodspēles, kad, rakstot recenzijas, to autori ar valodu it kā saspēlējas savā starpā, dažreiz iznāk pat dialogs starp pašiem recenzentiem, kas viens otram sūta ziņojumus ar laikraksta starpniecību, tādējādi zināmā mērā ignorējot lasītājus. Kā piemēru var minēt Normunda Naumaņa un Silvijas Radzobes rakstītās recenzijas, kur – jo īpaši Naumaņa tekstā – aiz ironiskās izteiksmes šķiet slēpjas pašiem autoriem un citiem teātra un literatūrzinātniekiem zināmas atsauces. Iesaistās arī lasītāji, kas izdara savu gājienu, komentējot un diskusiju virzot pēc savas saprašanas. Interneta laikrakstos šīm valodu spēlēm var ļoti labi izsekot, ko nevar teikt par drukāto presi, kur lasītājiem nav iespēju komentēt. Tomēr arī tur parādās valodspēles, kas rāda, kā atbildes tiek meklētas jautājumā par valsts finansējumu rakstniecībai, par attiecībām starp kultūras darbiniekiem un ministri, par to, kāda literatūra vajadzīga latviešu lasītājam, par literatūras nozīmi valodas un nacionālās identitātes veidošanā. Sociālās attiecības ir ne tikai komunikācija, bet arī spēle. Jaunajos apstākļos subjekts ir *novietots komunikācijas aprītes mezgla punktā, lai arī necīgos. Būtu labāk teikt: novietots posteņos, caur kuriem iet dažāda rakstura ziņojumi. Un neviens, pat visneizdevīgākajā situācijā, nav bez varas pār šiem ziņojumiem, kas to šķērso*

vienu segvārdu, tika gandrīz vienbalsīgi noraidīts, jo komentētāji uzskatīja, ka viņi atklāti izteikties var tikai tad, ja paliek anonīmi.

pozicionējot, vai nu tas būtu sūtītāja, adresāta vai referenta postenis (Liotārs 2008, 37). Saskaņā ar Liotāru valodspēles ir vispārēja metode, attiecību minimums, kam jāpastāv, lai pastāvētu sabiedrība, jo jau pirms dzimšanas, kaut vai tikai ar tam doto vārdu, cilvēkbērns ir novietots kā referents stāstā, ko stāsta ap viņu esošie un attiecībā pret kuru tam vēlāk būs sevi jāpārvieta .. jautājums par sociālajām saitēm kā jautājums ir valodspēle – izjautāšanas valodspēle, kas tūlīt novieto jautātāju, adresātu un referentu, par ko tiek jautāts – šis jautājums jau ir sociālā saite (Liotārs 2008, 38). Visi valodas partneri ir iesaistīti valodas gājienos, viens gājiens izraisa reakciju – citu gājienu, tāpat arī tiek izdarīti negaidīti gājieni. Valodas spēles ierobežojošs faktors ir institūcijas. Liotārs jautā, vai var, piemēram, ministru kabinetā stāstīt stāstus, un pats arī atbild, ka var, ja tiek pārvietotas agrāko institūciju robežas un šīs institūcijas ir gatavas iesaistīties valodas spēlēs. Liekas, ka kultūras ministrija ir iesaistījusies valodspēlēs, jo kā ministre Ž. Jaunzeme-Grende vairākkārt teikusi medijiem par komunikācijas nepieciešamību ar kultūras darbiniekiem, un šī komunikācija ir prasījusi tik daudz laika un enerģijas, ka darbi palikuši otrajā vietā, tad var teikt, ka tie ir valodspēļu pārspīlējumi.

Mediju kultūru kā semiotisku parādību kopumu pēta Eko, iezīmēdams virkni līdzību starp viduslaikiem un postmodernismu, jo gan vienā, gan otrā vēstures periodā elitei ir piekļuve zināšanām un līdzekļiem šo zināšanu izplatīšanai. Abiem laikiem raksturīgs nesistemātiskums, nestabilitāte un nedrošības izjūta. Ne tikai viduslaikos, bet arī dažādos citos laikos elite pārraida masu auditorijai valdošās ideoloģijas svarīgākās zināšanas un pamatstruktūru. Postmodernismā elite ir tā, kas ražo un vada mediju kultūru, televīziju, reklāmu un populāro audiovizuālo kultūru. Eko apgalvo, ka medijs galvenokārt ir vizuāls, kaut arī zināšanas tiek uzkrātas rakstiskā formā. Viduslaiku elite ar piekļuvi zināšanām un auditorijai ir baznīca, kura arī nosaka ideoloģisko pamatnostādni, kā kultūra rodas un kā tā ir jāizprot. Kultūras vizuālais tēls ir katedrāle, „milzu akmens grāmata”, kuras arhitektūra, freskas un skulptūras ir tas pats, kas tagad reklāma, televīzija, komiksi utt., kuru uzdevums ir izstāstīt un izskaidrot visu, kas vajadzīgs.

.. mēs atrodam visai nevainojamu atbilstību starp abiem laikposmiem, kad dažādos veidos, bet ar vienādu audzinošu utopiskumu un vienlīdzīgu kamuflāžu savu aizbildniecisko, prātus kontrolējošo mērķu maskēšanai tiek mēģināts pārvarēt plaisu starp mācīto kultūru un populāro kultūru ar vizuālās komunikācijas palīdzību. Abos periodos izmeklēta elite apspriež rakstītos

*tekstus ar rakstveida kultūrai piemītošo domāšanu, bet pēc tam svarīgākos datus vai zināšanas un valdošās ideoloģijas pamatstruktūras pārtulko tēlos. Viduslaiki ir vizuālā civilizācija, kur katedrāle ir lielā akmens grāmata un, patiesi, reklāma, televīzijas ekrāns, brīnumainais komikss, kas izstāsta un izskaidro visu: tautas un zemes, mākslas un mākas, katru gada dienu, sējas un pļaujas sezonas, ticības brīnumu, sakrālās un laicīgās vēstures mirkļus un svēto dzīvi (varenos uzvedības paraugus, tādus kā mūsdienu superzvaigznes un popdziedātāji, eliti, kurai nepieder politiskā vara, bet izcils harizmātiskais spēks)*¹² (Eco 1998b, 82).

Vēl viena mediju kultūras iezīme, kas kopīga postmodernismam un viduslaikiem, ir tās nesistemātiskums un nekontrolējamā tieksme aizgūt, sakrāt, apvienot visdažādākās lietas, kas atgādina kādas iepriekšējās civilizācijas atlūzas: kolāžas, mīklas, akrostihi, traktāti dzejas formā utt. Eko izpētījis, ka viduslaiki ir saglabājuši kultūru nākamajām paaudzēm visai haotiskā formā, pazaudējot svarīgus manuskriptus un saglabājot paviršos, dzēšot brīnišķīgas dzejas, lai to vietā rakstītu lūgšanas vai mīklas. Viduslaiki ir veidojuši cita veida sabiedrības modeli, ignorējot vai noliedzot grieķu politiku pieredzi, sasnieguši Ķīnu, domādami, ka tur sastaps cilvēkus ar vienu kāju un muti vēderā, tikuši līdz Amerikas krastiem pirms Kolumba, lietojot Ptolemaja astronomijas zināšanas un Eratostēna ģeogrāfiju. Eko uzskata, ka viduslaiki ir mūsu civilizācijas bērniība, rietumu kultūra ir viduslaiku mantiniece visās dzīves jomās. Visas mūsdienu problēmas sakņojas viduslaikos un daudzi to laiku atklājumi (tādi kā rakstības izgudrošana) joprojām nosaka mūsu dzīvi.

Par postmodernismu Eko saka: tas ir mūžīgās pārejas laiks, kurā jārod aizvien jaunas pielāgošanās metodes. Eko nesaskata grūtības pagātnes saglabāšanā, bet gan hipotēzes izstrādāšanā, kā lai izmanto haotisko un fragmentēto mantojumu.

Drīzumā radīsies – tā jau ir ceļā pie mums – utopijā sakņota nepārtrauktas pielāgošanās kultūra. Tāpat kā viduslaiku cilvēks izgudroja universitāti, ar

¹² .. we find a fairly perfect correspondence between two ages that, in different ways but with identical educational utopias and with equal ideological camouflage of their paternalistic aim to control minds, try to bridge the gap between learned culture and popular culture through visual communication. In both periods the select élite debates written texts with alphabetic mentality, but then translates into images the essential data or knowledge and the fundamental structure of the ruling ideology. The Middle Ages are the civilization of vision, where the cathedral is the great book in stone, and is indeed the advertisement, the TV screen, the mystic comic strip that must narrate and explain everything, the nations of the earth, the arts and crafts, the days of the year, the seasons of sowing and reaping, the mysteries of the faith, the episodes of sacred and profane history, and the lives of the saints (great models of behavior, as superstars and pop singers are today, an élite without political power, but with great charismatic power).

*tādu pašu bezrūpīgumu šodienas klaidoņi ierēdņi uzņemas to nopostīt un, iespējams, pārveidot. Viduslaiki šādā veidā saglabāja pagātnes mantojumu, nevis iezīmojot, bet nepārtraukti pārveidojot un atkārtoti izmantojot; tas bija brikolāžas darbs, kas balansēja starp nostalgiju, cerību un izmisumu*¹³ (Eco 1998b, 84).

Esejās *Turning Back the Clock* ietverti Eko jaunākie pētījumi par mediju kultūru. Autors apraksta patiešām unikālu posmodernu situāciju, ko mums piedāvā mūslaiku plašsaziņas līdzekļi. Cita starpā autors novērojis, ka daļa jauno tehnoloģisko sasniegumu ir drīzāk soļi atpakaļ nekā uz priekšu komunikācijas attīstībā – televīzijas pultis, iespējas klusināt skaņu, zapošana¹⁴, televīzijas raidījumu ierakstīšana, internets. Tas viss sadrumstalo katra atsevišķa medija iespējas. Pats galvenais novērojums ir tas, ka notiek atgriešanās Gūtenberga Galaktikā, tas ir, atgriešanās pie rakstības, jo, lai arī ir bijis sagaidāms, ka internets varētu apdraudēt lasītprasmi un cilvēku vajadzību lasīt, tas nav noticis. Drīzāk varētu teikt, ka radusies jauna veida lasītprasme – lasīt ātri un daudz no datora ekrāna. Atceroties kanādiešu mediju pētnieka Maršala Makluena teikto, ka dzīvojam elektroniskajā globālajā ciematā (*electronic Global Village*), t.i., ka, jauno tehnoloģiju dēļ, tagad komunikācija visā pasaulē var notikt bez šķēršļiem, tomēr Makluenam nevar piekrist. Lekcijā *From Internet to Gutenberg (No interneta līdz Gūtenbergam)* (1996) Eko šo domu apstrīd, jo jaunajā elektroniskajā sabiedrībā saskata problēmas. Pirmkārt, atsvešinātību un vientulību informācijas tīmeklī, kuru cilvēks ir ieguvis kā blakusefektu brīvībai izdomāt pats savus tekstus, brīvi interpretēt, izdzēst robežu starp autoru un tekstu, internetā izvēlēties, kādas ziņas lasīt. Paradoksāli, cilvēks ir kontaktā ar visu pasauli, bet jūtas viens un iespējams, pārzinādams to, kas notiek pasaulē, nezina, kas jauns viņa paša apkārtnē. Vientulības kļiedēšanai cilvēki bieži raksta komentārus interneta laikrakstos ne tikai tāpēc, ka būtu, ko teikt, bet tāpēc, ka nepieciešams kontakts. Tie ir tā saucamie „troļļi” (no

¹³ There will be born – it is already coming into existence – a culture of constant readjustment, fed on utopia. This is how medieval man invented the university, with the same carefree attitude that the vagabond clerks today assume in destroying it, and perhaps transforming it. The Middle Ages preserved in this way the heritage of the past but not through hibernation, rather through a constant retranslation and reuse; it was an immense work of bricolage, balanced among nostalgia, hope, and despair.

¹⁴ Zapošana (*zapping*) ir ātra televīzijas kanālu pārslēgšana ar tālvadības pulti (Abercrombie, Longhurst 2007, 371). Zapošanas nolūks ir atrast skatītājam interesantu raidījumu vai izvairīties no reklāmas. Visaktīvākie zapotāji pārslēdz kanālus reizi divās minūtēs, kas ir negatīva parādība, jo liecina par skatītāja nespēju un nevēlēšanos iedziļināties raidījuma saturā.

vārda *trolling*¹⁵), kuri provocē citus komentētājus un kuriem atbildes vajadzīgas tikai kā reakcija. Šādus komentārus var lasīt *KultūrasDienā* un citos kultūras medijos. Otrkārt, mūsdienu pasaulē informācijas ir pārmērīgi daudz, kas neļauj izvēlēties, atsijāt derīgo no liekā. Eko kā piemēru min 500 lappušu biezo *Sunday New York Times* un *Pravda*, apgalvojot, ka nav atšķirības starp šīm avīzēm, jo abos gadījumos tie ir nelasāmi teksti. Viens – tāpēc, ka tajā ir par daudz informācijas, otrs – tāpēc, ka tur praktiski vispār nav gandrīz nekādas informācijas, ja par tādu neuzskata komunisma propagandu. Protams, apjomīgajā laikrakstā lasītājs var atrast rubriku par literatūru un lasīt tikai grāmatu recenzijas, bet pārējo ignorēt. Tomēr ir apgrūtinoši, ka pirmajā acu uzmetienā nevar atrast to, kas vajadzīgs. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc drukātā avīze labāk lasāma, īpaši, ja lasītājam nav jauno laiku kritiskās kompetences un ātras lasīšanas iemaņu no datora ekrāna.

Pārmaiņu laikā, kurā dzīvojam, mediju kultūra – ne tikai periodika, televīzija, internets, radio, bet arī vieglā literatūra, popmūzika, kino un citas mediju kultūras formas ir svarīgas.

Ne tikai ziņas un informācija, bet izklaide un daiļliteratūra formulē gan atsevišķu cilvēku, gan grupu konfliktus, bailes, cerības un sapņus, kad viņi sastopas ar nemierīgo un nenoteikto pasauli. Katras sabiedrības konkrētās cīņas tiek izspēlētas mediju kultūras tekstos, īpaši kultūras industrijas komerciālajos medijos, kas ražo tekstus, kuriem jāatsaucas uz cilvēku bažām, ja vien tie grib būt populāri un ienesīgi. Kultūra vēl nekad nav bijusi tik svarīga kā tagad, un līdz šim vēl nekad mums nav bijusi vajadzība tik nopietni pētīt sava laika kultūru¹⁶ (Kellner 2003, 20).

Ņemot vērā šinī nodaļā aprakstīto mediju kultūras pētījumu pieredzi, kas iezīmē Rietumu kapitālistiskās sabiedrības kultūras realitāti un pretrunas, apzinoties, ka ar savu pašreizējo sabiedrisko un valsts iekārtu piederam pie aprakstītās pasaules, varam būt arī ar šo pasauli vienoti, mācīties no Rietumu teorētiķu darbiem, pētīt savas kultūras, arī literatūras un literatūrzinātnes jautājumus plašākā kontekstā, kas savukārt

¹⁵ Interneta žargonā – pārspīlēta ziņojuma publicēšana tiešsaistē interešu kopās, blogos ar nolūku izprovocēt jaunpienācējus iesaistīties diskusijā. Interneta troļļi ir cilvēki, kas cenšas izmantot citu interneta lietotāju uzticību. No: <http://www.netlingo.com/word/troll.php#> (aplūkots 14.08.2012)

¹⁶ Not just news and information, but entertainment and fiction articulate the conflicts, fears, hopes, and dreams of individuals and groups confronting a turbulent and uncertain world. The concrete struggles of each society are played out in the texts of media culture, especially in the commercial media of the culture industries which produce texts that must resonate with people's concerns if they are to be popular and profitable. Culture has never been more important and never before have we had such a need for serious scrutiny of contemporary culture.

piedāvā vairāk iespēju izprast pašiem savu kultūru, literatūras un kritikas attīstību un formulēt, kādu mēs gribētu redzēt savu literatūru un literatūrzinātni, savus lasītājus un mūsu kultūras un nacionālo identitāti kopumā.

1.2. Naratīva semiotika un naratīva analīze strukturālismā

Naratīvs ir viens no visbiežāk lietotajiem jēdzieniem šinī darbā. Džeralda Prinsa naratoloģijas vārdnīcā atrodama šāda naratīva definīcija: par naratīvu sauc vienu vai vairāku naratoru (stāstītāju) vienu vai vairāku reālu vai fiktīvu notikumu atstāstījumu vienam vai vairākiem naratoriem (adresātiem). Lai atšķirtu naratīvu no apraksta, tajā jābūt vismaz diviem notikumiem vai vienai situācijai un vienam notikumam, kā arī sarežģījumam, kas apzīmē savienojumu starp sākotnējo un turpmāko stāvokli (Prince 1987, 58-60). Kā uzskata amerikāņu valodnieks Viljams Labovs (1927), naratīvam ir jāsastāv no vairākiem makrostrukturāliem elementiem: kopsavilkuma (*abstract*, īss galvenās domas formulējums, par ko ir stāsts), orientācijas (*orientation* – telpas situācija, kurā risinājušies aprakstītie notikumi), sarežģījuma (*complicating action*), vērtējuma (*evaluation* – ar ko šis stāsts ir ievērojams, lai to stāstītu), rezultāta jeb atrisinājuma (*result, resolution*, stāsta iznākums) un kodas (*coda* – naratīva noslēdzošais elements, kas norāda, ka stāstījums ir beidzies) (Labov 2001, 2-4). Saskaņā ar divdaļīgo strukturālistu modeli naratīvs sastāv no stāsta (*story*) un diskursa (*discourse*), kur stāsts ir notikumu secība laikā, satura līmenis (notikumi, pāreja no viena stāvokļa otrā), bet diskurss ir naratīva izteiksmes līmenis. Stāsts veido saturu, kas tiek stāstīts, bet diskurss saistīts ar veidu, kā tiek izstāstīti notikumi un pārejas no viena stāvokļa otrā. Ziņās stāsts no diskursa būtiski atšķiras, jo jāskaidro vienmēr ar svarīgāko vai nesenāko notikumu. Piemēram, rakstot par Edvarta Virzas Rakstu 4. sējuma iznākšanu, vispirms tiek minēts šī sējuma iznākšanas fakts, pēc tam aprakstīts, kādi darbi tajā iekļauti un kas izdevumu sastādījis, bet dzīvē vispirms Virza uzrakstīja savus darbus, pēc tam sastādītājs izveidoja to kopumu Rakstiem un tikai pēc tam iznāca Rakstu attiecīgais sējums, un tikai kā pēdējo laikraksts aprakstīja Rakstu iznākšanas faktu (NRA, 02.06.2011, *Edvarta Virzas Rakstu 4.sējums*).

Naratīvā notikumi un stāvokļa maiņas veido vienotu veselumu, par ko, atsaucoties uz Aristoteļa izpratni, varētu teikt, ka naratīvam ir sākums, vidus un beigas (Aristotelis 2008, 55). Jēdziena naratīvs etimoloģija saistīta ar latīņu vārdu

*gnarus*¹⁷, tādā veidā apzīmējot īpašu zināšanu veidu, kas neatspoguļo notiekošo, bet pēta un tiecas paredzēt, kas varētu notikt. Naratīvs ne tikai reģistrē stāvokļa izmaiņas, bet aplūko un interpretē tās kā jēgpilna veseluma daļas, kurām pašām par sevi arī piemīt nozīme. Tā naratīvs, iezīmējot atsevišķus laika momentus un saistot tos savā starpā, apjaušot beigas stāstījuma sākumā un sākumu ietverot beigās, parādot laika nozīmīgumu, izgaismo temporalitāti un cilvēku kā temporālu būtni, norāda Džeralds Prinss (Prince 1987, 60). Zināmas daudzas dažādu zinātnieku naratīva definīcijas, bet šinī promocijas darbā pieņemts, ka naratīvs ir jebkura vismazākā jēgpilnā valodas darbība, jebkurš vismazākais valodas izteikums, kurš vēstītāja pieredzi dara zināmu adresātam ar zīmju palīdzību; naratīvs ir mazākā nozīmes vienība un izziņas process, kurš dara iespējamu nozīmes rašanos (McQuillan 2000, 9-11). Naratīva jēga ir tā, ka ar tā palīdzību ir iespējama komunikācija starp ziņojuma sūtītāju un adresātu.

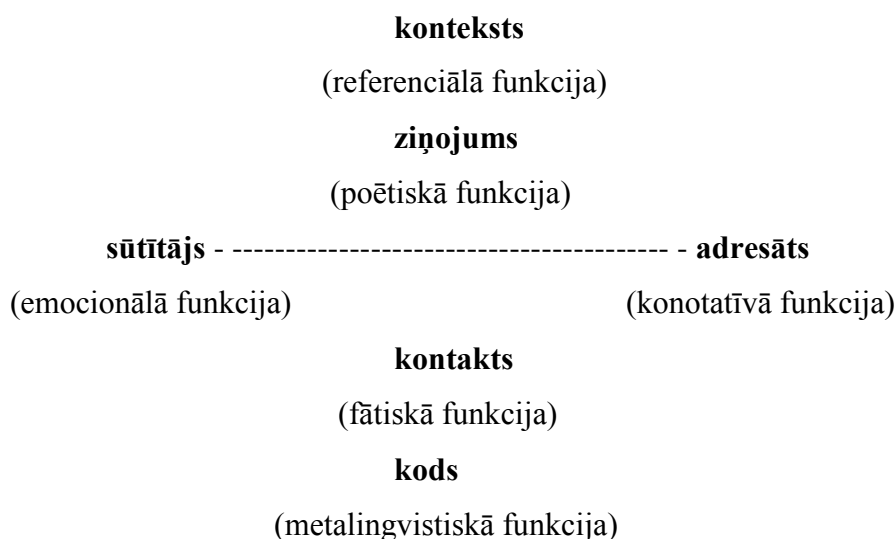
Rolāns Barts apgalvo, ka naratīvs ir, tas pastāv kā pati dzīve, kā arī tas ir sens, jo interese par stāstījumiem radusies Aristoteļa laikā (Barthes 1977, 79-80). Daži pētnieki saskata naratīva teorijas iedīgļus jau Platona alas alegorijā (McQuillan 2000, xi). Naratīvs ir pasaulē plaši pazīstams izpētes objekts kopš strukturālisma ziedu laikiem XX gadsimta sešdesmitajos gados un vēl joprojām strukturālisma idejām ir liela nozīme naratīvu pētniecībā. Šinī nodaļā tiek sniegts ieskats naratīvu pētniecības vēsturē, aptverot strukturālisma pirmsākumus, formulējot teorētisko pamatu naratīvu semiotiskajai izpētei, izsekojot pārmaiņām teksta analīzē, kas saistītas ar strukturālisma pāraugšanu poststrukturālismā, galvenokārt akcentējot mediju teksta pētīšanu.

Naratīvu struktūranalīze dod iespēju aprakstīt neierobežotu skaitu naratīvu (tekstu) kā vienu no realitātes segmentiem, izmantojot ierobežotu skaitu jēdzienu. Naratīvo tekstu korpusu, kas sastāv no drukāto dienas laikrakstu un attiecīgo interneta portālu tekstiem, kuri saistīti ar grāmatu iznākšanu, vērtēšanu un lasīšanu, tiek aprakstīts, lietojot naratīva terminoloģiju. Naratīvu struktūranalīze sākas ar franču antropologa Kloda Levi-Strosa (1908-2009) mīta analīzi, ar *Structural Anthropology* (*Struktūrantropoloģija*) (1958). Mītus, kas, kā izrādījās, bija ļoti līdzīgi valodai, varēja sadalīt mazākās vienībās – mitologēmās, kuras, tāpat kā valodas pamatvienības fonēmas, iegūst nozīmi tikai tad, kad tās kombinē savā starpā saskaņā ar teksta gramatiku – tā dziļo struktūru. Levi-Stross uzskatīja, ka šīs sakarības ir cilvēka prātam

¹⁷ Zinot *latīņu* val.

un būtībai raksturīgas, tāpēc, pētot mītus, atklājas to struktūra, mehānisms, piemēram, tas, ka cilvēks veido hierarhijas vai binārās opozīcijas kā domāšanas instrumentu, lai aptvertu un sakārtotu praktiskajā dzīvē pastāvošo daudzveidību un nevienādīgumu. To pašu Levi-Stross attiecina uz citām sociālajām un reliģiskajām sistēmām, kuras, viņaprāt, ir uzskatāmas vairāk par komunikācijas sistēmām, nevis institūcijām, jo to kodi ļauj cirkulēt ziņojumiem. Šādās komunikācijas sistēmās domājošā būtne nav indivīds, bet gan mīta mehānisms, jo mīti nesākas kāda viena cilvēka apziņā un tiem nav izvirzīts konkrēti sasniedzams mērķis, tādēļ ka strukturālismā subjekts ir decentrēts. Mīti pastāv kā kolektīva eksistences forma, tiem piemīt konkrēta loģika, kas ignorē individuālas domāšanas atšķirības un reducē tās līdz funkciju līmenim (Lévi-Strauss 1963, 31-54).

Romāns Jakobsons (1896-1982) uzsver valodas komunikatīvo raksturu, saista valodas jautājumus ar semiotiku un izvirza valodas funkcijas kā svarīgu valodniecības jautājumu. Komunikācijas jēdziena izpratnei nepieciešamais pamatjēdziens ir valoda. Jakobsons apraksta valodu kā funkciju kopumu (1. attēls), ko tā veic dažādos komunikācijas procesos. Sūtītājs sūta adresātam ziņojumu, kas attiecas uz kādu verbālu vai verbalizējamu kontekstu un ir izveidots un paredzēts izpratnei, izmantojot sūtītājam un adresātam kopēju kodu, kā arī kontaktu – saziņas kanālu, kurš ļauj nodibināt kontaktu un to uzturēt saziņas laikā (Jakobson 1971, 113).

1.attēls. Romana Jakobsona valodas funkcijas

Jakobsons norāda uz zīmes dihotomiju, atsaucot atmiņā stoiķu zīmes izpratni, kuru savā darbā pārņēmis Ferdināns de Sosīrs (1857-1913) – zīme (*signum*), apzīmētājs (*signans*), apzīmējamais (*signatum*) –, un uzsver, ka šis joprojām ir un paliek vispieņemamākais un drošākais semiotiskais modelis (Jakobson 1971, 699). Strukturālisms raksturo valodu kā zīmju sistēmu, kas kalpo kā kods saziņas procesā. No Sosīra strukturālisms guvis virkni terminu, lai runātu par valodu ne tikai lingvistiskā nozīmē, bet attiecinātu terminus arī uz citām zīmju sistēmām: *langage* – valoda vispārīgi, cilvēka spēja sazināties ar valodas palīdzību; *langue* – valodas sistēma, ko lieto sabiedrība noteiktā vēsturiskā laikposmā, kolektīva parādība; *parole* – runa, valoda tās konkrētā runātāja lietojumā; zīme – *signe*, kas sastāv no *signifié* (apzīmējamā) un *signifiant* (apzīmētāja). Sosīrs runā par valodas sinhroniju (valodas raksturojums vienā fiksētā stāvoklī) un diahroniju (valodas izpēte attīstībā), patiesībā strukturālisms aplūko valodu galvenokārt sinhroni. Cilvēka prāts uzspiež saturam formu, un formas atkārtojas. Izpētot mīta, institūcijas vai paraduma struktūru, var iegūt vienotu principu ļoti daudzu vienību (piemēram, tekstu) analīzei. Sosīrs uzsver valodas un citu zīmju sistēmu sociālo raksturu, salīdzinot valodu (*langue*) ar kuģi, kas nevar atrasties dokos, bet kuram jādodas atklātā jūrā (sabiedrībā), un piebilst, ka kuģa konstrukcija vai citas tā individuālās īpašības nenosaka kuģa kursu. Tikai kuģis, kas ir jūrā, var dot informāciju par šī kuģa dabu, t.i., zīmju sistēma ir domāta sabiedrībai, valoda ir kolektīva, nevis individuāla; tā ietver arī sabiedrības vērtību sistēmu (Saussure 2006, 202-3). Sosīrs aizsāk domu par lingvistisko relativitāti, jo viņš apgalvo, ka viss valodas sistēmā ir negatīvs, viss ir balstīts uz attiecībām, pretstatiem; *a* nav spēkā, ja tas neattiecas pret *b*, un *b* iegūst nozīmi tikai attiecībā pret *a*. Saskaņā ar Sosīru zīme ir patvaļīga, nav dabiskas likumsakarības starp apzīmētāju un apzīmējamo. Domājams, ka šis apgalvojums radījis priekšstatu par valodu kā patstāvīgu sistēmu, kas valodas lietotājiem uzspiež savus noteikumus. Citās zinātnēs ir noteikts neapstrīdams izpētes objekts, bet valodniecībā tāda nav, lingvistikā valoda, viedoklis, kolīdz izteikts, kļūst par objektu, t.i., valoda runā par valodu (Saussure 2006, 139).

Sosīra zīmes modeli attīsta dāņu valodnieks Luiss Jelmslevs (1899-1965), kura mērķis bija iedibināt lingvistiku paplašinātā nozīmē. Jelmslevs nosauc korelātus par satura un izteiksmes līmeņiem, kas katrs veidots no formas, substances un izteiksmes, ārpus kuriem bezgalīgi plešas semiotiski neskarts lauks.

	matērija –valodas skaņas
<i>izteiksme/ signifiant</i>	substance – vārdi,teksts
<i>expression</i>	forma – valodas sistēma, likumi

	forma- veids, kādā šajā valodā runā un domā
<i>satura/ signifié</i>	substance - jēga
<i>contents</i>	matērija – viss iepējamais, par ko var runāt

2.attēls. Luisa Jelmsleva zīmes modelis

Saskaņā ar šo modeli valoda vai jebkura cita semiotiska sistēma izpaužas divos līmeņos – izteiksmes līmenī un satura līmenī (2. attēls). Katrs līmenis sastāv no matērijas, substances un formas (*continuum, substance, form*) (Hjelmslev 1963, 47-60). Izteiksmes matērija sastāv no visām valodas skaņām pretstatā visam iespējamajam skaņu kopumam. Izteiksmes substance ir vārdi, kurus izrunājam, vai teksts, kuru lasām. Savukārt fonoloģija, vārdu krājums un sintakse (valodas sistēma un likumi) veido izteiksmes formas līmeni. Satura matērija ir viss, par ko kāds varētu runāt. Satura substance ir jēga, kuru runātājs piešķir izteikumiem, kurus pārstāv izteiksmes substance. Visbeidzot satura forma ietver veidu, kādā katra atsevišķa valoda runā un domā par materiālo pasauli. Abu minēto līmeņu attiecības ir patvaļīgas un izmaiņas izteiksmes līmenī ne vienmēr izraisa attiecīgās izmaiņas satura līmenī. Šādas nesakritības ir nozīmes neskaidrību un daudznozīmīguma avots; vārdi iegūst jaunas nozīmes, rodas metaforas. Jelmslevs uzskatīja valodu par vispilnīgāko semiotisko sistēmu pat tādā mērā, ka jebkuru citu semiotisku sistēmu var pārvērst par valodu, jebko neizsakāmu var ar valodu tomēr galu galā izteikt. Šo zīmes modeli tālāk attīsta Umberto Eko, papildus aizgūstot idejas no amerikāņu filozofa Čārlza Sāndersa Pīrsa (1839 – 1914) semiotiskajiem rakstiem.

Kaut arī par semiotikas aizsācēju pieņemts uzskatīt šveiciešu valodnieku Ferdinānu de Sosīru, arī Čārlzs Sānderss Pīrss ir vispārējās zīmju teorijas pamatlicējs. Abi zinātnieki neatkarīgi viens no otra apmēram vienā un tajā pašā laikā uzrakstījuši darbus, kas veido mūsdienu semiotikas pamatus. Gan Sosīrs *Cours de Linguistique*

Generale (Vispārīgās lingvistikas kurss) (1916), gan Pīrss *How to Make Our Ideas Clear (Kā skaidrot idejas)* (1878), *On a New List of Categories (Par jaunu kategoriju sarakstu)* (1867) un citos rakstos pētījuši jautājumu par to, kā mūsdienu pasaules izpratne un zināšanas ir atkarīgas no valodas. Sosīrs pēta valodu no komunikatīvā viedokļa, bet Pīrsu interesē valoda kā instruments zināšanu apgūvē un uzkrāšanā. Pīrsa semiotika iedibina citus pamatus kultūras analīzei nekā de Sosīra teorija. Pēc Sosīra domām, valoda ir vissvarīgākā zīmju sistēma, jo lingvistika ir visattīstītākā no visām semiotiskajām zinātnēm. Sosīra semiotika stingri darbojas zīmju sistēmas robežās, jo tikai semiotiska sistēma piešķir struktūru citādi amorfajai un neorganizētajai pasaulei. Objekts, uz kuru zīme attiecas, ir no semiotikas izslēgts, jo zīme vieno nevis lietu un vārdu, bet jēdzienu un skaņas tēlu (Saussure 2005, 98). Nozīme veidojas tikai strukturālajās attiecībās, kur ir svarīgas atšķirības starp jēdzieniem un to kopsakars, nevis paši jēdzieni. Pīrsa trīsdaļīgais zīmes modelis ir tuvāks lietu pasaulei, viņa skatījumā viss ir semiotisks, savukārt realitāte pastāv neatkarīgi no valodas vai citām zīmēm.

*Zīme vai representants ir kaut kas tāds, kas kādam kaut kādā saistībā vai mērā apzīmē kaut ko citu. Tā uzrunā kādu, tas ir, tā veido šīs personas apziņā ekvivalentu zīmi vai, iespējams, uzlabotu zīmi. To zīmi, kas ir šādi radusies, es saucu par pirmās zīmes interpretantu. Zīme kaut ko apzīmē, tās objektu. Tā apzīmē šo objektu nevis visās iespējamās nozīmēs, bet saistībā ar kādu domu, kuru es reizēm esmu saucis par reprezentanta pamatu*¹⁸ (Peirce 2002, 99).

Šinī definīcijā objekts jeb referents ir iekļauts zīmes modelī, bet ar atrunu, ka zīme pārstāv referentu kādā noteiktā veidā, bet ne visos veidos, vai arī tā pārstāv referentu saistībā ar noteiktu ideju, nevis vispārīgi. Līdz ar to objekts, lieta vai parādība, kas pastāv dabā, nav tas pats, kas object Pīrsa zīmes trihotomijā. Pīrsa interese nav valoda kā komunikācijas līdzeklis, bet kā izziņas instruments. Viņš arī uzskatīja, ka jebkura cilvēka darbība ir semiotiska un cilvēks pats ir semiotisks pēc dabas, jo ir zīmes radītājs un interpretētājs.

Tā kā cilvēks spēj domāt tikai ar vārdu vai citu ārēju simbolu palīdzību, tad tie var apgriezties un teikt: „Jūs nevarat domāt neko tādu, ko mēs jums nebūtu

¹⁸A sign, or representamen, is something which stands to somebody for something in some respect or capacity. It addresses somebody, that is, creates in the mind of that person an equivalent sign, or perhaps a more developed sign. That sign which it creates I call the interpretant of the first sign. The sign stands for something, its object. It stands for that object, not in all respects, but in reference to a sort of idea, which I have sometimes called the ground of the representamen.

iemācījuši, un arī tik vien, kā lietojot vārdu kā jūsu domas interpretantu.” Patiesībā tādā veidā cilvēki un vārdi cits citu savstarpēji izglīto; katrs cilvēka informētības pieaugums izraisa attiecīgo vārdu informētību un otrādi (katrs vārda informētības pieaugums izraisa cilvēka informētību). Iznāk, ka vārds vai zīme, kuru cilvēks lieto, ir cilvēks pats. Tādējādi, tā kā fakts, ka katra doma ir zīme, ja to uztver saistībā ar to, ka dzīve ir domu virkne, pierāda, ka cilvēks ir zīme. Tā kā katra doma ir ārējā zīme, tas pierāda, ka cilvēks ir ārēja zīme. Tas savukārt nozīmē, ka cilvēks un ārēja zīme ir identiski, tādā pašā nozīmē kā vārdi „homo” un „cilvēks” ir identiski. Tādējādi mana valoda ir manis paša kopsumma, jo cilvēks ir doma¹⁹ (Peirce 1992, 54).

Pīrsa semiotika atstājusi ietekmi uz Eko, kurš pārņēmis vairākus terminus: neierobežotā semioze (*unlimited semiosis*), kur viena zīme var tikt uztverta kā cita zīme (*interpretant*), kas savukārt atkal tiek uztverta kā cita zīme, un tā līdz bezgalībai; abdukcija (*abduction*) – viena ceļa (interpretācijas veida) no daudziem izvēlēšanās cauri labirintam (nozīmes vienību sakopojumam), no šī ceļa izvēles atkarīga visa komunikācija un visa izpratne par to. Eko no Pīrsa aizguvis arī interpretācijas kritērijus, kas nepieciešami mediju kultūras semiotiskajai analīzei.

Rolāns Barts *Mitoloģijās* (1957) raksta par jauno laiku mītiem, uzskatīdams, ka viss var būt mīts, jo jebkas var tikt izteikts ar vārdiem vai zīmēm un kļūt sabiedrībai apgūstams. Barts ar mītu apzīmē visu, kas sabiedrībā iedibinājies kā patiesība un tā arī tiek pieteikta. Jaunie mīti jeb „depolitizētā valoda”, Barta vārdiem runājot, ir „valodas aplaupīšana”, valoda nosaka cilvēka definīciju, nevis otrādi. Kultūra pati visos savos aspektos ir valodas un simbolu sistēma. Šī joma jāpēta zinātnēi, ko Barts tāpat kā Sosīrs sauc par semioloģiju²⁰. Pievēršoties Sosīra iedibinātajiem zīmes korelātiem – apzīmētājam (*signifiant*) un apzīmējamajam (*signifié*), Barts uzsver to ciešo funkcionālo saistību. Zīme ir tas, kas vieno abus minētos korelātus, un zīmi lasītājs uztver kā vienotu veselumu. Barts apraksta, kā no

¹⁹ Since man can think only by means of words or other external symbols, these might turn round and say: ‘You mean nothing which we have not taught you, and then only so far as you address some word as the interpretant of your thought.’ In fact, therefore, men and words reciprocally educate each other; each increase of a man’s information involves, and is involved by, a corresponding increase of a word’s information ... It is that the word or sign which man uses is the man himself. For, as the fact that every thought is a sign, taken in conjunction that life is a train of thought, proves that man is a sign; so that every thought is an external sign, proves that man is an external sign. That is to say, the man and the external sign are identical, in the same sense in which the words ‘homo’ and ‘man’ are identical. Thus my language is the sum total of myself: for the man is the thought.

²⁰ Termins semiotika ir 1969. gadā starptautiski pieņemts termins līdz ar Starptautiskās semiotikas pētījumu asociācijas dibināšanu (International Association for Semiotic Studies) (Eco 1979a, 30).

valodas kā semiotiskas sistēmas veidojas citas sarežģītākas semiotiskas sistēmas. Pamatojoties uz to, ka katrai zīmei ir izteiksmes (E) un satura (C) līmenis, ko saista attiecība (R), var veidot šādu formulu, lai attēlotu izteiksmes un satura attiecības.

E R C

Gadījumā, ja zīmes izteiksmes līmeni veido cita zīme, iegūstam šādu rezultātu:

$$\begin{array}{c} \text{E} \quad \text{R} \quad \text{C} \\ \diagdown \quad \diagup \\ \text{ERC} \end{array}$$

No tā redzams, ka viena zīmju sistēma pārklājas ar otru. Aizgūdamas Jelmsleva terminoloģiju, Barts **ERC** nodēvē par denotatīvu sistēmu, jo tā ir valoda pati, proti, pirmā līmeņa semiotika un tā veido otrā līmeņa semiotikas **ERC** apzīmētāju, kur **ERC** ir konotatīva. Var veidoties arī citādi novirzītas sistēmas. Nākamajā formulā attēlots gadījums, kad pirmā līmeņa semiotika veido nevis apzīmētāju, bet apzīmējamo kādā citā semiotiskā sistēmā.

$$\begin{array}{c} \text{E} \quad \text{R} \quad \text{C} \\ \quad \quad \quad \diagdown \quad \diagup \\ \quad \quad \quad \text{ERC} \end{array}$$

Šādu semiotisku sistēmu Barts sauc par metavalodu, tā ir sistēma, kuras satura līmeni veido cita semiotiska sistēma. Tā ir semiotika, kurā tiek runāts par citu semiotiku. Tādējādi semiotikas disciplīna pati ir metavaloda (Barthes 1977, 89-94). Barts savā darbā ir apzināti vai neapzināti balstījies uz Luisa Jelmsleva 1943. gadā dāņu valodā, bet 1953. gadā angļu tulkojumā iznākušo *Prolegomena to a Theory of Language* (*Ievads valodas teorijā*), kurā autors teorētiski formulējis un ar piemēriem izskaidrojis konotatīvo semiotiku un metavalodu (Hjelmslev 1963, 114-125).

Apskatīsim konotatīvās semiotikas piemēru no laikraksta kultūras sadaļas. *Diena* 2010. gada 17. aprīlī publicē Normunda Naumaņa recenziju par teātra zinātnieces Margaritas Ziedas apcerējumu par latviešu scenogrāfi Moniku Inesi Pormali. Recenzijas autors mākslinieci nosauc par robežu pārkāpēju, jo Pormale darbojas vairākos mākslas žanros – scenogrāfijā, fotogrāfijā, performancē, videoārtā utt. Saskaņā ar Bartu šeit varam saskatīt divas semiotiskās sistēmas – valodu un mītu. Pirmajā semiotiskajā sistēmā jēdziens robežu pārkāpēja ir persona, kas ielauzusies svešā teritorijā. Vienā nozīmē robežpārkāpšana ir krimināli sodāma darbība, vispārīgā nozīmē tā ir jebkādu noteikumu neievērošana, abas ir lingvistiskas nozīmes. 3. attēlā redzams, ka pirmās semiotiskās sistēmas trešais elements vienlaikus ir arī otrās sistēmas apzīmētājs, kuru skaidrības labad Barts nosaucis par formu. Savukārt otrās semiotiskās sistēmas apzīmējamo sauc par konceptu un to abu vienību – par nozīmi.

ātri lasot avīzi, uztveram asociācijas, tās paliek prātā un neizdzēšas pat tad, ja tālāk tekstā šīs asociācijas tiek sagrautas, jo tekstā bijušo padarīt par nebijušu nav iespējams. Barts apgalvo, ka mīti, kas izskatās dabiski un mums šķiet kā vienīgais veids, kā uztvert pasauli, īstenībā ir autoritatīvi un ideoloģiski. Barts apgalvo, ka ideoloģijas mērķis ir šādu sociālo realitāti padarīt dabisku, nevainīgu un neizmaināmu kā pati daba. Tas, kas izskatās reālistisks, īstenībā slēpj savu mākslīgi radīto dabu. Valoda kļūst līdzīga caurspīdīgam ekrānam, neitrālam izteiksmes līdzeklim, caur kuru skatīt īstenību tādu, kāda tā ir²². Tiek radīts iespaids, ka valodas vienīgā funkcija ir rādīt kaut ko citu nekā valoda pati. Tādēļ šāda „reālisma” ideoloģija ir kaitīga, uzskata Barts, jo tā izdzēš valodas klātbūtni un rada ilūziju, ka mēs uztveram īstenību bez jebkādas zīmju sistēmas starpniecības. Ja uztveram tikai zīmes reprezentācijas raksturu, bet neņemam vērā tās radošo raksturu, tad zaudējam izpratni par to, ka mūsu pasaule pastāv, tikai pateicoties valodai (Barts 2010, 179-228).

Analizēt naratīvu nozīmē aptvert izteikumu (*paroles*) bezgalību, aprakstot valodu (*langue*), kuras produkts ir šie izteikumi. Barts atzīmē, ka sešdesmit gadus pēc Sosīra pētnieks atkal stāv valodas neviendabīguma un pluralitātes priekšā ar nepieciešamību izkristalizēt no visa materiāla daudzuma klasificēšanas principu un atrast izejas punktu, lai aprakstītu daudzskaitlīgo atsevišķo ziņojumu jūkli. Nav iespējams aprakstīt katru individuālu ziņojumu, jo ziņojumu skaits ir neaptverams. Tātad induktīvā metode – no atsevišķā uz vispārīgo – ir utopiska. Naratīvu struktūranalīzei vispiemērotākā metode ir deduktīvā – hipotētiska modeļa jeb teorijas izveide un tās pielietošana, salīdzinot ar to atsevišķus ziņojumus, kas kaut kādā mērā gan sakrītīs ar modeli, gan no tā atšķirsies. Tādā veidā sakrītību un atšķirību līmenī tiek radīts nepieciešamais analīzes instruments, ar kuru aptvert lielu daudzveidīgu naratīvu skaitu. Barta piedāvātais modelis ir lingvistisks, jo diskurss tāpat kā teikums sastāv no vienībām, kuras savā starpā saista likumi – teksta gramatika. Diskurss ir garš teikums, gluži tāpat kā teikums ir īss diskurss. Lai aptvertu naratīva elementu daudzskaitlīgumu, Barts iesaka organizēt diskursu divos līmeņos, līdzīgi kā lingvistikā – horizontālajā, ja attiecības starp diskursa vienībām ir vienā līmenī, un vertikālajā, ja attiecības saista elementus no dažādiem līmeņiem. Horizontālajā līmenī

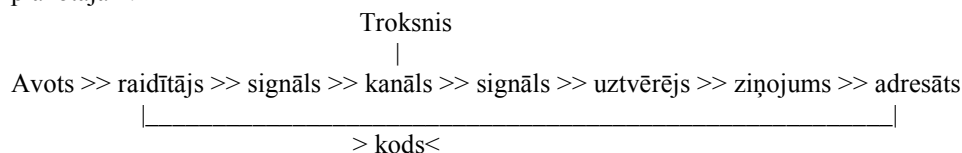
²² Barts izmanto loga metaforu, lai parādītu mīta formas duālo raksturu. .. *ja es esmu automašīnā un skatos cauri stiklam uz ainavu, es varu pēc vēlēšanās pielāgot uzmanību ainavai vai stiklam – lāgiem es pamanīšu stikla klātbūtni un ainavas attālumu, lāgiem gluži otrādi – stikla caurspīdīgumu un ainavas dziļumu, bet šīs mijas rezultāts būs konstants – stikls man vienlaikus būs klātesošs un tukšs, ainava vienlaikus būs nereāla un pilna. Tas pats notiek ar mītisko apzīmētāju – forma ir tukša, bet klātesoša, jēgas nav, bet tomēr pilna* (Barts 2010, 193-194).

vien nozīme neveidojas, tāpēc, lai veiktu naratīva struktūranalīzi, ir jāizšķir dažādi līmeņi, jāsadala atsevišķie naratīva elementi pa līmeņiem un jāizveido līmeņu hierarhija. Naratīvs pats par sevi ir naratīva elementu hierarhija. Nozīme neatrodas vēstījuma beigās, bet tā rodama, šķērsojot naratīvu, t.i., nepietiek sekot horizontālajam līmenim, ejot no viena vārda pie otra, bet ir jāskatās naratīva struktūra dažādos līmeņos, tos saistot un pārvietojoties no viena līmeņa otrā. Barts piedāvā veidot naratīvu analīzi šādos līmeņos: funkcionālajā, darbības un naratīvajā. Pamatlīmenī – funkcionālajā līmenī – naratīvs sastāv no funkcijām, kurām lielākā vai mazākā mērā piemīt semiotiska vērtība, tas ir, tās visas kaut ko nozīmē. Ir tikai divas iespējas – stāstījumā visam ir nozīme vai arī nekam nav nozīmes; mākslā nav trokšņa, Barts saka, izmantojot jēdzienu troksnis²³, kas informācijas teorijā ir vēstījumam nepiederošie signāli, kuri traucē komunikāciju.

*Troksnis ir vides, mehāniska vai semantiska skaņa komunikācijas procesā, kura traucē ziņojuma piegādi. .. Semantiskais troksnis ietver valodu, kuru viens vai vairāki komunikācijas dalībnieki nesaprot*²⁴ (Turow 2009, 12).

Plašsaziņā trokšņa ir ļoti daudz, īpaši elektroniskajos medijos. Funkcionāli Barts izšķir divu veidu vismazākās naratīva vienības – funkcijas, kas darbojas horizontālajā līmenī, un indeksus, kas darbojas vertikālajā līmenī. Pēc Jeltslewa semiotiskās shēmas raugoties, šīs vienības ietver abus – saturs un izteiksmes – līmeņus. Horizontālajā līmenī darbojas pamatnotikumi un satelītnotikumi. Notikumi veido secību un virza darbību. Ja ir minēts viens notikums, tad tas loģiski ietver pāreju pie nākamā. Ja zvina telefons, tad kāds pacels klausuli, runās un pēc sarunas noliks klausuli. Literatūrkritiskajā naratīvā varam vērot, ka recenzijās līdz ar grāmatas sasniegumu izcelšanu ir gandrīz neizbēgama trūkumu pieminēšana, kaut vai tās būtu tikai dažas redakcionālas dabas kļūdas. Lasītājiem ierasts, ka, piemēram, teātra

²³ Termins troksnis komunikācijas un informācijas teorijā apzīmē jebko, kas iejaucas komunikācijas procesā starp ziņojuma sūtītāju un saņēmēju. Eko šo terminu atsevišķi nedefinē, bet skaidro sapārotu ar redundanci, signāla vairākkārtēju atkārtošānu trokšņa pārvarēšanai un ziņojuma piegādāšanai atbilstīgi plānotajam.

(Eco 1979a, 33).

²⁴ Noise is an environmental, mechanical, and semantic sound in the communication situation that interferes with the delivery of the message. ... Semantic noise involves language that one or more of the participants doesn't understand.

zinātnieces Silvijas Radzobes rakstītajās recenzijās minētie „plusi” un „mīnusi” ļoti strauji virza lasīšanu tieši horizontālajā līmenī. Piemēram, 2012. gada 12. janvāra *Dienā* publicētajā recenzijā par Silvijas Geikinas grāmatu *Jaunatnes teātris* sākumā autore īsi nosauc trīs „plusus”, lai turpinātu ar trūkumu uzskaitījumu. Vertikālajā līmenī izpaužas indeksi, kas integrē naratīvu, dodot norādes par atmosfēru, raksturojot personāžus. Avīžraksti ir vairāk funkcionāli, nevis indeksāli, tie ir lasāmi un izprotami galvenokārt horizontālā, nevis vertikālā līmenī.

Notikumi naratīvā nav vienlīdzīgi. Kā uzskata Rolāns Barts, funkcionālajā līmenī pastāv kodoli (*noyeaux*) un katalizatori (*catalyses*) (Barthes 1977b, 93–94). Runa ir par pamatnotikumiem, kas nepieciešami kā stāsta veidotāji, pagrieziena punkti, kuri virza no vienas darbības pie otras, un pakārtotajiem notikumiem, kas nav nepieciešami stāsta veidošanai, jo tie nekur neved, un kurus var izslēgt, neizmainot stāsta virzību. Šāds iedalījums pamatnotikumus liek vērtēt augstāk par pakārtotajiem notikumiem. Tomēr pamatnotikumi ir svarīgāki tikai tiktāl, cik tie attiecas uz notikumu secību, kas veido pašu stāstu. Savukārt pakārtotie notikumi ir noteicošie nozīmes veidošanā un vispārīgā iespaida radīšanā, diskursa veidošanā. Rolāns Barts uzsver, ka, izslēdzot pamatnotikumu, mainās stāsts, bet, izslēdzot pakārtoto notikumu, mainās diskurss (Barthes 1977b, 95). Avīzēs katalizatori ir tie, kas pievienoti pamatnotikumiem informācijas klāsta bagātināšanai. Kaut arī katalizatora funkcionalitāte dažreiz ir ļoti maza, tomēr tā pastāv, jo šīs vienības ietilpst stāstījuma sastāvā un veido ziņojumu. Piemēram, ziņu rakstā par finansējuma piešķiršanu Literārajai akadēmijai katalizators ir teksta pirmās rindas, kuras vēsta, kāpēc nauda piešķirta, tāpat arī rindkopas pēdējās rindas, kurās kultūras ministre Ēlerte runā par to, kāpēc literatūrai dots šis atbalsts; šīs rindas (katalizators) ierāmē galveno tēmu – faktu, ka piešķirts finansējums (*Diena*, 12.07.2011, *Piešķir 20 000 latu Literārajai akadēmijai*). Ziņās fakts (pamatnotikums) ir pirmajā vietā, bet komentārs, piemēram, apstākļu skaidrojums, grāmatas izdevēja vai tulkotāja viedoklis (katalizators) ir uzskatāms par mazāk svarīgu un var tikt atmests, ja tam nepietiek vietas avīzē. Katalizatori var pastiprināt, paātrināt vai gausināt stāstījuma dinamiku vai novērst lasītāja uzmanību. Tieši katalizatoriem piemīt spēja signalizēt, ka tiks veidota nozīme, tie ir kā solījums, ka būs stāsts un jauna informācija. Var teikt, ka katalizatori nodrošina valodas fātisko (*phatic*) funkciju, kas veido stāstītāja un adresāta kontaktu. Kopumā pamatnotikumi ir atbildīgi par stāstu, bet katalizatori – par diskursu (Barthes 1977b, 79-124). Aprakstot vienu un to pašu incidentu, divas avīzes rada divus

dažādus naratīvus, jo lieto atšķirīgus pakārtotos notikumus. Galvenie notikumi parasti paliek tie paši, ar dažiem izņēmumiem. Piemēram, par Ideju Foruma bibliotēkas darba atjaunošanu *Latvijas Avīze* rakstījusi ļoti īsi, izmantojot tikai pamatnotikumus šādā secībā: par to, ka krājums tagad atkal pieejams; darbi, par kuriem sāka tiesvedība, netiks atjaunoti; iepriekš bibliotēkas serveri bijuši arestēti uz iesnieguma pamata par autortiesību pārkāpumiem (*LA*, 03.04.2010, *E-bibliotēka atsāk darbu, bet ne pilnā apjomā*). Laikraksts *Diena* uzskaita tos pašus pamatnotikumus, papildus informējot par to, ka Anšlava Eglīša mantinieki sašutuši par Eglīša darbu publicēšanu e-bibliotēkā, bet oficiālas pretenzijas nav iesnieguši. *Dienas* tekstā arī minēts, cik grāmatu, ierakstu un attēlu ir bijis pieejams e-bibliotēkā pirms aresta (*Diena*, 01.04.2010, *Ideju foruma bibliotēka atjauno darbību*).

Naratīva funkcija nav parādīt, reprezentēt, bet – radīt, jo vēstījuma notikumu secības īstums nebalstās notikumu reālajā secībā tā kā tas attēlots vēstījumā. Notikumu secības cēlonis nav vis īstenības novērojums, bet nepieciešamība to pārveidot, variēt ar vēstījuma sastāvdaļām, pacelties īstenībai pāri. Tādējādi vēstījuma uzdevums ir nevis rādīt īstenību, bet valodu un svinēt tās nemitīgo atnākšanu, uzskata Barts (Barthes 1977b, 123-124).

1.3. Teksta analīze poststrukturālismā

Divdesmit gadus vēlāk pēc *Mitoloģiju* iznākšanas Barts atzīst, ka mīti, sabiedrība, arī mītu analīze ir tādi paši kā iepriekš, bet attieksme, mītu lasīšana ir mainījusies, jo tā tagad cenšas mainīt nevis mītu pašu, bet zīmi. Piecdesmitajos gados mērķis bija izārdīt apzīmējamo (ideoloģisko saturu), septiņdesmitajos gados mērķis ir izjaukt apzīmētāju, zīmi. Apzinoties, ka pasaule tiek nemitīgi pārrakstīta, zīmes nepārtraukti pārveidojas par jaunām zīmēm, semiotiskās sistēmas nobīdās, un Barts piedāvā jaunu terminoloģiju jaunās situācijas raksturošanai. Pirmām kārtām, runāt ne vairs par mītiem, bet sociolektiem un idiolektiem un operēt nevis ar vārdiem *zīme*, *apzīmētājs*, *apzīmējamais*, *konotācija*, bet – *citāts*, *atsauce*, *stereotips*. Barts piedāvā apvērst denotāciju un konotāciju, kur konotācija būtu primāra, bet denotācija sekundāra (denotācija strukturālismā tiek uzskatīta par primāru, konotācija – par sekundāru), radīt jaunu izpētes objektu kā izejas punktu jaunai zinātnei (Barthes 1977b, 166-169). Barts pāriet no struktūranalīzes pie cita veida teksta analīzes. Šāda pozīcijas maiņa neizbēgami rada autora, lasītāja un kritiķa attiecību relativizāciju. Šī pagrieziena rezultātā arī radies jēdziens „autora nāve”, kas norāda uz to, kā ir

pārdalīta vara ziņojuma sūtītāja un saņēmēja starpā²⁵. Svarīgi ir tas, ka notiek pārmaiņas, aizvien ienāk jaunais, pat ja tas ne vienmēr ir labāks par veco, un 1973. gadā intervijā pēc esejas *Teksta bauda* iznākšanas Barts atzīst, ka bijis brīdis, kad vajadzējis apstrīdēt autora jēdzienu, bet vēlāk, 70. gados, autoru var atkal iekļaut literatūras redzējumā, piešķirot tam citu vietu²⁶. Aizvien vairāk varas tiek lasītājam, kura brīvība interpretēt tekstu nekādi netiek ierobežota, autora aprisēm tanī pašā laikā kļūstot aizvien nemanāmākām, tomēr neizgaistot pavisam. To pašu var teikt par publicistiku, kur jaunās tehnoloģijas ļāvušas samazināt varas distanci starp rakstošajiem un lasošajiem.

Ne literārs darbs, bet teksts ir izpētes objekts, jo teksts koncentrējas uz apzīmētāju, tas veidots kā apzīmētāju audums, apzīmējamais tiek nemitīgi atlikts, zīmes korelātu vienība ir izjaukta, decentrēta, tekstam nav noslēguma (*clôture*) (Barthes 1977b, 155-159). Līdz ar to jebkura teksta lasījums ir nepabeigts process, nav jūtams tā rezultāts, bet ir darbība, kur autors un lasītājs ir samainījušies vietām un pats teksts tiek uztverts sasaistē ar citiem tekstiem un citiem kodiem²⁷. Jūtams, ka Barts ir atmetis naratīva struktūranalīzes iekšējo noslēgtību un vērsies pie teksta analīzes, kas ir izteikti ārēja un asociatīva. To pierāda Barta darbi *S/Z* un *Valdemar*,

²⁵ *Autora nāve* ir savam laikam revolucionārs darbs, kurā Barts atbrīvo rakstību no autora, kā rezultātā rakstītājs dzimst reizē ar tekstu. Rakstītājs, kurš pa vecam ir lasītājs, sevī rod nevis izjūtas vai iespaidus, bet milzu vārdnīcu, no kuras kā no mūžīgā dzinēja izplūst nebeidzama rakstība. Dzīve imitē grāmatu, kura nav nekas cits kā zīmju kopoījums, kas ir nozaudēta oriģināla kopija, bet pats oriģināls ir mūžam nesasniedzams, jo tiek bezgalīgi atlikts. Autora nāve ietver arī kritiķa nāvi, jo literatūras vietā ir rakstība, kurai nevar rast galīgo nozīmi. Pati pasaule ir teksts, kas paredz galīgās jēgas noliegumu, tātad arī Dieva un tā hipostāžu noliegumu. Teksta vienotības veidotājs ir lasītājs. Lasīšana ir visa jēga un galamērķis, un tikai lasītājā (abstrakta persona, nevis konkrēts lasītājs) rodas visa lasītā/rakstītā teksta pēdas. Barts atzīmē, ka ar šādu pavērsieni lasīšanas/rakstīšanas izpratnē tiek noārdīts mīts par labu sabiedrību, kuras tēls tiek būvēts vienkāršojot – ignorējot, marginalizējot, nogludinot un iznīcinot nesaskaņas. Barts apgalvo, lai izjauktu šo mītu, uz autora nāves rēķina dzimst lasītājs (Barthes 1977b, 142-148).

²⁶ Intervija ar Rolānu Bartu. No:

http://satori.lv/raksts/4709/Rolans_Barts/Bauda_iet_roku_roka_ar_kulturu (aplūkots 16.08.2012)

²⁷ 1971. gadā tapušajā esejā *From Work to Text (No daiļdarba pie teksta)* Barts izsaka dažus spriedumus par teksta izpratni. Barts uzskata, ka teksts ir nesaskaitāms, vēltīgi ir mēģināt atdalīt no teksta atsevišķus darbus, veidot labāko darbu sarakstu. Līdzīgi teksts noraida dalījumu žanros, tiecoties pārkāpt racionalitātes, lasāmības u.c. normas. Ja darbs beidzas ar apzīmējamo un funkcionē kā zīme, tad teksts tieši otrādi – praktizē nebeidzamu atlikšanu, apzīmētāju spēli. Teksts ir apzīmētā strukturēts, bet necentrēts, bez nobeiguma, plurāls, kā audums vai tīkls, un atšķirībā no daiļdarba, kurš pieder autoram, teksts nevienam nepieder. Darbs ir patēriņa objekts, bet teksts ir kā instruments, kas jāspēlē lasītājam, kurš ir teksta izpildītājs un interprets. Barts konstatē lasīšanas vienkāršošanu uz daiļdarba patērēšanu, kā rezultātā daudziem tekstiem ir nelasāms un garlaicīgs, jo viņi nespēj iedarbināt tekstu, atvērt to un veidot to sevī. Tāpēc priekšplānā izvirzās teksta patērēšanas bauda, nevis *jouissance* – teksta bauda (ekstāze, tādā nozīmē, kā šis jēdziens lietots esejā *Teksta bauda*), kas ir saplūšana ar tekstu. Bartam nav nolūka veidot teksta teoriju, jo metavaloda pati par sevi tiek apšaubīta, un, tā kā tā ir daļa no teorijas, tad teksta diskurss pats ir teksts, kurš nepieļauj, ka kāds varētu atrasties ārpus valodas kā tiesnesis vai soģis vai neatkarīgs novērotājs (Barthes 1977b, 155-164).

par kuriem jāteic, ka tie tapuši poststrukturālisma zīmē. Teksta analīze netiecas aprakstīt naratīva struktūru, tā cenšas radīt nestabilu teksta strukturējumu, izpētīt, kā teksts iziet ārpus sevis un izšķīst asociāciju pluralitātē. Ilustrācijai Barts piedāvā Edgara Alana Po stāsta *Valdemar* lasījumu. Vispirms Barts sadala tekstu leksijās (*lexias*) – patvaļīgi izvēlētās teksta vienībās, nesteidzīgi aplūko katru vienību, raisot iespējamās konotācijas, teksta un lasījuma strukturējumu, kur tieši lasījums ir svarīgāks par tekstu, no kura tas izriet, un parāda, kā nozīme nevis izveidojas un nostiprinās, bet tikai sākas, lai turpinātos citur – citos tekstos un kultūras kodos. Šādi Barts cenšas savienot divas atziņas, proti, ka valoda ir struktūra no vienas puses un ka tā ir bezgalīga no otras, vienmēr paturot prātā domu par teksta izbaudīšanu (*plaisir du texte*) kā galveno lasīšanas likumu (McQuillan 2000, 129-137).

Barta ieguldījuma strukturālā daļa tiek vērtēta kā svarīgāka par poststrukturālo (Gottdiener 1995, 37). Tomēr Barta sākotnējo strukturālo pieeju tekstu analīzē nomaina cita, jo nepieciešama jauna metode, tāpēc ka literārie un citi teksti nevis attēlo kādu realitāti, bet rada jaunu vai pat daudzas jaunas realitātes. Ja agrāk lingvistika tika attiecināta uz citām zīmju sistēmām (apģērbs, lietas, ēdiens utt.) ar pieņēmumu, ka tās tikpat izteismīgi kā valoda nodrošina komunikācijas procesu, tad vēlāk to nosauc par lingvistisku kļūdu (Gottdiener 1995, 36) un par ticamu tiek atzīta Eko doma par to, ka pastāv divu veidu semiotiskās sistēmas. No vienas puses – zīmju sistēmas –, kurām raksturīgs sūtītāja nolūks kaut ko paust ar ziņojuma palīdzību; no otras puses – arī zīmju sistēmas –, kuru pamatā nav nolūka sūtīt ziņojumu, bet kuras ir strukturētas kā valoda, un tāpēc mājīgi šķiet, ka tās pārraida nozīmi.

Astoņdesmito gadu literatūras pētnieki saskata trūkumus un nepilnības strukturālisma izvirzītajā teksta struktūranalīzes modelī, galvenos iebildumus vēršot pret naratīva skatījumu kā stāsta un diskursa vienību, pret šo dihotomiju, jo tiek apgalvots, ka objektīvi nepastāv dziļā pamatstruktūra, bet gan neierobežots skaits naratīvu, kas radušies kā reakcija uz citiem naratīviem, un, tos reducējot līdz stāsta pamatlīmenim (kailai struktūrai), top redzams, ka šie naratīvi radušies, pildot konkrētus uzdevumus – saglabāt noteiktu tekstu kā sabiedrības kultūras vērtību, izklaidēt, pamācīt, reklamēt un tamlīdzīgi. Piemēram, Barbara Hernšteina Smita izpētījusi, ka pasaka par Pelnrušķīti tās dažādajos variantos pārveidojas tik būtiski, ka top līdzīga citām pasakām un vairs nevar runāt par vienotu dziļo Pelnrušķītes struktūru (Mitchell 1980, 209-233). No cita viedokļa – Barta teksta analīze rāda, ka semioze bez robežām apdraud pašu teksta analīzes uzdevumu ar to, ka notiek nozīmes

izkļiedēšanās. Šāda pluralizācija, kā arī citu it kā stabilu pieņēmumu destabilizācija raksturīga poststrukturālismam, kurš atceļ literāra darba integritāti un neaizskaramību, paplašina teksta jēdzienu līdz tam, ka viss ir teksts. Barta teksta analīze pēc septiņdesmitajiem gadiem rāda, ka literatūra kļūst neaptverama.

Poststrukturālisms ir humanitārās zinātnes ceļš no kosmosa (t.i., cenšanās literatūru aptvert sistēmā, noteiktā struktūrelementu hierarhijā) uz haosu (tā visa atcelšanu) (Kursīte 2002, 314).

Taču vēlāk citi zinātnieki cenšas paveikt pirmajā acu uzmetienā nepaveicamu uzdevumu – savienot kosmosu un haosu. Rodas pat jaunvārds, blends haosmos (*chaosmos* (*chaos* + *cosmos*)), kas apzīmē tādu modeli, kur valda noteikta strukturētība, bet ir arī pēc iespējas precīzāk saglabāta attēlojamā vai pētāmā realitātes sektora sarežģītība un pretrunīgums (Eco 1989b, 66-78). Tekstu sarežģītība mudina lietot postmodernisma jēdzienu, ko visbiežāk lieto, runājot par mākslu. Plašākā nozīmē to lietojis Žans-Fransuā Liotārs, ar postmodernismu apzīmējot kultūras stāvokli pēc pārmaiņām, kas sākušās XIX gadsimta beigās. Liotārs grāmatā *Postmodernais stāvoklis. Pārskats par zināšanām* par postmodernismu sauc neticību metastāstījumiem, ko izraisījis zinātnes progress.

Stāstījuma funkcija zaudē savus funktores, diženo varoni, lielās briesmas, lielos ceļojumus un diženo mērķi. Tā izkļiedējas mākoņos – valodas naratīvajos, bet arī denotatīvajos, norādījuma, aprakstošajos utt. elementos, un katram līdzī nāk pragmatiskās valences sui generis. Katrs no mums dzīvo daudzu valenču krustpunktā. Mēs nebūt ne nepieciešami veidojam stabilas valodiskas kombinācijas un tām, ko mēs veidojam, piemīt īpašības, kas nebūt ne nepieciešami ir komunicējamās (Liotārs 2008, 8).

Liotārs runā par postmoderno sabiedrību kā informācijas sabiedrību, kurā informācija ir prece, ražota pārdošanai un patērēšanai citā ražošanā. Nākotnes sabiedrībā galvenais jautājums būs par pieeju informācijai, uzskata Liotārs. Vadošā šķira būs lēmēji, jo tiem būs šī pieeja informācijai. Liotārs raksta, ka zināšanas *kļuvušas par galveno ražošanas spēku, un tas ir ievērojami izmainījis aktīvā darbaspēka sadalījumu attīstītajās valstīs un ir grūtākais šķērslis, kas jāpārvar jaunattīstības valstīm* (Liotārs 2008, 15). Mēs savu valsti varam drīzāk pielīdzināt jaunattīstības nekā attīstītajām valstīm, ja ņemam vērā pēdējā laika notikumus un to, ka mums nekad nav bijusi pašiem sava industriāla valsts, bet esam bijuši lielas sociālistiskas valsts neliela republika. Autors rāda, ka nākotnē plaša starp attīstītajām un

jaunattīstības (arī postkomunisma) valstīm varētu padziļināties. Sabiedrībā cirkulē viegli saprotami ziņojumi, kas ir bagāti ar informāciju. Līdz ar to *komunikācijas „caurspīdīguma” ideoloģijai, kas iet roku rokā ar zināšanu komercializāciju, valsts sāk šķīst esam necaurspīdības un „trokšņa” faktors* (Liotārs 2008, 17). Rezultātā komerciālās institūcijas kļūst arvien varenākas, valsts institūcija vājinās. Grāmata publicēta 1979. gadā, un tagad, vairāk nekā pēc 30 gadiem, var teikt, ka Liotāra spriedumi par postmoderno ieilgušo pārmaiņu laiku ir bijuši pareizi. Nevienlīdzības pieaugums pasaulē valstu līmenī rada bažas, tāpat arī materiālo interešu pārsvars par valstiskajām. Globalizācija notiek straujā tempā, un rodas bažas, vai angļiski runājošā komerciālā masu produkcija mūs neaizskalos, ja tā jau ir ieņēmusi tik stabilu vietu lielajās Eiropas valstīs, piemēram, Vācijā. Kā tālāk dzīvos latviešu rakstniecība ar tik mazu lasītāju auditoriju (tirgu), tik vāju valsts atbalstu un kusu kultūras politiku valstī, kur valdībai tik maza autoritāte? Šie jautājumi rodas, dzīvojot šinī laikā un lasot dienas laikrakstus par grāmatām un lasīšanu un domājot, ka varētu būt vairāk mākslas tekstu, ko lasīt, ka visas grāmatas nemaz netiek apveltītas ar kritikas uzmanību, ka nav literāra mēnešraksta, ka kultūras raidījumu skaits radio un televīzijā ir tik minimāls, ka trāpīgi ironisks ir pat TV raidījuma nosaukums – *100 gramu kultūras*.

1.4.Semiotiskais komunikācijas modelis mediju kultūras pētniecībā

Umberto Eko, semiotiķis, plašsaziņas līdzekļu pētnieks un kritiķis, žurnālists un kritisku rakstu autors, kas raksta par dažādiem ar masu kultūru saistītiem tematiem, izstrādājis konceptuālu modeli masu kultūras pētīšanai. Eko uzsver semiotikas teoriju un masu mediju pētniecību kā cieši saistītas jomas, jo semiotika ir iecerēta kā vienota pieeja visiem signifikācijas (zīmju lietošana lietu, parādību u.c. apzīmēšanai) gadījumiem.

Eko pirmo reizi pievērsies mediju semiotiskajai analīzei darbā *Apocalittici e integrati (Apokaliptiķi un integrētie)*, kas publicēts 1964. gadā. Darbā *A Theory of Semiotics (Semiotikas teorija)* Eko atzīst, ka masu mediji aizvien vairāk tiek analizēti no semiotiskās perspektīvas, jo tā pierādījusies kā efektīva zinātniska metode daudzu masu mediju parādību skaidrošanai (Eco 1979a, 13). Eko uzskata, ka zinātnes nozarei, kas pēta masu komunikāciju, nav jābūt teorijai, kas tieši un ļoti specifiski saistīta ar komunikāciju, bet gan plašākai nozarei – vispārējai zīmju teorijai. Eko semiotiku kopumā raksturo trīs galvenās idejas – semiotikas visaptverošais raksturs un saistība

ar īstenību un tās atbildība par šo saistību, kā arī nestabilitātes izjūta. Pirmā ir ideja par to, ka semiotika aptver visu kultūras dzīvi vienā veselumā, jo visas kultūras dzīves izpausmes var aplūkot kā zīmju sistēmu vai sistēmas. Komunikācija darbojas pēc kultūras likumsakarībām, tātad to var apskatīt kā semiotisku objektu. Semiotikas galvenais mērķis ir izpētīt katru komunikācijas un/vai signifikācijas gadījumu ar vienotu pieeju – tātad visiem kultūras un sabiedriskās dzīves aspektiem piemērojama vienota metode, un semiotikas teorijas mērķis ir izveidot šim nolūkam pētniecības modeli. Semiotikas visaptverošais raksturs ir saistīts ar neierobežotās semiozes (*unlimited semiosis*) principu, ko Eko pārņēmis no Č.S.Pīrsa. Saskaņā ar šo principu jebkuras verbālas vai neverbālas zīmes jēga jāsaista ar citām zīmēm – interpretantiem (*interpretants*), kas savukārt ved pie citām zīmēm un tā līdz bezgalībai. Jēga tādējādi ir atkāpšanās vai pāriešana pa noslēgtu apli, pa ierobežotu sfēru, kura ir attiecināma uz reālo pasauli, bet nav ar to tiešā kontaktā. Šis princips garantē semiotikas kā zinātnes disciplīnas vienotību un autonomiju, jo tas ļauj studēt zīmes neatkarīgi no to referentiem – un tāpēc bez citu zinātņu iejaukšanās. Starp zīmju pasauli un lietu pasauli pastāv nepārvarama robeža gluži kā Eko pirmā romāna *Rozes vārds* nosaukumā, kuru rosinājis latīņu heksamets par to, ka rozes sen vairs nav, vārds vien mums no tās ir palicis.

Otrā Eko semiotikas ideja saistās ar to, ka neierobežotā semioze (pretēji tās nosaukumam) tomēr nav vispār bez robežām, jo tā nevar būt atrauta no pasaules, kurā dzīvojam. Tāpēc, lai gan zīmju sistēmas ir neatkarīgas no īstenības pasaules, tās ir ar šo pasauli saistītas un atspoguļo to caur kādas ideoloģijas redzējumu. Eko iebilst pret franču strukturālista Levi-Strosa nostāju, ka zīmju sistēmas ir universālas, ar laiku un vēsturi nesaistītas struktūras. Eko uzskata, ka ideoloģija vienmēr ir galīgā zīmju konotācija, zīmju sistēmas ir saistītas ar laiku un vēsturi. Vēl jo vairāk, attiecības starp zīmēm, ideoloģiju un vēsturi ir instruments, lai iejauktos vēstures procesos, t.i., nepadotos ideoloģijas radītajiem efektiem. Eko vārdiem par to, ka kontrolēt ziņojumu, turot savā varā ziņojuma avotu un izplatīšanas kanālu, nozīmē kontrolēt tukšu čaulu, ir semiotisks pamatojums. Mūsdienās, lai kontrolētu masu komunikāciju, ir nepieciešams ieņemt katru krēslu pie televizora, kinoteātrī, katru radio aparātu un avīzes lappusi.

Cīņu par cilvēka kā atbildīgas būtnes izdzīvošanu Komunikācijas laikmetā nevar izcīnīt tur, kur komunikācija sākas, bet tur, kur tā pienāk. Es nosaucu to par partizāņu karu, jo mūsu – komunikācijas pētnieku un darbinieku – priekšā

*ir paradoksāls un grūts uzdevums. Tieši laikā, kad komunikācijas sistēmas paredz vienu rūpniecisku avotu un vienu ziņojumu, kas sasniegs auditoriju visā pasaulē, mums jāspēj iedomāties papildu komunikācijas sistēmas, kas ļautu mums sasniegt katru atsevišķo cilvēku grupu, katru individuālo vispārējās auditorijas locekli, lai diskutētu par pienākošo ziņojumu saistībā ar saņēmēja kodiem, salīdzinot tos ar ziņojuma sūtītāja kodiem*²⁸ (Eco 1988b, 142).

Tāpēc semiotikas teorijas mērķis ir izpētīt teorētisko iespēju un tai kā vienotai semiotiskai pieejai piemītošu sociālo funkciju un iedibināt jaunu atkodēšanas taktiku kā atbildi uz masu komunikācijas industrijas ideoloģiskajiem efektiem – kaut ko līdzīgu semiotiskam partizāņu karam (*semiological guerrilla warfare*).

*Pretēji kodēšanas stratēģijai, kas tiecas padarīt ziņojumus redundantus, lai nodrošinātu to interpretāciju saskaņā ar iepriekšizveidotu plānu, adresāts var izvēlēties dekodēšanas taktiku, kur ziņojums kā izteiksmes forma nemainās, bet adresāts atklāj savu dekodēšanas brīvību*²⁹ (Eco 1979a, 150).

Atskatoties uz abām aprakstītajām tendencēm, redzams, ka tās ir daļēji pretējas. No vienas puses, semiotikas visaptverošais un neatkarīgais raksturs ved semiotiku prom no reālās pasaules un vēsturiskuma, bet, no otras puses, semiotika nevar būt ar reālo dzīvi nesaistīta. Šāda semiotika nav raksturojama kā negrozāma un ļoti stabila. Kā divu pretēju tendenču vienība tā drīzāk liek domāt par mūžīgu nemieru un nestabilitāti.

Trešā Eko semiotikas ideja ir saistīta ar nestabilitātes izjūtu, kas ir raksturīgi un atbilstīgi nesakārtotajai mūsdienu pasaulei. Darbā *The Open Work* Eko apraksta divus pretējus pasaules un kultūras redzējumus: strukturālo domāšanu un sērijveida domāšanu un skaidro, ka strukturālo domāšanu raksturo neuzticība visām mākslas formām, kas tiecas apdraudēt tradicionālo Rietumu kultūras arhetipisko domāšanu, šo domāšanas šablonu pašsaprotamības un „dabiskuma” automātisku un nekritisku

²⁸ The battle for the survival of man as a responsible being in the Communications Era is not to be won where the communication originates, but where it arrives. I mention guerrilla warfare because a paradoxical and difficult fate lies in store for us – I mean for us scholars and technicians of communication. Precisely when the communication systems envisage a single industrialized source and a single message that will reach an audience scattered all over the world, we should be capable of imagining systems of complementary communication that allow us to reach every individual human group, every individual member of the universal audience, to discuss the arriving message in light of the codes at the destination, comparing them with the codes at the source.

²⁹ In opposition to a strategy of coding, which strives to render messages redundant in order to secure interpretation according to pre-established plans, one can trace a tactic of decoding where the message as expression form does not change but the addressee rediscovers his freedom of decoding.

pieņemšanu. Eko aizstāv sērijveida domāšanu, kura ir daudzvērtīga (*polyvalent*) un kurā nepastāv nekādas vispārīgas struktūras, kurās katra atsevišķa doma varētu organiski iekļauties kā vispārīgās struktūras esamības apstiprinājums. Sērijveida domāšana ir balstīta pasaulē, kas izplešas lielā ātrumā; tā tiecas veidot struktūras, kas ir vienlaikus atvērtas un polivalentas. Tā veido īstenību kā atvērtu struktūru pat, ja šī īstenība izskatās pilnībā bez struktūras. Eko uzsver, ka seriālo domāšanu un mūsdienu pasaulei raksturīgo nestabilitātes sajūtu raksturo tas, ka ziņojumi apšaubā kodus. Katrs māksliniecisks teksts ir diskurss par valodu, no kuras šis teksts ir veidots. Tādējādi katrs teksts ir kā neatkarības deklarācija, kas tekstu atbrīvo no visiem ierobežojumiem, kuri sākotnēji bijuši iecerēti kā interpretācijas atslēga šo tekstu izpratnei. Tāpat arī Eko uzsver, ka teksta polivalences jēdziens apdraud strukturālisma iedibināto divdimensiju teksta izpratni, kā arī kodi tiek ne tikai atpazīti un identificēti, bet arī apšaubīti, kā rezultātā rodas jaunas komunikācijas formas (Eco 1989a, 218-220). Atvērtais mākslas darbs (pretēji tradicionālajam mākslas darbam) ar nolūku sistemātiski ģenerē daudzas interpretācijas – tāpat tas rada tādas zināšanas, kuras ir analogas mūsdienīgai pasaules pieredzei, un šī pieredze nevar būt stabila, nemainīga un noteikta. Nestabilitātes izjūta ir saistīta ar Eko strukturālisma izpratni. Eko strukturālisms ir metodoloģiskais strukturālisms, viņš iebilst pret Levi-Strosa domu par dziļās struktūras objektīvu pastāvēšanu (Eco 1989a, 217). Zīmju sistēmu struktūranalīze nevar pierādīt, ka kultūrā objektīvi pastāv dziļā struktūra. Eko gan cenšas izvairīties no strukturālismam piemītošās vienkāršotās pieejas strukturālisma radītajos absolūtajos modeļos, gan arī tiecas saglabāt strukturālismu kā instrumentu, lai atklātu un izskaidrotu sabiedrībā pastāvošos kolektīvos pieņēmumus par kultūras parādībām. Eko izpratnē iespējams pieņemt, ka šādas struktūras eksistē kā īslaicīgs palīgīdzeklis. Šo uzskatu pauž pat viņa darba nosaukums – *La struttura assente* (*Neesošā struktūra*) (1968). Struktūras jēdziens nepieciešams, lai vienkāršotu aprakstāmās lietas līdz elementārākām formām, skaidrām un izmērāmām vienībām, līdz skaidrai un salīdzināmai attiecību sistēmai. Tomēr nestabilitāte iespaidojusi arī Eko formulēto zīmes jēdzienu: .. *zīme nav fiksēta semiotiska vienība, bet drīzāk neatkarīgu elementu (kuri nāk no divām dažādu līmeņu sistēmām, lai satiktos saskaņā ar koda noteikto korelāciju) satikšanās vieta*³⁰ (Eco 1979a, 49).

³⁰ .. a sign is not a fixed semiotic entity but rather the meeting ground for independent elements (coming from two different systems of two different planes and meeting on the basis of a coding

Eko nosacīti daļa tekstu atvērtajos un slēgtajos. Preses teksti saskaņā ar Eko ir apzīmējami kā slēgti, jo tiem ir augsts redundances līmenis (teksts atkārtο lasītājam jau zināmas lietas, bet jaunas zināšanas nerada). Teksti rada modeļlasītāju (teorētiska funkcija atšķirībā no empīriskā lasītāja), kura interpretāciju nosaka teksta struktūras stratēģija. Eko uzskata, ka tekstam pašam ir nolūks, par kuru modeļlasītājam ir jāveido pieņēmumi. Empīriskā lasītāja uzdevums ir veidot pieņēmumus par modeļlasītāju, modeļautoru un teksta nolūku. Teorētiski pastāv trīs nolūki – autora, teksta un lasītāja (Eco 1979b, 7-11). Ar šādas semiotiskas modelēšanas palīdzību Eko izvirza alternatīvu gan intencionālistu interpretācijai (intencionālistu izpratnē nozīme, kuru iecerējis autors, ir dominējošā), gan strukturālistu izsludinātajai pilnīgajai autora izzušanai, nemaz nerunājot par neierobežoto dekonstruktīvo teksta interpretāciju.

Vēlākajos darbos *A Theory of Semiotics* un *Semiotics and the Philosophy of Language (Semiotika un valodas filozofija)* (1984) Eko ievieš jaunus jēdzienus – enciklopēdija un abdukcija, kā arī nestabilitātes izjūta joprojām saglabājas. Enciklopēdija ir jēdziens, kas apzīmē zināšanu kopumu vai kompetenci, kas ir pamatā tam, ka cilvēki lieto zīmes, lai sazinātos. Eko iemīļots tēls šim jēdzienam ir labirints, rizoma – milzīgs nozīmes vienību krāvums, kur starp šīm vienībām var veidot bezgalīgi daudz kombināciju. Otrs jēdziens – abdukcija – ir aizgūts no Č.S. Pīrsa un apzīmē viena ceļa izvēli no daudziem, ejot cauri nozīmju labirintam.

Abdukcija ir sintētisks slēdziens, „kur mēs sastopamies ar kādiem neparastiem apstākļiem, ko varētu izskaidrot ar pieņēmumu, ka tas varētu būt kādas vispārīgas likumsakarības gadījums, un tādā sakarībā to akceptēt”³¹ (Eco 1979a, 131).

Abdukcija ir process, kas ir visas komunikācijas un saprašanas pamatā. Šāda iešana cauri labirintam ir nedroša un bīstama, gājējs ir kā detektīvs, kas cenšas apjaust sakarības starp zīmēm un atklāt likumus, pēc kuriem kombinēt nozīmes vienības un atrast zīmes jēgu (Eco 1990, 156-160). Terminu abdukcija Pīrss attiecina uz vienu no slēdzienu izdarīšanas veidiem līdz ar jēdzieniem dedukcija un indukcija, kur apzīmētāju pieņem par zināma koda sastāvdaļu un, balstoties uz šo pieņēmumu, izdara slēdzienu, izmantojot sakarību, kas izriet no šī koda. Abdukciju vislabāk raksturo Bāskervilas Viljams no Eko *Rozes vārda*.

correlation).

³¹ Abduction is a case of synthetic inference „where we find some very curious circumstances, which would be explained by the supposition that it was a case of a certain general rule, and thereupon adopt that supposition”.

Kārtība, ko iztēlojas mūsu prāts, ir kā tīkls vai kāpnes, ko mēs uzbūvējam, lai kaut ko sasniegtu. Taču vēlāk kāpnes ir jānomet, jo atklājas, ka tām pašām nepiemīt jēga, lai arī cik tās bijušas noderīgas (Eko 1998, 600).

To pašu varētu teikt par dziļās struktūras izpratni, kas saskaņā ar Eko nepastāv objektīvi, bet kalpo kā instruments.

Eko pēta un pats raksta tekstus, kas domāti nevis individuālam lasītājam, bet kolektīvam, sabiedrībai, nosaucot tos par „tekstiem pudelē” pēc zināmās līdzības ar zīmīti (saucienu palīgā no grimstoša kuģa) pudelē nezināmajam lasītājam.

Kad teksts ir ielikts pudelē .. tas ir, kad tas ir radīts nevis konkrētam adresātam, bet lasītāju kopienai – autors/e zina, ka viņa/s tekstu interpretēs nevis saskaņā ar viņa/s nolūkiem, bet saskaņā ar komplicētu mijiedarbību stratēģiju, kurā ietilpst lasītāji ar savu valodas kā sabiedrības kopējā dārguma kompetenci³² (Eco 1992, 67).

Interpretācija notiek saskaņā ar lasītāja kompetenci – enciklopēdiju, kas ietver ne tikai valodu gramatiskajā izpratnē, bet arī kultūras tradīciju, ko valoda radījusi, un daudzu citu tekstu iepriekšējo interpretāciju vēsturi, kas piedalās konkrētā lasāmā teksta izpratnē. Skaidrs, ka Eko šādi runā galvenokārt par mākslas tekstiem, bet arī avīzteksts ir „teksts pudelē”, un kopumā arī uz preses tekstiem ir attiecināms viss iepriekš teiktais.

.. katrs lasīšanas akts ir sarežģīts darījums starp lasītāja kompetenci (lasītāja zināšanām par pasauli) un to kompetenci, ko konkrētais teksts pieprasa šī teksta ekonomiskai lasīšanai³³ (Eco 1992, 68).

Eko raksta par medijiem no sešdesmito gadu sākuma – teorētiskus apcerējumus un mediju kritiku preses izdevumiem gan kā žurnālists, gan arī kā mediju pētnieks (Eco 2002, 31–64), piešķirot mākslas darbam īpašu nozīmi sabiedrībā, jo mākslas darbs ir bagātāks ar informāciju nekā tradicionālie komunikācijas veidi. Mūsdienu pasaule ir sarežģīta, valda sajūta, ka dzīvojam nestabilitātes un krīzes apstākļos, mūsdienu cilvēka dzīves pieredzi bieži raksturo bezjēdzīgums un nesakārtotība. No šiem apstākļiem izriet Eko uzskats par dzīves sarežģītības apzināšanos, lasītāja iesaistītību

³² When the text is put in the bottle ... that is, when it is produced not for a single addressee but for a community of readers – the author knows that he or she will be interpreted not according to his or her intentions but according to a complex strategy of interactions which involves the readers, along with their competence in language as a social treasury.

³³ .. every act of reading is a difficult transaction between the competence of the reader (the reader's world knowledge) and the kind of competence that a given text postulates to be read in an economic way.

un aktīvu līdzdalību dzīvē (lasītāja pieredzē) un aicinājums mainīties. Eko sākotnējo darbu galvenā doma bija saistīta ar to, ka mediju analīzei ir nepieciešams vispārīgs teorētisks ietvars. Šim uzdevumam tiek virzīta semiotika apvienojumā ar mediju kritiku, kas vērsta pret mediju aizbildnieciskumu, realitātes maskēšanu, vienkāršošanu, izvairīšanos no reālistiska dzīves atspoguļojuma. Kritiku pelna tas, ka medijiem ir uz sevi vērsta uzmanība. Īpaši runājot par televīziju, Eko uzsver to, ka programma runā pati par sevi. Tā vietā, lai teiktu: „Lūk, tāda ir pasaule”, tā pauž: „Te es esmu, vai jūs mani redzat?” Nesaskaņas starp kultūras ministri un literātiem 2012. gada martā, aprīlī un maijā medijos ir reducētas uz rakstnieku un ministres vārdu divkauju, kur rakstniekiem atkal un atkal jāpierāda literatūras nepieciešamība, bet ministre rūpējas tikai par komunikācijas atjaunošanu ar nozares pārstāvjiem, bet reālie darbi kultūras laukā paliek nedarīti. Tanī pašā laikā mediju auditorija tiek mākslīgi sadalīta literātu aizstāvjos un ministres aizstāvjos, kur katra no grupām dzīvo līdzīgai cīņai gluži kā sporta spēlei³⁴. Manihejiska, t.i., labajos un ļaunajos raksturos sašķelta, notikumu un personu atspoguļošana vienkāršo un izkropļo dzīves sarežģītību. To pašu var teikt par nekritisku literatūras sadalīšanu labajā un lubu literatūrā, tādējādi sagrozot īstenību un radot lasītājā nepareizu priekšstatu. Vēstures netiešs noliegums, dalījums baltajos un melnajos, birku piekāršana (lubu literatūra, liekēži rakstnieki, rakstīšana nav darbs) pastiprina pasivitāti, kas raksturīga mūsdienu sabiedrībai un ierobežo brīvības un atbildības sajūtu. Visi minētie aspekti saistīti ar augsta līmeņa redundanci (*redundancy*), kur jaunas zināšanas netiek radītas, bet tiek pārmalts jau zināmais. Redundance komunikācijā ir ierasta parādība, Eko to definē šādi:

Lai pasargātu ziņojumu no pazušanas, lai arī cik liels troksnis traucētu tā uztveršanu, lai galvenā ziņojuma būtība nemainītos, ir nepieciešams to „iesaiņot” vairākos standarta atkārtojumos, kas palielina ziņojuma saglabāšanās iespējas. Šādus vairākkārtīgus papildu atkārtojumus mēs parasti saucam par „redundanci”³⁵ (Eco 1989a, 51).

Pati par sevi redundance nav nekas ļauns, jo tā nav nekas cits kā viena un tā paša signāla atkārtošana – *..divi signāli tiek lietoti, lai pārraidītu vienu un to pašu*

³⁴ Rožukalne, A. *Kā ministre uzvarēja kultūru*. No: <http://politika.lv/article/ka-ministre-uzvareja-kulturu#comments> (aplūkots 22.08.2012)

³⁵ To protect the message against consumption so that no matter how much noise interferes with its reception the gist of its meaning ... will not be altered, it is necessary to "wrap" it in a number of conventional reiterations that will increase the probability of its survival. This surplus of reiterations is what we commonly call "redundancy".

*informācijas vienību*³⁶ (Eco 1979a, 35), bet, kļūstot par mediju dominējošo īpašību, tā rada negatīvu efektu. Pasaulē, kur ir ļoti daudz draudīgas un grūti uztveramas informācijas, mediji piedāvā vēlīgu uzaicinājumu atvilkt elpu, tas kļūst par normu – padošanās, konformisms, pasivitāte tiek kultivēta, kā to pieprasa sistēmas aizbildnieciskā pedagoģija. Par kultūrpolitiku, valdības uzmanību kultūrai, arī literatūrai – ziņas par sarunām ministrijā un citos birokrātijas koridoros ir nogludinoši samiernieciskas, pusapsološas. Tas krasi atšķiras no rakstnieku blogiem un lasītāju komentāriem, kur asi atspoguļotas problēmas, viedokļu dažādība, emocijas. Eko neapgalvo, ka visiem medijiem ir tāda iedarbība, savas zinātnieka karjeras sākumā viņš pat tic, ka mediji var savu sniegumu uzlabot, kļūstot precīzāki īstenības atspoguļojumā. Vēlāk tomēr Eko savas domas maina, aktīvāku līdzdalību paredzot lasītājam. Kopš sešdesmitajiem un septiņdesmitajiem gadiem daudz kas ir mainījies, autors atzīmē esejā *The Multiplication of the Media (Mediju pavairošana)*, jo lasītāja nozīme ir palielinājusies, lasītājam tagad vajag iemācīties lasīt pa jaunam.

*Viss, kas bija pateikts sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados, tagad ir jāpārvērtē. Toreiz mēs visi bijām par upuri (iespējams, tā arī bija) masu mediju modelim, kas balstīts uz attiecībām ar autoritāti: centralizēts raidītājs ar precīziem politiskiem un pedagoģiskiem plāniem, (ekonomiskās un politiskās) autoritātes kontrolēts, pa atpazīstamiem tehnoloģiskiem kanāliem sūtīti ziņojumi .. adresātiem, ideoloģiskās apstrādes upuriem. Mums tikai atliktu iemācīt adresātiem „lasīt” ziņojumus, tos kritizēt, un mēs tā, iespējams, sasniegtu intelektuālās brīvības un kritiskās apzināšanās ēru*³⁷ (Eco 1998b, 148).

Astoņdesmitajos gados, kad rakstīta citētā esēja, vairs nav skaidrs, kas ir masu medijs. Eko uzskata, ka tas ir viss, kas vien var kaut ko nozīmēt – televīzija, reklāma, preču zīmes. Nevar runāt par šādu kultūras parādību astoņdesmitajos gados pie mums, bet vēlāk ar Latvijas neatkarību arī pie mums rodas šī kapitālistiskajai iekārtai raksturīgā kultūras vide. Piemēram, tagad katrs, kurš lieto Nokia, to arī reklamē, katrs, kurš uz Radio Skonto zvanu (bet parasti uz ģimenes locekļu, draugu vai kolēģu) atbild *Mans*

³⁶ ...two signals are used in order to give one piece of information.

³⁷ Everything that was said in the '60's and '70's must be re-examined. Then we were all (perhaps rightly) victims of a model of the mass media based on that of the relationship with authority: a centralized transmitter, with precise political and pedagogical plans, controlled by Authority (economic or political), the messages sent through recognizable technological channels ... to the addressees, victims of ideological indoctrination. We would only have to teach the addressees to "read" the messages, to criticize them, and perhaps we would attain the age of intellectual freedom of critical awareness.

mīļākais radio ir Radio Skonto, reklamē šo staciju, iespējams, to neapzinoties, cerībā uz lielo laimestu. Tāpat mūsu tradicionālie mediji – televīzija, radio un avīzes – referendumā par otro valsts valodu laikā intervē un ziņo par Lindermaņa aktivitātēm un nodomiem, it kā viņš būtu svarīga valstiska persona vai samaksājis par politisko reklāmu, kaut gan filosofe Maija Kūle televīzijā tika norādījusi, ka šādi notiek šīs personas publicitātes veidošana, un nav svarīgi, ka atveidotais tēls ir negatīvs. Rakstot par līdzīgām situācijām, Eko vērtē, ka iepriekš tā nav bijis, un salīdzina mediju efektu ar matemātisku darbību – mediju efekta kāpināšanu n-tajās pakāpēs. Šādas izmaiņas pieprasa jaunas mediju pētniecības metodes.

Eko neatlaidīgi noraida vienkāršojošu nivelējošu skatījumu, akcentē dzīves komplicētību un mudina pēc iespējas vairāk skatīt mūsu sarežģītās dzīves pusi. *The Open Work (Atvērtais mākslas darbs)* turpina uzsvērt šo domu. Tradicionālā māksla pauž tradicionālo pasaules skatījumu – stabilas un sakārtotas pasaules skatījumu; atvērtais mākslas darbs – tieši otrādi, tas rāda sarežģītu, briesmu pilnu un grūti apdzīvojamu pasauli. Tradicionālajam mākslas darbam raksturīgs augsts redundances līmenis, jo tas pauž to, ko visi jau zina, bet atvērtais mākslas darbs ģenerē lielu daudzumu informācijas, jo, pārkāpjot iedibināto mākslas darba izpratnes tradīciju, tas dod plašas interpretācijas iespējas un piespiež lasītāju meklēt jaunas nozīmes. Atvērtajam mākslas darbam nepieciešams aktīvs lasītājs, kura uzdevums ir pabeigt nepabeigtu darbu. Eko kritizē medijus šajā ziņā tieši tāpat kā tradicionālo mākslu – augsts redundances līmenis mediju ziņojumos rada deformētu pasaules atspulgu. Eko mudina arī medijus uz lielāku atvērtību, kaut nevar prasīt, lai tie savai auditorijai piedāvātu tikai atvērtos mākslas darbus. Medijiem noderētu praktiskāka pieeja īstajai dzīves sarežģītībai un grūtībām, atvērtība pārmaiņām un diskusijai³⁸.

Galvenajā darbā par semiotikas teoriju *A Theory of Semiotics* Eko paredz semiotikai ļoti plašu darbības lauku – visas jomas, kur tiek lietotas zīmes, sākot ar zoosemiotiku līdz retorikai. Par masu komunikāciju Eko saka – pēdējā laikā ir tendence aplūkot masu komunikāciju no semiotikas perspektīvas. Rietumu pasaulē, kur ar masu komunikācijas jēdzienu saprot virkni žanru: televīziju, detektīvus, komiksus, popmūziku, filmas, avīzes, žurnālus, video spēles utt., ar masu

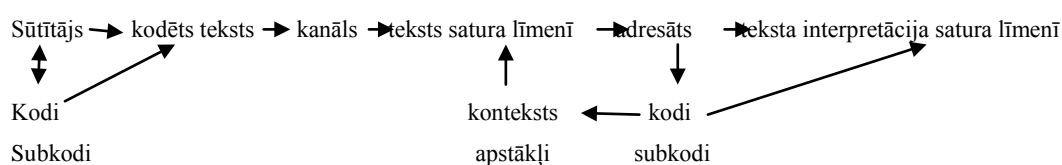
³⁸ Nosacīti domu par slēgto tekstu varam salīdzināt ar Rolāna Barta spriedumiem par atkārtotājvalodu, kas piemīt institūcijām. *Visas valodu pārstāvošās institūcijas ir atgremotājierīces – skolā, sportā, reklāmās, plaša patēriņa priekšmetos, popmūzikā, ziņās vienmēr tiek izmantota viena un tā pati struktūra, nozīme, bieži vien vieni un tie paši vārdi. Stereotips ir politiska parādība, dižena ideoloģijas figūra* (Barts 2012, 41).

komunikācijas pētniecību jāsaprot nevis katrs žanrs atsevišķi un tā attiecīgā pētīšana, bet viena metode visiem šiem žanriem, jo industriālajā sabiedrībā tiem visiem ir vairāk kopēju nekā atšķirīgu īpašību. Masu komunikācijas teorijas un analīzi var lietot dažādiem žanriem ar šādiem noteikumiem: pirmkārt, industriālajā sabiedrībā, kura izskatās diezgan homogēna, ir daudz atšķirību un kontrastu. Otrkārt, šajā sabiedrībā pastāv komunikācijas kanāli, kas rada iespēju, ka ziņojumus saņem neierobežots adresātu skaits dažādās socioloģiskās situācijās. Treškārt, minētajā sabiedrībā ir cilvēku grupas, kas izstrādā un izsūta ziņojumus ar industriālām metodēm, tas ir, ziņojumi ir masu produkcija, ražoti masveidā patērēšanai masveidā. Kad ir spēkā šie trīs priekšnoteikumi, atšķirības starp dažādiem komunikācijas līdzekļiem (filma, avīze, televīzija) kļūst mazāk izteiktas, bet priekšplānā izvirzās kopējās struktūras un efekti. Masu komunikācija ir vienots izpētes objekts, jo komunikācijas industrializācija maina ne tikai ziņojuma sūtīšanas un saņemšanas apstākļus, bet arī ziņojuma jēgu, t.i., to autora veidoto nozīmju kopumu, kas tika uzskatīts par nemainīgo ziņojuma daļu, lai kāds būtu ziņojuma sūtīšanas veids un apstākļi. Eko ir pārliecināts, ka pētīt masu komunikāciju kā vienotu objektu var tikai, ja to dara ar vispārējās zīmju teorijas palīdzību (Eco 1976, 13).

Galvenie jēdzieni, kurus Eko lieto savā teorētiskajā diskursā, ir atšķirīgi no tiem, kas semiotikā bijuši svarīgi iepriekš. Semiotika sastāv no kodu teorijas un zīmjrades teorijas, kuras neatbilst de Sosīra lietotajiem *langue* un *parole*. Kods jeb signifikācijas sistēma pastāv tad, kad sabiedrībā ir vispārpieņemta iespēja veidot zīmes, kur funktori ir gan atsevišķas zīmes *sign-functions*, gan arī lielākas diskursīvas vienības. Tiek ieviesti un savā starprā nošķirti tādi termini kā komunikācija un signifikācija. Signifikācija saistās ar kodu teoriju, bet komunikācija – ar zīmjrades teoriju. Signifikācija notiek, kad sabiedrībā pastāv konvencionalizēta iespēja veidot zīmes un lielākas diskursīvas vienības. Komunikācijas process realizējas, kad tiek izmantotas signifikācijas sistēmas sagādātās iespējas sazināties. Komunikācija – signāla pārraidīšana no avota adresātam. Ja adresāts ir cilvēciska būtne, nevis mašīna, tad notiek signifikācija, jo adresāts interpretē saņemto signālu. Signifikācija var notikt tikai tad, ja ir kods. Kods ir signifikācijas sistēma, kas sastāv no (a) signālu kopuma, kuru pārvalda iekšējie kombinatīvie noteikumi, piemēram, sintakse, (b) semantiskās sistēmas, kur signālu kombinācijām atbilst kāda nozīme, (c) adresāta sagaidāmā atbildes reakcija ir kā pierādījums tam, ka signāls ir pareizi saņemts, (d) noteikumi, kas saista minētos (a), (b) un (c). Šādu kodu Eko sauc par sistēm kodu jeb s-kodu, lai

to atšķirtu no gadījumiem, kad kāda no minētajiem elementiem trūkst, piemēram, fonoloģiskā koda. Vienkāršāk sakot, kods saista uztverei pieejamās vienības ar kaut ko citu, kas nav uztverei tieši pieejams. Piemēram, burti lappusē ir uztverami ar redzi, no burtiem veidotie vārdi apraksta prieku par jaunu grāmatu, kurš citādi lasītāju sajūtām nebūtu pieejams. Tātad, ja ir kaut kas uztverams (burti un vārdi), un tas nozīmē vēl kaut ko citu (jauno grāmatu, tajā aprakstītos piedzīvojumus), tad notiek signifikācija. Signifikācija un kods ir galvenie termini, runājot par to, *kā radīt tekstus, tos lasot* (Eco 1979b, 3). Pastāv tādi teksti, kurus ne tikai var brīvi interpretēt, bet adresāts var piedalīties to radīšanā, kuri paver iespēju īpašai komunikācijai, kas notiek, balstoties uz elastīgu signifikācijas sistēmu.

Semiotika apskata kultūras procesus kā komunikācijas procesus – reālu informācijas pārraidi ar informācijas kanāla starpniecību. Vienkāršs komunikācijas modelis darbojas šādi: avots (redaktors, autors) sūta signālu (rakstītu tekstu, noteiktu daudzumu zīmju un to kombināciju) caur raidītāju (laikrakstu, grāmatu), caur kanālu (avīzes vai grāmatas lappusi); kanāla otrā pusē atrodas uztvērējs – lasītājs ar redzes palīdzību uztver rakstu zīmes, vārdus, pārveido signālu ziņojumā (veido nozīmi) un uztver to, tātad ziņojums sasniedz adresātu. Šāds standartizēts modelis neapraksta, kā patiesi dzīvē notiek komunikācija, uzskata Eko. Dažādu kodu un subkodu pastāvēšana, kultūras un sabiedrisko apstākļu daudzveidība brīdī un apstākļos, kad ziņojums ticis sūtīts, kā arī adresāta iniciatīvas līmenis, veidojot pieņēmumus, – tas viss padara ziņojumu par tukšu formu, kurai var piedēvēt ļoti daudz iespējamo nozīmju, līdzīgi kā rādīts 4. attēlā. Turklāt tas, ko saucam par ziņojumu, parasti ir teksts – liels daudzums dažādu ziņojumu, kas balstās uz dažādiem kodiem un darbojas dažādā signifikācijas līmenī (Eco 1979, 5).

4.attēls. Umberto Eko semiotiskais komunikācijas modelis

Teksti, kuru mērķis ir radīt pēc iespējas paredzamu empīriskā lasītāja reakciju, īstenībā ir pakļaujami alternatīvām interpretācijām. Tekstus, kas ir tik lielā mērā atvērti jebkurai iespējamai interpretācijai, Eko sauc par slēgtajiem tekstiem (*closed*

texts). Tie ir veidoti kā statiski un neelastīgi, tikai lasītāja loma ir elastīga. Lasītāja loma ir vājā vieta slēgtā teksta sastingušajā veidojumā. Avīžteksti no paša sākuma iecerēti kā slēgti, lai tos varētu pārdot pēc iespējas plašākam lasītāju lokam, tāpēc mediju tekstu ražotāji cenšas iztapt viszemākajam mērķauditorijas prasīguma līmenim. Savukārt atvērtie teksti (*open texts*) ir mākslas teksti, kuru autori paredzējuši ideālajam lasītājam, kurus, kā Eko saka Džoisa vārdiem, moka ideālais bezmiegs un kuri spēj lasīt, izmantojot dažādus kodus, un ar prieku dodas tekstā kā labirintā ar vairākām izejām. Atvērtajam tekstam var būt vairākas interpretācijas, bet nevar būt jebkura interpretācija, jo atvērtais teksts pats nosaka, kā to lasīt, un tas ir tieši otrādi nekā ar slēgto tekstu.

Zīmjrade notiek dažādos veidos. Pirmkārt, tiek pārveidota izteiksmes līmeņa matērija jeb kontinuuums (visas iespējamās valodas skaņas). Otrkārt, notiek šādi izveidotā kontinuuuma korelēšana ar iespējamo saturu. Un, treškārt, tiek veikta šādi izveidoto zīmju attiecināšana uz lietām, notikumiem un lietu stāvokļiem reālajā dzīvē. Īstenībā minētie procesi savijas un atkārtojas un nav atšķetināmi. Brīžos, kad nepieciešams kaut ko definēt, tiek veidoti metasemiotiski spriedumi, kas mainās. Kodi ir vāji un nestabili, tie pastāv tikai īsu laiku. Kods ir metasemiotisks spriedums, kas iedibinājis kādu noteiktu ekvivalenci, un sabiedrība to ir pieņēmusi. Tā tas paliek līdz brīdim, kamēr rodas jauns kods – jauns metasemiotisks spriedums, kas izmaina iepriekšējo kodu. Šādi metasemiotiski spriedumi tiek izdarīti, piemēram, definējot, kas ir žanrs, kas ir laba literatūra utt.

Signifikācija bieži notiek apstākļos, kad vajadzīgi jauni kodi. Šie kodi tiek veidoti ar ekstrakodēšanas un kodu pārslēgšanas palīdzību. Piemēram, lai pievērstu klausītāju uzmanību runātāja vai rakstītāja argumentiem un apgalvojumiem, runātājam ir jāstimulē klausītāja uzmanība. Šinī nolūkā tiek lietotas retoriskās figūras, valodas stila un izteiksmes līdzekļi. Tie ir izskaistinājumi, kas dara diskursu neparastu, piešķir svaigumu, piešķir informācijai neparasti augstu svarīguma pakāpi. Izteiksmes līdzekļi tiek lietoti, lai sasniegtu pārsteiguma efektu – aizvietojojam vārdu un tam atbilstīgo konceptu ar citu vārdu un konceptu. No semiotikas viedokļa raugoties, tiek lietots ekstrakodēšanas ģeneratīvais likums.

Gadsimtu garumā izteiksmes līdzekļu retorisks lietojums radījis daudz stereotipisku izteicienu, retorika pārvērtusies par iepriekš izveidotu valodas manipulācijas līdzekļu noliktavu – gatavu teikumu un citu lielu valodas vienību repertuāru, ko izmanto, lai „pareizi” veidotu runas un rakstus. Šinī repertuārā ietilpst

stila līdzekļi ar virskodētu „mākslinieciskuma” konotāciju – kičs vai citas valodas formulas, kuras jau ieguvušas noteiktu atzinību, iepriekš iedibinātas konotācijas ar emocionālu vērtību (tēvzeme, brīvā pasaule, mātes un bērna jūtu tīrība utt.). Šādā nozīmē retorika ir tūkstoškārtīga virskodēšana, kas ir tik stipri nostiprinājusies, ka zudis sākotnējais zīmes (*sign-vehicle*) jēdziens. Valodas izteiksmes līdzekļi, kas radušies virskodēšanas rezultātā visbiežāk ir metafora un metonīmija. Metafora ir vispārīgs semiotiskās aizvietošanas piemērs – semiotiskās radošās darbības pamats.

*Metafora ir ... vienas semēmas aizvietošana ar otru, radoši sakausējot vienu vai vairākus semantiskos markerus/aspektus. Kad metafora kļūst ierasta, notiek katakrēze: divas semēmas atbilst vienai un tai pašai leksēmai (tas ir, divas satura līmeņa vienības, kurām ir daži kopēji komponenti, pieņem vienu un to pašu izteiksmi)*³⁹ (Eco 1979a, 109).

Retoriskie izteiksmes līdzekļi nav tikai izskaistinājumi. Ja tos lieto oriģināli un radoši, tie var izmainīt veidu, kādā tiek uztverts vēstījuma saturs. Ironisku pieskaņu vienmēr rada Normunda Naumaņa lietotie valodas izteiksmes līdzekļi. Recenzijā par Silvijas Radzobes grāmatu Naumanis nosauc Radzobi par grandiozu parādību latviešu teātra kritikā un pašu grāmatu par *767 lappušu foliantu, kuru varētu izmantot kā auksto ieroci savu teātra vides naidnieku determinēšanai*. Ar vienu paņēmienu tiek salikti divi uzsvāri – autores lielums un grāmatas pamatīgums un grāmata kā aukstais ierocis liek domāt par autores kritiku, kas bijusi tik nesaudzīga, ka radījusi ienaidniekus (*Diena*, 18.01.2012, *Radzobes opus Magnum: Silvija Radzobe Uz skatuves un aiz kulisēm*).

Lūk, kā Eko novērtē semiotikas nozīmi no praktiskā aspekta:

*Zīmjrades darbs atbrīvo sociālos spēkus un arī pats ir sociāls spēks. Tas var radīt gan ideoloģiju, gan ideoloģijas kritiku. Tādējādi semiotika (abos veidos – kā kodu teorija un kā zīmjrades teorija) ir arī sociālas kritikas veids, un tāpēc tā ir viena no daudzajām sociālās prakses formām*⁴⁰ (Eco 1979a, 298).

Semiotikas prakse kļūst par adresāta spēju paaugstinātāju, lai varētu no jauna atklāt un formulēt cilvēku sabiedrības pamatvērtības. Tā ir iespēja izpaust cilvēka

³⁹ A metaphor is ... the substitution of one sememe for another, through the innovatory amalgamation of one or several markers. When the metaphor becomes customary, a catachresis takes place: two sememes acquire the same corresponding lexeme (that is: two content units possessing some components in common accept the same expression).

⁴⁰ The labour of sign production releases social forces and itself represents a social force. It can produce both ideologies and criticism of ideologies. Thus semiotics (in its double guise as a theory of codes and a theory of sign production) is also a form of social criticism, and therefore one among the many forms of social practice.

brīvību un radošumu, sastopoties ar dominējošajiem ideoloģijas spēkiem. Rodas jautājums, kāda ideoloģija varētu būt iestrādāta recenzijās, kuras neraksta ne par politiku, ne ekonomiku, tātad nav acīmredzami strīdīgu varas izpausmju krustpunktā. Literatūrkritiskais naratīvs ir valodas realitāte, tā ir konstruēta pasaule, kas atšķiras no materiālās. Arī mūsu literārā dzīve ir saistīta ar ekonomiku un politiku; netieši, bet brīžiem arī tieši ekonomiskā dzīve atstāj savu iespaidu un raisa diskusijas dienas avīzēs par valsts kultūras politiku, literatūras un valodas jautājumiem. Latviešu valoda, kuras veidotāja un uzturētāja ir literatūra, ir saistīta ar mūsu nacionālo identitāti un tāpēc tā raisa ideoloģiskas un politiskas diskusijas. Šobrīd sabiedrībā notiek asa diskusija par kultūrpolitikas jautājumiem, par valsts atbalstu literatūrai. Literātu rakstītajos blogos krasi tiek izvirzīta nepieciešamība pēc mērķtiecīgas valsts kultūras politikas, bet laikrakstu ziņās informācija par valsts atbalstu literatūras attīstībai ir nogludināta, samiernieciska, bezpersoniska, it kā neitrāla un objektīva. Šāda pozīcija ļauj, lai norimst ļauzu satrauktie prāti, problēma zaudē asumu un varbūt pat aizmirstas, īpaši, ja parādās jaunas problēmas. Literātiem, kas raksta avīzei, un medijam nav vienota uzskata par apspriežamo jautājumu, kas liek domāt par atšķirīgām interesēm, mērķiem un centieniem. Varētu jautāt arī – vai ir vajadzīga semiotika, lai saprastu, ka grūti risināmas problēmas tiek notušētas, vai nav pietiekami, ja uztveram informāciju un to kritiski izvērtējam. Atbilde ir – semiotika nav vienīgais kritiskas domāšanas instruments, tā ir viena no daudzām iespējamām paraudzītājam, kādu pasauli konstruē avīžu valoda un kā šī pasaule sakrīt ar katra lasītāja redzējumu. Mūsdienās adresātu sasniedz liels daudzums informācijas, ir grūti orientēties bez teorētiskas metodes palīdzības. Semiotika ir sarežģīta metode, tā ir viens no teorētiskajiem instrumentiem, kas palīdz izprast mūsdienu kultūru⁴¹. Brīžos, kad kāds ziņojumu sūtītājs konstruē kādu problēmu ar nolūku pievērst sev auditorijas uzmanību, tanī pašā laikā to novēršot no kāda cita jautājuma, tiek radīta zīme, kurā nav satura līmeņa. Izteiksmes korelāts viens pats neveido zīmi, šāda mākslīga problēma gluži kā mirāža šķiet reāla no tāluma, bet, mainot perspektīvu, redzētais objekts pazūd. Semiotika iesaka uzmanīgi palūkoties uz šādu zīmi no cita viedokļa. Umberto Eko vārdiem runājot, pētniekam vairāk jāgroza galva un jālasa zīmes.

⁴¹ Eko veidotais semiotiskais modelis ir komplicēts teorijas un prakses savienojums, kas savas sarežģītības dēļ dažreiz tiek uztverts ar neuzticību tāpēc, ka tiek piedāvāts ne tikai kā teorētisks instruments, bet arī kā praktiska metode (Gane 2005, 187).

2.Literatūrkritiskā mediju teksta interpretācijas teorētiskie aspekti

Teksta interpretācijas jautājums ir ļoti sens. Literatūrzinātniekiem visos laikos ir bijusi svarīga teksta recepcija. Šī promocijas darba ietvaros svarīgi ņemt vērā izmaiņas teksta interpretācijas teorijās, sākot ar XX gadsimta 70. gadiem, kas sekoja strukturālisma iedibinātajai tradīcijai skatīt tekstu kā slēgtu sistēmu. Jaunie apstākļi ir likuši literatūrzinātniekiem, valodniekiem un semiotiķiem pievērsties tekstu lasījuma pragmatiskajiem aspektiem, interpretāciju vairāk saistot ar kontekstu. Virkne dažādu teorētisku metožu – hermenētika, recepcijas estētika un citas, kas pēta interpretācijas tekstuālās saknes, neinteresējas par lasīšanas empīriskajiem rezultātiem, bet par paša teksta konstrukciju vai dekonstrukciju. Šīs uz adresātu centrētās teorijas balstās pieņēmumā, ka ziņojuma nozīme ir atkarīga no veida, kā ziņojuma saņēmējs lasa. Pirms XX gs. 70. gadiem šādu atvērtu interpretāciju attiecināja galvenokārt uz mākslas tekstiem, vēlāk semiotikas teorijas atzina, ka attiecību dialektika starp sūtītāju, adresātu un kontekstu ir katras semiozes pamatā.

Gan lasītāja, gan autora tēls ir teoriju radīts. Pirmais teorētiķis, kas rakstīja par implicēto (*implied*) autoru, bija Veins Būts (*Wayne Booth*) 1961. gadā (Booth 1961, 177). Pēc viņa iezīmējas divi savstarpēji neatkarīgi pētniecības virzieni: semiotiski strukturālais un hermenētiskais. Semiotiski strukturālais virziens aptver tādus teorētiķus kā Rolāns Barts, kas norādīja, ka nedrīkst jaukt empīrisko autoru ar naratoru (Barthes 1977b, 111), Cvetans Todorovs (*Tzvetan Todorov*), kurš izveidoja virkni jēdzienu naratīvu pētniecībai (Todorov 1981, 48-53), Žerārs Ženē (*Gerard Genette*), kurš izstrādāja citas naratīva kategorijas (Genette 1980, 198-199). Naratīva pētniecībā savu artavu ieguldījuši Jūlija Kristeva (*Julia Kristeva*), Jurijs Lotmans (*Юрий Михайлович Лотман*), Maikls Rifatērs (*Michael Riffaterre*), E.D.Hiršs (*Eric Donald Hirsch*), Marija Korti (*Maria Corti*) un Seimors Četmens (*Seymore Chatman*). Pie semiotiski strukturālā virziena pieder arī Umberto Eko, kurš to papildinājis ar modeļlasītāja jēdzienu. Eko atzīst savā zinātnieka darbā Teuna van Dijka (*Theun van Dijk*), Zigfrīda Šmita (*Siegfried Schmidt*), Haralda Vainrihta (*Harald Weinricht*) ietekmi, kā arī Džeimsa Džoisa ideju par ideālo lasītāju, kuru aizņēmiem no *Finnegans Wake* (*Finegana vāķis*). Otrs pētījumu virziens, kurš mazāk svarīgs šī promocijas darba tapšanā, saistīts ar Volfganga Īzera (*Wolfgang Iser*), Romana Ingardena (*Roman Ingarden*), Hansa Georga Gadamera (*Hans Georg Gadamer*), Hansa Roberta Jausa (*Hans Robert Jauss*) idejām.

XX gadsimta 70. gados zinātnieki pat neatkarīgi cits no cita ir likuši tik pārliecinošu uzsvāru uz interpretāciju un lasītāju, ka var runāt par laika garu, uzskata Eko (Eco 1990, 47). Piemēram, Čārlza Filmora darbs *Ideal Readers and Real Readers* (*Ideālie lasītāji un reālie lasītāji*) ir radies jau minētā laika gara ietekmē, nevis abu diezgan autonomo virzienu (semiotiski strukturālā un hermenētiskā) iespaidots. Šāda uz lasītāju koncentrēta uzmanība iezīmē jaunu tendenci estētikas un semiotikas studijās, uzskata Eko (Eco 1990, 47). Pārmaiņas bija sākušās ar semiotikas reakciju, pirmkārt, pret strukturālistu ideju, ka teksta objekts ir kaut kas patstāvīgs, neatkarīgs no tā interpretācijas, un, otrkārt, tā bija iebilde pret neelastīgo formālās semantikas pieeju nozīmes pētīšanā neatkarīgi no konteksta. Vēlāk šī vārdnīcas tipa semantika tika aizstāta ar enciklopēdijas modeli. Abi minētie modeļi ir divi dažādi mehānismi, ar kuru palīdzību skaidrot, kā cilvēks rada un interpretē tekstus. Saskaņā ar vārdnīcas modeli valoda sastāv no vienībām, kurām atbilst lakoniskas definīcijas, kas savukārt sastāv no galīga skaita semantisku vienību, kuras vairs nevar tālāk analizēt. Enciklopēdijas modelis balstās uz pieņēmumu, ka katru valodas vienību var interpretēt, izmantojot jebkuru citu lingvistisku vienību, kuru iespējams ar to asociēt.

Eko pētījumā *The Open Work* (1962) apgalvo, ka mākslas teksti sagaida no lasītāja interpretatīvu reakciju, kura ir psiholoģisko, kultūras un vēsturisko apstākļu predeterminēta un tādējādi veido ideālo lasītāju. Vēlākā darbā *The Role of the Reader* (*Lasītāja loma*) (1979) autors apraksta ideālo lasītāju kā teksta stratēģiju. Ideālais lasītājs ir kā nenogurstoša interpretācijas mašīna – viņa rīcībā ir visi daudzu teksta interpretāciju veidošanai nepieciešamie kodi. Tomēr ne interpretāciju daudzums, bet paša teksta labirintveida struktūra ir svarīga, jo lasītājam nav ļauts lasīt, kā viņš grib, bet tā kā teksts pats nosaka (Eco 1979b, 9-10).

Eko risina jautājumu par to, kā un cik lielā mērā tekstam būtu jāparedz adresāta reakcija. Paradoksāli, 60. gados *The Open Work*, kas ir teorētisks teksts par interpretāciju, pats tika interpretēts kļūdaini vai vismaz pārspīlēti – it kā tas mēģinātu pārliecināt lasītāju, ka mākslas darbs ir pilnīgi atvērts un ka derīga ir pilnīgi jebkura interpretācija. Ar šo darbu Eko aizsāk divas tēmas literatūras teorijā: viena uzsver teksta pluralitāti un polisēmiju un otra izceļ lasītāja nozīmi teksta interpretācijā, ar to parādot, ka interpretācija ir lasītāja un teksta interaktīva procesa rezultāts. Pēc Eko domām, ar informāciju labi piesātināts mākslas teksts ir arī sarežģīts, tas ir „kontrolēts haoss” jeb haosmos (*chaosmos*), tātad nesakārtotība un sakārtotība vienlaikus. Teksta haosmosa interpretācija nav absolūti brīva, jo tajā ir klātesošs darba nolūks (*intentio*

operis), kas ir interpretatīvo procesu ierobežojošais faktors. Mākslas teksts Eko izpratnē ir epistemoloģiska metafora tādā nozīmē, ka tas reprezentē īstenības nesakārtotību, nesistemātiskumu un bezjēdzīgumu. Ar *The Open Work* Eko aicina pēc iespējas reālistiskāk skatīties uz pasauli un neļauties slēgto tekstu apmānam, kur pasaule attēlota skaidra un vienkāršota un tāpēc tās attēls ir izkropļots. Sarežģītas un nesaprotamas dzīves atspulgs arī ir sarežģīts un nesaprotams. Rodas jautājums, ko lasītājs iegūst no šāda neskaidra, apgrūtināti komplicēta un pat negatīva dzīves atspoguļojuma. Teksta interpretācija ir saistīta ar cilvēciskas būtnes, potenciālā lasītāja kontaktu ar pasauli, kur katrs ziņojuma saņēmējs ir vientuļš un atsvešināts. Atsvešinātība saskaņā ar Eko ir cilvēka normāls, dinamisks, nevis statisks stāvoklis, tas ir kontakts ar pasauli – tuvināšanās un attālināšanās no tās. No vienas puses, mums ir jāakceptē sava piedalīšanās un iesaistītība ārpus sevis, piemēram, piederība sociālai grupai, no otras puses, katram ir jātiecas izzināt un apliecināt savu identitāti. Mākslas tekstiem piemīt spēja palīdzēt izprast pasauli un to arī pārveidot. Mūsdienīgs mākslas teksts (nevis tradicionāls, kurš nepasaka neko jaunu, bet tikai pārmaļ jau zināmo) ir veids, kā izzināt pasauli, jo tas pavēsta lasītājiem par krīzi, kurā nepārtraukti atrodamies. Lasot, domājot un interpretējot mēs izdzīvojam sarežģītas situācijas, ciešam un priecājamies, nonākam bezizejā un pat ejam bojā, īstenībā nekur neiedami, sveiki un veseli, turpinot savu empīrisku dzīvi bez fiziskiem satricinājumiem. Darbā *The Open Work* Eko apgalvo, mūsdienu māksla tādā veidā piedāvā risinājumu – jaunu uztveres un izpratnes veidu tradicionālā vietā. Tāpēc var pat teikt, ka māksla ir politiska īpašā veidā, tā rada jaunas zināšanas, kuras var kalpot par pamatu pasaules pārveidošanai, kaut arī mākslai var arī nebūt atklāti politiska satura. Šis apgalvojums ir ticams, ja nopietni uztveram debates *KultūrasDienā*, kur tās ir tikpat asas kā politiskās, risinot jautājumus par rakstnieku, lasītāju, izdevēju, kritiķu savstarpējām attiecībām, kā arī meklējot atbildes, vai valstij jā rūpējas par rakstniekiem, kāda literatūra mums ir vajadzīga un tamlīdzīgi. Eko uzsver mākslas īpašo nozīmi, cilvēka mūžīgo atrašanos nepārtrauktā krīzes stāvoklī, pasaules bezjēdzīgumu, nesakārtotību, aicinot par to nevis skumt vai padoties, bet katram būt aktīvam apkārtējās kultūras realitātes interpretētājam, apzināties to, būt ieinteresētam, iesaistīties un just nepieciešamību pēc pārmaiņām. Kaut arī grāmata *The Open Work* iznākusi 1962. gadā, tā ir joprojām mūsdienīga, īpaši Latvijas kultūras situācijā, kur komunikācija mediju telpā ir vāja, dažos gadījumos tā izplēnē un pazūd, pat īsti nesākusies, piemēram, par literatūras kanonu.

Par teksta interpretāciju Rietumu kultūrā līdz šim ir pastāvējuši dažādi viedokļi. Frankfurtes skolas teorētiķi lasītājam piešķīra pasīvu lomu, uzskatīdami, ka adresāts patērē ziņojumu tādu, kāds tas tiek sūtīts, līdz ar to neizvirzīja interpretācijas problēmu un nediskutēja teksta recepcijas jautājumu. Vēlāk, uzsvaram no ziņojuma sūtītāja pārvietojoties uz tā saņēmēju (*reader response theory*), interpretācijas problēma tika risināta ar jaunu sparū. Lasītāja spēja un brīvība veidot visdažādākos teksta lasījumus tika pārspīlēta, nonākot līdz tam, ka teksts var nozīmēt gandrīz visu. Daļēji šo uzskatu veicināja Eko darbs *The Open Work*, kurā autors uzsver lasītāja aktīvo lomu. Daudzi teorētiķi šādai dekonstruktīvai interpretācijai nepiekrīt. Arī Eko vēlākajos darbos, īpaši *The Role of the Reader* un *A Theory of Semiotics (Semiotikas teorija)* (1976) akcentē, ka nozīmīga ir ne tikai lasītāja aktivitāte, bet arī autora un teksta nolūks. Eko izpratnē lasītāja un autora nolūks ir teorētiskas kategorijas, kas nesakrīt ar empīrisko lasītāju un autoru. Preses tekstos empīriskā autora nozīme ir vēl vairāk samazināta nekā mākslas tekstā, par kuru raksta Eko. Mediju teksts tiek pārveidots bez autora klātbūtnes un iniciatīvas – jebkurš raksts var tikt īsināts no beigām saskaņā ar tam preses laukumā atvēlēto vietu; kāda rindkopa var tikt pārvietota, piemēram, to izvietojot blakus fotogrāfijai, laikraksts var daļu teksta nodrukāt treknrakstā, tādējādi bez empīriskā autora ziņas mainot akcentus tekstā. Šādā gadījumā ir skaidrs, ka tekstam piemīt savs nolūks. Avīze ir „teksts pudelē” – tam nav konkrēta adresāta, jebkurš un ikviens var būt lasītājs, kā arī lasīšanas apstākļi ir pakļauti nejaušībām. Jebkura naratīva interpretācija ietver trīs spēkus – tekstu, lasītāju, kas interpretē no sava viedokļa, un kultūras enciklopēdiju, ko lieto konkrētā valoda un kurā ir jau līdzīgas interpretācijas.

.. *teksta interpretācija ietver (i) tā lineāro izpausmi; (ii) lasītāju, kas to lasa saskaņā ar saviem gaidītajiem apvēršņiem; (iii) kultūras enciklopēdiju, kuru lieto konkrētā valodā un teksta iepriekšējās interpretācijas*⁴² (Eco 1992, 143).

Interpretācija veidojas apstākļos, kur ne vienmēr ir pietiekami daudz informācijas secinājumu izdarīšanai; tā var notikt apstākļos, kas pieļauj kļūdainu pieņēmumu veidošanos. Lai saprastu, vai interpretācija ir pieņemama un pareiza, lielākā daļa lasītāju pārlicinās, vai viņu izpratne sakrīt ar citu sabiedrības locekļu interpretācijām. Sabiedrība var dot interpretācijai faktuālu garantiju. Tas nozīmē, ka mēs paļaujamies

⁴² .. interpretation of a text involves: (i) its linear manifestation; (ii) the reader who reads from the point of view of a given Erwartungshorizont; and (iii) the cultural encyclopedia comprehending a given language and the series of the previous interpretations of the same text.

uz paaudzēs uzkrātajām zināšanām, jo ticam, ka, piemēram, Garlībs Merķelis rakstījis savus darbus pirms Raiņa, kaut arī paši neesam attiecīgos laikus piedzīvojuši un personīgi nevaram apliecināt šos faktus. Cilvēku dzimums ir līdz šim izdzīvojis, jo ir pieņēmis pareizos lēmumus, kas pagātnē izrādījušies pareizi un efektīvi. Piemēram, nespēlēties ar sērkokoņiem, tas var beigties slikti; tie, kuri jau tā bija darījuši, iekļuva nelaimē. Teksta izpratne atšķiras no praktiskās darbības izpratnes, piemēram, spēles ar uguni var nekavējoties beigties traģiski, bet nepareizi interpretēts teksts savu lasītāju nenogalina. Tomēr pārāk margināla interpretācija ir bīstama, tā var būt maldinoša, pamudināt uz nepareizu rīcību un attālināt kļūdainu interpretētāju no sabiedrības, kā redzams no Eko teorētiskajiem rakstiem un romāniem, īpaši *Fuko svārsta*, kur autors saviem varoņiem liek ciest un dažam pat iet bojā, jo viņu interpretācijas ir pārāk attālinājušās no veselā saprāta un sabiedrības.

Pārspilējums nenes labus augļus, bet aktīva lasītāja iesaiste ir nepieciešama, jo teksta nolūks netiek demonstrēts acīm redzamā veidā. Lasītājam jāpiemīt apņēmībai un iniciatīvai to saskatīt, veidot pieņēmumus par teksta nolūku. Teksts ir mehānisms, kuram jārada savs modeļlasītājs, kas rada nevis vienīgo pareizo pieņēmumu par tekstu, bet virkni pieņēmumu. Modeļlasītāja iniciatīva veidojas no tā, ka tas veido modeļautoru, kurš nav empīriskais autors un kurš šīs darbības rezultātā sakrīt ar teksta nolūku⁴³. Saprast teksta nolūku nozīmē saskatīt tā semiotisko stratēģiju. Ja tekstam ir ziņu tekstiem raksturīgā struktūra, tad tā modeļlasītājs ir kāds, kurš interesējas par ziņām. Šis teorētiskais modelis nav jauns, tas ir jau zināmais hermenētiskais aplis tikai formulēts citos vārdos, kas izsaka, ka teksta kopuma izpratne balstās uz tā daļu izpratni un katras atsevišķas daļas izpratne atkarīga no visa teksta kā veseluma izpratnes. Hermenētiskā apla jēdzienu, kurš sākotnēji izriet no Frīdriha Šleiermahera XIX gadsimta filozofijas, definē šādi:

Interpretācijas procesa modelis, kas sākas ar literāra darba daļu attiecināšanu uz literāru darbu kā veselumu: tā kā daļas nav saprotamas bez iepriekšējas veseluma izpratnes un veselums nav saprotams bez tā daļu

⁴³ Šo domu mazliet citādi 1973.gadā izteicis Rolāns Barts darbā *Teksta bauda*. Neskatoties uz to, ka autora nāve ir pasludināta pirms kāda laika, Barts atzīst sekojošo: *..es savā ziņā iekāroju autoru – man ir vajadzīgas viņa aprises (kas nav ne viņa reprezentācija, ne projekcija), tāpat kā viņam ir vajadzīgas manējās..* (Barts 2012, 30).

*izpratnes, mūsu izpratnei par darbu jāietver tā kopuma apjaušme, kas mūs informē par tā daļām, kuras vienlaicīgi to pārveido*⁴⁴ (Baldick 2008, 151).

Nozīme rodas kultūras, vēsturiskajā un literārajā kontekstā, nevis ārpus tā. Interpretācijas jautājums ir svarīgs un grūti risināms, jo postmodernismā hermenētiskais aplis ir pārvērties par problēmu – pasaule cilvēkam ir izzināma tikai caur valodu, kur vienai interpretācijai par pamatu tiek ņemta cita interpretācija un visas zīmju sistēmas ir atvērtas; vienu zīmi apzīmē cita zīme, kuru savukārt apzīmē nākamā utt. Rezultātā nozīme neveidojas, tā tiek mūžīgi atlikta, un galu galā nekam nav nozīmes.

Eko piedāvā interpretācijas teoriju, ko izstrādājis, balstoties uz Pīrsa interpretanta teoriju un ideju par neierobežotas semiozes (atbilstību veidošanās starp satura un izteiksmes līmeņiem jeb zīmju veidošanās) procesu. Teorētiski iespējams, ka katrs interpretants ir saistīts ar visiem citiem vienā semantiskā sistēmā, veidojot plašu metonīmisku sabiezējumu. Nozīme ir nebeidzams koda revidēšanas process bez galīgā noslēguma. Interpretācija šīnī teorijā ir dinamisks reprezentācijas process, kas notiek interpretētāja prātā. Katra reprezentācija vai interpretants kļūst atkal par zīmi, un process turpinās bezgalīgi. Tāpēc definēt zīmi ierobežotā vidē nozīmē nolemt to neveiksmei. Eko uzskata, ka zīmjrade izskaidro sevi ar sevi pašu, un šī nepārtrauktā zīmju cirkulēšana ļauj lietot zīmes komunikācijas procesā.

Lai šāda nepārtraukta zīmju cirkulēšana būtu mērķtiecīgi virzīta un lai zīmes adresātam nozīmētu vairāk vai mazāk konkrētas lietas, parādības, bet ne jebko, t.i., neko, jārisina jautājums par interpretācijas robežām. Gan teorijā, gan romānos Eko runā par interpretācijas robežām, aizstāv bezgalīgas semiozes pozīcijas, bet norobežojas no dekonstrukcionistu izvīrītās nekontrolētās zīmjrades idejas. Kaut arī jēdziens bezgalīgā semioze (*unlimited semiosis*) vārdos atceļ zīmjrades robežas, tomēr Eko, izvīrējot semiozei divējādas robežas, noliedz domu, ka jebkura interpretācija ir pieņemama. Viens ierobežojums balstās diskursa pasaulē, jo parastā diskursā mēs vienai zīmei nepieļaujam bezgalīgu skaitu nozīmju. Otrs saistās ar vēl trim ierobežojumiem, kas aizgūti no Pīrsa teorijas. Pirmkārt, sabiedrība ir realitātes tēla veidotāja un sargātāja, jo sabiedrība nosaka un veido realitāti ar interpretācijas

⁴⁴ A model of the process of interpretation, which begins from the problem of relating a work's parts to the work as a whole: since the parts cannot be understood without some preliminary understanding of the whole, and the whole cannot be understood without comprehending its parts, our understanding of a work must involve an anticipation of the whole that informs our view of the parts while simultaneously being modified by.

palīdzību. Otrkārt, teksts jāinterpretē, balstoties uz kompetenci, kas aktualizē šo tekstu, ņemot vērā tā rašanās apstākļus. Treškārt, interpretācijas hipotēzei, kas attiecināta uz daļu no teksta, ir jābūt spēkā visa teksta interpretācijā.

.. izpratne par neierobežotu semiozi nevedina pie secinājuma, ka interpretācijai nav nekādu kritēriju. Apgalvojums, ka interpretācija (kā semiozes pamatpazīme) ir potenciāli bez robežām, nenozīmē, ka interpretācijai nav objekta un ka tā nekontrolēti plūst pati no sevis⁴⁵ (Eco 1992, 23).

Interpretācijas prakse rāda, ka nepastāv loģisks likums, kas ierobežotu interpretāciju, ir tikai principi, kas ļauj interpretācijai notikt tā, kā māca mūsu pieredze.

Interpretācija atklāj ideoloģijas mehānismu. *Ideoloģija ir neobjektīvs un fragmentēts pasaules skatījums⁴⁶* (Eco 1979a, 126-297). Ideoloģija ir diskurss, kurš cenšas noslēpt konkrētās kultūras pretrunīgo raksturu, lai noteiktas idejas, personas, parādības vai notikumi tiktu atspoguļoti kā labi, pievilcīgi, svarīgi vai neizbēgami un ar to kalpotu kādam mērķim. Laikrakstu literatūrkritiskajos rakstos un interneta komentāros atspoguļojas galvenokārt šādi ideoloģiski valodas paņēmieni: spēka jeb apspiešanas retorika un negatīvā rakstura jeb ienaidnieka tēla veidošana. Spēka retorika ir valoda, kurā runā tie, kam ir vara, piemēram, Kultūras ministrijas funkcionāri, naudas jautājumu lēmēji. Izplatītākais paņemiens izpaužas kā spiediens komercializācijas virzienā – ir krīze, līdzekļu kultūrai ir maz, tāpēc ir jāiztieks ar mazāk, bet, ja vajag vairāk, tad lai kultūra pelna pati sev iztikšanu, piemēram, rakstnieki lai raksta tā, ka viņu darbus labi pērk. Tanī pašā laikā no varas viedokļa maz vai pat nemaz netiek runāts par latviešu valodas un literatūras kā nacionālas un nemateriālas vērtības uzturēšanu, kas prasa materiālu ieguldījumu bez tūlītējas materiālas atdeves. Šādai spēka retorikai oponenti rakstnieku un citu kultūras darbinieku blogi dienas presē, piemēram, *KultūrasDienā*, kuri cenšas izskaidrot, kas nepieciešams kultūras atbalstam un kāpēc vispār kultūra jāatbalsta. Tomēr gala vārdu gandrīz vienmēr patur autoritāte, piemēram, Kultūras ministre ar savu atbildi. Var novērot, ka tā ir vispārpieņemta mediju prakse strīdīgu jautājumu atspoguļošanā, ka sarunā iesaistītā varas persona saka galavārdu, kas arī paliek kā noteicošais. Beigu pozīcijā izteiktais ir uzsvērts – domai, kas pausta teikuma vai raksta beigās, seko

⁴⁵ .. the notion of unlimited semiosis does not lead to the conclusion that interpretation has no criteria. To say that interpretation (as the basic feature of semiosis) is potentially unlimited does not mean that interpretation has no object and that it 'riverruns' merely for its own sake.

⁴⁶ Ideology is a partial and disconnected world vision.

pause, kurā vēl turpina izskanēt pēdējie izteiktie vārdi. Varas retorikas paņēmienus pielieto arī vismazāk autoritatīvie mediju komunikācijas dalībnieki – interneta komentētāji, kuri tieši tāpat kā varas pozīcijā esošie, ignorē loģiskus un racionālus argumentus un tādējādi atsakās runāt par sarunas priekšmetu, bet novirzās no tā, piemēram, apgalvodami, ka visa mūsdienu latviešu literatūra ir vāja, neinteresanta, nelasāma un tāpēc nav atbalstāma, kā arī rakstnieki lai pelna paši kā grib, bet nodokļu maksātāju nauda viņiem nepienākas. Tādējādi varas retorikas spiediens nenāk no viena skaidri saskatāma oponenta, bet drīzāk veido kaut ko līdzīgu aplenkumam. Pie tam interneta komentētāju identitāte nav zināma, daļa no tiem varētu būt arī paši funkcionāri vai viņiem pietuvināti cilvēki vai kādi, kurus vada kādi personiski nolūki.

Otrs ideoloģiskais paņēmiens – negatīvā rakstura veidošana – ir cieši saistīts ar iepriekš aprakstīto spēka diskursu. Interneta komentāros neatlaidīgi tiek veidots negatīvs mūsdienu rakstnieka tēls. Mēs redzam nelaimīgu cilvēku – rakstnieku, kas gaužas, ka nav naudas, dzīvo no pabalstiem (domātas rakstnieku stipendijas), ir netalantīgs, sliņķis, snobs un pārgudrs, negrib rakstīt citās valodās, lai saviem darbiem paplašinātu noieta tirgu. Daži komentētāji iet pat tik tālu, ka piedēvē rakstniekiem apreibinošu vielu lietošanu, dažādas novirzes, un pārmērības.

Tādējādi ideoloģija ir pasaules uzskats, kas ir tālu no patiesības un ne pavisam nav sakarīgs un vienots. Eko definē ideoloģiju kā diskursu, kas tiecas noslēpt esošās semantiskās telpas pretrunīgo raksturu, lai kalpotu kāda interesēm. Semiotiski to var skaidrot kā darbības ar kodiem.

Pat ja, kā saka Maršals Makluens, medijs ir ideoloģija (nevis medijs pārraida ideoloģiju), tad šo ideoloģiju katrs adresāts saņem saskaņā ar kodu, kāds viņam ir izveidojies, ņemot vērā viņa sociālo statusu, izglītību un ziņojuma uztveršanas psiholoģisko klimatu, uzskata Eko. Šāda interpretācija arī reāli notiek. Lasītāji kritiski uztver mediju tekstus un nemaz nav lētīcīgi. Notiek nepārtraukta koda revidēšana un korekcija, un reāli tiek pielietoti dažādi interpretācijas veidi.

Tāpat kā valoda nonāk mūsu rīcībā ar visiem vārdiem un gramatiku, no kā mēs veidojam savus teikumus, arī naratīvs veidojas, tā autoram no plaša iepriekš radītu instrumentu arsenāla izvēloties sava stāstījuma radīšanai nepieciešamos elementus. Viens no šādiem instrumentiem ir narators. Stāstījums avīžu literatūrkritiskajos tekstos parasti ir pirmajā vai trešajā personā. Narators nav empīriskais autors; gan narators, gan varoņi ir tikai papīra būtnes, tāpēc nedrīkst empīrisko autoru sajaukt ar naratoru (Barthes 1977b, 111). Avīžteksta narators ir no teksta satura distancējies,

ārpus notikumiem, kurus apraksta, tāpēc preses teksts veido heterodieģētisku vēstījumu – tādu vēstījumu, kurā narators nav iesaistīts kā aktors. Laikraksta vai ziņu portāla lasītājam ir svarīgi, vai naratoram var uzticēties; šo uzticību veido tas, ka lasītājs tiek informēts par reāliem (nevis izdomātiem) notikumiem ziņu aģentūru, žurnālistu vai literatūras kritiķu uzticamajā stāstījumā. Avīzes nolūks ir gan uzrunāt lasītāju no zinīgās personas viedokļa, gan veidot viedokli.

Raugoties no Frankfurtes skolas kritiskās perspektīvas, lasītāji ir neaizsargāti, jo teksts manipulē ar adresātu, realizējot savu varu pār lasītāja dzīvi. Atšķirībā no mākslas teksta, kas notur savu lasītāju stāstījuma spriedzē, rada simpātijas pret kādu no raksturiem, liek ilgoties pēc iemīļotajam varonim labvēlīga risinājuma, avīzes teksts informē un formāli ieņem neitrālu notikumu un faktu fiksētāja pozīciju. Avīžu tekstiem tieši tāpēc ir vara pār lasītāju, ka tie runā no fakta neapstrīdamības un profesionālās kompetences pozīcijām. Bet ne tikai tekstam ir vara, tā ir arī lasītājam. Jādomā, lasītāja vara pār tekstu ir tikpat liela, cik teksta vara pār lasītāju, jo bez lasītāja līdzdarbības naratīvs nemaz neeksistē. Lasītājs ne tikai uztver informāciju, bet nenovēršami – daudz ko tekstā nepamana, palaiž garām, kā arī pieliek kaut ko no sevis. Teksti tiek lasīti ar nozīmes paplašinājumu un sašaurinājumu. Teorētiski naratīvu var interpretēt, sašaurinot teksta nozīmi (*underreading*) un to paplašinot (*overreading*) (Abbot 2008, 79-83).

Nozīmes sašaurināšanas iemesli ir uzskatāmi. Visas naratīva detaļas paturēt prātā ir pārāk grūti. Pārsķiet ar acīm pāri aprakstiem, kas salēnina lasīšanas tempu, filozofiskām atkāpēm romānā, izlaist nesaprotamas vietas ar vārdiem svešā valodā (latīņu frāzes, teicienus svešvalodās, kas raksturo varoņa labo izglītību, aristokrātismu vai augstprātību, vai arī – autora augstprātību) ir tikpat pašsaprotami, kā izlaist viduslaiku reliģisko konfliktu un ķecerības vēsturi Eko romānā *Rozes vārds*, jo šie izlaidumi netraucē veidot sakarīgu visa teksta interpretāciju. Tieši tāpat var izlaist fragmentus literatūrkritiskajos tekstos, ja tie atkārti jau zināmo vai lasītājam nešķiet būtiski. Nozīmes sašaurināšana ir tikai avīžu virsrakstu apskatīšana, nelasot pašus rakstus, vai tikai pirmās rindkopas lasīšana. Naratīvs jau pats par sevi ir interpretācija – neaptveramās dzīves sarežģītības interpretācija daudzās jomās, jo kultūras un valstu vēstures veidojušās, ne jau precīzi atspoguļojot katru mūsu dzīves detaļu, bet no visa notikumu, parādību un faktu kontinuuma atlasot to, kas vislabāk sader ar tiem notikumiem vai parādībām, kas jau kanonizējušies kā patiesi un pieņemami.

.. par interpretācijas vēsturi var domāt kā par izslēgšanas vēsturi, kas ļauj mums aptvert kaut ko vienu un nevis citu kā centrālo jautājumu un izvēlēties no atlikušās masas tikai to, kas šķietami saskan ar jau izvēlēto⁴⁷ (Kermode 1979, 20).

Interpretācija ir noslēgums (*closure*). Tad, kad ir nepieciešams veidot aptuvenas interpretācijas, redzams, cik liela nozīme var būt personiskajām vai sabiedrības grupu interesēm. Naratīvs pats par sevi ir sašaurināta dzīves interpretācija, jo tā rašanās balstās vēlmē un nepieciešamībā vienkāršot dzīves sarežģītību. Kad cilvēks ir noguris no dzīves sarežģītības un sapņo par vienkāršību, tad galvenais uzdevums ir ieviest naratīva kārtību, salikt notikumus vienu pēc otra lineāri kā stāstā. Nozīmes sašaurināšana ir balstīta faktā, ka cilvēkam šinī dzīvē ir jāfunkcionē, jādarbojas. Lai darbotos, ir jāzina, kāds ir stāsts. Lai izdzīvotu vai lai kaut ko svarīgu sasniegtu, ir jāfunkcionē pietiekami ātri un jāpaveic tas, kas nepieciešams. Avīzes lasītājs parasti nelasa visu avīzi; konkrētais lasītājs var apskatīt tikai virsrakstus, lai redzētu, vai šis teksts vispār viņam ir interesants. Var lasīt tikai kopsavilkumus vai rakstu sākumus, kur jaunākais ir pateikts, un pārējo atstāt, var arī izlasīt visu laikrakstu rūpīgi un tikpat vērīgi aplūkot reklāmas, tomēr maz ticams, vai kāds tā dara, jo avīze ir tekstu kopums, lai izdabātu dažādu lasītāju gaumei. Nav daudz tādu, kas interesējas pilnīgi vienādā mērā par visu. Turklāt, lasot laikrakstu, nozīme veidojas ātri, vienu domu izspiež nākamā, reti kurš avīzi pārlasa vēlreiz, vēl retāk kāds lasa vakardienas avīzi. Preses lasīšana jau sākotnēji iecerēta kā interpretācijas sašaurināšana. Tas tā ir paredzēts un tā arī notiek, ka, piemēram, daļa lasītāju pirmās lappuses apskata rūpīgāk nekā pēdējās, jo tur ir aktualitātes. Citi lasītāji, kam kultūras ziņas ir prioritāte, sāk lasīt izdevumu no pēdējās lappuses.

Tanī pašā laikā notiek nozīmes paplašināšana – lasītāji atrod naratīvos to, kā tur nav: motīvus, noskaņu, domas, spriedumus, notikumus, uz kuriem diskursā nav tiešas norādes. Šāda parādība nav pārsteidzoša, jo interpretētāji ir dažādi – nāk no atšķirīgas vides, dažādi veido asociācijas, katram ir savas bailes un vēlmes. Kad tekstā ir noklusējums, tas jāaizpilda ar kaut ko piemērotu, lai veidotos teksta veselums. Lasītājam ir vēlme veidot pabeigtu stāstījumu. Abas aprakstītās tendences – gan nozīmes paplašināšana, gan tās sašaurināšana – ir uzskatāmas parādības. Tomēr

⁴⁷ .. the history of interpretation may be thought of as the history of exclusions, which enable us to seize upon this issue rather than on some other as central, and choose from the remaining mass only what seems most compliant.

lasītāji par tām aizmirst vai arī tās neapzinās, kad ātri šķiro informāciju svarīgajā un nesvarīgajā, interesantajā un neinteresantajā utt. Lai arī šīs tendences ir stipras, tās var samazināt līdz minimumam, tādējādi veidojot pēc iespējas racionālāku pieeju un tuvojoties tā saucamajai intencionālajai interpretācijai. Umberto Eko interpretāciju skaidro ar lasītāja nolūka (*intentio lectoris*) un teksta nolūka (*intentio operis*) dialektiku, kur pirmais ir orientēts uz lasītāju, bet otrs – uz tekstu. Šāda pieeja atgādina Rolāna Barta lietotos jēdzienus *texte lisible* (*readerly text*) un *texte scriptible* (*writerly text*)⁴⁸, kā arī Eko jēdzienus atvērtais teksts un slēgts teksts. Eko apgalvo, ka teksta nolūks nav atrodams teksta virspusē. Teksta nolūks ir lasītāja secinājuma rezultāts. Lasītāja iniciatīva galvenokārt sastāv no secinājumu izdarīšanas par teksta nolūku, un teksts ir līdzeklis modeļlasītāja veidošanai, kurš neveido vienīgo pareizo secinājumu, bet gan bezgalīgu to skaitu. Empīriskais lasītājs ir kā aktieris, kas veido secinājumus par modeļlasītāju, kuru postulē teksts. Tā kā teksta nolūks ir veidot modeļlasītāju, kas ir spējīgs par to izdarīt secinājumus, tad modeļlasītāja iniciatīva ir veidot modeļautoru, kas galu galā sakrīt ar teksta nolūku.

Naratīvā viss ir saistīts vienā veselumā. Teksta interpretācijas vēsture ir sena un interpretācijas paņēmieni – noturīgi. Joprojām tiek akceptēta svētā Augustīna doma par to, ka nozīmei, kas rodas, interpretējot vienu teksta daļu, jāsakrīt ar tām nozīmēm, kas rodas, interpretējot pārējās daļas. Tātad nozīme attiecas uz visu tekstu un ierobežo interpretāciju daudzumu, kas rodas tad, ja tekstā ir informācijas pārrāvumi. Kaut arī Augustīna likumi nemazina iespējamo teksta interpretāciju daudzumu, tie to ierobežo, kalpojot kā kontroles mehānisms pret pārmērīgu nozīmes paplašināšanos. Rodas jautājums, kāds pamats apgalvojumam, ka naratīvi ir kā veselumi paši par sevi. Domai par naratīvu kā veselumu var iebilst, ka naratīvi ir sadrumstaloti, pat pretrunīgi, jo tie ne tikai atspoguļo cilvēka dzīvi, kas ir daudzveidīga, haotiska un antagonisma pilna, bet arī pašu valodas plūdumu, ko nevar ieslēgt viena stāstījuma robežās. Svētā Augustīna uzdevums bija interpretēt svētos rakstus, par kuru autoru tika uzskatīta dievišķa būtne, lielais vienotības radītājs. Mums jādzīvo laikā, kad interpretējamie teksti izplūst no cilvēciskām būtnēm visā to dažādībā un nenoteiktībā. Mūsdienu cilvēka stāvoklis līdzinās zināmajai post-Bābeles situācijai, kuru raksturo valodu sajaukums, neviendabīgums, sadrumstalotība,

⁴⁸ *Texte scriptible* – atvērtais, plurāls teksts, kuru var interpretēt piedēvējot tam bezgalīgi daudz jebkādu nozīmju. *Texte lisible* – ierobežoti polisemantisks teksts, daļēji slēgts, lasāms, lietojot noteiktu lasīšanas tradīciju un kodus (Barthes 1974, 11).

nesakārtotība un kurā interpretācija var rasties, veselumu uzspiežot naratīviem no ārpuses, nevis to atrodot pašos naratīvos kā tiem no dabas piemītošu īpašību. Ņemot vērā šādu dzīves sarežģītību, lai interpretētu tekstu, ir svarīgs lasītāja iepriekšējais pieņēmums par teksta veselumu.

Teorētiski iespējami trīs interpretācijas veidi: intencionālais, simptomātiskais un adaptīvais (Abbot 2008, 93-99). Intencionālā lasīšana var notikt, ja lasītājs pieņem, ka aiz teksta meklējama kāda radoša identitāte – implicētais autors (*implied author*) ir izvēlējis notikumus un faktus, kā arī kārtību, kādā tie tiek izstāstīti. Intencionālā interpretācija tiecas lasījumu, kas izriet no naratīva, identificēt ar autora ieceri. Šāda interpretācija notiek, aiz vārdiem, kas lasītāju uzrunā no teksta, saprotot un apzinoties autora esamību. Lielākā daļa lasītāju būs pārliecināti, ka šis ir vienīgais pieņemamais veids, kā izprast teksta nozīmi. Ja tekstam ir divi vai vairāki autori, arī tad tie veido vienu implicētā autora identitāti. Tā kā implicētais autors ir daļa no valodas radītās pasaules kārtības, naratīvi palīdz aptvert īstenības nesistemātiskumu un haotiskumu un rast vismaz īslaicīgu patvērumu no tā. Naratīva kā vienota veseluma interpretācija piedāvā vienu no plaši pieņemtajām normām interpretācijas izvērtēšanai. Implicētais autors ir veids, kā „apvaldīt tekstu” un ierobežot pārāk liela interpretāciju daudzuma rašanos. Parasti avīzes lasītājs lasa intencionāli – ņemot vērā implicēto autoru un respektējot interpretējamā teksta veselumu.

Simptomātiskā lasīšana ir lasīšana rāmī, t.i., no kāda noteikta viedokļa, piemēram, no feministiskā vai marksistiskā. To dažreiz sauc arī par dekonstruktīvo lasīšanu, jo tā izārda intencionālo interpretāciju, atrodot to, ko autors neapzināti paudis. Šāda interpretācija ir neizbēgama, ja teksts tiek rūpīgi lasīts; nozīme tiek bezgalīgi atlikta, nav uzticama pamata skaidras interpretācijas radīšanai. Simptomātiski lasītus autorus uztveram kā sadrumstalotus, jo pastāv pārrāvumi starp to, ko viņi grib pateikt, un to, ko nejauši atklāj līdz ar sakāmo. Simptomātiskā interpretācija lielāku uzmanību pievērš paratekstuālajiem elementiem, piemēram, empīriskā autora dzīves faktiem, apstākļiem, kādos tapis darbs. Simptomātiskos lasījumus nevar veidot bez paratekstuālā elementa.

Visas interpretācijas ir radošas darbības, jo lasītājs aktīvi līdzdarbojas, lai veidotu teksta nozīmi, – adresāts vienlaicīgi uztver, pieliek klāt no sevis, seko notikumam pavedienam un veido pats. Par interpretāciju to sauc arī tad, kad tā ir pilnīgi nepieņemama, pārprasta un kļūdaina. Var teikt, ka visi lielie mākslas darbi ir kādu citu lielu mākslas darbu kļūdaini lasījumi, kas izriet no adaptīvās interpretācijas. Visi

rakstnieki un rakstītāji ir iesaistīti adaptīvā interpretācijā. To var teikt arī par naratīvu autoriem, kas raksta faktuālus tekstus, – vēsturniekiem, biogrāfiem, žurnālistiem. Autori vāc informāciju, materiālus, veido stāsta galvenās līnijas un naratīvu un izstāsta to; šī izstāstīšana ir izpratne par pētāmo jautājumu. Šis promocijas darbs, piemēram, ir tā autore izpratne par literatūrkritisko naratīvu, kas veidojas kā jauns vēstījums pēc tam, kad ir izpētīta teorētiskā literatūra, izanalizēti atlasītie avīžteksti, atbildēti izvirzītie jautājumi un izdarīti secinājumi.

No visiem literatūrkritiskajiem avīžtekstiem blogos var vislabāk vērot, kā notiek daudzkārtēja paplašināta, sašaurināta vai adaptīva interpretācija. Bloga autors vispirms piedāvā kādu savu interpretāciju. Lasītājs no tās veido savu, novirzās, noraida citus lasījuma, izliekas vai patiešām nesaprot autora vai citu komentētāju interpretācijas. Vēl kāds cits lasītājs savukārt piedāvā interpretāciju, kuru visticamāk bloga autors no saviem lasītājiem gaida. 1. pielikumā lasāms Arta Ostupa blogs, kurā autors savam kultūras komentāram izvēlējis Valtera Benjamina prozas darbu *Vienvirziena iela*, fragmentu *Būvlaukums*, lai raksturotu kultūras stāvokli kā sabrukumu un drupas, no kurām jārada jaunais. Autora nolūks ir aicināt ieguldīt kultūrā un izglītībā, nevis paaugstināt nodokļus un par stabilitāti saukt vispārēju stagnāciju. Tālāk Ostups raksta, ka par stereotipu sāk veidoties kultūras darbinieku, literatūras žurnāla un pašas kultūras noderīguma apšaubīšana. Šāds stereotips ir bīstams, jo tas atbalsta uzskatu, ka kultūra neražo materiālas vērtības, bet tikai velti patērē resursus un tautai nevajag to, ko tā piedāvā. Daudzreiz šķiet, ka politiķi ved mūs pretī sabrukumam, bet rakstnieks darbojas kā apgaismotājs un nepamet savu māju (valsti), bet cīnās par to, lai stabilitāte nepārvērstos stagnācijā, lai māja neiesūnotu, lai tā nekļūtu viegli iekarojama un nepārvērstos drupās. Bloga ieraksta noslēgumā autors atgriežas pie drupu tēla ar aicinājumu izmantot vēl neizmantotās iespējas un politiķiem un kultūras ļaudīm kopēji rīkoties ar jaunu skatījumu. Daudzi šī bloga lasītāji komentāros pārmet autoram domas sarežģītību, tāpēc dzejniece Liāna Langa komentārā sniedz savu interpretāciju, citiem vārdiem izsakot Ostupa bloga galveno domu, kā arī atbildot uz komentētāju pārmetumiem. Minētajā piemērā var saskatīt ļoti daudzas interpretācijas. Benjamina darbu var uzskatīt par pirmo interpretāciju, no kuras rodas Ostupa lasījums mūsdienu kontekstā, domājot par mūsu valsts kultūrpolitiku. Tālāk interpretē portāla lasītāji katrs no sava viedokļa, kā arī bieži lasītāji interpretē ne tikai bloga ierakstu, bet arī viens otru, kā redzams no komentāriem. Šis piemērs rāda, ka dažādi interpretācijas veidi ir tikai teorētiski

pieņēmumi, īstā interpretācija ir sarežģīts dažādu lasījumu veidu sajaukums. Ostupa piedāvātā Benjaminā teksta interpretācija ir simptomātiska, jo bloga autors cenšas Benjaminā tekstu pielāgot savam laikam, kontekstam, kultūras situācijai Latvijā šobrīd. Komentētāju interpretācijas par Ostupa tekstu lielākoties ir adaptīvas, būtiski novirzoties no Ostupa teksta nolūka, komentējot autora izteiksmi un nostāju, nevis bloga saturu. Liānas Langas interpretācija ir intencionāla, jo tā cenšas koriģēt citu komentētāju „kļūdainās” interpretācijas, pastiprinot Ostupa teikto un mēģinot atspēkot komentētāju pārmēģinājumus Ostupam par sarežģītu valodu. Ilustrācijai izvēlētais blogs ir par interpretāciju. Cita starpā tas uzrāda interpretācijas spēku un iespējas realizēties. Ostups saka: *Viens veids, kā cīnīties pret šādu viltus stabilitāti, ir interpretācija (Diena, 16.04.2012, Par drupām.)*. Šie vārdi apliecina, ka rakstnieku un citu kultūras ļaužu tiesības un pienākums ir piedāvāt sabiedrībai šādas interpretācijas, turklāt, tiklīdz tās ir izteiktas vārdos un sadzirdētas, tām piemīt potenciāls izmainīt sabiedrības attieksmi pret notikumiem, politiķu centieniem, apspriežamajiem normatīvajiem dokumentiem, kas reāli var ietekmēt visas sabiedrības kultūras dzīvi.

3. Dienas laikrakstu literatūrkritiskā naratīva semiotiska analīze

3.1. Dienas laikrakstu literatūrkritiskā naratīva vieta mediju kultūrā

Avīžu literatūrkritiskais naratīvs jāaplūko plašākā kontekstā. Rietumu kapitālistiskajā pasaulē, pie kuras Latvija pieder kopš neatkarības atgūšanas, presi uztver kā mediju kultūras sastāvdaļu. Amerikāņu kultūras pētnieks Duglass Kelners (1943) iesaka lietot terminu mediju kultūra jēdzienu masu kultūra un popkultūra vietā, lai atbrīvotos no abu pēdējo terminu negatīvās konotācijas un lai uzsvērtu to, ka kultūra ir komunikācija.

Jēdzienam „mediju kultūra” ir priekšrocība, jo tas apzīmē gan kultūras industrijas (t.i., kultūras) ražošanas dabu un formu, gan arī tās ražošanas un izplatīšanas veidu (t.i., mediju tehnoloģijas un ražošanu). Tas izvairās no ideoloģiskiem jēdzieniem (tādiem kā „masu kultūra” un „populārā kultūra”) un vērš uzmanību uz ražošanas, izplatīšanas un recepcijas ķēdi, ar kuras palīdzību mediju kultūra tiek ražota, izplatīta un patērēta⁴⁹ (Kellner 2003, 35).

Kultūra ir orientēta uz ikviena piedalīšanos un klātbūtni.

Visa kultūra, lai tā kļūtu par sociālu artefaktu un tādējādi par īstu „kultūru”, ir gan starpnieks, gan tas, kas tiek nodots ar starpniecības palīdzību, un ar to pašu pēc dabas ir komunikatīva. Savukārt „komunikācija” notiek ar kultūras starpniecību, tā ir veids, kādā kultūra tiek izplatīta, īstenota un padarīta efektīva. Nav komunikācijas bez kultūras un nav kultūras bez komunikācijas...⁵⁰ (Kellner 2003, 35).

Mediju kultūra ir industriāla un komerciāla, tā darbojas pēc masu ražošanas principa un tās gala produkts ir prece, kas tiek pārdota, lai gūtu peļņu. Šī kultūra ir orientēta uz plašu auditoriju, tāpēc tai jāatsaucas uz aktuāliem notikumiem un jāaptver visas mūsdienu sociālās dzīves puses. Mediju kultūra ir pašreflektējoša – tā ne tikai rada savu pasauli, bet to arī nepārtraukti atjauno un iesaista pēc iespējas vairāk sabiedrības locekļus, jo tikai tā veidojas kultūras patērētāju sabiedrība, kas nepieciešama, lai pati mediju kultūra pastāvētu. Tādā veidā mediju kultūra veido kaut ko līdzīgu ziņojumu

⁴⁹ The term “media culture” has the advantage of signifying both the nature and form of the artifacts of the culture industries (i.e. culture) and their mode of production and distribution (i.e. media Technologies and industries). It avoids ideological terms like “mass culture” and “popular culture” and calls attention to the circuit of production, distribution, and reception through which media culture is produced, distributed, and consumed.

⁵⁰ All culture, to become a social artifact, and thus properly “culture,” is both a mediator of and mediated by communication, and is thus communicational by nature. Yet “communication,” in turn, is mediated by culture, it is a mode through which culture is disseminated and rendered actual and effective. There is no communication without culture and no culture without communication..

asinsritei – tikmēr, kamēr šī asinsrite darbojas, mēs zinām, kādā pasaulē dzīvojam un kā ir jādzīvo. Mediju kultūra pārstāv tās sabiedrības daļas intereses, kam tā pieder, kas to kontrolē un pārvalda. Mūsu dienās prese pārstāv dažādu politisko partiju intereses, tos, kas ir varas pozīcijās, augstos amatos, arī tos, kam pieder harizmātiskā vara.

Prese ir profesionāla institūcija, kuras galvenā darbība ir simboliskā satura jeb ziņojuma (*symbolic content*) ražošana un izplatīšana. Ar simbolisko ziņojumu saprot ziņu un pārējā faktu materiāla pasniegšanu noteiktā fokusējumā, t.i., piešķirot nozīmi faktiem un notikumiem, tos saistot jēgpilnos vēstījumos. Prese darbojas publiskajā sfērā, tā ir atvērta visiem adresātiem un sūtītājiem un raksta par to, kas svarīgs visai sabiedrībai, un gadījumos, kad nepieciešams tās viedoklis. Prese ir demokrātiska, piedalīšanās tajā kā adresātam vai sūtītājam ir brīvprātīga, tiek uzskatīts, ka adresāti to veido ar savu iniciatīvu, lasot un rakstot, pērkot vai abonējot un atsaucoties uz laikrakstu (McQuail 2000, 15).

Avīzei ir gara vēsture un to uzskata par masu mediju arhetipu un prototipu, jo radio un televīzija daļēji ir veidota pēc avīzes parauga, saglabājot ziņas kā galveno informācijas veidu. Ziņas kā centrālais avīzes komponents atšķir to no citiem iespējamiem tekstiem un nodrošina avīzes īpašo statusu sabiedrībā, kurš tai ļauj runāt visas sabiedrības vārdā. Tiek uzskatīts, ka avīze ir bijis svarīgāks izgudrojums nekā grāmatu iespiešana, jo avīze ir orientēta uz katru individuālu lasītāju, uz īstenību, lietderīgumu, laicīgumu, praktiskumu un citām pilsētnieciskām vērtībām (McQuail 2000, 337). Avīze ir iecerēta kā izklaidētos individuālos lasītājus vienotājs instruments, saistot tos ar savu valsti, novadu vai pilsētu. To varam teikt par latviešu avīzēm: *Diena* – vairāk uzrunā Rīgas lasītājus, *Latvijas Avīze* atbilstīgi nosaukumam – visas mūsu valsts auditoriju, arī *NRA* tiecas uzrunāt visas Latvijas lasītājus un diezgan skaidri pauž noteiktus politiskus uzskatus. Iecerēts, ka dienas laikraksts kalpo tautas apgaismības nolūkiem, papildinot izglītības iestāžu, bibliotēku izglītojošās aktivitātes. Piemēram, avīzes publicē vispārīglītojošus materiālus – rakstus par to, kā veidojas grāmatu cena, par kopotu rakstu izdošanu, autorizdevumiem, autoru jaunrades vizītkartes, kā arī papildina rakstus ar uzziņām, kas nav aktualitātes, bet ir vispārīga informācija. Tādējādi jebkurš lasītprātējs var būt avīzes lasītājs, nav nepieciešamas īpašas priekšzināšanas, bez kurām toties nevar iztikt, lai lasītu daudzus mākslas tekstus.

Laikraksts ir masu medijs, kas domāts, lai sasniegtu neierobežoti daudzus adresātus. Ziņojuma sūtītājs ir organizācija vai profesionāls žurnālists. Sūtītāja un

adresāta attiecības ir vienpusējas un asimetriskas, jo sūtītājam ir lielāka autoritāte, prestižs un zināšanas nekā saņēmējam. Tāpēc radies uzskats, ka avīze ir iecerēta ar nolūku manipulēt ar lasītāju. Avīzes simboliskais saturs jeb ziņojums ir saražots pēc noteikta parauga un tiek daudzkārtīgi izmantots un atkārtots. Par avīzes saturu parasti nedomā kā par vienreizēju un radošu. Tas ir produkts, kuram piemīt maiņas vērtība mediju tirgū, savukārt ziņojuma saņēmējs un patērētājs ir ieinteresēts laikraksta simboliskā satura lietošanas vērtībā.

Avīžu saturs (*news stories*) ir ar noteiktu perspektīvu. Lai ziņas būtu saprotamas lasītājam, tās var izveidot kā konfliktu, un medijs parasti simpatizē vienai no iesaistītajām pusēm. Piemēram, literatūrkritiskajos rakstos augstā un zemā žanra polemika lielajās avīzēs patiesībā ir vienkāršots literāro žanru apspriešanas veids, kas neatspoguļo literatūras daudzveidību, bet konstruētais pretstats palīdz veidot raksta naratīvo struktūru un piesaistīt lasītāja uzmanību. Ziņu ražošana ir industrializēta un sastāv no atlases un interpretācijas, ziņas ir konstrukcija, tāpat kā daiļdarba teksts. Tomēr avīžu teksti ir klasificējami kā publicistiski, tātad faktuāli, turpretī daiļdarbs nav faktuāls, bet ir balstīts izdomā. Gan faktuāli, gan fikcionāli teksti ir konstrukcijas, un ar to tie atšķiras no materiālās īstenības. Publicistikas tekstus iedala nopietnajās jeb cietajās ziņās – *hard news* un vieglajās ziņās – *soft news*. Nopietnās ziņas tiek uzskatītas par uzticamām un precīzām nevis spekulatīvām. Šo terminu arī lieto, lai apzīmētu tēmas, kas skar visas sabiedrības intereses, nevis atsevišķu cilvēku intereses⁵¹ (Baldick 2008, 163). Vieglās ziņas atšķirībā no nopietnajām parasti veido galveno stāstu televīzijas programmās, laikrakstos un žurnālos, kas tiecas aptvert šķietami universālu cilvēciskās identitātes aspektu ar individuālas vai grupas pieredzes palīdzību, ar kuru auditorija var identificēties vienā noskaņojumā⁵² (Baldick 2008, 173). Literatūrkritiskie raksti lielākoties ietilpst *soft news* kategorijā, daļējs izņēmums ir ziņas par literatūras dzīves notikumiem.

Literatūrkritiskie teksti nav viendabīgi, to veidi ir ne tikai ziņas par literāro dzīvi, bet arī recenzijas, raksti, intervijas, blogi, lasītāju komentāri. Uz vairumu ziņu tekstu – arī uz literatūrkritiskajiem rakstiem – attiecas šādi faktori: ziņu izvēli nosaka iesaistīto personu popularitāte un ietekme, avīzēs sastopami galvenokārt vienu un to pašu rakstnieku un kritiķu vārdi; aprakstīto notikumu vieta visbiežāk ir Rīga, literārās

⁵¹ News which is thought to be reliable and accurate rather than speculative. The term is also used for news which involves topics of public interest rather than those concerned with human interest.

⁵² .. seeks to capture some quasi-universal aspect of the human condition through an individual or group experience with which an audience may connect in a humorous fashion.

dzīves notikumi citur Latvijā avīzēs parādās retāk; vērojama rutīna un paredzamība, no izdevniecībām un ziņu aģentūrām pienākušās ziņas ir veidotas pēc viena šablona.

Katrs laikraksts cenšas izveidot savu auditoriju. Lasītājs, īpaši, ja tas ir regulārs konkrētā laikraksta lasītājs, kļūst piederīgs noteiktā laikraksta auditorijai un uztver to kā viendabīgu kopumu, kaut arī faktiski šāda grupa neeksistē. Avīzes literatūrkritiskais naratīvs darbojas valodas vidē, lietojot valodas sociālo funkciju, tas iedibina grupas identitāti, uzrunā avīzes lasītājus kā lasošu, domājošu un inteligentu auditoriju. Kaut arī saprotams, ka faktiski šāda grupa nepastāv, literatūras rakstu lasītājiem ir svarīgi apzināties savu virtuālo kopību. Līdz ar kāda periodiskā izdevuma slēgšanu, pazūd arī tā auditorija, piemēram, mēnešraksta *Karogs* virtuālā auditorija ir zudusi reizē ar pašu žurnālu. Savukārt esam ieguvuši *Latvju Tekstu* auditoriju, kura virtuāli ir cita, bet vismaz daļa empīrisko lasītāju visticamāk ir iepriekšējie *Karoga* lasītāji.

Dienas laikrakstos literatūrkritiskais naratīvs rodams kultūras sadaļā, kas drukātajā avīzē atrodas laikraksta beigās, tādējādi atspoguļojot ziņu hierarhiju, kur kultūras tematika jau sākotnēji iecerēta kā pakārtota politikas un ekonomikas ziņu rakstiem. Komunikācijas zinātnē tiek uzskatīts, ka kultūras sadaļa galvenokārt veidojas no recenzijām, tātad no komentējošiem tekstiem, bet klasiskā žurnālistika kultūras ziņu sniegšanā aizņem tikai nelielu daļu. Tā kā komentējoša rakstura tekstiem lasītāji izrāda mazāku uzmanību nekā ziņām, ir skaidrs, kāpēc kultūra neatspoguļojas avīzes pirmajās lappusēs, ja vien kultūras notikums nav dienas sensācija (Dimants, Russ-Mols 2009, 75). Drukātajā laikrakstā literatūrkritiskie raksti saskaņojas ar citiem rakstiem par kultūru, to tematiskais nodalījums ir daudz stingrāks nekā portālā. Laikraksta elektroniskajā versijā nav numurētu lappušu, bet arī tur kultūras ziņas ir sakārtotas vienkopus. Internetā literatūrkritiskais naratīvs sasaucas ar līdzīgiem rakstiem pēc vārda vai frāzes kā vienojošā elementa. Piemēram, kā līdzīgi raksti ziņojumam par Vairas Viķes-Freibergas grāmatu tiek minēti arī tādi, kas saistīti ar autores politisko un sabiedrisko darbību un tāpēc neietilpst kultūras diskursā. Interneta laikrakstā nepastāv drukātajam izdevumam raksturīgā linearitāte, lasītājam tiek piedāvāts jauna veida naratīvs ar lielu lasītāja izvēles brīvību; internetā avīzei nav arī robežu, var lasīt bezgalīgi un katru reizi veidot jaunu unikālu izvēlēto tekstu kombināciju. Portālā pieejamas arī senākas ziņas, nevis tikai pēdējā mirkļa aktualitātes. Var teikt, ka drukātajam medijam ir īsāks mūžs. Drukāto avīzi izlasa un atbrīvojas no tās, jo parasti vecas avīzes nelasa. Savukārt portālā ziņas ilgāk ir jaunas,

tās var lasīt no arhīva, kā arī tās parādās kā līdzīgi raksti, tādā veidā arvien aktualizējoties. Ziņas par literatūru nav tik atkarīgas no svaiguma kā, piemēram, politiskās, tāpēc tās tik ātri nenoveco un, tāpat kā jebkuras ziņas, portālā aktualizējas ar skatījumu skaitu un lasītāju komentāriem. Laikraksta drukātajā versijā kultūras ziņas lasām tad, kad iznāk laikraksts, bet portālā tās parādās ātrāk vai vēlāk nekā avīzē. Bloga ieraksti parādās kā reakcija uz citu autoru ierakstiem, turpinot vai apstrīdot kādu domu, kā arī lasītāji pievieno savus komentārus dažādos diennakts laikos.

Būtiska atšķirība starp portālu un drukāto avīzi ir atgriezeniskā saikne ar lasītājiem. Portālā lasītājs var komentēt rakstus, bet drukātajā laikrakstā adresāta atbildes reakcija nav zināma. Ja papīra avīzē parādās ziņa vai raksts, tad tas tiek uztverts kā uz lasītājiem vērsts monologs. Rodas iespaids, ka lasītājs piekrīt rakstītajam, tādēļ ka avīze viņu uzrunā no savām autoritātes pozīcijām. Portālā veidojas dialogs, jo lasītāji izsaka savu viedokli, nereti nepieņemot to, kas rakstīts, kritizējot, izsakot pat pilnīgi pretēju viedokli, un tādējādi mazinot medija autoritāro lomu, tuvinot ziņojuma sūtītāju un saņēmēju. Īpaši šāda parādība novērojama, kad raksts ir par kādu ļoti strīdīgu jautājumu. Piemēram, Ditas Rietumas raksts par ACTA (Viltošanas novēršanas tirdzniecības nolīguma) ratificēšanu, kurā autore nostājusies ACTA aizstāvju pusē, ticis to lasītāju bagātīgi komentēts, kuri šajā likumā saskata cilvēka tiesību ierobežojumu; raksts atbalsta ACTA ratificēšanu, bet lielākā daļa komentāru ir pret to (*Diena*, 01.02.2012, *Ko ACTA darīs ar galvām?*). Literatūrkritiskie raksti tiek mazāk komentēti nekā politikas un ekonomikas ziņas. *NRA* un *Latvijas Avīzē* komentāru ir mazāk, pētāmajā laika posmā abos minētajos laikrakstos arī rakstu par literatūru ir mazāk nekā *Dienā*, kurai ir savs kultūras portāls. *KultūrasDienā* internetā parādās raksti, kas tiek publicēti drukātajā *KultūrasDienā* saīsināti vai nemaz netiek publicēti.

Parasti žurnālistikas tekstus iedala četros pamattipos jeb žanros – ziņa, garāks ziņu raksts, komentārs (žurnālista komentārs medijā, nevis interneta komentārs) un intervija (Dimants, Russ-Mols 2009, 54). Šinī promocijas darbā raksti par literatūru aptver šādus tekstu veidus: ziņas, recenzijas, blogus, intervijas, garākus rakstus, interneta komentārus. Šādā tekstu klasifikācijā blogi un recenzijas pārstāv komentējošo žanru, jo gan blogi, gan recenzijas sniedz viedokli un mazāk faktus. Ziņas ir skaitliski visvairāk pārstāvētais žanrs, kurā ietilpst jaunumi par publicētajām grāmatām, problēmjautājumiem, piemēram, par literatūras nozares budžetu, vārda

brīvību, autortiesībām, par plānotajiem notikumiem literatūras dzīvē – jauna portāla vai žurnāla iznākšana, konkursi, balvas, grāmatu gadatirgi, tikšanās ar rakstniekiem un tulkotājiem. Pie šī žanra varētu pieskaitīt arī reklāmrakstus – īsus ziņojumus par grāmatām, kas drīzumā iznāks un kuras tiek ieteiktas lasītājam. Līdzīgi citām laikrakstu ziņām arī šīs ir pakļautas noteiktai vērtību sistēmai, kur svarīgs ir sensacionālais, neparastais, populāru personu un norišu atspoguļojums. Laikraksti ziņo par slavenību sarakstītām grāmatām, par grāmatām, kas tapušas par sabiedrībā zināmām personām (tieši pirms Saeimas vēlēšanām iznāk Lato Lapsas grāmata par Aināru Šleseru), par interesantiem atgadījumiem (atrastas Kafkas dokumentu kastes, būvlaukumā atrasts Zentas Mauriņas arhīvs), kā arī sliktās ziņas (avārija LNB). Šī ievirze un ziņu tekstu specifiskā struktūra liecina, ka neapšaubāmi ziņas par grāmatām, literatūru un lasīšanu pieder pie publicistikas stila. Pēc satura šīs ziņas ir saistītas ar mākslu un izklaidi un tiek sauktas par vieglajām ziņām (*soft news*) un pēc satura un formas atšķiras no nopietnajām laikrakstu ziņām (*hard news*), kas raksta par politiku un ekonomiku. Jebkuras ziņas raksturo to pasniegšanas veids – ziņu raksts sākas ar nesenāko, svarīgāko, aktuālāko informāciju, vēlāk pārejot pie senākiem un nozīmes ziņā sekundāriem tematiem. Literatūrkritiskās ziņas atšķiras savā starpā ar apjomu; dažas var būt ļoti īsas un lakoniskas, bet citas apjomīgas, ar daudzām tēmām un epizodēm. Ziņu struktūra un apjoms ir atkarīgs no avota. Piemēram, ja ziņas nāk no izdevniecībām, tad tās galvenokārt ir īsas, formālas, gandrīz vienādas, rakstītas pēc viena šablona. Jaunu ziņu rakstot, atliek tikai nomainīt autora vārdu un grāmatas nosaukumu un dažas citas detaļas un jauns raksts gatavs. Tas ir arī veids, kā ziņu formāts tiek vairākkārt izmantots. Savukārt konkrēta autora rakstītas ziņas parasti ir bagātākas ar informāciju, valodā un strukturējumā spontānākas. Autors, piemēram, var izjaukt obligāto ziņu pasniegšanas šablonu, izmantojot citādu raksta kompozīciju. Garākiem ziņu rakstiem un viedokļa žanriem (recenzijām un blogiem) ir atšķirīgs teksta struktūras veidojums. Žurnālistikā izkristalizējusies ieteicamā garo rakstu un viedokļa žanru struktūra, kas tiek mācīta žurnālistikas studentiem. Dažādiem žanriem pamatstruktūra sastāv no trim galvenajām daļām – ievada, kas rada spraigumu un ziņkāri, iesāk stāstījuma pavedienu vai atrod „skrejceļu uz lasītāja smadzenēm”, galvenās daļas, kur pasniegta informācija, dots vārds aktoriem (dalībniekiem), raksturots fons un konteksts vai atainoti un izsvērti argumenti un noslēguma, kuram jāsegādā eleganta beigu aina, īpaši pēdējais teikums, var arī atgriezties pie ievada (gredzena kompozīcija) (Dimants, Russ-Mols 2009, 70-74).

Viens no ziņu naratīva pētniekiem holandiešu zinātnieks Teuns A. van Dijk (*Teun A. van Dijk*) minētos naratīvus pētījis diskursa analīzes tradīcijā. No lingvistikas viedokļa ziņas pētījis žurnālists un valodnieks Alans Bels (*Alan Bell*), kas, salīdzinot ikdienas mutvārdu vēstījumus un preses ziņojumus, secinājis, ka preses ziņojumi pieder Rietumu naratīvajai tradīcijai, par galveno atšķirību uzskatot preses ziņojumu apgriezto hronoloģisko secību, kas atspoguļo ziņu vērtības (piemēram, ziņu svaigums, sensacionalitāte). Bels un van Dijk ziņu rakstos saskata divu veidu makrostruktūras – tematiskās (semantiskās) un teksta gramatiku (sintaktiskās) (van Dijk 1976; van Dijk 1985; van Dijk 1991; Bell 2000).

Preses teksta struktūras rodas semiotiskas darbības rezultātā – mēģinot interpretēt nekodētus kontekstus, izmantojot abdukciju – metalingvistisku darbību koda bagātināšanai, kas izpaužas kā virskodēšana (*overcoding*) un zemkodēšana (*undercoding*). Virskodēšana (*overcoding*) rodas, piešķirot nozīmi noteiktiem minimāliem izteicieniem, kad vienlaikus tiek dota papildu nozīme virknei šādu izteicienu. Eko apraksta, ka retoriskie un ikoniskie valodas likumi ir *overcoding* piemēri, kas varētu būt tik pierasti, ka lasītāji bieži vien tos nepamana. Eko skaidro Vladimira Propa (*Владимир Пропп*) naratīvos likumus kā virskodēšanas piemēru. Šie naratīva likumi ļāvuši stāstīt stāstus, kas veidoti, balstoties naratīva funkcijās, pārkodējot ikdienas valodu, lai to lietotu naratīviem nolūkiem. Lai varētu analizēt pasakas, Props tās sadalījis sastāvdaļās pēc šo sastāvdaļu īpašībām, pēc tam salīdzinājis pasakas, kā rezultātā ieguvis teksta morfoloģiju, ko veido pasakas daļu apraksts un šo daļu savstarpējās saistības un to attiecības ar pasakas veselumu (Propp 1928, 28). Propa piedāvātie naratīva likumi ir rosinājums lietot abdukciju, kā arī šis ierosinājums ir norāde uz virskodētas valodas eksistenci. Tagad šie likumi ir vispārpieņemti un tie veido naratīvo subkodu, uzskata Eko (Eco 1979a, 133-135). Tomēr lasītājiem joprojām paliek apslēpts virskodēšanas mehānisms. Avīžtekstu veidi katrs ar savu īpašību kopumu paši par sevi ir kodi, par kuru semiotisko realitāti lasītājs parasti nedomā, jo koncentrējas vairāk uz saturu. Tāpat kā, skatoties pa logu, pievēršam uzmanību tam, kas redzams caur stiklu, bet nevis pašam stiklam. Pašreiz tekstu tipoloģijas un teksta gramatikas attīstības tendences rāda, ka notiek jauni diskursa makrostruktūru pārkodēšanas gadījumi. Visi stilistiskie pusfabrikāti, kas ļauj tekstā izlaist lappusi, rindkopu vai pat apzīmēt visu tekstu kā jau redzētu, stereotipisku, triviālu, banālu, tīro reklāmu un tamlīdzīgi, ir balstīti uz iepriekš veiktu stilistiskās virskodēšanas darbību (Eco 1979a, 133-135). Literatūrkritiskajā dienas

preses naratīvā par virskodēšanas rezultātu uzskatāmas sintaktiskās un semantiskās makrostruktūras, jo tās šo tekstu veidotājiem un patērētājiem funkcionē kā zīmes.

Zemkodēšana (*undercoding*) ir neprecīza kodēšana kā pagaidu hipotētisks līdzeklis, kas ietilpina vienu vai vairākus lielus teksta apjomus vienā kategorijā, zem viena virsraksta. Zemkodēšana ir darbība, ar kuras palīdzību apstākļos, kad nav pieejami iepriekš izveidoti uzticami likumi, lielākas tekstu vienības tiek pieņemtas kā piemērotas koda veidošanā, pat ja kombinatīvie likumi, kas nosaka pamata vienību veidošanu, ne izteiksmes, ne satura līmenī nav zināmi. Salīdzinājumā ar virskodēšanu, kas ir jaunu analītiskāku subkodu veidošana no esošajiem kodiem, zemkodēšana ir potenciālu kodu veidošana no neeksistējošiem kodiem. Paralingvistiskos kodus Eko klasificē kā virskodēšanu, bet estētiskie spriedumi par mākslas darbu, piemēram, skaistā un neglītā izpratne, balstās uz zemkodēšanu. Visbiežāk abi minētie abdukcijas veidi ir tik stipri savijušies, ka tos nevar atšķirt. Tādā gadījumā semiotikas teorija tos aplūko kopā, apzīmējot ar jēdzienu ekstrakodēšana (*extra-coding*) (Eco 1979a, 135-136). Par ekstrakodēšanu var uzskatīt topikalizāciju drukātajos laikrakstos, kad viss laikraksta atvērums veltīts vienam lielākam tematam, piemēram, gada balvai kultūrā vai prozas lasījumiem (*Diena*, 09.12.2011, *Rakstnieki arēnā. Prozas lasījumiem 16; Autori par lasījumiem; Mutantzīlītes un dižpārdokļa formula*). Topikalizācija var aptvert avīžrakstus par literāru darbu, kino un ar to saistītās ziņas, piemēram, pēc Māra Martinsona garstāsta uzņemta filma, kurai viņš pats ir režisors, atvērumā ir arī ziņa par to, ka režisors Martinsons un aktrise Momoī stāda ābelīti Rīgā (*KD*, 17.09.2010, *Naksnīga lietūs noskaņās; Globalizācijā pazudušie; Ābelīte Amaya*).

Ir daudz frāžu, veselu diskursu, kurus vairs nav vajadzības interpretēt, jo tie ir jau piedzīvoti virknē līdzīgu situāciju un kontekstu. Ir daudz apstākļu, kuros mēs zinām, kas tiks teikts vai rakstīts. Saziņa ir lielā mērā balstīta uz redundances jeb atkārtotības likumu, tāpēc zināms, kādus izteicienus var gaidīt, gluži kā aizpildot tukšās vietas tekstā ar piemērotiem vārdiem, paredzot, ko sarunas biedrs teiks, ir teicis, varētu būt teicis, droši vien teiks un tamlīdzīgi. Ekstrakodēšana skaidri saskatāma sociāli definētās situācijās, piemēram, tekstam sākoties ar varoņa dzīves aprakstu, kur viss ir vislabākajā kārtībā, bet, pakāpeniski parādoties vienam sarežģījumam pēc otra, sagaidām, ka teksta beigās būs bēdīgas vai pat traģiskas – varonis tiks morāli sagrauts, citādi pazudināts un, iespējams, ies bojā. Šādu notikumu gaitu pieņemts identificēt kā traģēdiju. Traģēdija ir kods; ja tā ir luga, tad lasītājam vai skatītājam šāds žanrs jau pazīstams, bet, ja grāmatas recenzija semiotiski atgādina

tragēdiju, tad tā arī pasaka priekšā „bēdīgu galu” – iznīcinošu kritiku autoram un grāmatai.

Avīžu ziņas nosauc galveno faktu vai notikumu jau pašā sākumā, tālāk seko mazāk svarīga informācija un detaļas, virsraksts izsaka visa raksta galveno domu. Ievērojot šādas teksta makrostruktūras, rodas izpratne par teksta veidojumu, kas ir ekstrakodēšanas rezultāts. Kopumā ekstrakodēšana veido metasemiotiskus apgalvojumus, ieviešot jaunas makroskopiskas zīmes (*sign-functions*), kā arī ļaujot veidot pagaidu hipotētiskas interpretācijas, ko lieto sabiedrībā, bet tās nav vispārpieņemtas un reģistrētas; ekstrakodēšana ļauj arī veidot personiskos pagaidu pieņēmumus.

3.2.Literatūras ziņu strukturējums dienas laikrakstos

Starp visiem šinī darbā analizētajiem literatūrkritisko tekstu tipiem ziņu raksti ir tie, kuros visstingrāk ievērots dalījums makrostruktūrās. Teuns A. van Dijk piedāvā par makrostruktūru uzskatīt vienību, kas ir lielāka nekā viens teikums un kurai tekstā piemīt nozīme kā veselumam. Visas struktūras var iedalīt tematiskajās un sintaktiskajās, nosaucot tās par makrosemantiskajām un makrosintaktiskajām struktūrām. Ziņām piemīt daļēji fiksēta sintaktiskā forma jeb shēma, kurā tiek ievietots ziņu saturs. Šī doma atgādina Barta ideju par to, ka diskurss ir liels teikums, tāpat kā katrs teikums ir neliels diskurss (Barthes 1977b, 82-85). Šo domu izmanto arī citi pētnieki.

*.. shematiskās superstruktūras organizē tematiskās makrostruktūras tādā pašā veidā, kā teikumā sintakse veido teikuma nozīmi*⁵³ (van Dijk 1985, 69).

Virsraksts ir svarīgs ziņu raksta elements. Tam ziņās ir noteikta forma, vieta un specifiska tematiskā funkcija – virsraksts parasti izsaka vissvarīgāko ziņu tēmu; to var saukt par vispārinātu raksta kopsavilkumu. Liela daļa literatūrkritisko ziņu rakstu nāk no izdevniecībām un sākas ar stereotipisko *klajā nācis... iznācis... izdots...*, kas bez liekas kavēšanās liek saprast, ka ir izdota jauna grāmata. Runājot par jaunumiem no ziņu aģentūrām, virsraksts parasti nosauc galveno faktu, īsi informējot tikai par pašu svarīgāko. Ziņas un reklāmraksti, kurus veidojuši noteikti autori, ir sarežģītākas, spontānākas un interesantākas, bet lasāmas lēnāk, jo virsraksts var būt arī izvēlēts, ne pārāk stingri sekojot noteikumam, ka tam jāietver visa raksta galvenā jēga. Piemēram,

⁵³ ..schematic superstructures organize thematic macrostructures, much in the same way as the syntax of a sentence organizes the meaning of a sentence.

Normunda Naumaņa reklāmraksts *Nekaunīga reklāma* nav par to, cik uzbāzīga un traucējoša ir kaut kādu ražojumu reklāma, bet aicinājums 4. maija brīvdienas pavadīt, lasot labu grāmatu vai skatoties filmu (*Diena*, 27.04.2010, *Nekaunīga reklāma*). Skaidrs, ka Naumanis piedāvā noteiktu grāmatu un filmu un tāpēc to varētu, iespējams, saukt par reklāmu, bet īstenībā autors iesaka saturīgu brīvā laika pavadīšanu. Retākos gadījumos virsraksts var būt pilnībā nesaprotams, piemēram, *Grāmatnieki un sniegpulksteņi*. Izlasot tekstu, kurā galvenais fakts ir ziņa, kuri rakstnieki ir Bukera balvas finālisti, kļūst skaidrs, ka grāmatnieki ir visi lasītāji ar savām atšķirīgajām gaumēm, arī Bukera balvas žūrijas locekļi, kuriem būs grūti izlemēt, kura ir vislabākā grāmata no visām izcilajām šīs balvas pretendētēm. Savukārt vārds „sniegpulksteņi” ir saistīts ar vienu no nominētajām grāmatām – Kerolas Bērčas detektīvu *Sniegpulkstenīši*; tā kriminālajā aprindās sauc liķus, kurus atrod, kad nokūst sniegs (*Diena*, 09.09.2011, *Grāmatnieki un sniegpulksteņi*). Šī vārda nozīmi autors pasaka tikai pašās raksta beigās, un iespējams, ka šāda kritiķa rakstības maniere spēj mudināt detektīvu cienītājus izlasīt minēto romānu, bet virsraksts šinī gadījumā vairāk saista uzmanību, nevis informē. Nupat aprakstītajā gadījumā ir noticis tieši otrādi, nekā tas ir parasti, kad virsraksts jau pasaka visu, tam seko plašāks kopsavilkums, kurš atkārtoti galveno, un pēc tam lasītājs uzzina arī citas notikuma detaļas. Visos gadījumos virsraksta uzdevums ir piesaistīt lasītāja uzmanību. Literatūras ziņas galvenokārt ir paredzamas, bet, ja gadās kāds neparasts notikums, avīzes to labprāt izceļ jau virsrakstā, jo ziņu vērtība ir sensācija, neparastais. Piemēram, *Publicēta politiski nekorekta makaronu recepte* ziņo par parastu kļūdu izdevniecības *Penguin* pavārgrāmatā, kur vārda *pepper* vietā rakstīts *people*, bet politiskais nekorektums radies korektora kļūdas vai datorprogrammas dēļ, kurai abi minētie vārdi ir atmiņā un tāpēc abi ir pareizi. Šīs kļūdas dēļ grāmatā rakstīts, ka pastai jāpievieno nevis malti melnie pipari, bet malti melnie cilvēki. Virsraksts koncentrējas uz šo kuriozu un apsola vairāk, nekā ir pašā tekstā. Lasītāji pamanījuši un komentāros atzīmē, ka ne tikai aprakstītā kļūda ir triviāla, bet arī tas, ka par to raksta laikrakstā (*Diena*, 20.04.2010, *Publicēta politiski nekorekta makaronu recepte*).

Tā kā ziņu virsrakstam ir īpaša nozīme, tas nosaka, kā tiks uztverts viss teksts. Ja virsraksts nesakrīt ar teksta galveno domu, var rasties pārpratums. Virsraksts *Ārzemnieki brīnās par Latvijas grāmatu lasītāju gaumi* liek domāt, ka ziņojums būs par lasītāju gaumes īpatnībām. Īstenībā raksts ir par to, ka daudz tiek pirktas grāmatas angļu valodā, pat ja tās ir tulkotas latviešu valodā. Šāda lasītāju izvēle var nebūt

saistīta ar viņu gaumi, bet vēlēšanos lasīt oriģinālvalodā vai to, ka lasītāji nav apmierināti ar tulkojuma kvalitāti.

No semiotikas viedokļa virsraksts ir virskodēšana – nozīmes piešķiršana minimālam izteicienam, ar to dodot nozīmi veselai rindai šādu izteicienu. Tātad virsrakstam pašam par sevi, lai kāds tas arī būtu, ir nozīme. Ilustrācijai varam iedomāties, ka kādu dienu savā pasta kastītē lasītājs saņemtu avīzi bez nosaukuma, ar rakstiem bez neviena virsraksta. Šāds izdevums raisītu izbrīnu, jo lasītājs nezinātu, kāds izdevums tas ir un kāda tajā varētu būt informācija; tekstā nebūtu iespējams orientēties, jo nebūtu uzreiz saprotams, par ko ir katrs raksts. Nāktos lasīt visu pēc kārtas, ko parasti neviens avīzes lasītājs nedara, jo vispirms tiek apskatīti virsraksti un izlemts, kas ir svarīgs un interesants un kas nav. Panorāmiska laikraksta aplūkošana vajadzīga, jo avīzi nelasa no sākuma līdz beigām, bet izlases veidā, kur virsrakstam šādā „pirmslasīšanas” procesā ir izšķirīga nozīme.

Ziņu raksta svarīgākā pazīme ir apgrieztās piramīdas struktūra. Ziņu rakstu var sadalīt tēmās – semantiskajās makrostrukturās tā, kā katrs lasītājs sadala tekstu vienībās, kas sastāv no vairākiem teikumiem un izsaka vienu tēmu. Par semantiskām tās tiek sauktas tādēļ, ka tās saistās ar nozīmi, nevis ar sintaktisko formu, stilu vai izteiksmes līdzekļiem (van Dijk 1985, 74). Ziņu rakstā *Sāk izdot jaunu literatūras žurnālu „Latvju Teksti”* laikrakstā un portālā *KultūrasDiena* (2. pielikums) tēmas jeb semantiskās vienības var formulēt, veidojot konspektīvu kopsavilkumu par katru rindkopu. Veidojas šādas tēmas:

1. galvenā tēma – iznācis jauns žurnāls
2. citāts – komentārs par situāciju literāro izdevumu laukā
3. žurnāla nosaukuma skaidrojums
4. žurnāla mērķis
5. pirmā numura saturs
6. redaktors, redaklēģija un finansējuma avots
7. sava literatūras balva
8. pirmā numura atvērsšana

Piemērs rāda, ka teksta sākumā ir nosaukta galvenā tēma – jauna žurnāla iznākšanas fakts, kam seko citas tēmas svarīguma vai aktualitātes dilstošā kārtībā. Izņēmums ir otrā tēma, atkāpe no svarīguma hierarhijas, jo tas ir komentārs, kas izteikts ar citātu. Vērtējot pēc svarīguma, tam pienāktos atrasties teksta beigās. Aplūkojot piemēru, saprotams, ka dažādiem lasītājiem var rasties dažādi makrostrukturā kopsavilkumi, tie var būt subjektīvi, kāda no tēmām var būt formulēta jau tekstā (visbiežāk pirmā un galvenā tēma), tēmu formulējumi iegūti, izlaižot noteiktu daļu detaļu, kas minētas

tekstā. Citiem vārdiem sakot, par katru teksta daļu, piemēram, rindkopu, veidojas sapratne, par ko tā ir. Makrostruktūrām piemīt savas īpašības un darbojas teksta makroinformācijas veidošanas likumi – detaļu atmešana, vispārināšana un (re)konstruēšana. Tos sauc par makrolikumiem un ar to palīdzību teksta sarežģītā, detaļām bagātā struktūra tiek vienkāršota, padarīta vispārīgāka un abstraktāka – tiek radīta augstāka līmeņa vispārīga nozīme, kuru van Dijks sauc par teksta makrostruktūru un kura identificēta šeit minētajā piemērā. Makrolikumus var izmantot atkārtoti – katrā vispārināšanas līmenī, lai veidotu vēl īsākus kopsavilkumus. Rezultātā iegūstam hierarhisku makrostruktūru, kas sastāv no vairākiem līmeņiem, kur katrs līmenis savukārt sastāv no virknes makrospriedumu, kuri summē sīkākus un detalizētākus makrospriedumus.

Makrospriedumiem ir subjektīvs raksturs. Pareizi būtu teikt, ka nevis tekstam ir makrostruktūra, bet ka tādu tam piešķir autors rakstot un lasītājs lasot. Šādā nozīmē tēmas ir kognitīvas vienības, tās parāda, kā izprast tekstu, kas tajā ir svarīgs un kā veidojas būtiskais, kas paliek lasītāja atmiņā. Runa ir par zināšanām, uzskatiem, attieksmi, kas var līdzdarboties makrostruktūru veidošanā – kopsavilkuma veidošanā un tā vispārīgā izpratnē. Minētajā piemērā tās ir lasītāja zināšanas par literārajiem izdevumiem, par *Latvju Rakstiem* un *Latvju Tekstiem*, par ekonomisko krīzi un tās iespaidu uz sabiedrības garīgo dzīvi.

Ar makrolikumu palīdzību var veidot tēmas – vispārinājumus par visu ziņu tekstu. Tomēr lasītājs parasti rīkojas savādāk: sākumā lasītāja rīcībā ir viens vai vairāki, bet ļoti nedaudzi teikumi – virsraksts un ievads. Ar šīs ierobežotās informācijas palīdzību un vienkāršām zināšanām par teksta tipu lasītājs pēc iespējas ātrāk mēģina formulēt galveno tēmu, nemaz negaidot, kad būs izlasījis visu tekstu. Tātad var teikt, ka lasītājs pielieto makrostratēģiju, lai sev formulētu galvenās tēmas. Šinī darbā lasītājam palīdz teksta mehānisms – ziņu autora veidotais virsraksts un ievads. Tie ir kā praktiski signāli, lai veidotu veiksmīgas prognozes par vissvarīgāko informāciju tekstā. Tā kā tekstā ir ziņu autora veidotas makrostruktūras, lasītājs var tās pieņemt vai veidot savas atšķirīgas makrostruktūras, kas balstās viņa paša zināšanās, pieredzē un pārlicībā. Ja laikrakstā nodrukātās virsraksta un ievada makrostruktūras nesaskan ar pārējo tekstu, tad visa teksta kopējā nozīme ir pretrunīga un nerada uzticību.

Aplūkojot kultūras ziņas, redzams, ka uz tām attiecas tie paši noteikumi, kas uz citām laikrakstu ziņām, – tēmu sakārtojums pēc svarīguma dilstošā kārtībā jeb

apgrieztās piramīdas modelis. Atkarībā no laikraksta un autora šis modelis var tikt nedaudz mainīts. Piemēram, autors savam ziņu rakstam var izvēlēties pirmo teikumu, kas tieši nesakrīt ar virsraksta tēmu, kā to dara Normunds Naumanis, sākdam rakstu ar nebūtisko: vispirms rakstīdams, ka Umberto Eko kārtējo reizi mūs visus piemānījis – uzrakstījis atkal jaunu romānu, kaut gan iepriekš teicis, ka vairs nerakstīšot. Pēc šāda ievada seko galvenā ziņa par to, ka ir uzrakstīts un drīzumā iznāks Eko romāns *Prāgas kapsēta* (*Diena*, 15.07.2010, *Oktobrī iznāks Umberto Eko jaunais romāns*). Šajā piemērā redzams, ka autors ir izjaucis parasto tēmu kārtību, it kā pievilis lasītāja prognozes uz to, ka virsraksts un pirmais teikums parasti formulē galveno tēmu, tādā veidā pievēršot lielāku lasītāja uzmanību jaunajai grāmatai. Lasītāja uzmanība ir vislielākais kapitāls. Laikraksts cenšas to piesaistīt un noturēt, jo tikai tā var notikt ziņojumu aprīte sabiedrībā, lasīšana, avīžu pirkšana un abonēšana un kulturālas sabiedrības pastāvēšana vispār. Lai piesaistītu lasītāja uzmanību, tiek izmantoti dažādi līdzekļi, tostarp efektīgi virsraksti, sensācija, vieglo, „dzeltenu” tēmu pārsvars pār nopietnajām. To pierāda tēmu svarīguma izpratne, par svarīgāku liekot sensāciju salīdzinājumā ar citām tēmām. Piemēram, vienā ziņu rakstā par divu jaunu grāmatu iznākšanu par Luisu Kerolu, kā pirmo, tātad arī kā svarīgāko min grāmatu par Kerola personīgo dzīvi un aizraušanos ar mazām meitenēm un tikai pēc tam grāmatu, kas rakstīta no literatūrzinātnes perspektīvas (*Diena*, 04.06.2010, *Vēlreiz par Luisu Kerolu*). Šis piemērs norāda uz ziņu vērtībām (sensācija ir vērtība) un uz preses dzeltēšanu, kas ir neizbēgams šādu vērtību rezultāts.

Virsraksts ne vienmēr izsaka raksta galveno tēmu; ja ir divi svarīgi temati, tad parasti virsrakstā atspoguļojas viens no tiem. Piemēram, virsraksts *Grūtups dāvās pirmos 150 jaunās grāmatas „Maniaks” eksemplārus* ir mazāk svarīga tēma, raksts sākas ar galveno – gaidāmo jaunās grāmatas atvēršanu, tēma par grāmatu dāvināšanu parādās tekstā kā pēdējā, tā ir apakštēma un veido apļa kompozīciju šim rakstam. Virsraksts izvēlēts no mazāk svarīgās tēmas, jo tas ir atšķirīgs no ierastajām grāmatu ziņām. Grāmatu dāvināšana ir acumirkli pamanāma akcija, tā pievērš lasītāja uzmanību un mudina apmeklēt pasākumu un iegādāties grāmatu (*Diena*, 11.05.2010, *Grūtups dāvās pirmos 150 jaunās grāmatas „Maniaks” eksemplārus*).

Īpašs ziņu paveids ir ziņas par jaunu grāmatu iznākšanu, kurās ir ļoti maz tēmu – grāmatas iznākšanas fakts, grāmatas satura kopsavilkums vienā vai divos teikumos un citāts, visbiežāk no grāmatas oriģinālizdevuma vāka. Tādējādi var teikt, ka šādas ziņas satur maz informācijas. Piemērā (3. pielikums) *Dace Judina*, „*Tase melnas*

kafijas” redzams *Latvijas Avīzes* iecienīts paņēmiens kā vienīgo minēt tikai galveno faktu par grāmatas iznākšanu. Ziņu rakstā iekļautais ieskats grāmatas saturā līdzinās reklāmtekstam, lai aicinātu lasītāju iegādāties un izlasīt šo grāmatu. Šādas ziņas nāk no izdevniecībām, tās ir īsas un līdzinās cita citai, jo veidotas pēc viena šablona, tās tiek apstrādātas, pārāk neiedziļinoties, par ko liecina dažreiz ieviesušās neuzmanības kļūdas, jo automatiskums, ar kādu šīs ziņas cirkulē, iemidzina žurnālista modrību. Piemēram, ziņu tekstā par Kolīnas Makkalovas romānu *Pirmais vīrs Romā* ir sajaukts galvenā personāža dzimums (*Diena*, 29.06.2010, *Izdots Kolīnas Makkalovas romāns „Pirmais vīrs Romā”*).

Ziņu makrostrukturā teksta mehānisms rosina lasītāju aktivizēt iepriekšējās zināšanas par raksta tēmu. Raksta mērķis ir konstruēt modeli par aktuālo tēmu vai situāciju un ar šādu pašreizējās situācijas ainu atjaunināt vispārīgākos modeļus. Tēmas ir būtiskas ne tikai vispārēju jēgpilnu struktūru veidošanā, bet arī situāciju modeļu aktivizēšanā, atsaukšanā atmiņā, veidošanā un pārveidošanā.

Tā kā vēstījumi apraksta darbību, tad jāpatur prātā, ka cilvēka darbību apraksts nav vienmēr organizēts tādā pašā veidā kā pati darbība. Tāpēc pieņemam, ka ziņu tekstam ir nosacīta forma: shēma, kas organizē saturu, – stāsta gramatika, kas sastāv no kategorijām un likumu kopuma, kas nosaka kategoriju lineāro un hierarhisko izkārtojumu, no kā veidojas ziņu naratīva struktūra. Kategorijām un likumiem ir nosacīts raksturs, jo ir izņēmumi. Ja vēstījums vienmēr vai ļoti bieži sākas ar kopsavilkumu, tad pētniekam ir pamats ieviest šādu kategoriju, lai aprakstītu naratīvo struktūru, tomēr tas nenozīmē, ka šai kategorijai vienmēr jābūt pārstāvētai katrā atsevišķā tekstā. Iepriekš diskursa analīzē ir lietotas tādas kategorijas kā orientācija, sarežģītums, atrisinājums, vērtējums un koda (Labov 2001, 3-4; Labov 2010, 7-23). Teuns van Dijks attiecina šādas kategorijas uz ziņām. Katrai no tām atbilst noteikta teksta vienība vai spriedumu secība. Ziņu rakstu analīzei tiek izmantotas šādas kategorijas: fons (vispārīgais, vēsturiskais, politiskais vai sociālais konteksts), citāti, galvenie notikumi (viens vai vairāki, un tie var atkārtoties tekstā vairākas reizes), iepriekšējie notikumi, sekas, epizodes, komentāri (secinājumi, varbūtības, iespējamības un cita informācija). Minētās kategorijas ir nosacītas, dažas ir nepieciešamas, lai veidotos ziņu teksts, citas var tikt izmantotas pēc izvēles. Ne vienmēr ir iespējams kategorijas viennozīmīgi identificēt, tās var būt neskaidras, kas norāda uz šo sintaktisko struktūru atkarību no lasītāja interpretācijas.

Makrostruktūras kategorijas ziņu tekstā tiek kārtotas noteiktā secībā, kas ietekmē informācijas izvietojumu, tēmu secību. Galvenokārt, kopsavilkums, ko veido virsraksts un/vai ievads, atrodas teksta sākumā, bet komentāri – noslēgumā. Vairumā gadījumu kopsavilkumam seko galvenais notikums. Attiecībā uz komentāriem, fonu, iepriekšējiem noteikumiem var teikt, ka to vieta ziņu tekstā nav stingri noteikta, makrosintakses likumi nevienmērīgi attiecas uz visām teksta kategorijām un var atšķirties dažādos laikrakstos. Ziņu teksta veidošanas formālie nosacījumi atšķiras no reālā sistēmas lietojuma. Kategorijas, kas parasti atrodas ziņu teksta beigās – citāts, komentārs, sekas –, var būt novietotas citās pozīcijās un tekstā parādīties ātrāk nekā parasti – notiek kanoniskās shēmas transformācija.

Aplūkojot ziņas, redzams to nevienmērīgums un neviendabīgums – ziņas parādās tekstā it kā paņēmienu, partijām vai sūtījumiem. Kategorijas var izvietoties nevienmērīgi, piemēram, galvenais notikums var būt pieminēts ne tikai sākumā, bet arī atkārtoties tālāk tekstā. Minēto kategoriju izvietojumu ilustrē piemērs *Sāk tiesāt E-bibliotēkas valdes locekļus* (4. pielikums). Ziņu rakstā var saskatīt šādas sintaktiskās un semantiskās kategorijas:

sintaktiskās

1. kopsavilkums un galvenais notikums
2. fons
3. konteksts
4. iepriekšējie (pakārtotie) notikumi
5. fons/konteksts
6. iepriekšējie (pakārtotie) notikumi
7. komentārs un citāti
8. komentārs
9. komentārs
10. fons
11. komentārs /cēlonis
12. fons – konteksts un vēsture

semantiskās

- sāka tiesa
- informācija par e-bibliotēku
- par apsūdzību un sodiem
- procesa iniciatori un iemesli
- kādas normas pārkāptas
- e-bibliotēkas darba pārtraukšana un atjaunošana
- lasītāju reakcija
- rakstnieku, žurnālistu, sabiedrisko darbinieku reakcija
- AKKA/LAA viedoklis
- e-bibliotēka domāta invalīdiem
- kļūda likuma interpretācijā
- saistītās ziņas

Šajā piemērā redzam, ka ir ievērots obligātais priekšnosacījums ziņu rakstos, ka kopsavilkums, kas sastāv no virsraksta un ievada un kas šoreiz sakrīt ar galveno notikumu, izvietots teksta sākumā. Pārējais teksts veidots no mazāka svarīguma kategorijām, kuras autors izkārtojis raksta pirmajā daļā, galvenokārt informējot par notikušo (1. – 6. makrostruktūra), bet otrajā stāsta par dažādu sabiedrības grupu reakciju uz faktiem. Raksts sniedz daudz informācijas par kontekstu – iepriekšējiem

notikumiem un e-bibliotēku vispār, iekļauti arī daudzi komentāri. Teksts ir bagātīgi papildīts ar semantiskām un sintaktiskām struktūrām, tādā veidā gan sniedzot jaunu informāciju, gan aktivizējot iepriekš medijos rakstīto par šo jautājumu, gan arī piedāvājot viedokli, kurš simpatizē sabiedrības reakcijai uz e-bibliotēkas slēgšanu un rosina domāt, vai notikumi nostiprina taisnīgumu un tiesiskumu mūsu valstī autortiesību jomā vai arī likums interpretēts nepareizi, aizsargājot kāda individuālās intereses (izdevēji un grāmattirgotāji) un tajā pašā laikā nodarot kaitējumu liela skaitam e-bibliotēkas lietotāju.

Ziņu raksta makrosemantiskā un makrosintaktiskā struktūra ir ziņu saturu ierobežotāji faktori – kā ierāmējums, kurā jāiekļaujas. Šiem ierobežojumiem ir kognitīvs raksturs, tas nozīmē, ka reālā ziņu struktūra jāanalizē, ņemot vērā visu informāciju, kas attiecas uz ziņu veidošanas stratēģijām. Aprakstītais piemērs par e-bibliotēku ir svarīgs ne tikai kā pats notikums, tas ir saistīts ar noteiktu varas izpausmi – e-bibliotēkas valdes locekļi stājas tiesas priekšā, un arī iepriekš viņi ir bijuši pakļauti varas mehānismam, jo agrāk bibliotēkas serveri bija arestēti. Netieši esam liecinieki divu spēku sadursmei, kur vara ar likuma spēku, plašām tiesību normu interpretācijām un piespiešanas mehānismu no vienas puses (izdevēju un grāmattirgotāju vārdā) konfrontē ar sabiedrību no otras puses – elektroniskās bibliotēkas lasītājiem, tostarp redzes invalīdiem un autoriem, kuru darbi tagad nevar nonākt pie lasītāja. Šis raksts saistās ar citiem iepriekš zināmiem stāstījumiem mūsu pieredzē par taisnīgumu un tiesiskumu, par materiālo un garīgo interešu sadursmi. Pie šāda vispārinājuma varam nonākt, ja pielietojam šeit aprakstītās semantisko un sintaktisko struktūru veidošanas stratēģijas un lasām tekstu ne tikai horizontāli jeb funkcionālajā līmenī, bet arī šķērsām tekstam – indeksāli.

Formālai un strukturālai makrostruktūru analīzei ir trūkumi. Tā ļauj konstruēt noteiktu kanonisku ziņu struktūru, bet ne visas šīs struktūras variācijas, kuras var rasties jaunos apstākļos. Šāds modelis vienlaikus neaptver visus faktoros, kas darbojas ziņu veidošanas brīdī. Kā jebkurš modelis vai teorētiska pieeja, arī diskursa analīze, kā šeit aprakstīts, gan sakrīt, gan atšķiras no paša modeļa. Apzinoties reālo ziņu daudzumu un sarežģītību un paturot prātā minētos trūkumus, jāuzsver, ka šādas stratēģijas un modeļi noderīgi gan žurnālistam, gan lasītājam. Ziņu makrosemantika un makrosintakse atvieglo teksta izpratni, palīdz uzkrāt informāciju un to atkal aktivizēt atmiņā. Teksta tematiskā struktūra un teksta gramatika palīdz sakārtot informāciju atmiņā, kas ir pirmais priekšnoteikums, lai atsauktu informāciju no

atmiņas lietošanai. Ziņu veidošanas shēma ir profesionāls instruments, bez kura nevar iztikt apstākļos, kad ziņu ir daudz un tās ir sarežģītas. Šī doma jāpatur prātā, arī analizējot recenzijas un citus avīžu tekstu veidus, jo minētie trūkumi un priekšrocības attiecas uz tiem visiem.

3.3.Laikrakstu recenziju naratīvā struktūra

Recenzija ir viens no literārās kritikas paveidiem – neliela apjoma kritiski analītisks sacerējums par kādu atsevišķu grāmatu, parasti tūlīt pēc tās iznākšanas (Kursīte 2002, 333). Recenzijā analizēts grāmatas saturs, stils un literārā vērtība. Grāmatas tiek recenzētas periodikā laikrakstu drukātajā versijā un elektroniski, recenziju garums variējas no vienas rindkopas līdz pagaram esejai, kur īsākās recenzijas līdzinās vienkāršiem grāmatas satura kopsavilkumiem, bet apjomīgākas recenzijas bieži ir grāmatas vērtējums saskaņā ar literāra darba vērtēšanas kritērijiem un recenzijas autora personīgo gaumi. Gan speciālajā literatūras periodikā, gan dienas presē recenziju autori bieži izmanto šo teksta tipu, lai paustu vispārīgas domas par literatūru, izvirzītu literatūras vērtēšanas kritērijus, vērtētu grāmatu plašākā kultūras kontekstā.

Recenzijas ir viens no vissvarīgākajiem literatūrkritiskajiem teksta tiptiem periodikā, kur ir lasāma akadēmiska un neakadēmiska literatūras kritika. Akadēmiskā kritika tiek publicēta specializētos literatūras izdevumos, piemēram, *Latvju Tekstos*, agrāk *Karogā*, un domāta lasītājiem ar padziļinātu interesi par literatūru. Turpretī recenzijas dienas periodikā adresētas „vidējam” lasītājam, plašai auditorijai. Kaut arī par kritiku trūkst pētījumu, literatūrzinātnieki atzīst, ka kritikas kopaina ir relatīvi homogēna, t.i., recenzijas specializētajos izdevumos būtiski neatšķiras no dienas periodikā publicētās kritikas⁵⁴. Recenzijas latviešu literatūrzinātnē galvenokārt ir pētītas, nenodalot akadēmisko kritiku no neakadēmiskās, bet pievēršot uzmanību to saturam ikgadējos kritikas apskatos (Sandra Ratniece), kā arī skaidrojot tās teorētiskos pamatus, daiļdarba vērtēšanas kritērijus (Guntis Berelis, Normunds Naumanis, Arno Jundze, Dainis Leinerts, Reinis Tukišs, Anita Rožkalne un citi). Pētījumā par kritikas teorētiskajiem pamatiem Leinerts formulē piecas kritikas stratēģijas: trīs veidu deskriptīvās stratēģijas – subjektīvo, anotatīvo un formālo deskriptīvismu – un divu

⁵⁴ Leinerts, D. *Jaunākā latviešu literatūras kritika: vērtējums un kritēriji*. No: <http://www.satori.lv/raksts/2527> (aplūkots 24.08.2012)

veidu analītiskās stratēģijas – satura un kontekstuālo analīzi, par kvalitatīvai kritikai piemērotām atzīstot formālo deskriptīvismu un abas analītiskās stratēģijas⁵⁵.

Dienas periodikas recenzijām piemīt gan publicistiskums, gan zinātniskums. No vienas puses, tās parādās avīzēs kā viens no avīžtekstu tipiem, bet, no otras puses, recenziju autori lieto speciālo terminoloģiju literāra teksta kvalitātes profesionālai izvērtēšanai. 2004. gadā laikrakstā *Diena* Normunds Naumanis izsaka domu, ka *kritiķi pie mums darbojas vienlaikus gan kā žurnālisti, gan tomēr cenšas nezaudēt savus profesionālos kritērijus un darba instrumentāriju. .. Patlaban kritiķim jāprot gan uzrakstīt enerģisku feature/stāstiņu, gan veikt pamatuzdevumu – skaidri un gaiši pateikt „publikai”, vai mākslas darbs ir laba manta vai draža, kam nav vērts tērēt laiku un naudu* (*Diena*, 10.12.2004, *Kritiski par mākslas kritiku*). Parasti recenzijas informējošais un vērtējošais uzdevums tiek uzskatīts par galveno, bet Dainis Leinerts atzīmē vēl kādu svarīgu kritikas funkciju, kas attiecas uz kritiku gan specializētajā literatūras, gan dienas periodikā. Tā saistīta ar *literārā darba interpretāciju lauka izpēti vai papildināšanu, kā arī darba kontekstuālās pozīcijas raksturojumu un izvērsumu, kas varētu ne vien paplašināt lasītāju skatījumu, bet arī dot vērtīgu ieguldījumu aplūkotā darba izpratnē vispār*⁵⁶. Šī funkcija ir ļoti būtiska, jo pretējā gadījumā – *interpretāciju trūkums ne tikai mazina kritikas kopainas daudzveidību un ierobežo tekstu izpratnes attīstības potenciālu, bet lielākoties noved arī pie kritizēto tekstu nonivelēšanas*⁵⁷. Literatūras kritika, literāra darba interpretācijas potenciāls veidojas ne tikai no visu recenziju un citu kritikas tekstu paveidu daudzuma jeb kvantitātes, bet jo īpaši no interpretāciju kvalitātes, kas katru literāru darbu skata plašākā literatūras un kultūras kontekstā. Jaunākās atziņas latviešu literatūras teorijā rāda, ka, *ja par jaunu darbu tiek pausts tikai vērtējums, bet ne nopietna interpretācija, šis teksts nemaz netiek īsti uztverts kā literatūras sastāvdaļa un, lai kāda būtu tā vērtība, tam netiek piešķirta pienācīga nozīme, jo – darbs var iekļauties literatūras kopainā vien tad, ja tas tiek iesaistīts noteiktās attieksmēs ar citiem darbiem, ar literatūras un kultūras tradīciju*⁵⁸. Leinerts izvirza principus, kas jāievēro literatūras kritikai: teksta specifikas ievērošana, skaidru kritēriju pielietojums, vērtējuma pamatotība. Autors secina, ka jaunākajā kritikā kritēriji ir neskaidri, raksturīga

⁵⁵ Leinerts, D. *Jaunākā latviešu prozas kritika: teorētiskie pamati*. No: <http://www.satori.lv/raksts/1973> (aplūkots 24.08.2012)

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

nedrošība, kritiķiem trūkst pamata tekstu vērtēšanai, nav pārliecības, cik atklāti un tieši izteikt kritiku, trūkst nopietnas argumentācijas, kritikā ienāk mārketinga valoda. Taču *argumentācija .. ir nepieciešama, lai nodrošinātu jēgpilnu kritikas teksta un adresāta komunikāciju.*⁵⁹

Recenzijas parādīšanās periodikā ir svarīgs notikums, jo tā ir uzmanība, kas veltīta literāram darbam. Var teikt, ka tā ir zīme, jo ir svarīgi, cik recenziju uzrakstīts par literāru darbu, kā arī tas, ja par darbu nav radusies neviena recenzija. Piemēram, 2011. gadā maz uzmanības periodikā veltīts vecākās paaudzes dzejnieku krājumiem. Salīdzinoši vairāk ievērtības saņēmuši jauno dzejnieku krājumi, debijas. Gandrīz nav kritikas par mazāk rakstošu, citās jomās labāk pazīstamu vai ārpus Rīgas dzīvojošu dzejnieku krājumiem (Līga Seiksta-Deksne, *Herbārijs aba sīna nikaida*, Reinis Runcis, *Healja*, Vilipsōnc, *Sumpurņa suneti*, Vidvuds Medenis, *Sasoļots vaigs*). Tikai *Latvijas Avīze* raksta recenzijas par *Lata romāniem*, citi mediji tos gandrīz nepiemin. Ja autori, kas raksta recenzijas, atskatoties uz nodzīvotu gadu mūsu literārajā dzīvē, par atlases principu izvēlas kritikas uzmanību, atklājas, *ka dažām grāmatām recenziju kultūras periodikā nav (it kā tās vispār neeksistētu!), kas tikai apliecina paša mērinstrumenta trūkumu.* Tā *Latvju Tekstu* 2011. gada, 3. numurā raksta Jānis Ozoliņš.

Recenzijas galvenokārt raksta profesionāli kritiķi vai rakstnieki paši cits par cita darbiem. Recenzija ir subjektīvs rakstības veids, neskatoties uz to, vai to raksta kritiķis vai rakstnieks.

Kritikai jābūt visnotaļ subjektīvi patiesai (un samērotai ar dzīvi), jo kritika – vai tas patīk vai nepatīk – vienmēr ir subjektīva, un citāda tā pat teorētiski nevar būt (kritiķis, protams, neizteic tikai savu vienpaša viedokli, bet, ja arī to neapzinās, kāda konkrēta sabiedrības slāņa uzskatus un noskaņojumus) (Rokpelnis 1988, 271).

Pauls Bankovskis apgalvo, ka nav objektīvas mākslas darbu kritikas un ka *jebkura kritiķa vienīgā loma un atbildība ir kritiska domāšana*⁶⁰. Guntis Berelis kritikai izvirza tikai vienu prasību – lai kritiskais teksts spēj radīt jaunas interpretācijas, sevi nekad neizsmeļot: *nav svarīgi, vai kritizē 'pareizi', vai kāda koncepcija 'patiesa', vai kritika ir 'objektīva' un tamlīdzīgi; galvenais ir kritikas spēja nodrošināt citu tekstu*

⁵⁹ Leinerts, D. *Jaunākā latviešu literatūras kritika: vērtējums un kritēriji*. No: <http://www.satori.lv/raksts/2527> (aplūkots 24.08.2012)

⁶⁰ Bankovskis, Pauls. *Mazliet par mazu, lai palaistu vienu*. No: http://www.satori.lv/raksts/4024/Pauls_Bankovskis/Mazliet_par_mazu_lai_palaistu_vienu (aplūkots 22.08.2012)

*rašanos*⁶¹. Vienlaikus Berelis uzsver to, ka literatūra un kritika nav stāvoklis, bet kustība, svarīgs ir literatūras un kultūras dialogiskums. Kritiķis vairāk vispārina, cenšas recenzējamo darbu saskatīt autora jau uzrakstīto darbu kontekstā vai plašākā literatūrteorētiskā tvērumā. Tomēr kritiķim pieder tikai viens no viedokļiem, spriest un vērtēt spēja piemīt arī lasītājiem pašiem. Grāmatas recenzē arī literāti un neslēpj, ka ir subjektīvi un fiksē savus personīgos iespaidus par grāmatu.

Recenzijas salīdzinājumā ar laikrakstu ziņām ir ar informāciju labāk piesātināts literatūrkritiskā teksta tips, ko var redzēt, aplūkojot recenziju makrostruktūras. Laikrakstu recenzijas raksturo tajās saskatāmās makrosemantiskās un makrosintaktiskās struktūras, kā arī recenziju apjoms. Makrosemantiskās struktūras ir saistītas ar recenzijas saturu – informācija par grāmatu (autora vārds, grāmatas nosaukums, žanrs, tulkotājs), īss satura atstāstījums, analīze (ko grāmatas autors vēlas pateikt ar savu tekstu, kā tas ir izdevies, sasniegumi, trūkumi, literārā teksta kvalitāte, oriģinalitāte), vērtējums (recenzijas autora ieteikums potenciālajiem lasītājiem). Recenzijā ir noteikti jābūt informācijai par darbu, satura analīzei un vērtējumam. Recenzijas dienas laikrakstos reti pārsniedz 1000 vārdu, to vidējais garums ir ap 700-800 vārdu, bet ir arī ļoti īsas recenzijas – nepilni 300 vārdi. Kā atsevišķu paveidu var izdalīt Arno Jundzes rakstītās īsrecenzijas *NRA*, kuras ir tikai ap 200 vārdu garas. Recenzijas rakstītājs un lasītājs saskata tekstā noteiktas makrosintaktiskās struktūras, kuras var būt dažādi izkārtotas – konteksts, satura atstāsts un analīze, komentārs, vērtējums un koda.

Konteksts var kalpot kā ievads, lai sniegtu informāciju par darba tapšanas vēsturi, vietu literatūrā, žanru, tas var ietvert žanra izpratnes atgādinājumu, autora rakstības vispārīgas iezīmes. Šī makrostruktūra var parādīties gan sākumā, kur tās uzdevums galvenokārt ir aktivizēt lasītāja atmiņā autoru, žanru utt., gan teksta vidū, sniedzot vairāk izpratnes par recenzējamo tekstu. Dažreiz konteksts ir apvienots ar vērtējumu vai iespaidu par grāmatu un dots recenzijas sākumā. Piemēram, Normunda Naumaņa recenzijā par Silvijas Radzobes memuāriem *Uz skatuves un aiz kulisēm* pirmajā rindkopā autors ar īsiem un precīziem paņēmieniem aktivizē kontekstu, kurā parādās jaunā grāmata; šajā kontekstā parādās autores daudzpusīgā personība, grāmatas plašais starpdisciplinārais vēriens; recenzijas sākumā dots arī Radzobes darba vērtējums – saistoša un vērtīga literatūra visiem, kas interesējas par teātri

⁶¹ Berelis, G. *Kritikas principi*. No: <http://berelis.wordpress.com/1992/01/01/kritikas-principi/> (aplūkots 22.08.2012)

(*Diena*, 18.01.2012, *Radzobes opus Magnum: Silvija Radzobe Uz skatuves un aiz kulīsēm*, 833 vārdi). Ja recenzējams darbs ir sarežģīts teorētisks teksts, var būt nepieciešamība pēc sevišķi apjomīga konteksta. Ilvas Skultes recenzijā par Džona Langšova Ostina darbu *Kā ar vārdiem darīt lietas* ir četras rindkopas, no kurām trīs veido kontekstu. Pirmajā rindkopā autore sniedz grāmatas vēsturisko kontekstu, uzsver tās nozīmi lingvistiskā pavērsiena rašanās jomā, min tulkoāja Viļņa Vēja interesi par Ostinu, viņu savstarpējo saistību, kā arī tulkoāja nopelnus valodfilozofijas popularizēšanā Latvijā. Otrā rindkopa skaidro tulkoātā darba vietu filosofijas un humanitāro zinātņu attīstībā un latviešu tulkojuma parādīšanās svarīgumu šā brīža situācijā humanitārajās zinātnēs Latvijā. Savukārt pēdējā rindkopa pievēršas terminoloģijas tulkošanai, skatot jautājumu ārpus teksta, – darbs ir bagātinājies terminoloģijas bāzi, kam ir pašai sava pastāvēšana neatkarīgi no tulkoātā darba, no kura tā izriet. Sprotamu apstākļu dēļ trīs ceturtdaļas no šīs recenzijas veido kontekstu vienai ceturtdaļai teksta par grāmatas saturu (*Diena*, 09.03.2012, *Vārdu lietas un darbības: grāmatas Kā ar vārdiem darīt lietas recenzija*, 802 vārdi). Konteksts var būt kā savienotājmehānisms tekstā. Piemēram, Gunta Bereļa recenzijā par Kristīnes Želves stāstu krājumu konteksts savieno divas analīzes daļas – vienu, kur ar stingra kritiķa aci meklētas teksta vājās vietas, un to, kurā analizēti sasniegumi. Konteksts lasītājam atgādina, kas ir labas prozas pamatā – stāsts, stāstītāja elegances ir estētiska kategorija, stāstītprasme spēj parastas lietas pārvērst neparastās (*Diena*, 09.02.2012, *Kristīnes Želves stāsts un mīts*, 1011 vārdi). Konteksts vairāk raksturo recenzējamā darba nozīmi kopsakarā ar citiem darbiem. Piemēram, Kārlis Vērdiņš, dzejnieks un daudzu recenziju autors, ne tikai vērtē dzejas krājumu, bet sniedz literatūrvēsturisku kontekstu. Rakstot par Jāņa Elsberga dzejoļu krājumu *Panti*, recenzijas autors raksturo visu 90. gadu jauno dzejnieku paaudzi, kas nāk ar savu attieksmi pret dzīvi – ar atsvešināšanos no lasītāja, neglītā slavināšanu, vērtību hierarhijas zudumu, prom no 80. gadiem. Recenzijas kontekstu veido Kārļa Vērdiņa divējāda skatījums uz Jāni Elsbergu, pirmkārt, saistībā ar laiku paša dzīvē, no dzejas lasītāja topot par dzejnieku, un, otrkārt, kā literatūrzinātnieks Vērdiņš raksturo Elsberga rakstību, nosaucot to par postmodernismu ar cilvēcīgu seju, raksturojot krājumu, kurā izmantotas kamerstila situācijas, kas ikdienišķus priekšstatus un attiecības sasaista ar dziļākām dzīves sakarībām, smalkām atskārsēm (*Diena*, 16.01.2009, *Mācīšanās elpot. (Jānis Elsbergs. Panti.)*, 758 vārdi). Konteksts kā recenzijas makrostruktūra visvairāk spēj papildināt darba interpretāciju lauku un dot ieskatu par

darba vietu literatūrā. Šī iemesla dēļ recenzijas ar labi veidotu kontekstu ir bagātas ar informāciju.

Īss grāmatas satura atstāstījums bieži tiek izmantots kā recenzijas vēstījuma sākums un pamats, lai varētu analizēt darbu. Recenziju autori parasti cenšas saturu atstāstīt tikai nedaudz, dažos gadījumos tā nemaz nav. Piemēram, Osvalda Zebra recenzijā par Umberto Eko romānu *Prāgas kapsēta* saturs tikpat kā neparādās, nav pateikts arī, par ko ir šī grāmata (*Diena*, 07.02.2012, *Par antisemitismu. Nē, ne jau par to*, 662 vārdi). Jādomā, recenzējamais teksts ir bijis tik sarežģīts, ka nav bijis iespējams to ieskicēt pat īsos vārdos, vai arī recenzijas autors nav uzmanīgi izlasījis romānu, vai nepārzina šo autoru un viņa darbus, kas ir pietiekams traucēklis šī viena darba recenzijas uzrakstīšanai. Parasti saturs un analīze ir neatdalāmi, jo tiek pausts tikai tik daudz satura, cik nepieciešams, lai izvērtētu teksta kvalitāti. Par šo pašu romānu rakstījis arī Guntis Berelis, kurš arī neatklāj daudz no grāmatas satura, bet piedāvā apjomīgu analīzi – trīs rindkopas, kas pasaka, par ko, viņaprāt, ir šis romāns (*Diena*, 07.02.2012, *Vēsture kā falsifikācija: Umberto Eko grāmatas recenzija*, 825 vārdi). Divas minētās recenzijas ir ļoti atšķirīgas, jo viena no tām par šo romānu pasaka ļoti maz, bet otra daudz. To var izskaidrot ar teksta makrostruktūru izvēli abos tekstos. Bereļa tekstā centrālā vieta atvēlēta analīzei, kas sastāv no trim rindkopām par trim dažādiem romāna aspektiem. Zebra recenzijā arī trīs rindkopas ir it kā veltītas tam, lai pateiktu, par ko ir Eko romāns, tikai šīs rindkopas patiesībā ir komentāri, kas sastāv gandrīz tikai no citātiem, ko par šo romānu saka tulkotāja Jeļena Kostjukoviča un kritiķe Varvara Babicka, bet paša sprieduma, ko komentēt, nemaz nav. Komentārs bieži ir citāts, ko kāds ir teicis par recenzējamo tekstu, bet pārāk apjomīga citēšana padara recenziju neskaidru, ne velti lasītāji interneta komentāros jautā, par ko bija raksts. Šeit jēdziens komentārs lietots divās nozīmēs: kā literatūrkritiska avīžteksta makrosemantiska struktūra un kā literatūrkritiska teksta tips (interneta komentārs). Saturs un tā analīze recenzijā ir obligāti nepieciešamas makrostruktūras, bet bez komentāriem var iztikt, tos arī neiekļauj, ja atļautais vārdu skaits ir mazs. Piemēram, Sandras Ratnieces ļoti īsajā recenzijā par Kārļa Vērdiņa monogrāfiju *Bastarda forma* nav neviena komentāra – autore sāk ar ievadu, kam seko Vērdiņa darba vispārīgs raksturojums, abas minētās struktūras veido kontekstu. Pēc tam autore pāriet pie satura analīzes, kas apvienota ar vērtējumu (*LA*, 22.06.2011, *Atklājot dzejprozas poētisko šarmu*, 297 vārdi).

Vērtējums ir recenzijas autora spriedums par recenzējamo tekstu, tas parasti atrodas teksta beigās, bet tas var parādīties arī sākumā, veidojot recenzijas apļa kompozīciju. Piemēram, Silvijas Radzobes recenzijā par Andreja Grāpja grāmatu *Stāja: Voldemāra Kalpiņa laiks* vērtējums izteikts pašā pirmajā teikumā un atkārtojas beigās, nodēvējot šo grāmatu par savā ziņā vienkāršotu, kaut gan būtu varējusi rasties novatoriska grāmata. Grāpis savā grāmatā nav risinājis tēmu par Kalpiņa un Viļa Lāča attiecībām, to Radzobe saskata kā apliecinājumu mūsu sabiedrības vājumam, jo neesam gatavi mierīgi apspriest ne to, ka Kalpiņš ticējis komunisma idejai, ne to, ka draudzējies ar Lāci, kuram ir ļoti sarežģīta vieta mūsu vēsturē. Šajā recenzijā vērtējums, atradams gan pašā sākumā, gan arī noslēgumā un skardams problēmu, kura varēja būt, bet nav risināta šajā grāmatā, ir arī recenzijas koda⁶² (*Diena*, 23.02.2012, *Noklusētās pretruna. Grāmatas Stāja: Voldemāra Kalpiņa laiks recenzija*, 946 vārdi). Nobeigumā jaunas domas par analizējamo darbu vairs netiek izteiktas. Toties aprakstītais piemērs rāda, ka var rasties jaunas domas, kas izriet no sprieduma par recenzējamo darbu un papildina šo spriedumu. Koda var veidoties no šādām domām, kas izgājušas ārpus teksta. Koda ir struktūra, kas nodala tekstu no realitātes, tā atgādina lasītājam, ka teksts ir beidzies un jāatgriežas īstenībā, bet lasītājam iedod līdzīgu ierosinājumu pārdomām. Piemēram, koda var būt uzvedinājums uz pārdomām par to, kas ir laba proza un kas ir laba recenzija, tas var būt jaunas problēmas ieskicējums, aicinājums padomāt par žanru saplūsmi, par kāda žanra dzīvotspēju un likteni latviešu literatūrā, par literatūras recepciju un attiecībām starp autoriem un lasītājiem, par literatūras stāvokli Latvijā. Nereti koda ir kā laipa, kas pārņemta uz citu tekstu un citu lasīšanas pieredzi. Nedaudz neparasti savu recenziju pabeidzis Berelis – ar to, ka pāri laikam un cilvēkiem paliek stāsts, tas ir nemirstīgs un viņa recenzējamā autore Želve prot stāstu izstāstīt, un tas arī ir kritiķa augstais vērtējums. Ar to recenzija varētu beigties, pozitīvajam vērtējumam tiecoties mītiskajā bezgalībā. Tad pēkšņi no šiem augstumiem autors atgriežas pie sākumā minētās domas, ka Želve stāstus sarakstījusi no 2003. līdz 2004. gadam un izsaka cerību, ka viņa rakstīs arī turpmāk. Ar šo Berelis tāpat kā daudzi recenziju autori apliecina uzticību apļa kompozīcijai, atvedina lasītāju īstenībā un izsaka cerību, ka būs vēl teksti, ko lasīt un vērtēt kritiķiem.

⁶² Paziņojums par to, ka vēstījums ir beidzies (Prince 1987,14).

Vairumā recenziju vismaz daļa vai viss konteksts parādās recenzijas sākumā, koda – beigās. Vērtējums, satura analīze un komentārs kā makrosintaktiskas vienības recenzijās ir izkārtotas dažādi, mijoties citai ar citu, garākās recenzijās atkārtojoties, lai atklātu jaunus recenzējamā teksta aspektus. Laikrakstā *Diena* garākas recenzijas tiek strukturētas nodaļās ar virsrakstiem, kas tekstu sakārto semantiski pa apakštematiem, bet sintaktiskās struktūras var veidoties citādi. Piemēram, Silvijas Radzobes recenzijā par Silvijas Geikinas grāmatu *Jaunatnes teātris* pirmajā acu uzmetienā saskatāmas četras makrostruktūras. Pirmais ir plusu uzskaitījums, kuru autore sāk bez jebkāda ievada, kuram seko divas nodaļas ar virsrakstiem – viena par to, ka izaugusi jauna paaudze, kas tikpat kā neko nezina par Jaunatnes teātri, un otra – kritika par Geikinas arhaisko stilu. Nobeigumā ir īsa rindkopa, kurā Radzobe atklāti noraida kā nepatiesu kādu Geikinas doto informāciju. No teksta gramatikas viedokļa šinī recenzijā gandrīz viss teksts ir satura analīze savijumā ar vērtējumu. Recenzija it kā sākas ar plusiem, tomēr kopā ar diviem no trijiem plusiem jau minēti arī mīnusi. Nākamajā rindkopā mīnusu kļūst aizvien vairāk, to ir kādi pieci, bet pluss tikai viens – Geikinas konsekventais un nemainīgais viedoklis par Jaunatnes teātri un tā režisoriem, kas šādā sniegunā patiesībā izskatās pēc ietiepības, un galu galā izrādās, ka arī tas ir mīnuss. Nākamā rindkopa turpina kritizēt, mīnusu nu jau ir septiņi, plusu vairs nav. Recenzija beidzas ar īsu vērtējumu, kas ir pārliecinoši negatīvs visam Geikinas veikumam, jo vērtējums atrodas uzsvērtajā beigu pozīcijā, kaut arī tas ir tikai viena, grāmatas pirmā teikuma konkrēts noraidījums. Kopumā recenzija strukturēta kā īsta āža dziesma – sākas tīri labi, bet, jo tālāk, jo sliktāk, un beigas ir traģiskas. Nav zināms, vai šāda kompozīcija izveidota apzināti, droši vien traģēdijas žanrs, pats par sevi būdams kods, tiek lietots kā neapzināts paraugs, veidojot jaunus tekstus.

Īsrecenzijas atšķiras no apjomā lielajām recenzijām semantiski un sintaktiski. Arno Jundzes rakstītās īsrecenzijas ir ar ļoti nelielu vārdu skaitu, piemēram, četru dzejoļu krājumu vērtējums nesasniedz pat 200 vārdus katrs. Īsrecenzijā *Andris Ogrīņš. Zem pulksteņa pulkstenis. Neputns* (5. pielikums) ir 144 vārdi. Šī īsrecenzija parāda, ka arī tikai divās nelielās makrostruktūrās ir iespējams lakoniski un precīzi novērtēt grāmatu (*NRA*, 16.02.2011, *Andris Ogrīņš. Zem pulksteņa pulkstenis. Neputns*, 144 vārdi). Pirmā rindkopa ir konteksts un pozitīvs vērtējums sasaistē ar Ogrīņa iepriekšējo dzejas krājumu; atlikusī rindkopa ietver vērtējumu – kopumā pozitīvi, bet ir arī norāde uz trūkumu – dzejā lietotiem valodas izteiksmes līdzekļu stereotipiem.

Avīžraksta vēstītājs var būt ļoti dažāds savā izteiksmē, piemēram, formāls un mehānisks kā gadījumos, kad tiek publicētas ziņas no aģentūrām un izdevniecībām, vai arī emocionāla cilvēciska būtne, kas pārzina recenzējamās grāmatas tekstu un tāpēc personīgi uzrunā lasītāju. Tādi ir, piemēram, Arno Jundzes raksti, kas ir lasītājam atraktīvi un ar savu cilvēcisko klātbūtni rosina interesi par literatūru un lasīšanu. Salīdzinājumā ar ziņām, kur lasītāja uzdevums ir uztvert vēstījuma lingvistisko dabu un vairāk vai mazāk apzināti to pieņemt – ar mani kāds runā, recenzijas ir subjektīvākas, emocionālākas, tās uzrunā personiski. Ziņas, kuru vēstījums sastāv tikai no grāmatas iznākšanas fakta konstatācijas un izdevēja citāta, saglabā distanci starp lasītāju un vēstītāju un liek domāt, ka teksta mehānisms darbojas pats par sevi, bez cilvēciskas klātbūtnes, formāli un atsvešināti. Recenzijās redzams, ka katram autoram ir savs stils. Ieraugot autora vārdu, lasītājs var prognozēt, kādā tonī būs rakstīta recenzija. No iepriekšējās lasīšanas pieredzes zināms, ka Gunta Bereļa vēstījums visdrīzāk būs ironisks un patiesi norūpējies par literatūras un kritikas situāciju mūsu kultūrā. Arno Jundze raksta viegli un atraktīvi, ar labvēlīgu humoru, pieskaņojoties recenzējamā darba stilam; citreiz Jundzes recenzijas ir nopietnas, bet vienmēr ar patiesu personisku nostāju. Līdzīgi varētu raksturot katru dažādo recenziju autoru un viņa radītos kritikas tekstus. Šī ir unikāla recenziju īpatnība, kas tik lielā mērā nepiemīt nevienam citam no šinī promocijas darbā analizētajiem tekstu veidiem. Recenziju autori manipulē ar savu toni, pieskaņojoties tam, par kādu grāmatu raksta. Rakstot par bestselleriem, tonis ir vieglāks, humoristisks, leksikas izvēle pieskaņota recenzējamam darbam. Rakstot par Viļa Lāčīša *Stroika ar skatu uz Londonu*, atzīmējot sasniegumus un norādot uz šīs grāmatas vietu latviešu literatūras kopainā, Jundze lieto sulīgi parupju valodu, celtnieku žargonu, tā ka recenzija ne tikai apraksta, bet arī demonstrē minēto romānu (*NRA*, 13.10.2010, *Vilis Lāčītis un latvju leibors*, 874 vārdi). Normunds Naumanis ir ironisks, pat sarkastisks, izceļas ar savu plašo spriestspēju, idiolektu un melno humoru. (*Diena*, 18.01.2012, *Radzobes opus Magnum "Silvija Radzobe Uz skatuves un aiz kulisēm"*, 831 vārds). Silvija Radzobe ir kritiska, parasti raksta vairāk par trūkumiem nekā par sasniegumiem, redzams, ka ir ļoti sīki izpētījusi recenzējamo grāmatu.

Recenzijās notiek literārās terminoloģijas un likumsakarību ģenēze, recenzijās tiek radīta, skaidrota, precizēta un aktualizēta terminoloģija un veidotas literatūras likumsakarības. Recenzijā par Jāņa Vādona krājumu *Virve* Kārlis Vērdiņš raksta par to, kā attīstījusies izpratne par poētisku tēlu veidošanu no XX gadsimta sākuma, kad

Andrievs Niedra formulējis aklo fantāziju – neveiksmīgus poētiskus tēlus, kas nebalstās parādību loģiskajās, pierastajās sakarībās. Vērdiņš raksta, ka XX gadsimta vidū šis jēdziens sācis zaudēt savu saturu, 70. gados notikusi diskusija par dzejas saprotamību, kurā konservatīvajiem sociālistisko reālismu cenošajiem skaidrotas Montas Kromas, Jura Helda un citu dzejnieku veidotās asociācijas, savukārt 90. gados notikusi jauna asociāciju loka atbrīvošana ar Edvīna Raupa, Eduarda Aivara, Ievas Rupenheites dzejas ienākšanu. Kārlis Vērdiņš skaidro, ka mūsdienu dzejniekiem ir bailes būt banāliem, primitīviem, viņi labāk izvēlas sarežģītu poētiku, izvirzot valodas subjektivitāti pirmajā vietā, aizēnojot dzejas varoņa jūtu dzīvi. Tādējādi dienas laikraksta lasītājiem tiek izskaidrotas dažas latviešu dzejas īpatnības, kuras lasītājs diez vai būtu mēģinājis noskaidrot pats, kā arī šis skaidrojums nav vienkārši sarežģītu dzejas tēlu noraidīšana, bet to izpratne plašākā literatūrvēsturiskā kontekstā.

Recenzijās bieži tiek formulētas aktuālas un ilgstoši risināmas literatūras problēmas, piemēram, par tekstu klasifikāciju, kur viens no jautājumiem ir faktuālās un mākslas literatūras nošķīrums. Latviešu literatūrzinātnē stingri nenodala mākslinieciskos un faktuālos tekstus, kā tas ir pieņemts, piemēram, angļu valodā sarakstītajos literatūrzinātnes tekstos. Latviešu literatūrā ir daudz darbu, kas atrodas uz robežas starp faktu un izdomu, sevišķi to var teikt par prozu, piemēram, biogrāfijām, darbiem par vēsturi. Kritiķi bieži recenzijās atzīmē, ka savienot vēsturi un mākslu nav izdevies. Pēdējos gados iznāk daudz faktuālās literatūras, piemēram, Ata Klimoviča *Personiskā Latvija* ir dokumentālā proza, kas sevī apvieno literatūru, vēsturi, žurnālistiku un etnogrāfiju; Valentīnas Freimanes *Ardievu, Atlanīda!* ir sabiedrībai nozīmīga grāmata, bet „nav īsti laba literatūra”, recenzijā raksta Kristīne Sadovska; Andra Kolberga *Dienasgrāmata*; Andra Grūtupa *Maniaks*; Daigas Mazvērsītes *Pusvārdā. Jānis Zābers*; Artura Heniņa *Velnakmens veļas* un citi darbi, kuriem, kā literatūrkritiķis Guntis Berelis atzīmē, vajadzīgs vēsturnieka komentārs, bet tā parasti nav, lai iezīmētu robežu starp dokumentalitāti un autora izdomu, jo lasītājam ne-vēsturniekam nav saprotams, kur ir fakti un kur izdoma. Arī citās kultūrās un nozarēs notiek faktuālā saplūsmē ar izdomāto, *faction* (*fact* + *fiction*) (Pope 1999, 44). Anglofonajā literatūrzinātnē lieto jēdzienu *nonfiction*, ar kuru apzīmē virkni faktuālo apakšžanru, kur pieder esejas, recenzijas, biogrāfijas, memuāri, dienasgrāmatas un citi. Īpašu vietu ieņem faktuāls teksts, kas veidots kā daiļliteratūra. Šis apakšžanrs ir īpašs ar to, ka tiek lietota vesela virkne apzīmējumu – *novel-cum-biography*, *non-fictional novel*, *creative non-fiction*, *parafiction*, *docufiction*, *historical*

fiction vai *metanfiction*, kas būtībā ir faktuāls teksts par faktuālu tekstu (*nonfiction about nonfiction*) literatūra (Turco 1999, 111-112). Minētie žanra nosaukumi liek domāt, ka šāda literatūra pat nevar pastāvēt, jo daļa tās nosaukumu ir oksimoroni – šajos jēdzienos ir savienots nesavienojamais, pretstati, kas viens otru izslēdz. Šī robežliteratūra ataino vēsturiskas personas, patiesus notikumus ar mākslinieciskām metodēm, lietojot valodas stila līdzekļus un mākslinieciskus stāsta veidošanas paņēmienus. Mūsdienu literatūrā šis žanrs iedibināts 1965. gadā ar amerikāņu rakstnieka Trumena Kapotes darbu *Gluži aukstasinīgi*, kura tulkojumam latviešu valodā dots apzīmējums – dokumentāls vēstījums. Otrs ļoti pazīstams piemērs ir amerikāņu žurnālista Toma Vulfa daiļrade jaunās žurnālistikas ietvaros (*New Journalism*) – romāna un publicistiska vēstījuma hibrīds.

Arī latviešu literatūrā faktuālās un nefaktuālās literatūras nošķirums ir nepieciešams, ko, piemēram, parāda Valda Rūmnieka un Andreja Miglas biogrāfiskais romāns *Čaks*, kur biogrāfija nomākusi romānu, un tādēļ mākslinieciskam romāna kompozīcijas veidojumam iecerētais dzejoļa *Atzīšanās* lietojums izrādījies traucējošs (*NRA*, 31.01. 2011, *Romāns-komikss par Sašīņu*).

Latviešu literatūrā biogrāfijas un grāmatas par vēsturi, dokumentālā proza ir nozīmīga un pieprasīta literatūra. Autori vēlas uzrakstīt to, ko viņi zina, ir pieredzējuši vai izpētījuši. Nereti raisās diskusijas par faktu pareizību, kā tas noticis, piemēram pēc Daigas Mazvērsītes grāmatas par Jāni Zāberu publicēšanas, kad Zābera radniekiem šķita, ka viņi ir atainoti nepareizi un negatīvi. Faktu nepareizības dēļ radies Eduarda Kļaviņa raksts *Dienā*, kur tas ievietots kā recenzija, par ko liecina parateksts⁶³ – lappuse, grāmatas vāka attēls miniatūrā, kā arī pamatinformācija par izdevumu. Teksts atklāj, ka tā ir nevis recenzija, bet aizstāvība, lai rehabilitētu Latvijas Mākslas akadēmijas bibliotekāri Olgu Novacku, kas grāmatā raksturota negatīvi (*Diena*, 06.03.2009, *Piezīme uz Observatora malām*).

Recenzijas uzdevums ir formulēt, vai darbs ir laba literatūra, vai tas ir kvalitatīvi uzrakstīts. Izvērtējot konkrēto recenzējamo darbu, tiek formulētas laba literāra teksta pazīmes, kā arī tas, no kā vajadzētu izvairīties, lai uzrakstītu labu prozu.

⁶³ Žerāra Ženē veidots termins. *Parateksts ... ir veidots empīriski no dažāda veida praksēm un visu veidu diskursiem, kas attiecas uz dažādiem laikiem, kurus es apvienoju ar jēdzienu „parateksts” kopēju interešu vārdā vai to vienojošā efekta vārdā, kas man šķiet svarīgāks nekā atšķirīgais.* (The paratext ... is empirically made up of a heterogeneous group of practices and discourses of all kinds and dating from all periods which I federate under the term "paratext" in the name of a common interest, or a convergence of effects, that seems to me more important than their diversity of aspect.) (Genette 1997, 2).

Ja tas ir biogrāfisks romāns, tad jāizvairās no vēstījuma sadrumstalotības, nolaišanās līdz pastāstu un anekdošu līmenim, kas varētu radīt priekšstatu par romānu kā komiksu. Recenziju autori kritizē vāju faktoloģisko materiālu, sliktu gaumi valodas līdzekļu izvēlē, jebkuru vienkāršošanu un sadzīvīskumu (NRA, 31.01.2011, *Romāns-komikss par Sašiņu*). Citi biežāk sastopamie trūkumi ir pārāk iesīkstējušas metaforas (NRA, 16.02.2011, *Māris grib ēst! Īsrecenzijas*), pārāk sarežģīta izteiksme dzejā, ar nolūku veidota grūti uztverama poētika, stāstījuma tempa apsīkums, autora centieni par katru cenu būt asprātīgam (NRA, 13.10.2010, *Vilis Lācītis un latvju leibors*), lasītājam doto solījumu nepildīšana (LA, 19.01.2011, „Latvieši ir visur” – *pirmais latviešu globālais trilleris*).

Kāds ir labs prozas darbs, recenzijā par Noras Ikstenas *Vīrs zilajā lietusmētelī* raksta Guntis Berelis – *ja mēs .. svītrojām faktu, ka šo darbu uzmanības centrā ir labi pazīstamas un kultūrā pamatīgu grāvi iegrauzušas personības, vai no šīm grāmatām kaut kas paliek pāri? .. vai Vīrs zilajā lietusmētelī varētu piesaistīt arī lasītāju, kuram nav nedz jausmas, nedz intereses par Sodumu un Ikstenu? .. tikai no šāda skatpunkta vērts vērtēt tekstus, kas tiek krāmēti biogrāfiskās literatūras plauktiņā* (Diena, 10.06.2011, *Dzīvā valoda*). Berelis šajā recenzijā formulē īpašības, kādas raksturīgas labi uzrakstītai prozai – varonim jāpārņem mitoloģiskā tēla, tam „jādzīvo valodā”. *Bet, lai realitāte zaudētu ikdienas aprises un pārvērstos mītā, kas savukārt spējīgs pārtapināt realitāti, nepieciešama vēl viena sastāvdaļa – kādam mīts jāizstāsta* (Diena, 10.06.2011, *Dzīvā valoda*). Labam literāram darbam ir jāienes kaut kas jauns, kā, piemēram, Margaritas Perveņeckas *Gaetāno Krematos: atmiņas par gaismu*, kas nācis kā pārsteigums, radoša valodas lietojuma un neparastas, jaudīgas iztēles paraugs. Par vērtību kritiķi uzskata, ja literatūra atklājas kā filosofijai radniecīga parādība vai pat tās apakšnozare, jo rakstnieks nodarbojas ar domāšanu. Literārs darbs savā ziņā ir filosofisks traktāts ar pievienotu estētisko vērtību. Rimands Ceplis recenzijā par Perveņeckas *Gaetāno Krematosu* atzīmē – *šī grāmata nekad netiks saprasta, tikai pārprasta. Raksta, attēlo, dzied, glezno jau mūslaikos par tām pašām būšanām kā pirms mums. Tikai vienmēr tiek meklēta jauna valoda, kā citādi palūkoties uz mūžību, ikdienu, rutīnu, jēgu un atrast arvien ko universālu – tādu, kas spēj funkcionēt bez konteksta. .. par ko tad ir stāsts? .. par dzīvi, attiecībām, radīšanu un mūžīgo ceļu. Lieliska grāmata, kas pavedina lasīt netradicionāli* (Diena, 27.05.2011, *Rakstīt kā zīmēt*).

3.4. Naratīvās struktūras laikrakstu blogos

Blogs ir jauns jēdziens. Nikolasa Eiberkrombija un Braiena Longhērsta mediju vārdnīca to definē šādi:

*Regulāra publikācija, kas parādās pasaules tīmeklī. Vārds ir saīsinājums no weblog. Blogi ir ļoti atšķirīgi pēc to satura. Daži ir tiešsaistes dienasgrāmatas, kamēr citi ir komentāri par politiku, kultūru, interesēm, zinātni vai izglītību. Dažiem blogiem ir viens autors, bet citiem ir autoru grupa vai tiek ļauts citiem cilvēkiem izteikt savus viedokļus par bloga tēmu*⁶⁴ (Abercrombie, Longhurst 2007, 38).

Blogi ir publikācijas internetā, tās ir interneta vietnes, kas iecerētas kā alternatīva tradicionālajiem medijiem. Blogi apzīmē personas brīvību runāt, paust viedokli bez ierobežojumiem, iesaistīties sarunā ar citiem līdzīgi domājošiem lietotājiem un oponentiem. Digitālās kultūras pētniece Džila Vokere Retberga (*Jill Walker Rettberg*) darbā *Blogging* raksta, ka blogs ir epizodisks rakstības veids, kas radies no diviem avotiem – elektroniskajām dienasgrāmatām (*weblogs*) un elektroniskās literatūras (*hypertext fiction*) (Walker Rettberg 2008, 111-112). Vokere Retberga minētajā pētījumā uzsver blogu naratīvo raksturu, aprakstot blogus kā epizodiskus naratīvus, kuri plašākai auditorijai pazīstami no televīzijas seriāliem, komiksiem, turpinājumos publicētas literatūras, vienlaikus uzsverot, ka blogu ieraksti (*postings, blogposts*) parasti ir īsāki nekā, piemēram, atsevišķas TV seriāla sērijas, blogiem arī nav noteiktas turpinājuma sajūtas, kas liek gaidīt nākamo sēriju, kā tas ir ar turpinājumos publicētu romānu. Var teikt, ka atsevišķi bloga ieraksti katrs pats par sevi ir diezgan patstāvīgas vienības, kas no vienas puses saista lasītāja uzmanību un liek gaidīt turpinājumu vai pašam veikt bloga ierakstus, bet no otras puses blogs ļauj lasītājam lielu izvēles brīvību, nesaistot cieši, atstājot atkāpšanās ceļu, jo jebkurā mirklī blogu var vienkārši atstāt, lai cik regulāri tas bijis lasīts vai rakstīts. Šāda īpašība raksturīga postmodernajai mediju kultūrai kopumā, par kuru saka, ka tā ir gan virspusēja, nenoturīga, plūstoša, bez noteiktas vērtību sistēmas, haotiska, gan plurāla, toleranta un demokrātiska. Otrs bloga priekštecis ir elektroniskā literatūra – literāra forma, kas sākusies Amerikā 1980. gados. Par pirmo tīkla daiļdarbu tiek uzskatīts Maikla Džoisa (*Michael Joyce*) romāns *afternoon, a story*, kas sastāvēja no daudziem maziem

⁶⁴ A regular publication appearing on the World Wide Web. The word itself is a shortened version of weblog. Blogs vary widely in content. Some are simply online personal diaries while others are commentaries on politics, culture, enthusiasms, science or education. Some are single-authored, while others rely on a team of authors or allow other people to express views on the contents of the blog.

fragmentiem, kurus savā starpā vienoja elektroniskās saites. Šis darbs vēl nebija pieejams tiešsaistē, bet tas bija disketē ierakstīts elektronisks fails. 1998. gadā parādījās pirmais, arī šobrīd tiešsaistē lasāmais četru autoru (*Gillespie, Rettberg, Stratton, Marquardt*) darbs – *The Unknown*⁶⁵, – stāsts, kas sastāv no savstarpēji saistītiem fragmentiem, pa kuriem lasītājs ceļo, nezinādams, kad vēstījums beigsies, jo lielākā daļa lapu nav datētas un tāpēc nav skaidrs, kuras tapušas vispirms un kuras vēlāk (Walker Rettberg 2008, 112-113). Lasītāju vada pārlicība, ka beidzot tomēr stāstam pienāks gals un viņš varēs palūkoties uz to retrospektīvi un tur saskatīt izlasīta stāsta veselumu.

Blogs atšķirībā no elektroniskās literatūras katrs ieraksts ir patstāvīga jēgpilna vienība, bet vairums ierakstu (tos visus aptvert nav iespējams un nav arī nepieciešams) izstāsta lielāku stāstu. Šī īpašība pilnā mērā piemīt *KultūrasDienas* blogiem, kurus var lasīt un pētīt gan kā atsevišķas vienības, gan kā lielāku to korpusu. Tā kā blogiem raksturīgs epizodiskums un serialitāte, saprotams, ka tie pārstāv tādu naratīvu, kuram nav atrisinājuma – vēstījums rit, tiek izvirzīti jautājumi, no kuriem daļa tiek atbildēta, bet vienmēr paliek jautājumi bez atbildēm un risinājumiem, blogošana turpinās, kamēr vien tiek veikti ieraksti. Šāda rakstība atgādina cilvēka dzīves ritējumu dienu pēc dienas, kur arī rodas jautājumi vai problēmas un tās risina cilvēks vai laiks. Likumsakarīgi ir jautāt, ar ko blogs beidzas. Blogs var beigties, kad blogeris to pamet, jo ir atradis citu saistošāku nodarbošanos vai arī nomirst. Nevienš nevar novērst blogera nāvi, bet bloga izzušanu digitālajā laikmetā ir iespējams uz laiku attālināt. Vokere Retberga raksta, ka arī pēc tam, kad blogs vairs netiek papildināts ar jauniem ierakstiem, programmatūra vēl joprojām ļauj lasīt un komentēt pieejamos tekstus. Arī *KultūrasDienas* blogu sadaļa „griežas”, lai arī cik un kādi autori regulāri tajā izdara savus ierakstus, arī vasarā, atvaļinājumu laikā, kad ilgāku laiku jauni ieraksti neparādās, blogs savu dzīvi turpina.

Rietumu kultūrā blogi ir strauji kļuvuši ļoti populāri. Sākušies ar nelielu skaitu 1990. gados un izauguši līdz aptuveni 25 miljoniem 2006. gadā, tie nopietni konkurē ar tradicionālajiem medijiem, jo ir pieejamāki un lētāki, tie arī publicē rakstus, kurus drukātie mediji vilcinās publicēt politisku un citu apsvērumu dēļ (Abercrombie, Longhurst 2007, 38). 2009. gadā laikrakstā *Diena* mediju pētniece Anda Rožukalne min, ka jau ir ap 70 miljoni blogu, kā arī to, ka blogi pasaulē ir jau

⁶⁵ Gillespie, Rettberg, Stratton, Marquardt. *The Unknown*. In: http://collection.eliterature.org/2/works/rettberg_the_unknown/wgtowallace.htm (aplūkots 24.08.2012)

labi izpētīti (*Diena*, 15.04.2009, *Dzīve, blogi un politika*). Vairums pētnieku, kas galvenokārt pieder pie anglofonās pasaules, lielākoties amerikāņi, uzskata, ka blogi ir ļoti ietekmīgs viedokļu veidošanas instruments, kuram piemīt gan destruktīvs, gan pozitīvs jaunrades spēks. Pasaule attīstās kā tīkla sabiedrība, kas nav izteikti centralizēta; izskatās, ka, centram un perifērijai saplūstot, vara un autoritāte ir klātesoša visos līmeņos. Šādos apstākļos blogu masveida rakstīšana un lasīšana, šķietami amorfā un nesakārtotā blogosfēra patiesībā ir rūpīgi veidota ar noteiktu mērķi panākt izmaiņas sabiedrībā, visbiežāk politiskajā jomā – politiķiem ir savas mājaslapas, notiek blogošana pirmsvēlēšanu kampaņu laikā, populāri ir blogot par likumu grozīšanu, par politiķu aktivitātēm, rosinot dažādu jautājumu sabiedrisku apspriešanu. Blogi veido kaut ko līdzīgu ilgstošai pulsācijai, kuru birokrātiskajām varas institūcijām ir grūti ignorēt un kurai ir grūti pretoties, rezultātā izmaiņas tiek panāktas, pamatos mainot sabiedrības izpratni par noteiktām parādībām, personām, produktiem vai jebko, kas bijis blogu uzmanības lokā (Hewitt 2005, 4). Tādējādi ar blogu palīdzību var panākt prāta vai viedokļu vētru⁶⁶ sabiedrībā un tā rezultātā atrisināt dažādus politiskus, sabiedriskus, ekonomiskus jautājumus demokrātiskā ceļā, t.i., iesaistot pēc iespējas vairāk lasītāju.

Blogi noder ļoti dažādiem mērķiem, arī komerciāliem, piemēram, ar bloga palīdzību var pārdot grāmatu vai kaut ko citu. Pēdējā laikā ir pat sarakstītas grāmatas, kā ar blogošanu var pelnīt naudu.

Mēģināt pārdot grāmatu izsmalcinātam un zinīgam pircējam? Maza reklāma New York Times Review of Books īslaicīgi saistīs dažus miljonus acu pāru, bet bloga reklāma divdesmit lielākajos blogos nedēļas garumā izmaksās mazāk un sniegs vairāk specifiskas informācijas; to var arī tieši savienot ar Amazon.com mājaslapu⁶⁷ (Hewitt 2005, 132).

Kaut arī blogi un tradicionālie mediji šķiet nesavienojami, tomēr daudzos gadījumos blogi parādās kā viens no tekstu tipiem jau ierastajos lielajos preses izdevumos. Piemēram, laikraksta *The Times* literārajā pielikumā *Times Literary Supplement (TLS)*, kas pēc formas atgādina *KD Skats* rubriku, atrodami izdevuma

⁶⁶ Pēc *brainstorming* parauga, kas ir instruments ideju ģenerēšanai darba grupā, radot daudz ideju kādas esošas problēmas risināšanai, visiem grupas dalībniekiem aktīvi mobilizējoties viena mērķa sasniegšanai.

⁶⁷ Trying to sell a high-end book? A small ad in the New York Times Review of Books will get a fleeting bit of attention from a few million eyeballs, but a blog ad running across twenty major blogs for a week will cost less and present far more specific info; it can also be linked directly to the **Amazon.com** page.

darbinieku, profesionāļu viedokļi par aktuāliem ar literatūru saistītiem jautājumiem. Bloga jēdziens šinī promocijas darbā apzīmē teksta tipu, kas ir tradicionālā medija – dienas laikraksta – sastāvdaļa un parādās drukāts un elektroniski. Šinī promocijas darbā analizētais teksta tips tiek publicēts drukātajā laikraksta versijā, *KD* rubrikā ar nosaukumu *Skats. LA* un *NRA* šāds tekstu tips nav raksturīgs. Iepriekš rubrikas nosaukums bija *Sleja*, kas visprecīzāk atbilst šī teksta tipa saturam, jo sleja raksturīga drukātajam laikrakstam. Šinī promocijas darbā tiek lietots jēdziens blogs, jo *KD* internetā ierakstu kopums rubrikā *Skats* tiek saukts par blogu, bet katrs atsevišķs teksts ir bloga ieraksts.

KD bloga teksts internetā un drukātajā avīzē ir viens un tas pats, atšķirīgs ir publicēšanas laiks un lasītāju komentāru klātesamība internetā, tādējādi drukātā avīze veido monologu, uzrunājot lasītāju, kurš galvenokārt ir pasīvā lomā, bet internetā notiek aktīva dialogiska komunikācija, postmodernismam raksturīgā paraloģija, valodspēles.

Blogi vēsta par aktuālo, par to, kas notiek pašreiz, tie parādās kā reakcija uz notikumiem, citiem rakstiem avīzēs, mākslas tekstiem. Galvenā bloga funkcija ir informēt un izteikt viedokli. Piemēram, Gunta Bereļa blogā *Brīva vieta diženiem, vareniem* autors gan apraksta krīzes situāciju kultūrā, KKF darbības grūtības, informē, kā mainījusies finansiālā situācija kultūras nozarē, gan izsaka savu, profesionāļa, viedokli (*Diena*, 13.02.2012., *Brīva vieta diženiem, vareniem*). Blogi atšķiras no citiem literatūrkritisko tekstu tipiem strukturāli un saturiski. Līdzīgi kā esejas tie var būt asi vērotāji un kritizētāji, pārdomu rosinātāji, problēmas skaidrotāji. Blogu autori visbiežāk ir rakstnieki vai citi radošo profesiju pārstāvji, kas lieto valodas izteiksmes līdzekļus, metaforas, atsaucas uz mākslas un citiem tekstiem. Nevar runāt par vienotu teksta veidošanas paraugu, tomēr var saskatīt dažas makrostruktūras, kuras blogos sastopamas visbiežāk; tie ir konteksts, analīze, vērtējums, koda.

Blogos iecienītas sapārotās makrostruktūras: piemēram, toreiz un tagad, vārdi un lietas, kas ar pretstatījuma vai paralēlisma palīdzību kalpo par naratīva sintaktisko pamatu. Dzejniece Liāna Langa blogā *Velnarutka sula* (6. pielikums) raksta par rakstnieka lietderīgumu. Ieraksts sastāv no divām daļām, kur pirmajā tiek minēta tiesas prāva pret Josifu Brodski 1964. gadā, kad viņš tika apsūdzēts par parazītismu, īstenībā šis autors bija padomju varai nevēlams. Bloga otra puse ir par to, kā ir tagad – demokrātiskās valstīs rakstniekus netiesā par „nepareizas” ideoloģijas paušanu, bet darbojas vara, kas liek izņemt noteiktus darbus no mācību grāmatām, laikrakstu

komentāros darbojas anonīmi rakstītāji, kuri cenšas visiem spēkiem iedvest domu, ka būt par rakstnieku nav darbs, ka rakstnieks ir liekēdis. Blogs tādējādi parāda, ka principiāli nav atšķirības starp „toreiz” un „tagad”. Secinājums ir viens: *Sabiedrības, varas un mākslinieka pretstāve nav nekas jauns. ... ja vēlies domāt un savas domas paust valodā, ir jābūt gatavam uzņemt zāku plūdus, šo virtuālo velnarutka sulu (Diena, 19.03.2012, Velnarutka sula)*. Bloga galveno domu pastiprina riņķa kompozīcija – teksts sākas un beidzas ar citātiem no Brodskā pirmstiesas pratināšanas, kurā tiesnese jautā Brodskim, kāpēc viņš nestrādā un ko ir paveicis dzimtenes labā, uz ko viņš atbild, ka ir dzejnieks un dzeja ir viņa devums dzimtenei, bet tiesnese atbild, ka tas viņus neinteresē, un apšaubā dzejoļu lietderīgumu. Abas makrostruktūras it kā sadala tekstu divās daļās, tanī pašā laikā veidodamas vienotu veselumu, bet bloga gredzena kompozīcija, kuru veido citāti no Brodskā tiesas prāvas, ir spēcīgs izteiksmes līdzeklis, kas vēlreiz liek domāt par to, ka nekur tālu domas un izteiksmes brīvībā neesam tikuši kopš padomju laikiem, un arī par to, cik neaizsargāts ir rakstnieks varas iestāžu priekšā bez lasītāju atbalsta.

Riņķa kompozīciju izmanto daudzi autori, jo ar tās palīdzību var precīzi uzsvērt galveno domu, kā arī atkārtotie elementi skaidri iezīmē teksta sākumu un beigas, tādējādi spilgti atklājot blogu pārliecinošo raksturu – tie rakstīti, lai liktu lasītājam domāt, lai pārliecinātu par kaut ko. Piemēram, Nora Ikstena sava bloga sākumā un beigās uzdod retorisko jautājumu: *Vai gribam, lai mūsu valoda no kultūras valodas kļūst par miesta valodu?* Sagaidāms, ka pašu tekstu vēl nelasījušam lasītājam ir atbilde uz šo jautājumu un tā to autore droši vien arī iecerējusi. Kad jautājums atkal parādās bloga noslēgumā, lasītājam ir skaidrs, ka valodas kā prioritātes vieta mūsu vērtību skalā nav pašsaprotama, par šo vērtību ir jācīnās nepārtraukti, turoties pretī intrigām, negodīgumam, finansiālām grūtībām un politiskai tumsonībai (*Diena, 24.01.2012, Svešup*).

Blogs var būt veidots kā paralēlisms. Virsraksts *Zaķi, miroņi un literatūra* (7. pielikums) ietver paralēlismu, kur sākumā vēl nenojausta sakarība vieno zaķus un miroņus no vienas puses un literatūru no otras. Bloga teksts atklāj, uz kāda pamata autors varējis šos jēdzienus nostatīt līdzās. Blogs ir par nosaukumiem – kad tie ir informatīvi un kad nav. Autors izsaka domas par budžeta programmu *Mākslas un literatūra*, kur literatūrai atvēlēti 0.4 % no visa Kultūras ministrijas budžeta. Ja līdzekļu piešķirums ir tik niecīgs, tad programmas nosaukumā jāizņem vārds literatūra, jo citādi programmas nosaukums neatbilst tās saturam. Literatūras vārds

nav vēsturisks nosaukums, kā, piemēram, Zaķu vai Miroņu sala, kur kādreiz dzīvojuši zaķi vai atrasts kāds mirušais, bet tagad ar zaķiem un miroņiem vairs nav nekāda sakara.

Divu vai trīs lielāku makrostruktūru veidošana ir iecienīta, bieži sākuma struktūru – kontekstu veidojot kā asociāciju ar sabiedrībā vairāk vai mazāk plaši pazīstamu literāru darbu vai kāda rakstnieka daiļradi vispār. Blogu autori atsaukušies uz populāriem autoriem pasaules un latviešu literatūrā. Arī filozofijas darbi rosinājuši pārdomas par intelektuāļa vietu un nozīmi sabiedrībā. Piemēram, Arta Ostupa blogā izmantota doma no Vitorio Hesles grāmatas par to, ka cilvēkiem, kuriem ir bijusi lielāka iespēja izglītoties, ir vairāk pienākumu pret sabiedrību. Ostups attīsta domu par to, ka rakstnieki cenšas novērst sociālu un politisku katastrofu, glābjot latviešu literatūru un valodu. Bloga autors beigās secina, ka kultūras cilvēkiem diskutēt par būtisko ir pienākums (*Diena*, 21.02.2012, *Protesti un pienākums*).

Nereti blogu autori cits citu interpretē. Avīžtekstiem raksturīgi atsaukties vienam uz otru un citēt, tādējādi it kā izplešot tekstu un valodu. Ostups, rakstot par dzejas un dzejnieka vietu un veikumu, komentējot dzejnieka grūto likteni, jo šobrīd dzeja un dzejnieki tiek bīdīti malā, jo tie neražo materiālas vērtības, saka: *Dzejnieks nenosoda tos, kas nesaprot, viņš jūt tiem līdzī un stāv blakus* (*Diena*, 03.02.2012, *Tikpat svarīgi*). Šo teikumu citē Liāna Langa savā blogā par dzejas saprotamību un lasāmību (*Diena*, 14.02.2012, *Tālā valoda*). Šie divi blogi ir saistīti ar vēl vienu citātu. Langa komentē Ostupa blogu ar citātu no Vistana Hjū Odena, ko pati izmanto savā blogā, kurā, kā jau minēts, citē Ostupu. Dzejnieku rakstītais *KD* blogos kopumā veido intertekstuālu diskursu ar atsaucēm uz labi zināmu cittaustu un latviešu literatūru un pašu radītiem tekstiem medijos.

Liāna Langa piemin un citē Selindžera *Uz kraujas rudzu laukā* (8. pielikumu), lai iestātos pret cenzūru, liekulību, stiprākā varmācību pār vājāko, dzīves nepanesamību. Sākumā doti trīs īsi citāti no Selindžera, par to, cik darbs populārs, lasīts, mācīts, aizliegts un pat apmelots, tālāk vēstīts par cenzūru latviešu literatūras mācību grāmatās, par to, kā cenzētājiem līdzīgie māca „ieciētību”, „pielāgošanos dzīvei”, samierinoties ar visu – kukuļošanu, netaisnību u.c. Langa piemin kādu citu grāmatu – mācītāja Teda Tripa *Kā audzināt bērnu ar sirdi*, kurā rekomendēta bērnu pāršana. Nobeigumā autore raksta par to, ka Holdens Kolfīlds joprojām tiek lasīts, ir īsts draugs un vienmēr tāds būs, lai arī ir tikai grāmatas varonis, nevis dzīvs cilvēks. Bloga tekstu noslēdz vēl divi īsi citāti no Selindžera. Ar šo blogu autore pauž

lasītājam, ka laba literatūra, pat ja tā ir diskutabla un apraksta kaut ko nepatīkamu, to, ko sabiedrības varenie gribētu noslēpt, spēj būt izglītojošāka un draudzīgāka nekā dažs labs miesas sodus mīlošs liekulis pedagogs. Tikai literatūrai, kas nav cenzēta, piemīt šāds cilvēku attīstošs spēks. Ar šo blogu autore pauž attieksmi pret jebkāda veida literatūras cenzēšanu. Vienlaicīgi tas ir aizstāvības vārds literatūrai grūtajā laikā, kad nav sapratnes starp ministri un rakstniekiem, kad rakstniekiem un lasītājiem ir radīta situācija, kurā jāaizstāv pašiem sevi un jāpierāda tiem, kas atsakās to saprast, ka rakstnieki nav liekēži un ka literatūra ir sabiedrībai vajadzīga. Kaut ko pierādīt cilvēkiem, kas neko negrib zināt, ir neiespējami. Tāpēc komentāri liecina, ka interpretēts tiek dažādi, arī savādāk nekā autore iecerējusi. Var saprast, ka daži komentētāji nav lasījuši šo populāro darbu, acīmredzami (iespējams, ar nolūku) pārprot, ka Selindžers var aizvietot visu izglītību. Nozīme, kas iekodēta blogā nav saistīta tikai ar minēto romānu – literatūra ir būtiska daļa no izglītības, jādod iespēja lasīt brīvi, jāļauj izvēlēties, jo cenzūra ir cilvēka pamattiesību pārkāpums.

Blogi atklāti pauž viedokli, šie teksti neslēpjas, tāpēc lasītājam ir vieglāk reaģēt uz tiem, jo viedoklis netiek uzdots par faktu, kā tas nereti notiek citos avīžtekstos. Blogi pastāv, lai avīzei būtu iespēja paust viedokli, izdarīt secinājumus, uzrunāt savu auditoriju, runāt par kultūras vērtībām. No 2009. līdz 2012. gada aprīlim, šinī promocijas darbā apskatāmajā laika periodā, blogu ierakstos dominē tēmas par literatūru un valodu, par rakstnieka nozīmi un statusu valsts kultūras dzīvē, par pienākumiem un tiesībām.

3.5. Laikrakstu interviju naratīvā struktūra

Publicistiskā teksta tipu klasifikācijā intervija, tāpat arī recenzija, ir viens no lielāka apjoma nozīmīgu rakstu paveidiem (Randall 2000, 194-195). Lielāka apjoma avīžteksti nav tieši saistīti ar nopietnajām ziņām (*hard news*), bet padziļināti pēta tēmas, kas atbilst medija tirgus interesēm (*soft news*). Plašākā nozīmē intervija žurnālistikā ir informācijas iegūšanas veids (Abercrombie, Longhurst 2007, 190). Šinī promocijas darbā intervija ir teksta tips, kas balstīts uz minēto informācijas iegūšanas veidu un parasti publicēts jautājumu un atbilžu formā. Intervija ir saruna starp intervētāju un intervējamo, tā ir komunikācija starp iesaistītajām pusēm, kura reāli notikusi pirms teksta parādīšanās laikrakstā, tā varētu būt arī īsināta atbilstīgi noteiktajam apjomam. Intervija ir pabeigts komunikācijas process starp intervētāju un

intervējamo. Tanī pašā laikā intervija ir ziņojums, kuru laikraksts sūta lasītājam, tātad šajā gadījumā tā ir lielāka komunikācijas procesa sastāvdaļa.

Intervijas struktūra atklājas uzreiz, to pat nelasot, tikai apskatot. Parasti teksts sākas ar nelielu ievadu, kas informē par intervijas rašanās cēloni un apstākļiem, bet pamatteksts sastāv no intervētāja jautājumiem un intervējamā atbildēm, ko var uzskatīt par šī teksta sintaktiskajām makrostrukturām. Jautājumu skaits variē vidēji no 15 līdz 18, bet var būt arī sevišķi īsas intervijas, piemēram, Annai Rancānei uzdoti tikai 5 jautājumi (*Diena*, 18.04.2012, *Par dzejnieces vārdu nosarkstu. Intervija ar Annu Rancāni*). Retākos gadījumos jautājumu skaits var sasniegt 29 vai vairāk (*Diena*, 26.04.2012, *Rakstīšana ir racionalizēšanas, saprašanas, pašsaprašanās veids. Intervija ar Margaritu Perveņecku*). Semantiskās makrostrukturās parasti veidojas citādi – jautājumi var būt sadalīti grupās pēc to satura, piemēram, viena jautājumu grupa par konkrētu literāru darbu, bet cita saistīta ar intervējamā autora jaunrades procesu. Dažreiz intervijas ir papildinātas ar uzziņu, piemēram, *KultūrasDienā* un *Latvijas Avīzē* bieži pievienota informācija par intervējamo personu, publikācijas, izveidotie portāli un tamlīdzīgi. Šī uzziņa par autoru, ja tāda ir, veido vēl vienu makrostrukturā par to, kas netiek jautāts intervijā, bet kas varētu interesēt lasītājus, kam nepieciešama pamatinformācija, lai padarītu interviju saprotamāku arī mazāk zinošam lasītājam. Tas arī saprotams, jo laikrakstam jābūt pieejamam lielam skaitam lasītāju ar visdažādāko izglītības un inteligences līmeni.

Intervējamās personas ir latviešu un ārzemju rakstnieki, tulkotāji, izdevēji, personības, kas saistītas ar literatūru, kultūru arī plašākā nozīmē, kā, piemēram, Māra Zālīte, kas mūsu kultūrā ir ne tikai rakstniece, bet sievietes Latvijas simbols. Dažos gadījumos tiek intervētas vairākas personas vienlaicīgi, piemēram, iznākot 150. Lata romānam *LA* žurnāliste Linda Kusiņa intervē 7 ar šo sēriju saistītus cilvēkus (*LA*, 02.12.2011, *150 romānu divpadsmit gados*).

Jautājumu saturs aptver tematus no saistītiem ar rakstnieka personību līdz visplašākā mēroga refleksijām par mūsu identitāti, kultūru un dzimteni (*Diena*, 17.10.2011, *Kur ellē mans akmens cirvis? Intervija ar Māru Zālīti*), vērojumiem par mūsdienu kultūras dzīvi un pārdomām par rakstnieka iesaistīšanos sociālajā dzīvē (*Diena*, 04.03.2011, *Pasaka par Vērdu*). Intervijas skar pārlaicīgus tematus par vispārīgiem literārās dzīves jautājumiem, jo literatūra ir saziņa starp rakstnieku un lasītāju, par literatūru tirgus apstākļos, par to, kā kļūt par rakstnieku, par rakstnieka mītisko

klātesamību dzīvē, par jaunrades procesu, kas ir tas, kas neuzrakstās, kāds ir ideālais rakstnieks un ideālais lasītājs, kāda ir dzejas misija utt.

Gunta Bereļa intervija ar Aivaru Eipuru (9. pielikums) veidota intervijām ierastajā veidā (*Diena*, 20.04.2012, *Rakstniekam ir jāraksta tas, ko viņš nevar uzrakstīt. Intervija ar Eduardu Aivaru*). Intervijā ir 16 sintaktiskās makrostruktūras – ievads un 15 jautājumi ar atbildēm. Ievads informē, ka dzejnieks tiek intervēts sakarā ar viņa krājuma nominēšanu literatūras gada balvai dzejā. Pirmie astoņi jautājumi saistīti ar nominēto krājumu, bet atlikušie attiecas uz dzeju plašākā nozīmē, uz jaunrades procesu un dzejas likteni. Intervijā var saskatīt trīs semantiskās makrostruktūras: ievadu, krājuma apspriešanu un vispārīgos jautājumus. Pirmajos astoņos jautājumos dzejnieks atklāj, kā dzeja „rakstās” un kā veidojas grāmatas koncepcija. Uzzinām, ka Eipurs pie krājuma nonāk drīzāk no atsevišķiem dzejoļiem, nevis no sākotnējas visas grāmatas ieceres. Intervijas jautājumi skar krājuma nosaukuma izvēli, to, kā radušies dzejoļu nosaukumi, kāda ir krājuma noskaņa, kā arī to, kā šobrīd jūtas pats autors. Astotais jautājums atklāj, kā autors veido krājuma kompozīciju – autors ievēro gredzena kompozīciju, kā arī krājumam ir divas izteiktas daļas, no kurām otrā daļa ir unikāla – dzejoļi ar gariem virsrakstiem. Šos dzejoļus autors raksturo kā atskārtumus, kas atbalsojas lasītāja prātā savādi un negaidīti un tādējādi atklāj dzejnieka neatkārtojamo dzejas pieredzi, kurai piemīt spēja pārvērsties unikālā lasītāja dzejas pieredzē. Sākot ar devīto jautājumu, intervija pāriet pie vispārīgākiem jautājumiem par to, kā jūtas dzejnieks, ja nav kultūras periodikas, kur publicēties. Eipurs izsaka domu, ka dzejniekam šādā grūtā mirklī jāklūst par smilšu graudiņu, *kas nepatīkami čirkst zobos tam pašam kultūras ierēdnim* (*Diena*, 20.04.2012, *Rakstniekam ir jāraksta tas, ko viņš nevar uzrakstīt. Intervija ar Eduardu Aivaru*). Seko jautājums par ideālo rakstnieku, uz kuru Aivars Eipurs atbild, ka rakstniekam jāraksta tas, ko viņš nevar uzrakstīt, jārisina jautājums par to, kas tas ir, kas „neuzrakstās”. Ideālais rakstnieks raksta ideālajam lasītājam, kas izlasa vairāk, nekā autoram ienācis prātā, ideālais lasītājs ir domājoša būtne, kaut kas līdzīgs interpretācijas mašīnai, kas spēj radīt veselu virkni interpretāciju. Intervija skar jautājumu par dzejnieka misiju, kuru Eipurs saprot kā centienus pasauli vērst labāku, pateikt nepasakāmo un sargāt un kopt valodu. Dzejnieka prātā visu laiku top teksti, rakstīt nevar beigt, jo vienmēr ir kāda realizējama ideja, parasti viņš izvēlas pierakstīt dzeju, nevis prozu. Intervijas noslēgumā Eipurs atklāj, ka iespējams tagad pierakstīs prozu, jo domājot par esejām. Šī intervija virzās no atsevišķā uz vispārīgo, no zināmā dzejas krājuma pie visas

dzejas, no Eipura pie dzejnieka vispār, it kā paplašinot dzejas nozīmi, tiecoties formulēt dzejnieka uzdevumu plašākā nozīmē. Arī intervijas virsraksts *Rakstniekam ir jāraksta tas, ko viņš nevar uzrakstīt. Intervija ar Eduardu Aivaru* ir atbilstīgs kopējai intervijā izteiktajai domai.

Retāk sastopamas atstāstītās intervijas, kuras nav veidotas kā tiešā runa, bet sastāv no nelielām nodaļām ar vai bez virsrakstiem. Intervijā *Lai doma plūstu brīvi un raiti* (10. pielikums) ir septiņas sintaktiskās un semantiskās makrostruktūras. Šinī gadījumā sintaktiskās un semantiskās makrostruktūras sakrīt. Lasītājs neuzzina, kādi bija intervētājas tiešie jautājumi, jo dažās makrostruktūrās varētu ietilpt arī vairāki, arī atbildes varētu būt īsinātas, padarītas kompaktākas, kā arī intervijas apakšvirsraksti droši vien ir radušies pēc intervijas un domāti teksta lakoniskai strukturēšanai, par ko liecina 4. makrostruktūras virsraksts, kas neaptver galveno (to, ka tulkotājs dzīvo tulkojamā teksta iespaidā visu laiku, kamēr strādā pie šī darba), bet atspoguļo piemēru, kuram nav patstāvīgas nozīmes, bet ir pakārtots uzdevums ilustrēt galveno domu.

Katrs intervētājs veido savu unikālu intervijas makrostruktūru kopumu. Ja intervija notiek klātienē, nevis pa e-pastu, tad intervijas apstākļi var ietekmēt jautājumu un atbilžu skaitu un tajos ietverto saturu. Dažās intervijās ir vairāk izcelta intervējamā personība. Piemēram, *LA* publicētā intervija ar dramaturģi Leldi Stumbri (11. pielikums) sākumā satur jautājumus par to, cik vajadzīgs un pieprasīts mūsdienās ir dramaturgs, ka rakstniekiem būtu nepieciešami savi aģenti, kas risinātu finansiālos jautājumus ar teātriem; autore izsakās par režisoriem un aktieriem, ar kuriem labprāt sadarbotos, par radošo profesiju sociālo garantiju neesamību, bet noslēgumā intervētāja uzdod personīgu jautājumu par autores ģimeni (*LA*, 27.01.2012, *Mākslinieki redz pasauli citādi. Saruna ar dramaturģi Leldi Stumbri*). Šāda intervijas virzība no vispārīgiem mākslas un dramaturģijas jautājumiem pie personīgiem tematiem sašaurina intervijas vērienu. Citi jautājumi, kas skar sīkākus dramaturģes darba aspektus, liek domāt par rakstnieka sociālo neaizsargātību (ko vēlāk apstiprina Leldes Stumbres blogs *KD* par netaisnīgajiem līguma noteikumiem ar Nacionālo teātri un šī teātra direktora Ojāra Rubeņa atbilde Stumbrei *KD* portālā). Šīs intervijas makrostruktūras izkārtotas tā, ka tās parāda dramaturģi kā vienkāršu sava darba darītāju un netaisnīgas sistēmas nolemtībai pakļautu cilvēku; semantiskās struktūras saistītas ar sīkākiem dramaturģes daiļrades un dzīves uztveres jautājumiem, bet mākslinieka misija, literārās jaunrades lielie jautājumi netiek skarti. Intervijas

virsrakstu *Mākslinieki redz pasauli citādi*, kas radies sakarā ar Leldes Stumbres jaunāko lugu *Bilde* par sievieti mākslinieci, var interpretēt vairākos veidos. Lasītājs, ātri lasot šo interviju, varētu saprast virsrakstu tā, ka Stumbre pati, nevis viņas radītais literārais tēls redz pasauli citādi. Lasītājs varētu arī domāt, ka citāda pasaules redzējums raksturīgs gan dramaturģei, gan viņas veidotajam tēlam. Arī dramaturģe tik tiešām redz pasauli citādi, jo viņa neiedziļinās ar birokrātiju un autortiesībām saistītajos jautājumos, tāpēc finansiāli ir neizdevīgā stāvoklī. Radošo profesiju darba un sociālās dzīves jautājumi valstī ir nesakārtoti, Stumbre par to runā, viņa labprāt gribētu justies vairāk valsts aizsargāta, lai varētu darīt to, ko vislabāk prot, – rakstīt lugas.

Intervijas skar intervējamā personību attiecībā uz uzskatiem, jaunradi, bet retākos gadījumos intervijas var skart arī pavisam personiskus jautājumus. Ja intervija attīstās no konkrētiem pie vispārīgiem jautājumiem, tad lasītājam rodas rakstnieka vai cita mākslinieka mītiskās klātbūtnes sajūta. Rakstnieka figūra it kā pārveidojas, savienojas ar literatūru un tās nemirstīgajiem tēliem. Rakstnieka tēls parādās tā, kā mēs, lasītāji, pēc tā lūkojamies, – ārā no ikdienišķā, pievēršoties eksistenciāliem jautājumiem, atraujoties no rutīnas, praktiskuma un sīkās ikdienas. Literatūra ir vajadzīga, lai paceltos pāri ikdienas rūpēm un monotonumam un rakstnieks var šo iespēju sagādāt. Šāds efekts panākts, loģiskajam uzsvaram izvēloties teksta noslēgumu. Beigās izteiktais vienmēr paliek kā galavārds. Ja notiek otrādi, un no vispārīgiem jautājumiem nonākam pie rakstnieka personības, tad rakstnieks parādās kā parasta ikdienas būtne, kuru skar sadzīves problēmas, sīkie nieki un kavēkļi. Šāda intervija rāda rakstnieku kā ikdienas cilvēku un ved arī lasītāju ikdienībā, rutīnā un garlaicībā. Minētais iespaids rodas mazāk veiksmīga teksta makrostruktūru izvietojuma dēļ.

Lielākā daļa interviju tāpat kā recenzijas un blogi risina mūžīgos jaunrades, dzejnieka uzdevuma, tekstu interpretācijas un citus pārļaicīgos jautājumus, gluži tāpat kā labs mākslas teksts risina mūžīgos jautājumus par mīlestību, dzīves jēgu, ciešanām, ceļu, radīšanu. Intervijās tiek formulēts mākslinieka (rakstnieka) uzdevums, tas, kas ir literārs darbs, kāda tam ir nozīme sabiedrībā, kāpēc cilvēki joprojām lasa grāmatas, kas notiks ar grāmatām nākotnē u.c.

No aprakstītajiem piemēriem redzams, ka tematisko makrostruktūru izkārtojums ietekmē teksta interpretāciju. Ne tikai intervējamā tēls parādās atkarībā no teksta struktūras, bet dažādu tekstu tipu strukturējums pieprasa no lasītāja dažādas

interpretācijas stratēģijas. Ja salīdzina intervijas un ziņas, tad var teikt, ka ziņās teksts sākas no pēdējā –, svarīgākā, svaigākā notikuma, pakāpeniski pārejot pie mazāk svarīgiem, daļa no ziņu teksta var būt iepriekš zināmā atkārtojums. Turpretī intervijās iepriekš publicēta informācija neparādās, kā arī lielākoties intervijās no atsevišķā pāriet pie vispārīgā. Minētās makrostruktūru atšķirības nosaka šiem tekstiem atbilstīgas lasīšanas stratēģijas. Ziņas var ātri lasīt, apskatot virsrakstus un pirmās rindkopas – tikai tiktāl, kamēr tās sniedz jaunu informāciju. Intervijas savukārt sniedz jaunu informāciju visa teksta garumā, iesaista lasītāju un rosina izlasīt visu intervijas tekstu.

3.6. Naratīvās struktūras garākos avīžrakstos un komentāros

Jēdziens raksts ir neskaidrs un nav piemērots termins avīžu tekstiem, jo ar šo vārdu apzīmē arī, piemēram, zinātnes rakstus. Sociolingvists Alans Bels uzskata, ka žurnālisti neraksta rakstus, viņi raksta stāstus – vēstījumus. Žurnālisti ir profesionāli stāstnieki, jo viņu darbs ir atrast un uzrakstīt stāstu, kas atbilst mediju vērtībām (Bell 2000, 236). Tomēr latviešu valodā saka raksts avīzē, avīžraksts, ar to domāts jebkurš avīžteksts, tas var būt ziņa, intervija vai recenzija, jo parasti lasītājam svarīga ir informācija, teksta saturs, nevis tā forma – teksta tips. Latviešu valodā arī nevar lietot jēdzienu stāsts, jo ar to jau mēs apzīmējam mākslas prozas formu, fikcionālu, izdomā balstītu vēstījumu, bet avīžteksti ir faktuāli, un tāpēc mūsu izpratnē tie nav stāsti. Jāpiebilst, ka mūsu kultūrā lasītājiem ir diezgan liela uzticība rakstītajam vārdam, viņi tic tam, kas rakstīts avīzē. Varbūt tas ir vārda dēļ – raksts nozīmē, ka tas ir faktos balstīts, tātad ticams. Turpretī angļiski runājošajā pasaulē *story* jau ar vārdu vien liek saprast, ka teksts ir konstrukcija, tam var uzticēties līdz noteiktai pakāpei, kuru lasītājs nosaka pats, kaut arī *story* ir tas pats, kas raksts, tātad faktuāls teksts. Minētie uzsvāri ir būtiski, lai saprastu, kā katrā kultūrā tiek uztverti ziņu mediji un cik lielā mērā lasītāji paļaujas teksta varai.

Šajā promocijas darbā lietots jēdziens avīžraksts jeb vienkārši raksts kā tas arī latviešu valodā līdz šim ierasts, kaut arī žurnālisti savā profesionālajā valodā garākus avīžrakstus sauc par fīčeriem (*features*) (Dimants 2007, 113-114), ar šo jēdzienu apzīmējot apjomīgākus avīžtekstus, kas veļtīti kāda jautājuma pētīšanai un skaidrošanai, nevis aktualitātei. Raksti dienas avīžu literatūras rubrikās mēdz būt par to, kā veidojas iespieddarbu cena, par rakstnieku atceres dienām, par to, kas ir autorizdevumi, un tamlīdzīgi. Ārzemēs par rakstiem tiek sauktas gan intervijas, gan

recenzijas, gan arī virkne citu avīžrakstu (Randall 2000, 194-195). Rakstus var grupēt analītiskajos (*analysis*) – pētījumi par kāda notikuma cēloņiem, piemēram, kāpēc Latvijā grāmatas ir dārgas, profilos jeb portretējumos (*profile*), ko veido žurnālista veikts pētījums par notikumu, parādību vai personu, piemēram, rakstnieka jubilejai veltīts raksts par kādu mazāk zināmu rakstnieka daiļrades vai personības aspektu, daži pētnieki arī intervijas uzskata par profiliem. Pastāv arī informatīvi faktuālie raksti (*factbox/chronology; background/history*) (Randall 2000, 194-195), kas veido faktu kopojumu, notikuma hronoloģiju, piemēram, *Latvijas Avīzes* atskats uz *Lata romānu* sērijā izdoto grāmatu daudzumu un ieguldīto darbu. Visi raksti ir labi piesātināti ar faktiem, tie ir publicistikas teksti ar vāji izteiktu sintaktisko struktūru, bet nozīmīgām semantiskajām struktūrām. Tiem nav vienas noteiktas teksta strukturēšanas prasības, jo tie ir orientēti uz saturu, kurš piesaistītu lasītāju ilgtermiņā pēc tam, kad īslaicīgi to ir izdarījušas ziņas ar sensacionalitāti, tiešumu un svaigumu.

Skaita ziņā visplašāk pārstāvētie ir avīžraksti par rakstnieku personībām. Šie teksti sniedz ieskatu par rakstnieka ieguldījumu literatūras kopšanā, izvēloties tādu sintaktisko strukturējumu, kāds autoriem ir šķitis vispiemērotākais. Piemēram, raksts par Māri Čaklo ir veidots mazliet līdzīgi intervijai, tikai tiešās runas teksts katrā jaunā rindkopā nāk no cita runātāja (12. pielikums). Par Māri Čaklo izsakās viņa dēls Ingmārs, dzīvesbiedre Ieva, dzejnieki Jānis Peters un Imants Auziņš, komponists Imants Kalniņš, lielāko teksta daļu veido tas, ko saka Māra Čaklā dēls un sieva. Neparasti šinī tekstā ir tas, ka pāris reižu, par sevi runājot, iespraucas arī paša Māra Čaklā balss, it kā viņš būtu dzīvs un klāt šinī sarunā. Šis raksts ir veidots kā vairāku cilvēku saruna, kas visticamāk īstenībā ir bijušas vairākas sarunas, kur žurnāliste ir ievākusi informāciju, sarunas varētu būt bijušas virtuālas – pa e-pastu vai vēlreiz ticis izmantots kaut kas no iepriekšējās intervijās teiktā vai laikrakstā rakstītā. Minētais avīžraksts ir tapis Čaklā 70 gadu dzimšanas dienas atcerei, teksts rada iespaidu, ka visi intervētie dzejniekam tuvie cilvēki ir atlikuši malā visas darīšanas, devušies uz interviju un atcerējušies laiku kopā ar dzejnieku. Apskatot visu tekstu kopumā, redzams, ka tas sastāv no vairākām makrostrukturām. Vispirms lasāms ievads, kas informē par dzejnieka jubileju, piemiņu un nozīmi latviešu kultūrā. Seko galvenā teksta daļa, kas sadalīta trijās nodaļās, no kurām katra ir veidota no tiešās runas, bet tā nav intervija, jo jautājumu nav, tā ir saruna. Pēc šīs sarunas teksts turpinās ar Māra Čaklā biogrāfisko datu kopojumu, tiek nosaukti fakti, bet saistīts teksts netiek veidots. Nākamā sintaktiskā vienība ir Māra Čaklā dzejolis no krājuma *Lapas balss*. Pēdējā

sintaktiskā makrostruktūra ir veidota no Evas Mārtužas un Māra Salēja izteikumiem par Čaklā personību un dzeju. Šis raksts sastāv no daudzām makrostruktūrām, kuras pašas veidotas no mazākām makrostruktūrām; tās visas izvēlētas, par prioritāti izvirzot teksta saturu, nevis sekojot noteiktam sintaktiskam paraugam, kā tas būtu, piemēram, ziņās.

Avīžraksti ir katrs ļoti dažādi un tāpēc grūti klasificējami. Jau aprakstītajā piemērā var saskatīt profila jeb portretējuma iezīmes, jo teksts sniedz ieskatu dzejnieka daiļradē un personībā, tas ir arī faktu kopoījums, kas visdrīzāk atbilstu informatīvi faktuālo rakstu paveidam, bet tam pievienotais Māra Čaklā dzejolis attālina šo avīžtekstu no faktualitātes un pastiprina paša dzejnieka klātbūtnes iespaidu. Literatūrkritisko dienas preses tekstu vidū ir daudz tādu, kas veltīti rakstniekiem viņu atceres dienās, piemēram, par Aspaziju (*NRA*, 13.03.2010, *16.marts – Aspazijas dzimšanas diena*), par Veltu Tomu uzrakstītais teksts nosaukts par eseju (*Diena*, 30.01.2012, *Pieminot Veltu Tomu. Eseja: Šausmāni*) utt.

Garos avīžtekstus var klasificēt pēc semantiskā principa, t.i., tēmām. Bez minētajiem rakstnieku portretējumiem labi pārstāvēti ir problēmraksti, kuros tiek risinātas literatūras un grāmatniecības materiālās problēmas, jautājumi par finansējumu bibliotēkām (*Diena*, 19.01.2012, *Grāmatām no valsts tiek čiks*), par valsts līdzekļu sadalījumu projektiem (*LA*, 26.08.2010, *Paradīzes atslēgu turētāji*), par rakstnieka iespēju sevi uzturēt, pelnīt (*NRA*, 27.08.2010, *Kā nopelnīt miljonu ar rakstniecību?*) un citi.

Latvijas literatūras gada balvai nominēto darbu ieskicējumi veidoti pēc aptuveni vienādas struktūras: īsa informācija – autors, darba nosaukums, izdevniecība. Pēc tam seko 2 līdz 4 literatūras speciālistu atsauksmes par darbu, kā arī lielākajā daļā nomināciju aprakstu iekļautas ziņas par autoru kā atsevišķa sintaktiska vienība (*Diena*, 17.04.2012, *Nominācija Labākais tulkojums – Dace Meiere. Silva Rerum, Kristina Sabaļauskaite*). Rezultātā veidojas rakstu cikls –, katrai nominācijai pa vienam rakstam un šie ļoti īsā laikā publicētie teksti pievērš literatūras gada balvai pastiprinātu uzmanību. Semiotikā šādu uz vienu notikumu orientētu tekstu kopuma vienlaicīgu un masīvu publicēšanu raksturo kā topikalizāciju, kas radusies ekstrakodēšanas rezultātā un aptver vairākus drukātā medija izdevumus, izceļ tēmas svarīgumu un piesaista lasītāja uzmanību. Šāda topikalizācija ir bieži lietota prakse, piemēram, *LA* diskusija par rakstniecības, grāmatniecības un oriģinālliteratūras situāciju, kas ir avīžrakstu

cikls, kurā ar atsevišķiem rakstiem piedalās rakstnieki Aivars Eipurs, Dagnija Dreika, Jānis Valks, Māra Svīre, Lelde Stumbre un citi, kā arī žurnālisti.

Garie avīzraksti varētu būt veidoti kā polemika par kādu ar literatūru saistītu jautājumu kā atbilde uz kādu iepriekš publicētu rakstu. Piemēram, atbildot uz literatūrzinātnieces Daces Lūses rakstu par Ingas Ābeles romānu *Paisums* (*Diena*, 27.12.2008, *I.Ābeles romāns Paisums: aizejošās paaudzes pārdomas*), radies raksts *Dzīves nomelnošana*, kurā, turpinot portālā diena.lv sākušos diskusiju, savu viedokli par Lūses rakstu un Ābeles romānu *Paisums* izsaka literatūras profesionāli (*Diena*, 10.01.2009, *Dzīves nomelnošana*).

Garāku avīztekstu vidū ir arī atklātas vēstules, kas vērs uzmanību uz ļoti asām problēmām, piemēram, valsts prezidentam, Saeimai un valdībai adresēta vēstule par kraso finansējuma samazinājumu kultūrai (*Diena*, 20.01.2009, *Atklāta vēstule par Valsts Kultūrkapitāla fonda finansējumu*). Dažreiz atklātajā vēstulē nav tieši norādīts adresāts, piemēram, *Eksperti: Par atbalstu literatūras un grāmatniecības nozarei* par literatūras nozares neņemšana vērā, sadalot kultūrai atvēlētos līdzekļus (*Diena*, 19.01.2012, *Eksperti: Par atbalstu literatūras un grāmatniecības nozarei*), bet saprotams no teksta, ka vēstule attiecas uz LR Kultūras ministriju, Zemkopības ministriju un Valsts Kultūrkapitāla fondu. Abas vēstules parakstījuši sūtītāju grupa, kultūras darbinieki. Retāk dienas periodikā nonāk personīgas atklātas vēstules (*Diena*, 20.02.2012, *Vēstule Mārai Zālītei - 2012*).

Kā atsevišķu literatūrkritisko tekstu tipu var izdalīt komentārus laikrakstu interneta portālos. Komentāri var dažreiz būt ļoti formāli, tomēr biežāk tie ir neformāli, uzrunājot, piemēram, bloga autoru, apstrīdot vai atbalstot kādu no izteiktajām domām vai viedokļiem, vai vienkārši pateicoties autoram par diskusiju. Komentāri bieži ir adresēti citiem komentētājiem. Nereti veidojas polemika par kādu strīdīgu jautājumu, piemēram, vai rakstniecība ir gana svarīga nodarbošanās, lai valsts rakstnieku materiāli un sociāli nodrošinātu. Informācijas daudzums komentāros variē no nulles (jo dažreiz izteiktas tiek tikai emocijas) līdz ļoti informatīviem komentāriem. Piemērā 13. pielikumā pirmais komentētājs sarkastiski parodē dzeju, pauzdams savu noliedzošo attieksmi pret dzejniekiem, kas rakstot sarežģīti un nebaudāmi un vēl prasot par to honorāru. Otrais komentētājs nopietnā tonī paskaidro, kā pie honorāra var tikt, tādējādi redzams, ka otrs komentārs satur daudz informācijas, salīdzinot ar pirmo, kurš tikai izsaka autora emocionālo attieksmi pret rakstniekiem.

Liela daļa komentētāju cenšas pārliecināt citus par savu viedokli. Komentāri nav mākslas teksts, bet lasītājs dažreiz atsaucas uz *KD* publicētajiem stāstiem vai dzejoļiem ar kādu metaforu, kā, piemēram, lasītāji reaģējuši uz Aigara Sukura stāstu *Kurpes un kedas* (14. pielikums). Lasītāji akceptē stāsta metaforu par apaviem, pirmā komentētāja lieto darbības vārdu sašņorēt, kas ir piederīgs semantiskajai vārdu kopai par apaviem, otrā un trešā komentētāja sevi asociē ar autora piedāvātajiem tēliem, pie tam trešā komentētāja papildina šo sarunu ar jaunu metaforu no cita semantiskā lauka, sevi identificējot ar lakstīgalu, kuru gribēti vai ne var attiecināt arī uz stāsta autoru un jebkuru citu rakstnieku ar domu, ka velti gaidīt no rakstnieka materiālu labumu ražošanu, tāpat kā no lakstīgalas gaļu pārtikai, jo patiesi rakstnieks veido nemateriālas vērtības, tāpat arī lakstīgala priecē cilvēkus ar savām dziesmām.

Komentāros nevar runāt par sintaktiskajām struktūrām, bet semantisko ir nedaudz, t.i., komentārs ir nosacīti visīsākā literatūrkritisko tekstu forma un parasti sastāv no vienas semantiskās makrostruktūras, retāk no vairākām.

Komentāri ir ātri gaistošs tekstu veids, tos var izdzēst administrators, saites uz citām vietnēm dažreiz dzēšas automātiski, piemēram, portālā *diena.lv*, tāpat arī arhīvā avīžteksti glabājas bez komentāriem. Ja būtu jāveido avīžtekstu hierarhija, tad komentāri būtu sekundāras svarīguma pakāpes teksti, ierindojami aiz citiem šinī promocijas darbā analizētajiem tekstiem. Žurnālista, ziņu aģentūras vai blogera rakstītajam ir lielāka nozīme, jo tie runā autoritātes – avīzes – vārdā, to viedoklis ir oficiāli atzīts. Komentāri ir atbildes reakcija uz autoritātes teikto, tie ir anonīmi (bet tie var būt parakstīti arī ar komentētāja īsto vārdu), un tiek uzskatīts, ka tie parāda, kā lasošā publika uztver autoritātes teikto. Zemā diskusiju kultūras līmeņa dēļ medijos ir izskanējis priekšlikums par obligātu komentētāju reģistrēšanos, kas varētu likt uzņemties vairāk atbildības par saviem vārdiem un dažreiz arī ierobežot komentāru daudzumu. Ārzemju dienas mediju literāro pielikumu portālos reģistrēšanās ir vispārpieņemta prakse. Dažreiz pie ļoti diskutabliem tekstiem, piemēram, bloga par Salmana Rušdi *Sātaniskajām vārsēm*, kurš var izraisīt ekstrēmus un citām kultūrām aizvainojošus viedokļus, iespējams rakstu komentēt, bet komentārs netop redzams citiem lietotājiem. Tādējādi nerodas strīdēšanās un savstarpēji apvainojumi, kā tas bieži ir latviešu ziņu portālos ne tikai par kontroversiāliem politikas un ekonomikas jautājumiem, bet arī par kultūru, mākslu, literatūru.

Komentārus var uzskatīt gan par patstāvīgu teksta tipu, gan par sintaktisku un semantisku makrostruktūru cita teksta veidojumā. Ja interneta komentāru kopumu pie

avīžteksta uzskata par avīžteksta sastāvdaļu kā atsevišķu sintaktisko vienību pie tekstiem, kur tie parādās, tad neizbēgami komentāru klātbūtne maina visa teksta uztveri. Šādos gadījumos komentāru dēļ mainās visa teksta recepcija. Dažreiz oficiālais viedoklis, kas pausts avīžtekstā, var tikt pilnībā iznīcināts komentāros, piemēram, kā reakcija uz Ditas Rietumas blogu ACTA aizstāvībai (*Diena*, 01.02.2012, *Ko ACTA darīs ar galvām?*). Citos gadījumos komentāri atspoguļo lasītāju viedokļu šķelšanos. Komentāros paustais viedoklis var būt manipulēts anonimitātes dēļ, kādam izmantojot vairākus segvārdus vai rakstot vispār bez tiem. Komentāru nozīme ir tā, ka tie raisa diskusiju, kaut arī tā ir anonīma diskusija. Atklāti diskutēt par strīdīgiem jautājumiem mūsu sabiedrībā ir grūti, jo nav izveidojusies pietiekami godprātīga diskusiju kultūra, tāpēc lasītāji no atklātas konfrontācijas labprāt izvairās. Jūtams arī, ka paši rakstnieki, kas komentē ar savu īsto vārdu, ir paguruši no tā, ka viņi ir redzami katram anonīmajam komentētājam, kurš savu identitāti negrasās atklāt pat tikai reģistrējoties un izdarot ierakstus ar vienu segvārdu.

Ja komentāru nav, avīžteksts līdzinās monologam bez atbildes reakcijas. Tādā gadījumā rodas iespaids, ka lasītājam nav, ko piebilst. Tas varētu nozīmēt, ka adresāts piekrīt un izteikto atbalsta klusējot, vai arī nepiekrīt, bet neiebilst, tāpat varētu būt, ka temats lasītāju neinteresē. Ja komentāri ir, tad skarts lasošajai sabiedrībai svarīgs jautājums. To arī varētu uzskatīt par svarīgāko signālu, – ka jautājums nav vienaldzīgs. Kā pārdomu un diskusiju raisītājs komentāri ir nozīmīgs teksta tips, jo tas var ietekmēt laikrakstu piedāvāto tekstu interpretāciju, parādot dažādu lasītāju novirzītās interpretācijas arī citiem lasītājiem. Komentāri ir vienīgais teksta tips avīžēs, kurš atspoguļo daudzveidīgās interpretācijas iespējas un kurā ir saskatāms Eko proponētais *semiological guerilla warfare* (semiotiskais partizāņu karš).

4. Dienes laikrakstu literatūrkritisko naratīvu kontentanalīze

4.1. Literatūras telpas kā binārās opozīcijas atspoguļojums laikrakstu literatūrkritiskajā diskursā

Daudzi literatūrkritiskie naratīvi strukturāli būvēti uz divu pretstatītu jēdzienu pamata ar nolūku skaidrāk atklāt domu un paust viedokli. Šādos gadījumos pielietots binārās opozīcijas princips.

*Kontrasta princips starp diviem vienam otru savstarpēji izslēdzošiem jēdzieniem: ieslēgts/izslēgts, augšā/lejā, labais/kreisais utt.; svarīgs jēdziens strukturālismā saskaņā ar kuru šādas atšķirības ir valodas un domāšanas pamatā*⁶⁸ (Baldick 2008, 36).

Strukturālismā šis jēdziens skaidri atspoguļojas zīmes veidojumā kā apzīmējama un apzīmētājs, izpratnē par valodu, kas sastāv no valodas sistēmas (*langue*) un valodas praktiskajiem izteikumiem (*parole*), kā arī zīmes un referenta attiecībās. Binārās opozīcijas jēdzienu izmantojuši Klods Levi-Stross antropoloģijā, tas atspoguļojas pat darba *Mythologiques (Mitoloģijas)* 1. sējuma nosaukumā *Le Cru et le cuit (Nevārīts un vārīts)* un izsaka domu, ka pretstati kalpo cilvēkam kā instruments abstraktu jēdzienu un spriedumu veidošanā. Binārā opozīcija ir naratoloģijā izmantots jēdziens Aļģirda Greimas aktantu modelī, kur aktanti sapāroti pēc jau minētā principa: subjekts/objekts, sūtītājs/saņēmējs, palīgs/pretinieks (Prince 1987, 2). Teksta analīze ir saistīta ar to, kā, izmantojot šādus kontrastus, ir veidota nozīme, piemēram, labais/sliktais, daba/kultūra, indivīds/sabiedrība. Binārā opozīcija veido galvenos teksta aspektus un kalpo kā instruments teksta analīzē.

Zemā literatūra, kuru Rietumu kritiskajos rakstos dēvē arī par žanru (*genre fiction*) vai populāro literatūru (*popular fiction*), un augstā literatūra tiek pretstatīta gan zinātnes rakstos, gan periodikā. Literatūras un kultūras pētnieks Kens Gelders (*Ken Gelder*) raksta, ka vienu literatūru vislabāk saprast salīdzinājumā ar otru. Tādējādi populārā literatūra tiek raksturota kā vienkārša, uz sajūtām, nevis prātu vērsta literatūra, kur sižets ir galvenais, dominē uzskats, ka tā ir aizraujoša un tāpēc tai ir daudz lasītāju. Pilnīgi atšķirīga ir cita literatūra (*literary fiction*), kurai piemīt spēja radīt vienreizēju lasīšanas pieredzi un kura tādējādi pārkāpj žanra vispārējās robežas. Augstā literatūra tiek uzskatīta kā sarežģīta, intelektuāla, tāda, kas var iztikt bez

⁶⁸ The principle of contrast between two mutually exclusive terms: on/off, up/down, left/right etc; an important concept of structuralism, which sees such distinctions as fundamental to all language and thought.

sižeta, garlaicīga un ar salīdzinoši mazu lasītāju skaitu (Gelder 2004, 11-40). Lai gan šāds pretstatījums ir aptuvenš un neatbilstošs, un literatūrzinātnieki uzsver, ka par katru darbu vajadzētu spriest individuāli, šīs kategorijas pastāv, jo literatūru aptvert un klasificēt ir vieglāk, izmantojot binārās opozīcijas principu, saskaņā ar kuru augstā literatūra tiek definēta uz zemās fona un otrādi – zemā sastatījumā ar augsto.

Avīžu literatūrkritiskie teksti sadala literatūru augstajā un zemajā literatūrā, paužot uzskatu, ka *Lata romāni* un izdevniecībā *Kontinents* iznākušās grāmatas ir mazvērtīgāka literatūra. Kritiķis Guntis Berelis raksta: *Pastāv izcilas grāmatas un pirmšķirīgas grāmatas. Tāpat ir arī otrās un trešās šķiras literatūra – un droši vien vēl kādas padsmītās šķiras lasāmgabali, kas paredzēti vien patīkamai laika nosišānai* (*Diena*, 04.01.1999, *Bise aiz skapja, sakaltušais lops mutē*). Kaut arī šinī citātā skaidri norādīts, ka nepastāv tikai divas kvalitātes ziņā skaidri nošķiramas literatūras, tomēr daudz biežāk periodikas tekstos pastāv tendence nostādīt vienu literatūru pret otru, kas sadala lasītājus pretējās nometnēs, rada stereotipus un veicina literārās telpas sašķeltību. Veidojas divas noslēgtas pasaules, kuras tiecas definēt sevi uz otras fona, neskatoties uz to, ka gan vieglā literatūra, gan intelektuālā ietver sevī ļoti lielu žanra daudzveidību. Šāda parādība ir vērtējama kritiski, jo patiesībā augstā literatūra neizslēdz zemo un otrādi, bet abas pastāv līdzās un noteiktos aspektos tiecas tuvināties. Pretstatījums kā domāšanas šablons ir saistīts ar formu, nevis saturu, tā ir sintaktiska, nevis semantiska struktūra. Šādu struktūru lieto, lai runātu par kādu jautājumu kādā vienā vai dažos aspektos, nevis visās iespējamajās nozīmēs. Tomēr, spriežot pēc laikrakstu tekstiem, redzams, ka dalījums pretstatos rada galīguma iespaidu, it kā arī realitātē pastāvētu tikai labie un sliktie vai pareizie un nepareizie teksti. Šāds iespaids ir sākums kļūdainam realitātes atspoguļojumam, jo sintaktiskā struktūra nemanāmi pārvēršas par semantisku struktūru un lasītājs sāk uztvert, ka arī īstenībā nav nekādu citu iespēju kā tikai teksta aprakstītie pretstati. Šādi varētu būt veidojušies stereotipi par labo un slikto literatūru, par vienas augsto un otras zemo statusu, pie reizes arī lasītājus sašķirojot pēc inteligences un mākslas tekstu lasītprasmes.

Janīnas Kursītes *Dzejas vārdnīcā* lubu literatūra skaidrota kā mākslinieciski vāja lasāmviela (Kursīte 2002, 240). Skaidrojuma pievienotajos piemēros jūtama attieksme pret lubu literatūru kā pret mazvērtīgu – tās ir grāmatas, ko izlasa un izmet grāvmalā. Lubu literatūra ar savu zemo kvalitāti pati izsauc pret sevi šādu patērniecisku attieksmi. Laikrakstu recenzijās tiešs augstā un zemā žanra skaidrojums

netiek dots, bet laiku pa laikam atgādināts, ka vieglā literatūra domāta patīkamai laika nosīšanai, bet intelektuālā – domas rosināšanai. Izsekojot jēdziena etimoloģijai, redzams, ka lubu literatūra ir variabls termins. *Pulp* – no Amerikas nācis jēdziens, lēti saražota proza un žurnāli XX gadsimta sākumā – detektīvi, vesterni, zinātniskā fantastika. Vieglās literatūras salīdzinoši nelielās ražošanas izmaksas atgādina par *Lata romāna* sērijas nosaukumu, kurš saistīts ar grāmatas zemo cenu tirdzniecībā, kā arī ar „lētumu” kvalitātes ziņā. Cenas un vērtības jēdzieni saplūst terminā *dime novel*, kas ir lēta, sensacionāla proza XIX gadsimta beigu Amerikā par karu, noziegumiem, dzīvi mežonīgajos Rietumos; grāmata maksājusi 10 centus un no tā arī cēlies nosaukums. Līdzīga negatīva konotācija bijusi arī nosaukumam *novelle*, kas apzīmē triviālu vai sensacionālu prozu. Minētie zemās literatūras apzīmējumi ir piesaistīti noteiktam laikam un sabiedrībai. Šobrīd lietotais jēdziens lubu literatūra netiek nekā vēsturiski ierobežots, bet atrodas it kā mūžīgajā tagadnē un asociējas ar masu produkciju kultūrā, pie kuras pieder arī citas jomas: kino, televīzija, popmūzika, prese, internets, videospēles u.c. mediju kultūra. Noteiktas literatūras daļas nosaukšana par lubu literatūru gandrīz vienmēr asociējas ar runātāja vai rakstītāja negatīvu attieksmi, nepatiku, neiecietību un akadēmisku augstprātību. Lai precīzi noteiktu, cik katrs darbs ir vērtīgs, būtu nepieciešama katram darbam individuāla pieeja. Nav atrodami vispārpieņemti kritēriji, kas nosaka, kas neatkarīgi no laikmeta ir lubu literatūra, līdz ar to nav arī iespējams atdalīt vieglo literatūru no augstās.

Literatūrkritiskie avīžteksti liecina, ka Latvijā nosacīti pastāv divas literatūras – viena, par kuru raksta *KD*, *NRA* un šobrīd vienīgais literatūras žurnāls *Latvju Teksti*, un otra, par kuru raksta *Latvijas Avīze*. 2010. un 2011. gadā *Latvijas Avīze* izdevusi 24 romānus, kurus var arī abonēt, bet profesionāla vērtējuma šai literatūrai nav. Ja „labo” literatūru recenzē kritiķi un citi kompetenti autori, tad *Lata romānu* galvenie vērtētāji ir lasītāji. *Lata romānus* agrāk – 2002. gadā – recenzējis Guntis Berelis, sākumā izmantojot šādu demokrātisku pozīciju: *literatūrā sava vieta atradīsies visam – gan detektīviem, gan mistikai, gan tīri sadzīviskiem lasāmgabaliem. Šajās jomās vienīgais vērtēšanas kritērijs varētu būt autora profesionālisms* (*Diena*, 08.06.2002, *Pieredze nav svarīga*). Recenzijās, kuras pieejamas dienas laikrakstu lasītājiem, vērtētie romāni šādu kritiku neiztur un ar to diskusija par vieglo literatūru apstājas. Jādomā, ka vieglajai literatūrai šajā laika posmā ir pārāk zema literārā kvalitāte, lai vispār tērētu laiku un spēku, šo literatūru lasot un kritiski izvērtējot. Vieglajai literatūrai tiek aizrādīts, ka tā atražo pati sevi, neradot jaunas mākslas vērtības. Rodas šaubas, vai iepriekš teikto var

attiecināt uz visiem vieglās literatūras darbiem, jo arī jau pazīstami un kritikas atzīti autori, piemēram, Egils Lukjanskis, Lelde Stumbre, Vladimirs Kaijaks, Jānis Mauliņš un citi publicējuši savus romānus *Lata* sērijā. Rodas iespaids, ka visai vieglās literatūras daudzveidīgajai kategorijai ir izveidots negatīvs tēls, lasīt to ir slikts tonis, arī rakstīt *Lata* sērijai nav prestiži.

Vienas literatūras pretstatīšana otrai nāk par sliktu abām. Rakstniekam dalība *Lata romāna* sērijā liek negatīvu zīmogu karjerā. Lasītājs ir apjucis, jo kritiķu vērtējums ir bargs un bieži negatīvs, bet romāns ir bijis saistošs. Ja lasītāju un kritikas uzskati par darbu ir pārāk atšķirīgi, lasītājs droši vien kritiku nerasīs, bet lasīs pašus darbus, paļaujoties tikai uz savu literāro gaumi un uzskatiem. Lasītāji arī no augstākiem sociāliem slāņiem tomēr lasa vieglo literatūru, bet par to nerunā, jo pastāv stereotips, ka lasīt vieglo literatūru ir slikta gaume. Šāda problēma ir pastāvējusi jau agrāk un ne tikai mūsu kultūrā. Umberto Eko, sākot populārās kultūras pētījumus Itālijā 1960. gados, konstatēja, ka akadēmiķi lasa detektīvus, bet par tiem ne ar vienu nerunā, jo vieglās literatūras lasīšana inteliģentam cilvēkam skaitās apkaunojoša nodarbošanās⁶⁹. Attieksme pret vieglo literatūru laika gaitā mainās, tiek atzīts, ka vieglajai literatūrai ir sava svarīga funkcija – lasītprasmes uzturēšanas un izklaides funkcija. Literatūrkritiķis Guntis Berelis arī, piemēram, atzīst, ka viņš laiku pa laikam aizraujas ar vieglās literatūras lasīšanu⁷⁰. Literatūras dalījums augstajā un zemajā ir abstrakts un nekonkrēts, lasītājiem tas var nebūt nepieciešams. Katram lasītājam ir sava izpratne par to, kas ir laba literatūra. Literatūrzinātnieki medijos atzīst, ka *bieži šis nošķīrums tiek lietots, kad kādam ir vēlme izskatīties „smalkam”.. tas, ko tu patērē kultūras jomā, ir cieši saistīts ar tavu sociālo statusu; proti, ja esi sabiedrības krējuma pārstāvis un tevi pieķer lasām lubeni, reputācija uzreiz samaitāta. It kā tu būtu pieķerts bordelī* (*Diena*, 27.01.2012, *Valoda ir kā mēle. Saruna ar literatūrfilosofi, tulkotāju Ievu Kolmani*). Ļoti daudziem rakstniekiem, literatūras pētniekiem un kritiķiem ir līdzīgs viedoklis par šo jautājumu. Piemēram, Larijs Lemperts, *ALMA* (Astridas Lindgrēnes Memoriālā balva) žūrijas priekšsēdētājs, pauž šādu uzskatu: *Runājot par*

⁶⁹ Naparstek, Ben. *The Armani of literature*. In: <http://www.theage.com.au/news/books/bliteratureb-umberto-eco-the-armani-of-literature/2007/12/13/1197135651584.html?page=fullpage> (aplūkots 10.08.2012)

⁷⁰ Baumanes, Līvija. *Kultūra var pastāvēt tikai daudz balsīga dialoga formā*. No: <http://www.ubisunt.lu.lv/zinas/t/17868/> (aplūkots 18.01.2013)

literatūru, tu kaut ko zaudē, ja sāk dalīt lietas labajās un sliktajās. Ir labi zināt, ka ir dažādība literatūrā — dažādi žanri, izteiksmes līdzekļi. Skumjāka par draņķīgas literatūras lasīšanu ir nespēja piekļūt literatūras dažādībai. Harolds Blūms apgalvo, ka, viņaprāt, vienīgais, kas būtu jālasa, ir Šekspīrs, jo tur var atrast visu. Manuprāt, pret sliktu literatūru nav jācīnās, bet jādod pieeja arī labai literatūrai (Diena, 08.08.2009, Bērnu Nobela uznāciens). Literatūrkritisko tekstu autori atklāj, ka literatūras klasifikācija ir sarežģīta, nav pareizi vienu literatūras daļu uzskatīt par labāku salīdzinājumā ar otru. Šī doma tiek atklāti pausta lasītājam, kuram ir jābūt vērīgam, lai redzētu, ka augstās un zemās literatūras pretstatījums ir pārmērīgas vienkāršošanas, paviršības un pat slinkuma rezultāts. Saprotams arī, ka lasītājs ne vienmēr spēj būt pietiekami uzmanīgs, jo avīzes lasīšana ir ātrāka un paviršāka nekā grāmatas lasīšana.

Pasludināt vieglo literatūru par mākslinieciski mazvērtīgu, piekarot birku – sliktā literatūra, ar vienu žestu radot it kā objektīvu viedokli, nozīmē pārmērīgi vienkāršot literāro ainu. Lai izvērtētu, vai literatūra ir laba, vai ir vērts ieguldīt laiku, enerģiju un naudu šādas literatūras patērēšanā, tiek izvirzīts kritērijs – mākslas teksta kvalitāte, kas var pilnā mērā piemist arī vieglajai literatūrai. Guntis Berelis raksta: *literatūrā pastāv teksti, kas darbojas kā citu tekstu radītāji, un teksti, kas faktiski veģetē uz visas iepriekšējās literatūras pamata. Precīza robeža .. starp šiem abiem veidiem nav novelkama. Tā ir tik izplūdusi, ka lielākā daļa literatūras mīt šajā robežjoslā, kas patiesībā ir attiecīgā laikposma literatūras centrālā straume ..*⁷¹. Šī robežjosla, ja vien tā ir pietiekami autoru un literāru darbu piesātināta, ir potenciālais nākotnes literāro mākslas darbu donors.

Izdevējs *Lauku Avīze* apzinās, ka ne visi *Lata romāni* ir vienlīdz labas kvalitātes. Svarīgs ir jautājums, kas to vērtē. Vladimirs Kaijaks izteicis šādu atziņu – *..tas nereti tiek tirāžēts – mums jau tā vieglā literatūra, kura nav nopietni ņemama. ..ne jau kritika nosaka literatūru. Vērtētājs un īstais kritiķis ir lasītājs (LA, 02.12.2011, 150 romānu divpadsmit gados).* Laikrakstos izskan doma, ka ir vajadzīgi dažādi kritēji, lai pēc iespējas adekvāti izvērtētu gan vienu, gan otru literatūru. Monika Zīle – *Mēs kopjam žanru, kas pastāv absolūti visā pasaules literatūrā, un ar to nodarbojas arī ļoti cienījami autori. Tikai pie mums viss tiek samests vienā katlā un vērtēts no viena skatupunkta. Ja paskatāmies, piemēram, ko drukā Kontinents – faktiski tāda mūsu Lata romānu sērija, tikai tulkota, bet to vāciņus rotā pazīstamu*

Berelis, Guntis. *Kanons un kritēriji*. No: <http://berelis.wordpress.com/2009/01/01/kanons-un-kriteriji/> (aplūkots 14.08.2012)

izdevniecību kritiķu atsauksmes. Ārziemēs ir cita vērtēšanas skala – viņi vērtē noteiktu žanru, tā lasāmību un vispārējo devumu sabiedrības lasītprasmes uzturēšanā (LA, 02.12.2011, 150 romānu divpadsmit gados). Tādējādi varam runāt ne tikai par divām literatūrām un divu veidu lasītājiem, bet arī par divu veidu vērtētājiem. Augsto literatūru vērtē kritiķi, bet zemo – lasītāji, sevī apvienojot gan šīs literārās produkcijas patērētāja, gan kritiķa lomu. Tādējādi lasītāju rokās nonāk ļoti daudz varas. Ņemot vērā, ka lasītāju atzinība izpaužas naudas izteiksmē kā samaksa par grāmatu, to nopērkot, tad skaidrs, ka šādā gadījumā literārā teksta kvalitāte nav prioritāte, bet svarīgi ir, cik raiti lasāms, „aizraujošs” tas ir, vai atbilst lasītāja gaumei un vai nav pārāk sarežģīts un garlaicīgs.

Gan augstā, gan zemā literatūra domāta lasītājiem, lai viņiem kaut ko pavēstītu par dzīvi. Autori un izdevēji sacenšas par lasītāja prātu un uzmanību, kas ir vislielākais literārais kapitāls. To pierāda fakts, ka kristīgā baznīca ir izteikusi protestu pret Džoannas Roulingas *Harija Potera* sēriju, kas aizņem bērnu prātus un atviļ tos no kristīgām vērtībām, pieļaujot, ka literatūrā kāds dara brīnumus, ko saskaņā ar reliģiju var tikai dievs. Rodas iespaids, ka literārs darbs spēj neizsakāmi lielā mērā ietekmēt lasītāja psihi. Populārais amerikāņu rakstnieks Aira Levins tika apsūdzēts sātānismā par darbu *Rozmarijas bērns*, ar kuru saistās smags kriminālnoziedzums, – šī romāna ekranizējuma režisora Romāna Poļanska mājā ielauzās maniaka Čārlza Mensona banda; Mensons uzskatīja, ka viņu vada sātans, un nogalināja visus mājniekus, ieskaitot Poļanska sievu Šāronu Teitu, kura bija astotajā grūtniecības mēnesī. Noziedznieks apgalvoja, ka kopš romāna *Rozmarijas bērns* izlasīšanas viņš esot sātana kalps (NRA, 23.09.2010, *Rozmarija un viņas bērns*). Minētais, protams, ir ekstremāls piemērs. Tomēr tiek plaši uzskatīts, ka vieglā literatūra atviļ lasītājus no intelektuālās literatūras un bojā gaumi. Tekstu dalīšana labajos un sliktajos ved arī pie lasītāju dalīšanas gudrajos un ne visai gudrajos, un tie, kas izvēlas vieglo literatūru, tiek nosodīti un nožēloti kā masu kultūras upuri. Daži rakstu autori laikrakstu literatūras rubrikās jautā, kāpēc latviešu intelektuālās literatūras rakstnieki nevarētu rakstīt tikpat aizraujoši un izklaidējoši kā labākie vieglās literatūras darbu autori. Pasaules literatūrā Haruki Murakami, Mišels Velbeks, Frederiks Beigbeders un citi jau sarakstījuši *kaudzēm aizraujošu romānu, kuros noārdīta robeža starp komerciāli nepieprasīto intelektuālo literatūru un banālu lubeni* (NRA, 03.08.2011, *Frederiks jeb Kā eņģeļiem līdzīgi puisēni izaug par riebīgiem večiem*).

Latviešu literatūrā autoru piederība atzītajiem un ne visai atzītajiem var būt par iemeslu autora demonizēšanai un stagnācijai. Piemēram, par Vili Lāci joprojām nav pietiekamu pētījumu, jo lasītāji un literatūrzinātnieki ir pretrunīgās domās par Lāča – rakstnieka un politiska darbinieka nozīmi. Šis rakstnieks tiek saukts par kolaboracionistu un nobīdīts malā, jo ir grūti viennozīmīgi attiekties pret viņa personību. Vilis Lācis asociējas vairāk ar padomju laika rakstniecību, kaut arī sācis rakstīt un guvis panākumus pirmspadomju laika Latvijā. Katrs jauns posms vēsturē ir zīmīgs ar to, ka vecais tiek noliegts; tā arī komunisti pilnībā noliedza neatkarīgās Latvijas kultūru un tās darbiniekus. Tieši tāpat tagad daļa sabiedrības noliedz padomju Latvijas laika kultūru un darbiniekus bez nopietnas iedziļināšanās un faktu izvērtēšanas. Traucē arī tas, ka pētnieks riskē izsaukt pretestību, jo, uzsākot, piemēram, politiski un vēsturiski kontroversiālus pētījumus, konfrontācija ir neizbēgama. Sarežģīta pretrunīga jautājuma risināšana var izraisīt tik negatīvu reakciju, ka nav iespējams turpināt komunikāciju ar sabiedrību, jo pētnieks baidās sastapties ar sabiedrības neizpratni vai noraidījumu, kas varētu izpausties kā strīdēšanās par nebūtiskajiem jautājumiem, kamēr galvenais un svarīgais paliek otrajā plānā. Arno Jundze raksta: *Vēsturiskā izvētīšana Viļa Lāča gadījumā nāktu par labu arī kultūrai, jo šobrīd mēs cenšamies kārtot lietas tajā pašā smieklīgajā manierē, ko padomju laikos kultivēja komunisti, runājot par neatkarīgās Latvijas kultūru un tās darbiniekiem. Ja atminaties, tad pirms Otrā pasaules kara Latvijā kultūras nebija, vai tā bija ļoti slikta (NRA, 03.02.2010, Problēma Vilis Lācis)*. Šāda vēsturiskā izpēte droši vien atklātu vairāk par sakarībām, kas ir pamatā vieglajai literatūrai, jo, kā rakstījusi Silvija Radzobe, sociālistiskais kanons, kura pārstāvis ir Vilis Lācis, nav radies tukšā vietā, bet izmantojis pārstrādātā veidā iepriekšējā laika perioda mākslinieciskos paņēmienus. Ieskatoties rūpīgāk, noliegtajam vai aizmirstajam periodam un patreizējai literatūrai varētu būt saskatāms daudz vairāk kopīgā nekā atšķirīgā. Situācijas, kad katra jauna sabiedriskā kārtība noliedz iepriekšējo, neiedziļinoties noliegtajā (jo jebkas pozitīvs, kas piemīt noliegtajam, vairs nešķiet būtisks, bet kalpo tikai kā fons, uz kura redzams jaunais, atzītais, likumīgais), semiotikā aprakstītas kā binārās opozīcijas piemēri. Lasītājiem, kas kritizē rakstniekus par to, ka viņi nespēj rakstīt aizraujoši, izklaidējoši un pārdot savus darbus, var neienākt prātā, ka tagadējā iekārta varētu arī nebūt tik atšķirīga no iepriekšējās jautājumā, kā saistīt lasītāja uzmanību un to paturēt, līdz ir izlasīta grāmatas pēdējā lappuse. Silvija Radzobe Viļa Lāča literāros panākumus skaidro šādi: *Vilis Lācis savu ideālo*

sociālistiskā reālisma formulu atrod, transformējot savu buržuāziskā jeb pirmskara laikmeta literāro darbu kompozīcijas un tēlu sistēmas veidošanas paņēmienus un sintezējot tos ar sociālistiskās ideoloģijas diktēto saturu. Tādējādi Lācis panāca galveno – radīja viegli uztveramu, pat aizraujošu padomju beletristiku, arī jaunajos apstākļos, īpaši, ja runa bija par jauno, pēckara laikā dzimušo paaudzi, paliekot par vienu no visvairāk lasītajiem latviešu autoriem (Diena, 17.07.2004, Vilis Lācis un sociālistiskā reālisma kanons).

Šādu viegli uztveramu beletristiku, kritiķa Gunta Bereļa vārdiem runājot, varētu dēvēt par mehānisko prozu – tā vienmēr ir vairāk vai mazāk mehāniska proza, kas orientējas uz kanonu, kura robežās darbojas stingri spēles noteikumi; līdz ar to tā reproducē jau zināmo un, vēlams, labi pazīstamo – savukārt lasītājam allaž sagādā prieku atklāt, ka cienījamais autors raksta gluži tāpat, kā rakstītu viņš, lasītājs, ja vien būtu autors. Turklāt spēles noteikumi jau ir tapuši tik pašsaprotami un acīmredzami, ka vairs nav pamanāmi: teksts nepretojas lasītājam (citiem vārdiem, lasītājs „aprij” tekstu); teksts ar nenozīmīgām izmaiņām ir atkārtojis kādu citu, lasītājam sen pazīstamu un apgūtu tekstu. Te tad arī meklējama triviālo žanru popularitātes atslēga⁷².

Pēdējo trīs gadu recenzijas atklāj lasītāju slāpes pēc labas vieglās literatūras, to apliecina, piemēram, kāda popularitāte ir Viļa Lāciša romānam *Stroika ar skatu uz Londonu* par latviešu viesstrādnieku piedzīvojumiem, vai kādus panākumus izpelnījies Otto Ozola romāns *Latvieši ir visur*. Recenzijas autors Viestards Gailītis atzīmē: *šī mundrā un veldzējošā fikcija pārliciecināši pasaka to, ko nav spējusi pateikt neviena nopietna diskusija .. būs labi. Un tādu sajūtu šodien ļoti gribas* (Diena, 11.02.2011, *Būs labi*). Arno Jundze par Lāciša *Stroiku ar skatu uz Londonu* raksta šādi – *Acīmredzot lasītājs pārguris no Lata romānu ģenialitātes un augstās mākslas elitārisma vēlas palasīt ko cilvēcīgu un piezemētu – pat ja tas ir krietni parupjš un ož pēc mēnesi nemazgātām zeķēm* (NRA, 13.10.2010, *Vilis Lācītis un latvju leibors*). Arī Māra Bērziņa romāns *Titāna skrūves* spējis savaldzināt to publikas daļu, kas pārstājusi interesēties par latviešu literatūru, uzskatot to par smagnēju un piņķerīgu. Redzam, ka līdzīgā vieglā stilistikā ieturēti arī Viļa Lāciša romāns *Pamodināt Lāčplēsi* un Pētera Pūrīša darbs *Dr. Ausmoņa klīnika*. Runājot par augsto mākslu, jāatzīmē, ka liela daļa

⁷² Berelis, Guntis. *Trīs variācijas par mehāniskās prozas tēmu*. No: <http://berelis.wordpress.com/1994/06/01/tris-variācijas-par-mehaniskas-prozas-temu/> (aplūkots 10.07.2012)

latviešu literatūras ir visai sarežģīta un drūma, piemēram, Ingas Žoludes stāstu krājums *Mierinājums Ādama kokam* pauž drūmu pasaules izjūtu, tie ir stāsti par nāvi; pretrunīgi vērtēts Andra Zeibota krājums *Ūdens ķirzaka* un Daces Sparānes dzeja *Sapnis par annu virdžīniju. Didaktika*, kas ir grūti lasāma, apzināti sarežģīta dzeja. Arī Amandas Aizpurietes *Ledusskapja šūpuļdziesma* pauž rūgtumu un bezizeju, mazie burti un tukšā ledusskapja tēls liek domāt par to, ka dzīve ir tukša, to vairs nevar sakārtot. Izņēmums ir Krišjāņa Zelģa krājums *Visas tās lietas*, kurā lasītājs sastopas ar diezgan retu parādību latviešu dzejā – fiziski un garīgi veselu lirisko varoni.

Šāda latviešu literatūras kopaina, kā to atspoguļo dienas laikrakstu literatūrkritiskie teksti, rāda, ka lasītājam vajadzīga ļoti dažāda literatūra, ka nav nozīmes literatūras dalīšanai vērtīgajā un mazvērtīgajā, bet vairāk vajadzīgi mākslas teksti, kas vieš optimismu un dzīvesprieku un ir labi uzrakstīti, jo lasītājs labprāt ļauj tekstam burvībai. No diskusijas par literatūras dalījumu vērtīgajā un mazvērtīgajā izriet pārdomas par to, kas ir literatūra un kas ir mākslas darbs. *Stroika ar skatu uz Londonu* nav mākslas darbs šā jēdziena augstākajā izpratnē, bet tā ir vienkārša literatūra, kas rosina domas, un ar to ir vērtīga, jo grāmata visos laikos ir domas stimulējoša ierīce⁷³. Literatūras kā izklaides princips šādos darbos ne vienmēr tiek īstenots pietiekami kvalitatīvi, bet kvalitatīvas mehāniskās prozas vidusslānis, kā arī gaišas un dzīvi apliecinošas dzejas nepieciešamība ir akūta, to redzam arī no lasītāju komentāriem.

Citu tautu literatūrā tiek atzinīgi vērtēta mehāniskā proza, kaut arī tā nav augstā literatūra, piemēram, Eko intervijā izdevumam *The Paris Review* jautāts par to, vai šobrīd itāļu literatūrā ir lieli rakstnieki, par kuriem pasaule drīz uzzinās, atbild, uzsverot vidusmēra rakstnieku skaita un prasmes uzlabošanos.

Redziet, amerikāņu literatūras spēks ir ne tikai apstāklī, ka viņiem ir Folkners vai Hemingvejs, vai Belovs, bet arī tanī, ka viņiem ir liela vidusmēra rakstnieku armija, kas ražo cienījamu komerciālo literatūru. Šai literatūrai nepieciešama laba meistarība, īpaši detektīvromāna auglīgajā žanrā, kurš priekš manis ir kā literārās kvalitātes barometrs jebkurā valstī. Vidusmēra autoru daudzums nozīmē arī to, ka Amerika var saražot pietiekami materiāla, lai apmierinātu amerikāņu lasītāja vajadzības. Tāpēc viņi tik maz tulko. Itālijā šādas literatūras ilgu laiku nebija, bet tagad beidzot ir jaunu rakstnieku

⁷³ Eco, Umberto. *From Internet to Gutenberg*. In: <http://www.umbertoeco.com/en/from-internet-to-gutenberg-1996.html> (aplūkots 07.06.2012)

*grupa, kas ražo šādas grāmatas. Es sevi neuzskatu par intelektuālu snobu un atzīstu šo literatūru par valsts literatūras daļu*⁷⁴.

Lai radītu kvalitatīvu izklaides literatūru, vieglā žanra rakstniekam ir jābūt ne tikai prasmīgam stāstniekam, bet arī jāveic pētījumi tajā jomā, par kuru rakstīts darbā. Lai rakstītu detektīvliteratūru, ir jābūt zināšanām par ieročiem, par noziedznieka psiholoģiju un citiem ar noziegumu saistītiem jautājumiem. Piemēram, slavenais detektīvrakstnieks Džons Grišams ir juridisko zinātņu doktors, advokāts, bijis Demokrātu partijas politiķis. Detektīvromānu autore Dace Judina intervijā *NRA* atklāj, cik daudz informācijas un zināšanu ir bijis jāsakrāj, lai uzrakstītu detektīvromānu. Dace Judina konsultējusies ar ieroču un auto ekspertiem, jo nedrīkst rakstīt tā, kā nevar notikt īstenībā. Iespējams, literārās meistarības trūkums ir iemesls tam, ka latviešu rakstniecībā šis žanrs nīkuļo; Guntis Berelis par vienīgo profesionālo detektīvrakstnieku atzīst Andri Kolbergu, piebilstot, ka profesionālu detektīvrakstnieku trūkums neliecina neko labu par žanra potenci un nākotni, kā arī par visas literatūras dzīvotspēju kopumā⁷⁵.

Kritizējot vieglo literatūru, parasti ārpus uzmanības paliek tās nopelni lasītprasmes veidošanā un uzturēšanā. Grāmatizdevēja Vija Kilbloka atzīmē, ka *grāmatas par Hariju Poteru .. bērniem iemācījušas gan lasītprasmi, gan atklājušas interesi un vajadzību lasīt, jo īpaši vienai no lasītprasmes riska grupām – zēniem* (*NRA*, 07.09.2011, *Notiks 2. Latvijas Nacionālais lasīšanas konkurss bērniem*). Lasīšana jāatbalsta arī starp pieaugušajiem, tāpēc atzinīgus vārdus Arno Jundze teic, piemēram, par Otto Ozola *Latvieši ir visur*. Šis dēķu romāns ir *simtprocentīga vieglā žanra literatūra. Tomēr tas jau arī ir vislabākais, jo šo grāmatu var mierīgi paņemt līdzi lidmašīnā vai uz pludmali atvaļinājuma laikā. Ļoti ceru, ka latviešu jaunie rakstnieki aizvien vairāk rakstīs tieši tā, jo kāda gan jēga no nopietnās literatūras imitācijas, kuras apnicīgās pretenzijas uz augsto mākslu parasti izčākst neko nepierādījušas*

⁷⁴Zangeneh, Lila Azam. *Umberto Eco, The Art of Fiction*. In:

<http://www.theparisreview.org/interviews/5856/the-art-of-fiction-no-197-pauleacute-baacutertoacuten> (aplūkots 06.08.2012)

The strength of American literature, you see, is not only to have had Faulkner or Hemingway or Bellow, but to have also a good army of middling writers who produce respectable commercial literature. This literature requires good craftsmanship, especially in the fertile field of the detective novel, which for me is a barometer of literary production in any country. The army of average writers also means that America can produce enough material to satisfy the needs of the American reader. That's why they translate so little. In Italy that kind of literature was absent for a long time, but now at last there is a group of young writers producing these books. I am not an intellectual snob, I don't think, and I do recognize that this brand of literature is part of the literary culture of a country.

⁷⁵Berelis, Guntis. *Latviešu detektīvs, kura nav*. No:

<http://berelis.wordpress.com/2011/02/02/latvieu-detektivs-kura-nav/> (aplūkots 06.08.2012)

(NRA, 09.02.2011, *Grāmatu grozs. Divas debijas. Trilleris un nāvītes*). Lasāmība, izklaide, ko piedāvā labi uzrakstīta grāmata, ir vērtība, kuru jāprot novērtēt un izmantot.

Arī recenzijas var būt vieglāk vai sarežģītāk lasāmas. Piemēram, Arno Jundzes recenzijas par izklaides literatūru sarakstītas viegli, neatstājot sarežģītības un garlaicības iespaidu, kurš pavada nopietno un augsto kultūru. Salīdzinājumam – literatūrzinātnieces Andas Kubuliņas recenzija par Mariana Rižija monogrāfiju *Uldis Bērziņš. Dzīve un laiktelpas poētika*. Autore lieto sarežģītu izteiksmi un terminoloģiju: *mikrotēlu ekscerptu korpusa milzums; izteiksmes līdzekļi konstelē valodas estētisko faktūru; laika pulkie veidi* (Diena, 07.11.2011, *Demiurģi un interpreti. Klajā nākusi Mariana Rižija monogrāfija par Uldi Bērziņu*). Tas arī saprotams, jo recenzija rakstīta par zinātniskas ievirzes grāmatu, kas tapusi uz Rižija disertācijas bāzes. Šāda recenzijas stila saskaņotība ar recenzējamo tekstu apliecina to, ka kritika nav ārpus literatūras, literārie un kritikas teksti ir saistīti, tie izmanto vienus un tos pašus izteiksmes līdzekļus⁷⁶.

Lasītājam vajadzīga iesaistītība, piedalīšanās, ko pilnā mērā var sniegt profesionāli uzrakstītā mehāniskā proza. Ja literatūra norobežojas no saviem lasītājiem ar pārspīlētu nopietnību un sarežģītību, tad tā iekapsulējas un zaudē savu komunikatīvo raksturu. Runājot par kultūru kā šovbiznesu, daži zinātnieki atzīmē tendenci uz kultūras tuvināšanos tās patērētājam un piedalīšanās nepieciešamības pieaugumu (Eco 1998b, 151-156). Kultūras recepcija balstās uz adresāta iesaistītību, ko labi var saskatīt laikrakstu interneta komentāros, kur parādās ne tikai interese par grāmatām, bet arī nepieciešamība dalīties iespaidos un izteikt viedokli, strīdēties. To pašu rāda dažādu lasītāju (ne tikai literatūrzinātnieku) blogi. Vēlme pēc kontakta komentāros dažreiz ir pārspīlēta, jo tiek provocēta citu lasītāju reakcija, un tas varētu nozīmēt, cik ļoti pietrūkst sarunas starp lasītājiem, rakstniekiem un kritiķiem, kuru normālos apstākļos nodrošina kultūras periodika. Tieši mehāniskā proza, jo tā ir viegli lasāma, lielai daļai lasītāju ir nepieciešama, jo augstā literatūra ar savu elitārismu un sarežģītību daudziem varētu šķist pārāk distancējoša.

Dalījums augstajā un zemajā literatūrā ir kā stereotips, tā rašanās ir semiotiski izskaidrojama ar to, ka šīs divas literatūras nevar pastāvēt viena bez otras, jo, lai definētu vienu, ir vajadzīga otra, kas kalpo kā fons un pretstats. Kritikai mūsdienā

⁷⁶ Berelis, Guntis. *Par kritiku, tās galu, prātā paturēt augšāmcelšanās iespēju*. No: <http://berelis.wordpress.com/2008/11/01/par-kritiku-tas-galu-prata-paturot-augamcelanas-iespejas/> (aplūkots 06.08.2012)

literatūrā svarīgāka par žanru atšķirībām ir literārā teksta kvalitāte, lielākajai daļai kritikas ir pretenzijas pret rakstītāju neprofesionalitāti. Silvija Radzobe, rakstot par Valda Rūmnieka un Andreja Miglas romānu *Čaks*, kas nepretendē uz vieglo literatūru, norāda uz trūkumiem, kas varētu būt raksturīgi literatūrai kopumā – romāns ir kā savdabīgs komikss ar vienkāršotu vēstījumu un primitīvu izpratni par daiļrades procesu, plānu faktoloģisko slāni, gaumes trūkumu, ar aktuālu problēmu sadzīviska līmeņa skaidrojumiem (*NRA*, 31.01.2011, *Romāns – komikss par Sašīņu*). Minētie trūkumi, kas iespējams radušies dēļ vēlēšanās uzrunāt pēc iespējas plašāku auditoriju, pat varētu pārvērst romānu komiksā – ļoti vienkāršā lasāmvielā. Profesionāli uzrakstītu romānu var pārvērst par komiksu, tas arī notiek, lai uzrunātu to lasītāju daļu, kas labprātāk skata zīmējumus un tikai mazliet lasa tekstu, ar domu, ka šāds vienkāršots ikoniskais lasījums varētu mudināt lasīt arī grāmatas bez zīmējumiem.

Literatūras dalījums augstajā un zemajā daļēji nosaka kritikas atrautību no lasītāja. Rodas jautājums, kāpēc tik maz kritiķu raksta par vieglo literatūru. Vai kritika nejūtas lieka šobrīd, kad *vērtētājs un īstais kritiķis ir lasītājs* (*LA*, 02.12.2011, *150 romānu divpadsmit gados*)? Kritiķi sevi saista vairāk ar intelektuālo literatūru, kurai brīvā tirgus apstākļos neklājas viegli. Komentāros lasītāji izsaka viedokļus par to, kāpēc intelektuālā literatūra nevar sevi pārdot un kāpēc tā jāatbalsta no nodokļu maksātāju naudas. Šobrīd augstā literatūra pārdzīvo grūtus laikus, tā ir relatīvi atrauta ne tikai no vieglās literatūras, no kuras tā labprāt pašizolējas, bet arī no lasošās sabiedrības kopumā, kas Latvijā skaitliski ir diezgan maza. Literatūras komercializācija nosaka to, ka literatūras vērtētāja loma pāriet no kritiķa uz lasītāju. Lasītājs neizsaka kritiku no augstas autoritātes pozīcijas kā zinātnieks, bet atbalsta sev iepatikušos žanru vai autoru, to pērkot, tātad izsakot savu vērtējumu finansiāli. Šāda parādība raksturīga kapitālistiskajai iekārtai, kur attiecības regulē brīvais tirgus.

Latviešu kritikas īpatnība ir tāda, ka recenziju autori raksta viens par otru, visi ir personīgi vairāk vai mazāk pazīstami, kopā piedalās konferencēs un rakstnieku pasākumos, tādējādi veidojot noslēgtu literatūras pazinēju loku. Tas varētu būt šķērslis normālai komunikācijai: autors – kritiķis – lasītājs. Rodas iespaids, ka autori raksta, valsts subsidē, lasītāji nepērk un nelasa, lasa *Lata romānus*, kritiķi var sākt justies lieks, jo lasītāju vērtējums izsaka visu; vērtējums tiek vienkāršots līdz izvēlei – grāmatu vai nu pērk, vai nepērk.

Ar dalījumu augstajā un zemajā asociējas arī literatūras žanru demarkācija. Populārā literatūra jeb žanru literatūra (*genre fiction*) ir skaidri piederīga noteiktam

žanram, īpaši romāns, piemēram, fantastika, fantāzija, šausmu literatūra, detektīvi, vesterni. Žanru literatūra sagādā savam lasītājam to, ko viņš sagaida, jo iepriekš jau ir līdzīgus darbus lasījis, šāda literatūra atražo noteiktus literārus paraugus. Pilnīgi atšķirīga ir cita literatūra (*literary fiction*), kurai piemīt spēja radīt vienreizēju lasīšanas pieredzi un kura tādējādi pārkāpj žanra vispārējās robežas. Žanru literatūra, kuru nosacīti varētu dēvēt par zemo, un augstā literatūra tiek pretstatīta gan zinātnes rakstos, gan periodikā. Igaņu rakstnieks Svens Sildniks intervijā *KultūrasDienai* atzīst: *Kritiķu tieksme klasificēt literatūru bieži aiziet ļoti tālu no literatūras būtības. Emocijas radīšana ir pats galvenais (Diena, 17.04.2009, Karstie igauņi)*. Jebkura literatūras klasifikācija ir mākslīgi radīts konstrukts teorētiskiem mērķiem. Vispāratzīts ir uzskats, ka žanra apzīmējums pasaka, vai tā ir nopietnā vai izklaides literatūra. Piemēram, kaut arī fantastika un fantāzija ir izklaides žanri, to robežās var atrast gan izcilus, gan ļoti paredzamus, kanonam atbilstošus tekstus. Latviešu literatūrā vēl nav gadiem koptas fantastikas un fantāzijas žanra literatūras ar saviem autoriem un noteiktu vietu literatūras kopainā. Recenzijas par fantastikas un fantāzijas darbiem raksta, ka sākumi jaunam žanram jau ir. Literatūrzinātniece Bārbala Simsone raksta, ka latviešu prozaiķus tīra fantāzijas pasaule nesaista, vairāk ir zinātniskās fantastikas darbu, pirmsākumi rodami Anatola Imermaņa, Egila Ermansona un citu autoru sacerējumos. Ar 2011. gadu iezīmējas stingrākas aprises šī žanra sākumam latviešu literatūrā, jo iznāk Didža Sedlenieka stāstu krājums *Bohēmijas zagļi* – pirmais zinātniskās fantastikas stāstu krājums latviešu oriģinālliteratūrā. Kaut arī recenzijas autore Bārbala Simsone raksturo fantastiku kā vieglu patīkamu lasāmvielu, tomēr šī žanra ietvaros (arī krājumā *Bohēmijas zagļi*) ir *filigrāni noslēpēti filozofiski teksti, kurus citu vidū atšifrēs vien žanra gardēdis (Diena, 03.06.2011, Kaimiņmājas citplanētiets)*. Recenzijā atrodam žanra popularitātes noslēpumu – *fantastikas stāsts saskaņā ar noteiktu shēmu izvērza zinātnisku, sociālu vai tehnoloģisku pieņēmumu, apspēlē (ekstrapolē) to, ievietojot nosacītā „reālās dzīves” situācijā, un pārsteidz lasītāju ar loģisku, visbiežāk negaidītu iznākumu*. Simsone raksta arī par jaunā fantastikas autora Toma Kreicberga stāstu krājumu *Dubultnieki un citi stāsti*, kas ar savu parādīšanos aizsāk jaunu žanru latviešu literatūrā, pusgadu atpaliekot no Didža Sedlenieka grāmatas. Angļu valodā rakstošā Toma Kreicberga darbs tiek augstu vērtēts, jo tas vēsta par būtisko cilvēku attiecībās ar sevi, ar citiem, ar savu laikmetu (*Diena, 10.02.2012, Dubultā stāstvedība: Toma Kreicberga grāmatas Dubultnieki un citi stāsti recenzija*). Žanrs ir jauns un neierasts latviešu literatūrā, tāpēc interneta komentāros

lasītāji diskutē par to, kas ir fantastika un fantāzija. Piemēram, Liāna Langa apstrīd jēdziena zinātniskā fantastika lietojumu attiecībā uz Toma Kreicberga stāstu krājumu, iesakot lietot terminu fantāzija. Iedziļinoties jāatzīst, ka tā ir fantastika, jo ir par nākotnes tehnoloģijām, zinātnes sasniegumiem. Par terminoloģijas neskaidrību liecina arī tas, ka *Latvijas Avīzē* Linda Kusiņa lieto terminu *fantāzijas stāsti* raksta sākumā, bet noslēgumā – *fantastika*, kas varētu būt arī pārrakstīšanās (*LA*, 16.07.2011, *Kad lirīkis kļūst par fiziķi*).

Toms Kreicbergs ar savu debiju literatūrā drosmīgi iesācis pasaules rakstnieka ceļu, raksta angļu valodā lasošajai auditorijai. Kreicbergs apzinās, kādā žanrā raksta, tomēr viņš uzskata, ka literatūras dalīšana žanru kategorijās ir mākslīga. *Kategorijas viegli izmantot nepiemērotās situācijās, ko bieži novērojam kritiķu un akadēmiķu aprindās. Gandrīz nekad nevar spriest par grāmatas kvalitāti pēc tās kategorijas.. Grāmata ir nedalāms objekts – grāmatas visvienkāršākais modelis ir pati grāmata* (*Diena*, 03.05.2012, *Rakstīt ar fantāzijas elementiem nozīmē sevi neierobežot. Intervija ar Tomu Kreicbergu*). Par literatūras dalījumu intelektuālajā un vieglajā, kā arī par fantāzijas un fantastikas žanru Kreicbergs izsakās kritiski: *Runa ir par intelektuālo slinkumu. Žanra kategorija tiek izmantota kā krukis, lai nebūtu jādomā un jāvērtē katra grāmata kā atsevišķs mākslas darbs*. Pasaules literatūrā ir daudz fantastikas un fantāzijas darbu, un šis žanrs ir ļoti demokrātisks, jo pieņem visa veida rakstniekus un lasītājus, kuriem tas ir pievilcīgs ar to, ka mēģina padarīt redzamu patiesību.

Bieži lasītājam literatūras klasifikācija var šķist nevajadzīga. Piemēram, Arno Jundze par Patrika Zīskinda darbu *Balodis* raksta šādi: *terminoloģijai patiesībā nav absolūti nekādas nozīmes, kaut kā taču šis darbs ir jānosauc. Un jāpārdod* (*NRA*, 18.01. 2010, *Par baložiem un smalkām kaitēm*). Tomēr žanrs kā institūcija ir svarīgs un nepieciešams literāra darba izvērtēšanā. Eva Mārtuža, runājot par literāra konkursa rezultātiem, izsakās šādi – *tieši šī gada (2011) „Lata romāna” konkurss nodrošināja ļoti labu dažādu žanru pārstāvniecību* (*LA*, 02.12.2011, *150 romānu divpadsmit gados*). Pieņemot darbus konkursam, tiek paziņots, ka iesniedzamajiem darbiem jāatbilst žanra prasībām. Darbu autori tādēļ jau pašā sākumā zina, kādus žanra ierobežojumus būs jāņem vērā, kas apliecina, ka tiek iecerēta un mērķtiecīgi realizēta noteikta teksta tipa radīšana. Lielo laikrakstu literatūrkritiskie raksti atklāj, ka jābūt noteiktam sistemātiskumam, jo neskaidrība par žanriem mulsina un neļauj orientēties lielajā literāro darbu daudzumā, piemēram, grāmatu veikalā vai bibliotēkā. Literatūras sadalījums augstajā un zemajā sevi attaisno, jo vieglā literatūra veido *literatūras*

amatniecības slāni, uz kura dīžāties dažādiem Umberto Eko tipa intelektuāļiem (NRA, 21.07.2010, Labais advokāts un meļu banda). Augstā un zemā literatūra spēj sevi apzināties un definēt savu identitāti viena uz otras fona. Viktors Freibergs atzīmē, ka izcila mūsdienu literatūra vairs nav pieticīgi iespiesta starp ziepju operu pārstāstiem un benzīna uzpildes staciju tirgotavu cienīgiem lubu romāniem (Diena, 02.06.1999, Ironiskais provokators Ians Makjuans).

Viktors Freibergs uzsver literāra teksta uztveri, kas līdztekus rakstīšanas stilam varētu būt kritērijs literatūras dalīšanai pēc žanra vai kanona piederības: *mēs parasti izmantojam vienu un to pašu lasīšanas modeli, lasot gan kanoniskus tekstus, gan mūsdienu tekstus, taču lasīt Hārdiju un Makjuanu ir divas dažādas lietas. Tāpat kā mainās rakstīšanas stils, mainās arī lasīšanas mehānisms, kaut viena lieta saglabājas nemainīgi – mēs lasām, lai piekļūtu tuvāk pasaules un sevis izpratnei, kas nav iespējama ikdienā, jo daudzas dzīvei svarīgās eksistenciālās izjūtas mums pieejamas tikai caur mākslu.. (Diena, 02.06.1999, Ironiskais provokators Ians Makjuans).*

Literāra darba recepcija saistīta ar lasīšanas režīmu. Rolāns Barts runā par diviem lasīšanas režīmiem, kas atbilst baudas tekstiem un ekstāzes tekstiem. Nosacīti mehāniskā proza jeb populārā literatūra attiecas uz baudas tekstiem, bet dzeja un mūsdienu intelektuālā literatūra kopumā Barta terminoloģijā varētu tikt dēvēta par ekstāzes tekstiem, *vienā mēs uzreiz pievēršamies stāsta pavērsieniem, aplūkojam teksta apjomu, nepievēršot uzmanību valodas spēlēm .. otrā režīmā mēs neko neizlaižam, mēs visu izsveram, cieši turamies pie teksta, ja tā var teikt, lasām ar uzcītību un aizrautību .. (Barts 2012, 16). Barts iesaka mūsdienu lasītājiem smalki izbaudāmu tekstu lasīšanas stratēģiju: *lai lasītu mūsdienu autoru darbus, tos nevajag ātri notiesāt, aprīt, bet gan noskrubināt, rūpīgi sagremot, uzmeklējot senlaiku pavaļu, lai lasītu – ir jābūt aristokrātiskiem lasītājiem (Barts 2012, 17).**

Aplūkojamajā laika periodā laikrakstu literatūrkritiskajos tekstos var vērot tendenci intelektuālajai un vieglajai literatūrai vienai no otras attālināties un norobežoties. Šo varētu raksturot kā centrālās tendenci, kuras rezultātā no savstarpējas komunikācijas trūkuma cieš gan intelektuālā, gan vieglā literatūra, arī lasītāji turpina noslāņoties, vieni augstprātīgi nostājas pret vieglo literatūru un pret patērētājkultūru kopumā, bet otri turpina apgalvot, ka mūsdienu rakstnieki rada pārlietu sarežģītus, slikti lasāmus darbus. Eko šādu parādību semiotiski skaidro ne tikai kā savas identitātes definēšanu uz pretinieka fona, bet arī savas vērtību sistēmas samērošanu ar pretinieku jeb iedomāto citu ar nolūku šādas samērošanas rezultātā

demonstrēt savu pārākumu un vērtību pār minēto iedomāto citu. Gadījumos, kad faktiski šāds pretinieks nepastāv, tas ir jārada, jāizdomā (Eco 2012, 1-21). Krīzes apstākļos, kad grūti klājas gan intelektuālajai, gan vieglajai literatūrai, tās viena uz otru sāk lūkoties ar neuzticību. Literatūrā šāds pretinieka tēls nevarētu nevienam nodarīt fizisku ļaunumu, tomēr, spriežot pēc interneta komentāru neiecietīgā toņa, pat elementāru uzvedības normu trūkuma, šāda konfrontācija tikai padziļina plaisu starp augsto un zemo literatūru, autoriem un lasītājiem. Intelektuālajai un vieglajai literatūrai kopīgo iezīmju ir vairāk nekā atšķirību, tās abas tiecas kaut ko jaunu pateikt savam lasītājam par dzīvi un pašu lasītāju, savukārt dažādu literatūras veidu un žanru cienītājus vieno to kopīgā cilvēciskā identitāte.

Centrbēdzes virzībai pretdarbojas centrieces spēks, jo laikrakstu literatūrkritiskie raksti vienlaikus arī reģistrē tendenci augstajai un zemajai literatūrai saplūst. Ja periodiku lasa lēnāk un rūpīgāk, parādās sarežģītāka un precīzāka intelektuālās un vieglās literatūras izpratne, kas sarunu nevirza uz kāda literatūras veida vai žanra noliegšanu. Šādai izpratnei traucē tas, ka avīzes jau sākotnēji iecerētas kā ātri lasāms, dažreiz tikai apskatāms teksts, kā dēļ lasīšana var notikt pavirši un rasties kļūdainas interpretācijas, jo tiek izvēlētas raksta tipam neatbilstošas lasīšanas stratēģijas. Lai veidotos precīzas un adekvātas literatūrkritisko avīztekstu lasīšanas stratēģijas, svarīgi apzināties, ka ne visa avīze no pirmās līdz pēdējai lappusei lasāma vienādi, bet pastāv dažādi teksti, no kuriem daži prasa no lasītāja lielāku iedziļināšanos.

Lai arī binārās opozīcijas princips ir kļuvis par ērtu un pierastu instrumentu teorētiskajā un preses diskursā, tāpat arī lasītāju interneta komentāros, īstā literatūras aina ir daudz sarežģītāka. Augstajai literatūrai dažreiz piemīt zemās literatūras īpašības, ir sarakstīti darbi, kuros veiksmīgi apvienojas augstā un zemā literatūra. Daži autori ir sarakstījuši darbus gan vienā, gan otrā žanrā. Bestsellerus parasti uzskata par komercliteratūru, bet ir arī augstā žanra grāmatas, kas bijušas labi pārdotas. Lasītāji var brīvi izvēlēties vienu vai otru literatūru un pārvietoties no augstās literatūras auditorijas pie vieglās literatūras cienītājiem un atpakaļ. Tas nozīmē, ka literatūra piedāvā daudz vairāk izvēles iespēju lasītāja literāro un sabiedrisko vajadzību apmierināšanai nekā tikai viena otru izslēdzošās augstā un zemā literatūra vai ka, izvēloties vienu, būtu jānoliedz otra literatūra. Katrai grāmatai vienlaicīgi piemīt vairākas vērtības, kuras saskaņā ar filosofa Žana Bodrijāra ideju var apzīmēt lietošanas, maiņas, simbolisko un semiotisko vērtību (Baudrillard 1998a, 57-97).

Literatūrai piemīt lietošanas vērtība, jo lasītājs lieto tekstu savām vajadzībām – lai uzzinātu kaut ko jaunu par sevi un pasauli, gūtu jaunas atziņas un prieku. Grāmatas maiņas vērtība saistīta ar tās cenu naudas izteiksmē. Literatūrai var būt noteikta simboliskā vērtība, ja grāmatu saista ar kaut ko ārpus pašas grāmatas, piemēram, no vecākiem mantots sējums iegūst īpašu vērtību tās īpašnieka acīs; vai arī, lasītājs vēlas iegādāties un turēt mājās savas nacionālās literatūras izcilākā dzejnieka kopotus rakstus, kaut arī viņš ir izlasījis visu šī autora dzeju atsevišķos izdevumos. Semiotiskā vērtība izsaka to, ka grāmata kalpo kā zīme, lai pavēstītu citiem kaut ko, kas nav saistīts ar pašu literatūru. Piemēram, lasītājs pērk un lasa augsto literatūru, lai parādītu citiem savu statusu sabiedrībā – izglītību, piederību augstākai sabiedrības šķīrai, materiālo stāvokli. Tādējādi literatūrai vienlaicīgi piemīt dažādas vērtības, kas atbilst literatūras patērētāja vajadzībām. Vajadzības ir sabiedrības radītas, un katras vajadzības apmierināšana ir ar sociālu nozīmi, t.i., literatūra, ko kāds izvēlas, vienmēr kaut ko pasaka par šo personu un sabiedrību, kurai tā pieder. Tādējādi žanrs ir sociāla konstrukcija, kas radīta, lai realizētu dažādu sociālo grupu rakstīšanas un lasīšanas mērķus. Atkarībā no lasītāja vietas sabiedrības hierarhijā, literārās gaumes, izglītības, ideoloģiskās pārliecības, nacionālās piederības un citiem faktoriem veidosies viedokļi par žanru un labu literatūru.

4.2.Literatūras komercializēšanās kā mediju kultūru raksturojošas īpašības atspoguļojums laikrakstu literatūrkritiskajā diskursā

Avīzes tāpat kā visu mediju primārā funkcija ir ekonomiskā, laikrakstam ir jārada un jāizplata produkts, kuru var pirkt un pārdot. Literatūrkritiskie teksti laikrakstos līdzās citām ziņām darbojas, lai uzturētu laikraksta biznesu un tā veidotā izdevēja darbību (laikrakstam *Diena* ir izdevniecība *Dienas Grāmata*, *Latvijas Avīzei* – *Lauku Avīze*). Mediju klienti ir reklāmdevēji, kuriem vissvarīgākais produkts ir auditorija. Tāpēc var teikt, ka medijs pārdod auditoriju reklāmdevējam, no reklāmas brīvajā laukumā ievietojot publicistiskus tekstus. Preci veido auditorijas skaitliskais apjoms un kvalitāte. Lai piesaistītu auditoriju, mediji ir orientēti uz sensāciju, neparasto, konfliktu, jo tas piesaista ziņojumu patērētājus, kuri savukārt ir ļoti nepieciešami reklāmdevējiem. Sprotams, ka harmonija un mierīgs notikumu atspoguļojums medijos ir garlaicīgs un auditoriju nepiesaista, bet mūsu ikdienai, gluži otrādi, ir raksturīga pakāpeniska un mierīga notikumu gaita, tā ir arī vēlama. Lai laikraksts nodrošinātu savu dzīvotspēju tirgus apstākļos, tiek izvirzītas mediju

vērtības, kurām tiek pakļauts izdevuma saturs. Šī iemesla dēļ notiek laikraksta literārā diskursa dzeltēšana, jo, lai radītu, piemēram, sensācijas efektu (kas ir viena no mediju vērtībām), priekšroka tiek dota ziņām par nebūtiskiem notikumiem, par kuriozām kļūdām grāmatās utt. Lai būtu komerciāli izdevīgi, naratīviem jāatbilst standarta žanriem, kuriem ir praktiska nozīme – radīt tirgu un auditoriju. Šāda mediju orientācija izskaidro, kāpēc dzīve, notikumi tiek rādīti melnbalti, izmantojot pretstatus, tos īpaši saasinot un pasniedzot lasītājam kā konfliktu. Lasītājus vairāk intriģē jautājumi, kas uzdoti, izmantojot kategoriskus apgalvojumus, nostāju „par” vai „pret” – vai grāmata ir prece vai nav, vai mūsu rakstniecība mums piedāvā labu vai sliktu literatūru, vai valstij ir vai nav jāatbalsta rakstniecība un tamlīdzīgi. Tāpēc lasītājam paveras dubults pasaules skatījums: viens, kurā visu nosaka mediju vērtības, un otrs, kurā dzīvojam paši pēc savas vērtību sistēmas. Lasītāja paša ziņā ir salīdzināt abas pasaules un kritiski izvērtēt atšķirības.

Literatūrkritiķis marksists Terijs Īgltons kultūru kapitālismā raksturo kā ražošanu, kur *produkts pilnībā kļūst par produktu tikai tad, kad tas tiek patērēts* (Īgltons 2008, 91). Avīze veido savu auditoriju ar savu diskursu, teksts nevar uzrunāt kādu jau iepriekš izveidojušos zināmu auditoriju, jo tāda reāli neeksistē. Ziņojumi konstruē virtuālas adresātu grupas, kas tiek pārdotas reklāmdevējiem. Un tikai vēlāk var redzēt, vai virtuālās auditorijas tiešām realizējas kā īstas patērētāju grupas, kuras pērk produktu. Lai tā notiktu, lasītājam jājūt, ka medijs viņu uzrunā valodā, kuru lasītājs atzīst arī par savu; lasītājam ir nepieciešams apzināties savu piederību teksta radītājam pasaulei.

Brīvā tirgus situācijā tiek pieņemts, ka laikraksta kultūras sadaļas lasītājs vienmēr interesējas, kas jauns noticis grāmatu pasaulē, kā tiek vērtētas grāmatas, vai tās varētu interesēt potenciālo lasītāju, kāds ir rakstnieku un citu intelektuāļu viedoklis par kultūras notikumiem, arī par to, kas ir neparasts un izklaidējošs. Attiecīgi tiek veidoti avīžu teksta tipi: ziņas, recenzijas, problēmraksti, blogi. Visi minētie tekstu tipi ir dažādā mērā gan informatīvi, gan izklaidējoši. Tā kā avīzes nolūks ir iegūt un paturēt lasītāja uzmanību, tad saprotams, ka laikrakstam ir jābūt izklaidējošam. To atspoguļo recenziju stila pielāgošanās izvērtējamā teksta stilam. Ziņu mediji dažreiz ir pārspīlēti izklaidējoši, tāpēc Rietumu kritiskajos tekstos radies termins *infotainment* – mediju produkti, īpaši televīzija, kas ietver informāciju un izklaidi (Abercrombie, Longhurst 2007, 185). Ar izklaides apsolījumu laikraksti tiecas ieinteresēt lasītājus,

lai tie pirktu gan avīzes, gan daiļliteratūru. Arī Latvijas medijos „infoteinmenta” kļūst arvien vairāk (Dimants 2007, 113-114).

Par literatūras komercializēšanos var runāt divos aspektos: pirmkārt, to nosaka sociāli politiskā iekārta, kādā dzīvojam, un, otrkārt, no valsts iestāžu puses literatūrai tiek izteikti tieši pamudinājumi komercializēties.

Literatūra var būt artefakts, sociālās apziņas produkts, pasaules redzējums; taču tā ir arī industrija. Grāmatas nav tikai jēgas struktūras, bet arī izdevēju ražotas un par samaksu tirgū pārdotas preces. Dramaturģija nav tikai literāru tekstu kopums; tas ir arī kapitālisma bizness, kurā tiek nodarbināti dažādi cilvēki (dramaturģi, režisori, aktieri, skatuves strādnieki), tie ražo precis, ko publika patērē, maksādama par to naudu. Kritiķi nav tikai tekstu analizētāji; viņi (parasti) ir arī augstskolu docētāji, kurus valsts algo, lai tie studentus ideoloģiski sagatavotu darboties kapitālistiskajā sabiedrībā. Rakstnieki nav tikai pārindividuālu mentālu struktūru radītāji, bet arī strādnieki, kurus izdevniecības algo, lai tie ražotu preces, ko varētu pārdot (Īgltons 2008, 79).

Šāds literatūras nozīmes skaidrojums brīvā tirgus pasaulē varētu atspēkot Latvijas kultūras portālu komentāros bieži izteikto uzskatu, ka rakstnieki neko neražo un tāpēc no viņiem nav nekāda labuma. Īstenībā literatūra un rakstnieki ar komerciāliem tekstiem (vieglo literatūru) ļoti labi iekļaujas komercializētajā pasaulē. Mediju komentāros parādās viedoklis, ka rakstnieki bieži tiek uztverti kā atrauti no citiem sociāli un ekonomiski aktīvajiem sabiedrības locekļiem, kaut arī patiesībā rakstnieki ir piederīgi sistēmai, noderīgi sabiedrībai, kura bez tiem nemaz nevar iztikt.

Mēs varam skatīties uz literatūru kā tekstu, bet varam to uzlūkot arī kā sociālu aktivitāti, sociālas un ekonomiskas ražošanas formu, kas eksistē blakus citām līdzīgām formām un ir ar tām saistīta (Īgltons 2008, 79).

Literatūrkritiskajā un kultūras diskursā būtu jāņem vērā šāda doma:

Māksla izriet no darba dalīšanas principa, kurš zināmā sabiedrības attīstības stadijā nošķir materiālo darbu no intelektuālā, radīdams mākslinieku un intelektuāļu slāni, kas ir relatīvi šķirti no ražošanas materiālajiem līdzekļiem (Īgltons 2008, 94).

Literatūrkritiskajos avīžtekstos atrodam virkni norāžu uz literatūras komercializēšanos, kas ir nebeidzams diskusiju temats un arī problēma pati par sevi. Avīzes atspoguļo mediju kultūras komerciālo raksturu, tās mudina iesaistīties un patērēt kultūru – gan periodiku, gan literāros tekstus. Pieņemot, ka nosacīti daiļdarbus

var dalīt intelektuālajā un vieglajā literatūrā, tad acīmredzams ir fakts, ka vieglā literatūra ir komerciāli izdevīgāka. Pasaulē 2010. gada laikā pārdoto grāmatu statistika rāda, ka komerciāli veiksmīgākie autori ir *nevis klasiķi vai intelektuāļi, bet autori, kurus inteligentās aprindās mēdz dēvēt par „lubeņu rakstītājiem”* (NRA, 27.08.2010, *Kā nopelnīt miljonu ar rakstniecību?*). 2009. gadā Latvijā visvairāk pārdoto grāmatu sarakstā pirmās piecas vietas pieder tulkotajai vieglajai literatūrai, kurai seko praktiskā literatūra par jogu, meditāciju, pašārstēšanos un cita veida pašpalīdzību, un tikai četras latviešu oriģinālliteratūras grāmatas ieņem pēdējās vietas 50 labāk pārdoto grāmatu sarakstā (NRA, 08.01.2010, *Mīl – nemīl, pērk – nepērk*).

Lai grāmatu izdotu, autoram ir jāspēj pierādīt, ka ar grāmatu iespējams nopelnīt. Toms Kreicbergs intervijā *Latvijas Avīzei* atzīst: *Man ir diezgan reāls priekšstats, kas jāizdara – galvenokārt jāskatās rakstīt romānus gan ar literāru, gan komerciālu potenciālu –, un esmu pozīcijā, kurā to iespējams izdarīt* (LA, 16.07.2011, *Kad lirīķis kļūst par fiziķi*). Izdevējs vēl labāk nekā autors saprot, ka grāmata ir prece; Monika Zīle saka: *jebkas, ko izdevniecība izvēlas izdot, ir finansiāls projekts, kurā uzreiz jāērķina, lai tas nenes zaudējumus* (LA, 02.12.2011, *150 romānu divpadsmit gados*).

Kapitālistiskā sabiedrībā tā [māksla] ir pārvērsta par precī un savijusies ar ideoloģiju, tomēr tā daļēji spēj iziet ārpus šiem ierobežojumiem. Tā joprojām spēj mums zināmā mērā pavēstīt par patiesību – iespējams, ne gluži zinātnisku vai teorētisku patiesību, bet gan patiesību par to, kādā veidā cilvēki pieredz savus dzīves apstākļus un kā viņi pret tiem protestē (Īgltons 2008, 94).

Atskārsme, ka grāmatai nepieciešams mārketingas, mūsu sabiedrībā ienākusi pakāpeniski. Arno Jundze raksta, ka grāmatu reklāma mūsu valstī ir ļoti nesena parādība. Ne tikai lasītāji, kas domā par grāmatu nevis kā par precī, bet kā par interesantu laika kavēkli vai izglītojošu un attīstošu izgudrojumu, bet arī izdevēji un autori ilgu laiku nav pievērsuši uzmanību grāmatniecības materiālajai pusei. Tas varētu liecināt par noteiktu ideālismu, ko sabiedrībā ieaudzinājusi iepriekšējā iekārta, – ka domāt par ekonomisko izdevīgumu un peļņu ir nosodāmi. 2010. gadā grāmatu reklāmā apgādi investējuši pietiekami daudz naudas. Arno Jundze raksta: *Acīmredzot krīze ekonomikā ir likusi saprast, ka grāmatu tirgus, neraugoties uz savām mākslinieciskajām īpatnībām, tas pats tirgus vien ir – ja apgāds savu produktu reklamē, pircējs to pērk vairāk, nekā nereklamētus vai slikti pasniegtus izdevumus* (NRA, 08.01.2010, *Mīl – nemīl, pērk – nepērk*). Filozofe Ieva Kolmane uzskata, ka arī labai grāmatai ir vajadzīgs mārketingas. *Ar labu tekstu vari vienā mirklī palikt viens*

tuksnesī. .. Ideālā gadījumā mārketingš labu tekstu papildina, izceļ saulītē. Bet pieredze liecina, ka labs mārketingš var „pacelt” arī vāju grāmatu. .. liela loma ir arī autora atpazīstamībai, autora vārdam kā zīmōlam (Diena, 27.01.2012, Valoda ir kā mēle. Saruna ar literatūrfilosofi, tulkotāju Ievu Kolmani).

Diena un Latvijas Avīze reklamē savos apgādos izdotās grāmatas. Aktīvi un pārliecinoši potenciālo lasītāju uzrunā daudzie *Lata romānu* popularitātes atgādinājumi, avīzraksti par rindām bibliotēkās pēc jaunākā *Lata romāna*, par šo romānu nobružātajiem vāciņiem un papildu eksemplāru iegādāšanu bibliotēkās nolietoto grāmatu vietā. Izplatīts mārketinga paņēmiens ir grāmatu dāvināšana; piemēram, izdevējs dāvina romānu, ja lasītājs abonē avīzi uz noteiktu laiku. *Latvijas Avīze* 2007. gadā dāvinājusi saviem pusgada abonentiem Egila Lukjanska stāstu krājumu. Andris Grūtups dāvinājis savu grāmatu pirmajiem 150 lasītājiem, kas atnākuši to iegādāties grāmatas atvēršanas pasākumā. Grāmata ar autora autogrāfu, arī autora klātbūtne un pats grāmatas atvēršanas pasākums ir orientēts, lai ieinteresētu un rosinātu iegādāties, – tātad lai par grāmatu tiktu samaksāts. Šādas metodes atgādina jauna pārtikas produkta degustēšanu lielveikalos, mašīnu testa braucienus un citus pasākumus, kur grāmata tāpat kā jebkurš ražojums sacenšas ar citiem, lai iegūtu patērētāja uzmanību un tiktu nopirkta.

Komerčiālu apsvērumu dēļ jaunie autori varētu vēlēties rakstīt angļiski, kā to jau sācis Toms Kreicbergs ar stāstu krājumu *Dubultnieki un citi stāsti*. Šo jaunā autora aktivitāti lasītāji uztvēruši un laikrakstu portālos komentējuši ļoti dažādi. Vieni domā, ka tas ir pareizi darīts, jo šis autors tādējādi piedāvā savu darbu daudz plašākam lasītāju lokam – visai angļiski lasošajai sabiedrībai – un iziet pasaules tirgū, ar to popularizējot Latviju un tās literatūru. Citi lasītāji kategoriski pretojas idejai par rakstīšanu angļiski, jo netiek lietota latviešu valoda un tā neattīstās. Autoram savukārt tiek pārmests patriotisma trūkums un pārmērīga pielāgošanās globalizētajam tirgum. Toms Kreicbergs pat savu uzvārdu angļiskojis, lai to būtu vieglāk izrunāt, atcerēties un atrast internetā. Apmēram puse interneta komentētāju rakstīšanu angļu valodā neatbalsta, jo šajā pieejā acīmredzot nesaskata nekādu ieguldījumu latviešu valodas, literatūras, kultūras un Latvijas labā. Šādu viedokli varētu apstrīdēt, jo, arī rakstīdams angļiski, Kreicbergs tik un tā ir latviešu izcelsmes autors, kultūras saikne ar Latviju netiek pārrauta. Iespējams, ka angļu valodā lasošie fantāzijas un fantastikas cienītāji sāk interesēties par citu latviešu autoru darbiem, kas ļoti lielajam angļu valodas lietotāju skaitam pieejami tulkojumos un atdzejojumos. Dažreiz literāra darba ietekme

uz lasītāju ir tik stipra, ka lasītājs varētu vēlēties papildināt savas svešvalodu zināšanas ar vēl vienu valodu – latviešu valodu – un lasīt mūsu rakstnieku darbus latviski. Faktu, ka latviešu rakstnieks raksta angļiski, varētu interpretēt plašāk, atmetot individuālismu, norobežošanos, izpratnes, tolerances un fantāzijas trūkumu, t.i., uztverot to tā, ka Kreicbergs ar savu darbu reklamē Latviju un latviešu kultūru. No šāda viedokļa katrs Kreicberga stāstu lasītājs, nopērkot, lasot, iesakot citiem šo literatūru, to arī reklamē. Semiotiski runājot, Kreicberga stāsti tādējādi pārvēršas par mediju, kur katrs tā lietotājs brīvprātīgi pieņēmis komunikācijas kanāla funkciju līdzīgi kā katrs, kurš lieto Nokia mobilo telefonu (vai arī jebkuru citu produktu), to arī reklamē. Citās valodās rakstošo autoru nav daudz, bet tādi varētu rasties vēl kā reakcija uz latviešu valodas komerciālo mazjaudīgumu, uzskata komentāru autori un atbalsta domu par mācīšanos rakstīt arī citās valodās.

Rakstnieka dzīve ir kā zīmols, piemērs tam – Salmans Rušdi, pret kuru izsludināts nāves sods par islamisko vērtību zaimošanu. Rušdi pieredze rāda ne tikai to, ka būt par rakstnieku reizēm ir dzīvībai bīstami, bet arī to, ka negatīva publicitāte vairo popularitāti un grāmatu izdevēji un tirgotāji no šādas rakstnieka popularitātes plāno peļņu, jo Rušdi gatavojas rakstīt grāmatu par savu slēpšanos, kuras dēļ jaunais darbs varētu būt populārs un labi pirīts. Arī citu ieslodzīto vai vajāto rakstnieku memuāri ir bijuši sensacionāli un komerciāli veiksmīgi (*Diena*, 01.03.2010, *Rušdi grasās rakstīt par slēpšanos*). 2012. gadā Rušdi memuāri ir jau uzrakstīti un publicēti, un, spriežot pēc kritikas, piemēram, britu laikrakstā *The Telegraph*, vēl netapušas grāmatas publicitāte ir apsoltījusi daudz vairāk, nekā autors ir spējis vai gribējis saviem lasītājiem sniegt⁷⁷. Autora vārda īpašo nozīmi skaidrojis Mišels Fuko (*Michel Foucault*) esejā *Kas tas ir – autors* (1969), norādīdams, ka autora vārdam ir īpaša loma attiecībā uz diskursu, tas garantē klasificējošo funkciju, ļauj sagrupēt zināmu skaitu tekstu, tos norobežot, dažus no tiem izslēgt, pretstatīt tos citiem (Foucault 1994, 798). No šāda viedokļa Rušdi vēl neuzrakstītā grāmata par viņa izsūtījumu ir marķēta kā daļa no viņa izcilās daiļrades, kurai jau iedibināts noteikts statuss lasītāju apziņā un literatūras kritikā. Tādējādi, pērkot šādu grāmatu, lasītājs ne tikai iegādājas tekstu lasīšanai, bet arī maksā par autora vārda zīmolu un atbalsta tā veidošanu un uzturēšanu. Šī zīmola veidošanā ir jāiegulda laiks un pūles, to pierāda pašu rakstnieku

⁷⁷ Wilson, An. *Joseph Anton by Salman Rushdie: review*. In: <http://www.telegraph.co.uk/culture/books/biographyandmemoirreviews/9558297/Joseph-Anton-by-Salman-Rushdie-review.html> (aplūkots 21.12.2012)

vērojumi, ka, lai grāmatu pirktu, ir vajadzīga autora vai izdevēja atpazīstamība. *..neviens neies pirkt uz labu laimi internetā atrastu romānu! Liela izdevēja grāmata nozīmē – to kāds nopietns cilvēks skatījies, tur ir gaidāma noteikta kvalitāte*, saka Toms Kreicbergs (LA, 16.07.2011, *Kad lirīkis kļūst par fizīki*).

Lai saglabātu lasošās publikas interesi, pasaulē tiek organizētas neparastas akcijas, piemēram, Edgara Alana Po dzimšanas dienas spoks, kurš katru gadu nācis uz kapsētu, atdevis rakstniekam godu, iedzēris mēriņu un pazudis, raksta NRA (NRA, 01.02. 2010, *Pazudis noslēpumainais Edgara Alana Po kapsētas svešinieks*). Latviešu literatūrā par mārketinga kampaņu varam uzskatīt Andra Kiviča konkursu par viņa grāmatas nosaukumu, tāpat to, ka izvēlētais nosaukums netiek publiskots līdz grāmatas iznākšanas brīdīm un, protams, balva – lielformāta fotogrāfijas no Kiviča fotosesijas – ir autora vārda mārketingas. Lasītāja ziņā ir spriest, kā var dot nosaukumu tekstam, kurš viņam vēl nav zināms, kāpēc šādai grāmatai vajadzīgs tik aktīvs mārketingas un kāda varētu būt grāmatas literārā kvalitāte. No reklāmas kampaņas rakstura ir saprotams, ka šāds konkurss uzrunā mūziku, basketbolu un privātās atklāsmes mīlošu publiku (NRA, 14.11.2011, *Konkursā par Andra Kiviča grāmatas nosaukumu iesniegti vairāk kā 300 priekšlikumi*).

Lai piesaistītu lasītāja uzmanību grāmatām un lasīšanai, notiek dažādi pasākumi: starptautiskās grāmatu dienas ar atlaidēm pircējiem, izdevniecības *Jumava* organizētā *Gudro grāmatu* akcija – lasītāju anketēšana, lai noteiktu *Gudro grāmatu* topu (Diena, 23.04.2010, *Apgāds Jumava par godu grāmatu dienai piešķirs atlaides antikvariātā un rīkos Gudro grāmatu akciju*), grāmatu maiņas punkts Ķīpsalas izstādē, grāmatu dāvināšana, piemēram, Andris Grūtups dāvina lasītājiem 150 romāna *Maniaks* eksemplārus (Diena, 12.05.2010, *Grūtupa jaunās grāmatas bezmaksas eksemplārus izķer ātri*), grāmatas prezentācija un diskusija ar psihoterapeiti par dāmu romāniem (Diena, 24.05.2010, *Grāmatas „Spožā mazulīte” prezentācijā uz diskusiju aicina Aina Poiša*). Par mārketinga pasākumiem var saukt daiļliteratūras konkursus un balvas – lai veicinātu rakstniecību (Diena, 25.03. 2010, *Izsludina daiļliteratūras konkursu, īpašā balva – par hokeja tematiku*), žurnāls *Bookseller* rīko konkursu par dīvaināko grāmatas nosaukumu, kurā godalgots Dainas Taimiņas darbs *Tamborēšanas piedzīvojumi ar hiperboliskām plaknēm*. Rakstnieka un grāmatas popularitāte ir arī lasītāju un valsts ierēdņu attieksmes jautājums, jo, ja savējie nemīl un neciena, kā tad iekārdināsi ar tādu produktu citus (Diena, 26.01.2012, *Brīvais kritiens*). Jādomā arī par vienkāršu atzinību, kas naudas izteiksmē neko nemaksā, bet ceļ rakstnieka un viņa darba vērtību paša un

lasītāju acīs. Atzinību varētu uzskatīt par labu literatūras mārketingu, īpaši, ja tā nāktu no kultūras funkcionāru puses. Šādu atbalstu latviešu literatūra pagaidām saņem vismazāk. Visi minētie pasākumi apliecina, ka ir vajadzīgs atbalsts, lai grāmata būtu veiksmīga. Ja par tekstu nerunā, to nedara zināmu publikai, tad tas nemaz neeksistē. Jebkurš literatūrkritiskais teksta tips veido grāmatu publicitāti. Ziņas informē par grāmatu iznākšanu, intervijas un raksti pēta ar literatūru un autoriem saistītās tēmas. Recenzijas veido zināšanas par konkrētu grāmatu, iepazīstina ar tās vērtību, ievieto grāmatu plašākā kontekstā, kuru veido iepriekš uzrakstītie darbi un šo darbu interpretācijas. Arī interneta komentāri ir vērtīgi ar to, ka tie nepārtraukti uztur sarunu par literatūru. To, ka jebkurā gadījumā par literatūru nepārtraukti jāraksta, pierāda situācija ar 2011. gadā iznākušajiem dzejas krājumiem, par kuriem ir maz vai vispār nav kritikas, piemēram, Vidvuda Medeņa, Bronislavas Mārtuževas jaunākie krājumi dienas periodikas lasītājam tikpat kā nav zināmi.

Kultūras ministrija un citas institūcijas mudina literatūru komercializēties. Pārresoru koordinācijas centra vadītājs intervijā *Latvijas Avīzei* pārmet literātiem, ka tie nespēj savus darbus pārdot: *ja mums ir tik izcili literāti, kāpēc viņi nevar pārdot savas grāmatas* (LA, 18.04.2012, *Krieviņš: mums neveicas, jo nav normālas uzņēmējdarbības*). Varas iestādes virza notikumu attīstību komercializācijas virzienā ar domu, ka rakstniekiem jāraksta tā, lai ar literatūru varētu pelnīt. Var teikt, ka šis imperatīvs izskan gan no „augšas”, gan „apakšas”, jo arī komentāros rakstniekiem tiek pārņemts par neiekļaušanos brīvajā tirgū. Jādomā, ka liela daļa komentētāju vienkārši izpauž savas emocijas, tomēr jautājums par valsts atbalstu rakstniecībai no nodokļu maksātāju naudas ir visai sabiedrībai svarīgs jautājums. Vispārējas krīzes situācijā problēma ir saasinājusies, diskusija par valsts atbalstu literatūrai ir sašķēlusi sabiedrību divās nometnēs – literātos un literatūras atbalstītājos no vienas puses un to pretiniekos no otras puses, kuri pat apgalvo, ka literatūra un rakstnieki sabiedrībai nenes nekādu labumu. Diskusija rāda, ka zudusi atšķirība starp to, kas ir cena un kas ir vērtība. Šinī situācijā dienas medijiem ir svarīgs uzdevums aizstāvēt literatūru un rakstniekus, skaidrot situāciju, un tas arī notiek. To caur medijiem dara paši rakstnieki. Inese Zandere *Dienā* raksta: *Latviešu kultūras produktu reklāmā neviens atsevišķs producers nav spējīgs ieguldīt līdzekļus, kas kaut aptuveni līdzinātos tās industrijas spiedienam, kura vienmēr aizpilda kinozāles* (*Diena*, 18.04.2012, *Mārtiņš Krieviņš patiešām nebūs labs – bet ne tikai literatūrai*). Zandere runā ļoti atklātu valodu, sacīdama, ka valsts ir tāpēc, lai varētu būt kultūra. Materiālo labklājību var sasniegt

jebkuras impērijas sastāvā. Ja latviešiem vajadzīga tikai labklājība materiālajā izpratnē, tad mūsu tautas centieni pēc savas nacionālās valsts ir bijuši veltīgi. Literatūra, grāmatniecība, bibliotēkas un lasīšana valstij jāatbalsta tāpēc, ka *latviešu valodas lietotāju un grāmatu pircēju ir tieši tik, cik to ir, un runāt par latviešu grāmatām komercijas kategorijās ir tas pats, kas paziņot, latviešu valoda latviešiem nav nepieciešama* (*Diena*, 18.04.1012, *Mārtiņš Krieviņš patiešām nebūs labs – bet ne tikai literatūrai*).

Daudzi literatūrkritiskie periodikas teksti risina eksistenciālo vērtību hierarhijas jautājumu, konstatē nacionālo un garīgo vērtību kritumu un pat iezīmē ļoti bēdīgu perspektīvu. Rakstnieki izsakās, neklusē un tā – apzināti vai neapzināti – risina problēmu ar semiotiskiem līdzekļiem, t.i., uzturot komunikāciju. Patiesi, iesaistot sarunā pēc iespējas visus – neatkarīgi no vecuma, inteliģences, amata vai citiem kritērijiem –, neatlaidīgi runājot par vērtībām (tādām kā valoda, brīvība, kultūra, visas cilvēka pamattiesības un brīvības utt.), aizvien ieviejojot šīs vērtības jaunā mainīgā sociālā kontekstā un runājot par tām ar patiesu degsmi, nevis „ķeksīša” dēļ, ir iespējams saglabāt vismaz komunikāciju komunikācijas dēļ. Tas nozīmē, ka saglabātos vismaz valodas fātiskā (kontakta) funkcija, komunikācijas procesā iesaistītās puses neizstātos no kontakta. Ja komunikācijas dalībnieks vairs nepiedalās procesā A, tad šis dalībnieks komunikācijai A ir zudis, tas savukārt nozīmē, ka viņš ir iesaistījies vai iesaistīts komunikācijas aktā B vai C, kurā runā par citām vērtībām cita tauta, kopiena vai cilvēku grupa. Tāpēc svarīgi, ka pastāv periodika drukātā un elektroniskā veidā, lai pēc iespējas lielāka ir dienas un kultūras periodikas auditorija, lai visos valsts attālākajos nostūros ir skatāma mūsu televīzija, nevis iedzīvotāji ir spiesti skatīties kaimiņvalstu kanālus, lasīt lētākas avīzes un grāmatas citās valodās. Šī mērķa dēļ būtu vērts veikt pasākumus, kas atvieglotu preses piegādi tālākos novados, būtu vērts pat uzdāvināt dekoderus mazturīgiem pierobežas iedzīvotājiem, lai viņiem būtu iespēja no visiem televīzijas kanāliem izvēlēties Latvijas kanālus.

5.3. Literatūras un kritikas pārmaiņu atspoguļojums laikrakstu

literatūrkritiskajos avīztekstos

Lielo laikrakstu literatūrkritiskie teksti raksta par pārmaiņām autoru, lasītāju un kritikas attiecībās, šīs pārmaiņas skar komunikācijas procesu starp iesaistītajām pusēm un ir saistītas ar tekstu recepciju un veidu, kādā adresāts interpretē ziņojumus. Sergejs Kruks intervijā *Kultūras Dienai* saka: *Aristoteliskā, uz katarsi vērstā estētika,*

līdz Austrumeiropai nonāca ļoti vēlu. Pateicoties Bizantijai un pareizticībai, šajā pusē izplatītāks bija platonisms. Arī latviešu kultūrā apstiprinās tēze, ka māksla ir realitātes nospiedums. Rietumos māksla ir izklaide vai pamācība. Bet šeit māksliniekam skatās mutē, ko viņš runā. Jo īsto Dieva doto valodu, ko mēs esam pazaudējuši, zina tikai mākslinieks (Diena, 23.01.2009, Aiz zelta restēm). Pieņemdami Rietumu dzīves modeli par savas dzīves perspektīvu, esam spiesti pašos pamatos mainīt mākslas izpratni, izdzīvot aristoteliskās un platoniskās estētikas sadursmi, kas izpaužas kā rakstnieka statusa pazemināšana, polemika par valsts atbalstu literatūrai, vērtībām – latviešu valodu, latvisko identitāti un literatūru kā precī. Rodas iespaids, ka notiek vispārēja vērtību devalvācija, jo Rietumu modelis vērš mākslu par tirgus precī, kas auditorijai tiek piedāvāta kā izklaide, šovi, bet mūsu kultūrā caur mākslinieku tradicionāli runā augstāks garīgums. Latvieši uzskata, ka mākslinieks nāk ar vēstījumu, tāpēc žurnālistiem ir .. jautājums — ko jūs gribējāt pateikt ar savu darbu? Tas, ko tu izlasīji, tas ir pateikts. Mākslinieka atbildība tur beidzas. Interpretācijas brīvība. Latvieši no tās baidās. Esejā jāraksta tikai atzītā interpretācija par Lāčplēsi vai Indrāniem. Pavērojiet, kā cilvēki uzvedas pēc izrādes: nu, kā jums patika? Cilvēki baidās paši interpretēt. .. Iespējams, šo latviešu filoloģisko mākslas kritikas tradīciju negatīvi ietekmējusi arī nebrīves izjūta — te vāciešu, te krievu okupanti. Šeit kritiķi skatās uz teksta uzbūvi, bet baidās interpretēt no sociālā viedokļa, jo var būt politiskas sekas. Varas taču mainās, kā nekā.. (Diena, 23.01.2009, Aiz zelta restēm). Daudzi ir ļoti piesardzīgi un atklāti savas domas nepauž; lasītāji, sabiedrība par savu viedokli runā maz, labprātāk izsakot to anonīmos komentāros internetā. Lai ātrāk un veiksmīgāk saprastu un pieņemtu jauno estētiku un vērtību maiņu, nepieciešama komunikācija – periodiskie literārie un mākslas izdevumi, nepārtraukts kontakts starp autoriem, literāro tekstu patērētājiem un kritiķiem. Šāda vērtību maiņa un jaunas dzīves uztveres pieņemšana nevar notikt īsā laikā, to varētu realizēt ilgākā laika periodā ar kvalitatīva komunikācijas procesa palīdzību, ko spēj nodrošināt mediji.

Situāciju kultūras periodikā raksturo vairāki fakti. No 2011. gada vērojama krasi kultūras periodikas samazināšanās. *Karoga* pēdējais numurs iznācis 2010. gada beigās, ..*tā bija latviešu literatūras publiska platforma .. kultūras prese Latvijā praktiski nogrimusi. Ir Latvju Teksti – plāna burtnīciņa četrreiz gadā. Labi, ka ir Prozas lasījumi, nupat liepājnieki lūko izdot literāru žurnālu, pirmais Vārda numurs jau iznācis. Šobrīd latviešu ir pārāk maz, lai atmaksātos latviešu literatūra.*

Pieprasījums pēc kvalitatīvas literatūras ir salīdzinoši neliels, bet tāpēc jau nevar literatūras procesu "klapēt ciet" (Diena, 27.01.2012, Valoda ir kā mēle. Saruna ar literatūrfilosofi, tulkotāju Ievu Kolmani). Pārtraukta filosofijas žurnāla Kentauris, kultūras nedēļas laikraksta Forums izdošana, samazinājies kultūras pielikumu apjoms dienas laikrakstos NRA un Latvijas Avīze, kuras vairs npublicē recenzijas. Rezultātā Kultūras Diena ir vienīgā vieta lielajos dienas laikrakstos, kur tiek publicētas recenzijas un kur ir iespēja notikt regulārai sarunai par literatūru. Literatūras žurnāls Latvju Teksti iznāk tikai vienreiz trijos mēnešos, Latvijas Avīze drukā pašus tekstus, to dara arī Kultūras Diena. Kritika presē ir tik sarukusi, ka liekas, ka tās vispār nav, piemēram, Lelde Stumbre saka: Es vairs nespēju izsekot, kur Latvijas presē vispār parādās kritikas (LA, 02.12.2011, 150 romānu divpadsmit gados). No semiotikas viedokļa šāda masīva kultūras izdevumu slēgšana ir komunikācijas kanāla iznīcināšana, kas ir pašas komunikācijas iznīcināšana, jo vairs nav kanāla, pa kuru sūtit ziņojumus, tie nenonāk pie adresāta, nav atbildes reakcijas, nenotiek interpretācija, jo nav ko interpretēt. Komunikācija pārtrūkst ne tikai, slēdzot žurnālu, ko lasītājs uztver kā rīcību „no augšas”, bet ir arī pretējā virzienā izdarīti gājieni, kur izmaiņas notiek lasītāja izvēles rezultātā, piemēram, nepērkot un nelasot literatūru un attiecīgo periodiku. Dzejniece un tulkotāja Dagnija Dreika izsaka viedokli, ka Karogs savas pastāvēšanas beigās ir bijis izdevums savējo pulciņam un tāpēc kļuvis nepopulārs un nepieprasīts, kā rezultātā tā slēgšana bijusi likumsakarīga (LA, 25.05.2012, Kultūra un lēsēji. Vai ķibeles turpinās?).

Notikumu atspoguļojums periodikā liek domāt, ka šis ir vienpatņu un mazo grupējumu laiks. Literārās dzīves sadrumstalošanās notiek apstākļos, kad nav vairs literatūras mēnešraksta, un autoriem nav vietas, kur publicēt savus darbus. Tāpēc labi, ka ir vērojamas cita veida aktivitātes novados un citās Latvijas pilsētās, ne tikai Rīgā. Radosies Egona Līva piemiņas balva Krasta ļaudis Liepājā (LA, 12.09.2011, Liepājā pasniegta balva „Krasta ļaudis”), Kurzemes Dzejas dienas Ventspilī, Liepājā iznāk Olafa Gūtmaņa Raksti, iznāk Kurzemes literatūras žurnāls Helikons, darbojas Rakstnieku un tulkotāju māja Ventspilī, iznāk žurnāls Vārds (LA, 14.12.2011, Kurzemes literatūra – gatavojoties „lielajam lēcienam”), nodibināta Aleksandra Pelēča prēmija Talsos, (Diena, 07.04. 2010, Talsos pasniegs Aleksandra Pelēča prēmiju literatūrā). Šāda iniciatīva liecina par to, ka lasītāji, kritiķi un autori nav padevušies pasivitātei un ekonomiskajām grūtībām. Kultūras darbinieki un atbalstītāji, redzēdami, ka valsts nesteidzas palīdzēt kultūrai, bet tā vietā palielina nodokļus un grib piespiest kultūru kļūt par izklaidi ar galveno

mērķi pelnīt, sākuši rīkoties paši. Tad, kad masu kultūras pamatstraume pārplūdina kultūras telpu ar masu produkciju, rodas alternatīvā kultūra. Līdzīgi pasākumi notiek arī citur pasaulē un tiek uzskatīti par atbalstāmiem, piemēram, amerikāņu kultūras pētnieks Douglass Kelners atbalsta subkultūru veidošanos ASV.

Ir arī svarīgi iemācīties atšķirt labu un sliktu mediju kultūru un izkopt opozicionālas subkultūras. Jūs esat tas, ko jūs redzat un dzirdat, tieši tāpat kā jūs esat tas, ko jūs ēdat, un tāpēc ir svarīgi ieskaidrot cilvēkiem nepieciešamību izvairīties no mediju kultūras neveselīgās pārtikas un izvēlēties veselīgākus un barojošākus produktus. Šim nolūkam nepieciešams apgūt spēju izkopt gaumi un atšķirt labākus mediju kultūras produktus, kā arī alternatīvas kultūras formas, sākot ar dzeju, literatūru, glezniecību un beidzot ar alternatīvo mūziku, kino un televīziju⁷⁸ (Kellner 2003, 335).

Literatūrkritisko diskursu raksturo tendence pāriet no oficiālā tradicionālo mediju diskursa uz alternatīviem komunikācijas veidiem, piemēram, blogiem. Tajos iesaistās rakstnieki, lasītāji un literatūrzinātnieki. Guntis Berelis rosina domāt, vai rakstniekam jāraksta blogi, jo rakstniekam nav laika tādai nodarbei, ir cits uzdevums, tomēr daļa rakstnieku tos raksta (*Diena*, 15.01.2012, *Kāpēc rakstnieki neraksta blogus*). Berelis atzīmē, ar ko vērtīgi blogi, kurus raksta nerakstnieki: *Vismaz daļu no tiem noteikti vērts lasīt puslīdz regulāri – ne tāpēc, ka autori būtu neatzīti ģēniji vai meistarīgi literatūras apcerētāji, bet drīzāk tāpēc, ka pašreizējā literatūrkritikas vakuumā šie blogi vismaz kaut kādā mērā palīdz radīt priekšstatu gan par iznākošajām grāmatām, gan arī par to, kas tad īsti ir šī mitoloģiskā persona, ko dažkārt dēvē par “vienkāršo lasītāju”.. Blogu autori nespēlē literatūras vērtētājus un tiesātājus – viņi vienkārši stāsta par izlasītajām grāmatām. Tāpat viņi netēlo profesionālus literatūrkritiķus* (*Diena*, 05.03.2012, *Kāpēc nerakstnieki raksta blogus*). Šī tendence rāda, ka ir lasītāji, kas interesējas par literatūru, neņemot vērā atzinumus, ko par to izsaka oficiālajā līmenī (medijos un iestādēs), un ka oficiālais diskurss īstenībā maz ietekmē lasītāju interesi par grāmatām un lasīšanu. Kultūras preses sadrumstalotība ir radījusi vilšanos lasītājos un atsvešinājusi tos no valsts mēroga

⁷⁸ It is also important to learn to discriminate between the best and worst of media culture and to cultivate oppositional subcultures and alternatives to media culture. You are what you see and hear every bit as much as what you eat, and it is therefore important to impress upon individuals the need to avoid media culture junk food and to choose healthier and more nourishing products. This requires learning discrimination and cultivating tastes for the better products of media culture, as well as alternative forms of culture ranging from poetry, literature, painting, to alternative music, film, and television.

literārajiem procesiem. Blogi apliecina, ka vienkāršais lasītājs nav pārstājis interesēties par grāmatām, bet oficiālajā diskursā viņa viedoklis neatspoguļojas, it kā tā vispār nebūtu. Var pieņemt, ka vienkāršais lasītājs izpaužas komentāros, kur tiek pausta neapmierinātība ar augstprātīgo attieksmi pret auditoriju.

Literatūrkritiķis Guntis Berelis 2008. gadā atzīst, ka radusies kritikas krīze, jo nav kritikas kā sistēmas: *es neņemos nosaukt nevienu kritiķi, kas savā darbībā vispār mēģinātu uzlūkot literatūru kā sistēmu .. Tas, kas noris beidzamo gadu literatūrkritikā, ir vienkārši atsevišķu ar literatūru saistītu ļaužu parādīšanas publikai, maskējoties par kritiķiem. Lasītāji atskaitās citiem lasītājiem par izlasīto*⁷⁹.

Šāds izteikums liek domāt, ka literatūras vērtēšana aizvien vairāk ietilpst pašu lasītāju kompetencē, un tas nav profesionāls literatūras izvērtējums. Literatūras prese sarūk, kritiķu spalvas rūsē, jo netiek lietotas. Šī ir bīstama notikumu virzība, jo, ja kritiķis vairs neraksta, tad tas ir zaudējums literatūrzinātnei un kultūrai kopumā. Gan literatūra, gan kritika ir komunikācija. Ja nav kritikas, tad nav komunikācijas, jo, nelietojot kodu ziņojumu sūtīšanai un interpretēšanai, tas zūd gan ziņojuma sūtītājam, gan saņēmējam, savukārt, ja nav koda, ziņojums pārvēršas par troksni. Grūti spriest, cik resursu būs nepieciešams, lai atkal veidotos kvalitatīva literatūras kritika periodikā, kad mūsu valstī būs nodibināta materiālā stabilitāte un atkal radīsies un tiks atjaunoti kultūras izdevumi un atvērtas un paplašinātas literatūras rubrikas dienas presē. Komunikācijas zudums var izrādīties daudz lielāks zaudējums, nekā bija plānots ietaupījums uz kultūras rēķina.

Kritikai raksturīga pašrefleksija, tā spriež pati par sevi, par savu uzdevumu, raksturu, kvalitāti un attīstību. Rakstā *Kritiski par mākslas kritiku* Guntis Berelis formulē kritikas uzdevumu: *Labā kritika rada domas. Starp citu, tā arī ir vienīgā kritikas jēga, loma un vara.*⁸⁰ To pašu varētu teikt par literatūru, jo literatūra un kritika ir saistītas. Iespējams, tādēļ periodikā bieži tiek izteikts jautājums ne tikai par literatūras noderīgumu un praktiskumu, bet arī par kritikas nozīmi. Tomēr pārāk maz par kritikas kvalitāti un nozīmi runā paši literatūrzinātnieki. Tāpēc laikrakstu komentāros tiek tīrāžēts vienkāršots, pat vulgarizēts viedoklis, ka rakstnieki un kritiķi neko neražo, bet tikai patērē. Iespējams, ka lasošā publika šādu viedokli paustu vēl

⁷⁹ Berelis, Guntis. *Par kritiku, tās galu, prātā paturot augšāmcelšanās iespējas*. No: <http://berelis.wordpress.com/2008/11/01/par-kritiku-tas-galu-prata-paturot-augamcelšanas-iespejas/> (aplūkots 02.09.2012)

⁸⁰ Berelis, Guntis. *Kritiski par mākslas kritiku*. No: <http://berelis.wordpress.com/2004/12/10/kritiski-par-makslas-kritiku/> (aplūkots 02.09.2012)

aktīvāk, ja periodikā būtu lasāms vairāk tekstu par kritikas problemātiku, vēl vairāk lasītāju viedokļu varētu rasties, ja medijos pastāvētu tradīcija publiski diskutēt par literatūru un kritiku. Interneta komentētāji pārmet literatūrai un kritikai atrautību no publikas un augstprātību. Anonīmie komentāri jāizvērtē kritiski, jo tie ir galvenokārt emocionāli viedokļi, to autori nav zināmi, tāpēc tiem nevar piešķirt augstu ticamības pakāpi, tomēr tie veido un uztur sarunu par literatūru un kritiku. Arī paši kritiķi medijos ir diskutējuši par kritikas nepieciešamību. 1998. gadā laikrakstā *Diena* Pēteris Bankovskis raksta, ka ne Latvijas māksliniekiem, ne iedzīvotājiem nav nekāda labuma no mākslas kritikas, jo pastāv lielas problēmas pašā mākslā (15. pielikums). Bankovskis konstatē, ka mākslas kritikai ir nopietnas problēmas, jo māksla pati no intelektuāla diskursa pārvērtusies par ideoloģisku klišeju atražošanu. Bankovskis jautā: *Kāpēc vispār vajadzīga neobligāta spriedelēšana par sevī norobežojušos, lielākoties sīki remdenu mākslu sabiedrībā, kas būtībā ir savstarpēji izslēdzošu, histēriski naidīgu grupu mehānisks salikums (Diena, 22.05.1998, Neobligātas pārdomas par kritiku)*. Guntis Berelis apstrīd Pētera Bankovska viedokli (16. pielikums): *Ja kritika tiek definēta kā „neobligāta spriedelēšana”, tad vienlīdz precīzi visas radošās būšanas var nodēvēt par neobligātu mērķaķošanos. Jo – man nav zināms neviens mākslas darbs vai grāmata, bez kuras cilvēks uz līdzenas vietas mirtu nost. .. Kritiķis raksta, bet „labuma” it kā nekāda – viss paliek, kā bijis. Taču pašapzināšanās nebūt nav neobligāta piedeva vai komentārs. Cilvēks par domājošu radījumu kļūst tikai pēc tam, kad sev apvaicājas: kas es esmu? Tāpat arī teksti, notikumi, fakti, bildes utt. kultūras sastāvā iekļaujas tikai tad, ja nemitīgi tiek aktualizēts tas pats jautājums: kas es esmu? Kritika nevirza un nekoriģē kultūras procesu; tā nemitīgi producē aplamas atbildes uz šo jautājumu un līdz ar to uztur kultūrā iekšējo spriegumu (kolīdz radīsies 100% pareiza atbilde, kultūra būs beigta un pagalam). Tieši šā iemesla dēļ kritika arī ir māksla, kas līdzvērtīga jebkurai citai radošās darbības izpausmei – un tāpēc jautāt, kāds labums mākslai tiek no kritikas, ir apmēram tas pats, kas jautāt, kāds labums cilvēkam tiek no domāšanas (Diena, 30.05.1998, Par kritiku kā mākslu)*. Tomēr abi augšminētie un citētie raksti, kuri veido nelielu disputu par kritiku un mākslu, parāda, ka patiesībā šādas diskusijas gandrīz nav. Tā kā kritika Bankovskaprāt izriet no mākslas, bet mākslai ir problēmas, tad arī kritikai no tā rodas problēmas līdz pat nopietnajam kritikas pastāvēšanas jautājumam. Bankovskis pirmkārt atzīmē mākslas procesa sadrumstalotību un atrautību no publikas un publiskas diskusijas trūkumu medijos, bet visas diskusijas koncentrējas kuluāros, nevis publiskajā sfērā, radot

iespaidu, ka jebkura kritika tiek uztverta pārāk personiski. Bankovska raksts pauž: ja nav labas publiskas diskusijas par kritiku, tad lai tās nav pavisam. Šai domai nepiekrīt Guntis Berelis savā atbildes rakstā, jo kritiķis tāpēc arī ir, lai diskutētu. Vēlāk, no 2009. līdz 2012. gada aprīlim, publiska diskusija par kritiku dienas medijos tā arī nav radusies. Tam par iemeslu Pēteris Bankovskis min dažādu attaisnojumu meklēšanu pašu slinkuma, gara mazspējas, izglītības un talanta trūkumam. Bankovskis raksta, ka intelektuālais diskurss tiek aizstāts ar ideoloģisku klišeju atražošanu, kur viena no tām ir tāda: *visapkārt ir ienaidnieki, svešie, nepazīstamie un nesaprotamie, pret kuru spiedienu noturēties var vienīgi ar līdz mānijai novestu paštaisnumu. Ar paštaisnumu, kas ļauj justies «pārākam» par svešo, pat nepieļaujot jebkāda konstruktīva dialoga iespēju* (Diena, 22.05.1998, *Neobligātas pārdomas par kritiku*). Jāsecina, ka paštaisnums ved pie komunikācijas izsīkuma. Pēteris Bankovskis ir gatavs atnest ar roku jebkādi diskusijas uzturēšanai, jo saprotams, ka tas ir grūts un nepateicīgs darbs. Pareizāk būtu visiem spēkiem uzturēt jebkādas kvalitātes komunikāciju par literatūru lielo laikrakstu kultūras rubrikās, nekā to pārtraukt vispār.

Guntis Berelis raksta, ka *kritika nav skatījums uz literatūru „no ārpuses”, jo, lietojot vārda mākslu, ārpus šīs mākslas robežām, dabiski, nav iespējams iziet*⁸¹. Literatūras kritika darbojas ar literatūrai raksturīgiem līdzekļiem. *Galvenais, ka literatūras iekšējās būšanas/nebūšanas tiek fiksētas un paceltas apzinātā līmenī. Izsakoties drusku melodramatiski un cēli – šī tad arī varētu būt kritikas sūtība un misija* (Diena, 30.05.1998, *Par kritiku kā mākslu*). Ja pieņemam, ka reāli eksistē tikai tas, kas pastāv valodā, par ko runā un raksta, tad svarīgi ir visiem spēkiem nepārtraukt sarunu laikrakstos par literatūru, jo tiklīdz zudīs saruna par literatūru, tā zudīs arī izpratne par pašu literatūru, t.i., literatūra pati. Ne tikai katra lieta var pāriet no mēmas eksistences mutvārdu stāvoklī, kas pieejams sabiedrības apgūšanai (Barts 2010, 179), bet arī katra sabiedrības apziņā eksistējoša lieta var no tās ieslīdēt tumšajās bezapziņas dzīlēs, ja par to nerunā un ar katru runu neaktualizē valodas kodus, kas nepieciešami šādam diskursam.

Kritikai grūti klājas tad, kad jāvērtē literārs darbs, balstoties uz plašāku kultūras kontekstu, kad nepieciešamas atsauces kultūrā un masu kultūrā. Arno Jundze raksta, ka Frederika Beigbedera darbus nevar saprast, izjust vai novērtēt, ja nav

⁸¹ Berelis, Guntis. *Par kritiku, tās galu, prātā paturot augšāmcelšanās iespējas*. No: <http://berelis.wordpress.com/2008/11/01/par-kritiku-tas-galu-prata-paturot-augamcelanas-iespejas/> (aplūkots 02.09.2012)

zināmas un saprotamas reālijas, par ko viņš raksta. Visnopietnākā problēma šajā ziņā ir nespēja saskatīt jaunus strāvojumus un saiknes ar mūsdienu kultūras izpausmēm. *..jebkura kritikas nozare Latvijā, saskaroties ar subkultūru izpausmēm, vienkārši ir bankrotējusi, mirusi un apkaunota. Te pilnīgi vienalga, vai runa ir par jaunāko dzeju un Moriseju, vai teātri un panku filozofiju (NRA, 03.08.2011, Frederiks jeb Kā eņģeļiem līdzīgi puisēni izaug par riebiņiem večiem).*

Latvijā var vērot situāciju, kad nenotiek komunikācija starp kultūras funkcionāriem un kultūras patērētājiem. Arno Jundze raksta: *.. tā sauktā apkultūras vide, kas pēdējos gados sazēlusi visai trekni, projektos tērējot ne mazumu naudas, nav nesusi nekādu atdevi, bet radījusi kultūras produktus, kas neuzrunā nedz skatītājus, nedz lasītājus, nedz klausītājus. Pašpietiekamība, pašrefleksija, snobisms, paštīksmināšanās, mākslas imitācija un vispārēja neprasme vai nevēlēšanās uzrunāt tautu – tā ir tikai daļa pārmetumu, kas tagad krīt kultūras dārziņā (NRA, 29.08.2009, Kultūrriebums).*

Šādu stāvokli varētu raksturot kā komunikācijas izsīkumu. Ziņojumu sūtītāji un saņēmēji vairs nav saistīti vienā procesā, tāpēc saziņas kods devalvējas, katrs sāk runāt savā valodā, sapratni panākt paliek aizvien grūtāk, līdz saziņa var zust pavisam. Komunikāciju nedrīkst pārtraukt, jo tas var novest pie tās pilnīgas izzušanas. Ja ir bijis šāds pilnīgs komunikācijas pārtraukums un pēc ilgāka laika ziņojums tiek sūtīts ar jaunizveidota literatūras mēnešraksta starpniecību, adresāts var nebūt spējīgs atkodēt ziņojumu, jo adresāta rīcībā vairs nav pareizā koda, kurš nav ticis lietots kādu laiku un tāpēc ir zudis, līdz ar to ziņojums ir pārvērties par troksni. Eko šādu parādību raksturo kā neatgriezenisku procesu un uzsver, ka nepieciešams uzturēt vismaz valodas fātisko funkciju.

.. fātiskā valoda ir neaizstājama tieši tāpēc, ka tā uztur komunikācijas spēju darba kārtībā. Ja šī funkcija atrofējas, tad mums ir nepārtraukts kontakts bez ziņojumiem. Līdzīgi kā radio, kas ir ieslēgts, bet nav noregulēts uz viļņiem, ar fona troksni un elektroierīces statisko dūkoņu informē mūs, ka mēs patiešām esam ar kaut ko saistīti komunikācijā, bet radio neļauj mums gūt nekādas zināšanas⁸² (Eco 1998b, 164-5).

⁸² .. phatic speech is indispensable precisely because it keeps the possibility of communication in working order, for the purpose of other and more substantial communications. If this function atrophies, we have constant contact without any message. Like a radio that is turned on but not tuned, so a background noise and some static inform us that we are, indeed, in a kind of communication with something, but the radio doesn't allow us to know anything.

No 2009. līdz 2012. gada aprīlim literatūrkritiskajos avīžtekstos aktuāla ir diskusija, kā lai rakstnieks nopelna sev iztiku šajos ekonomiski grūtajos laikos. Avīzes piedāvā iepazīties, kā rakstnieki strādā ārzemēs. Grāmatas pārdošana vien nesagādā iztiku, bet ienākumi veidojas no autora honorāra, no rakstnieka stipendijas, no autoratlīdzības par raidlugu, darbu fragmentu lasījumiem televīzijā un radio, no maksas par pārdotajām tiesībām uz grāmatu ekranizējumiem, no prēmijām literatūras konkursos un par uzstāšanos grāmatu gadatirgos. Visos šajos gadījumos ienākumi izriet no vienas grāmatas sarakstīšanas, ar kuru autors izpelnījies kritiķu atzinību un kļuvis populārs. Viss rakstnieka darbs ir saistītu darbību kopums. *Latvijas Avīze* kā piemēru min vācu rakstnieku Berndu Kaljū: *.. viņš vienu un to pašu savu romānu pārdod vairākkārt. Vispirms par to saņem stipendiju, pēc tam izdod kā grāmatu, pārveido par filmas scenāriju, radiolasījumu, televīzijas iestudējumu utt., un no visa kopā veidojas viņa atalgojums. Tāpēc viņš neraizējas, ka grāmata kā medijs kādudien varētu pavisam iznīkt. Jo viņš rada stāstus un idejas, nevis vienkārši tekstus iesiešanai cietos vai mīkstos vākos* (LA, 12.06.2012, *Kā rakstniekam nopelnīt interneta laikmetā?*). Rakstnieki patiešām varētu šādi rīkoties, ja vien citas pieminētās kultūras jomas (kino filmēšana, raidlugu iestudēšana u.c.) aktīvi darbotos. Grūtības sagādā tas, ka nav daudzveidīga un stabila mediju kultūras pamatslāņa, kur rakstnieks varētu iekļauties ar savu pienesumu.

Tehnoloģijas nosaka to, ka grāmatas vieta un nozīme kultūrā mainās. Laikrakstā *Diena* Ilva Skulte raksta par to, ka ar internetu mēs esam atgriezušies alfabēta laikmetā, tēlu laikmetu nomainījusi Gūtenberga galaktika. Interneta laikmets ir piesārņots ar informatīvo troksni, nav neviena, kas pasaka, kā atšķirt vēstījumu no trokšņa, būtisko informāciju no nesvarīgās. Ilva Skulte piemin Umberto Eko atziņu par to, ka internets no jauna atsaucis realitātē lasīšanas kultūru, jo modernās tehnoloģijas izmanto rakstību kā pamat kodu. Bez lasīšanas virtuālajā vidē nevar iztikt. Tomēr lasīšanas izpratne ir mainījusies, tagad to saprot kā intelektuālu darbību ne tikai jutekliskās uztveres līmenī, bet arī kā saprašanas, izvērtēšanas un savienojamības apgūšanu – kritisku un radošu līdzdomāšanu, spēju lasīt un kombinēt dažādu mediju un modu informāciju (*Diena*, 24.07.2010, *Mana pirmā grāmata*). Tas ir cits lasīšanas veids, kuru labi apgūst jaunā paaudze, kas lasa ne tikai drukāto tekstu, bet arī lielos apjomos patērē audiotekstu, lasa datorā un domā citādi – ne vairs lineāri, uztverot jēdzienus kā patstāvīgas, nemainīgas vienības, nevis pielietojot vārdnīcas semantiku, jo tas ir novecojis un neefektīvs komunikācijas veids, bet enciklopēdiju – pieņemot,

ka katru valodas vienību var interpretēt, izmantojot jebkuru citu lingvistisku vienību, kuru iespējams ar to asociēt. Vārdnīca un enciklopēdija ir Umberto Eko veidoti semiotikas termini, kas raksturo teksta interpretāciju strukturālismā un poststrukturālismā.

Straujā tehnoloģiju attīstība apliecina mūsdienu dzīves straujo tempu un mūsu pašu pārāk lielo uzticēšanos tehnoloģijām, kuras ne tikai strauji attīstās, bet arī strauji noveco. Tomēr grāmata ir paliekoša vērtība cauri laikiem. Zinātnieki uzskata, ka nākotnē ar grāmatu kā lasīšanas mediju var nenotikt nekādas izmaiņas, vai arī grāmatas vietā varētu stāties tikai tāds aizvietotājs, kas ir ļoti līdzīgs grāmatai, jo tā ir tāds izgudrojums, kuru pat nevar uzlabot – tāpat kā karoti, šķēres vai āmuru (Eco, Carrière 2012, 4-5). Arno Jundze raksta par kādu vēsturisku pētījumu CD-ROM formātā: *Tas ar datora starpniecību sniedza ieskatu laika gaitā zudušajā pilsētā. Visu cieņu šim darbam, tomēr digitālā rekonstrukcija pierādīja arī e-pasaules vājās puses un datu nesēju īslaicīgumu. Lai to apskatītos, vajag attiecīgās iekārtas, prakse rāda, ka formāts un programmatūra šādiem veidojumiem noveco burtiski dažu dienu laikā. Droši vien vēl pēc pieciem gadiem neviens vairs neatcerēsies, ka tāds cd-rom vispār reiz eksistējis, tāpat kā visi tagad aizmirsuši reiz neaizstājamais floppy disk. Uz mana tagadējā datora virtuālā Jelgava jau darbojas ar grūtībām, tāpēc, ieraugot grāmatu, nopriecājos – tā droši vērsies vaļā arī pēc simt gadiem (NRA, 09.02.2011, Pētījums par seno Jelgavu).*

Jauno tehnoloģiju attīstības rezultātā aizvien vairāk grāmatu tiek izdotas elektroniski. Jaunās tehnoloģijas iespaido grāmatu tirdzniecību, saka interneta grāmatu veikala „grāmata24.lv” valdes priekšsēdētājs Juris Frīdmanis. 2010. gada 4 mēnešos pārdošanas apmērs pieaudzis par 25% salīdzinājumā ar iepriekšējiem 6 mēnešiem (*Diena*, 05.12. 2010, *Latvijā pieaug grāmatu tirdzniecība internetā*). Izdevniecībām šādas pārmaiņas ir neizdevīgas, jo, ja grāmatas tiek izdotas elektroniski bez izdevniecību starpniecības, tad izdevniecībām zūd peļņas iespējas. Ārzemēs šādas pārmaiņas sākušās jau agrāk. Literārais aģents Endrjū Vailijs atteicies no sadarbības ar lielajām izdevniecībām, jo e-grāmatu tirgus aug un ir svarīgi dot lasītājiem pieeju literatūrai elektroniski, kas arī ir lētāk. Lielās izdevniecības ir satrauktas, jo liela daļa biznesa zūd, lasītājiem izvēloties daudz lētākās e-grāmatas. Pazīmes, ka izdevējdarbību, kas cieši saistīta ar literatūras pieejamību lasītājam, gaida būtiskas pārmaiņas, dzīvodams ASV, novērojis jaunais rakstnieks Toms Kreicbergs – *daļai lielo izdevēju būs finansiālas problēmas – daži jau tagad bankrotējuši. Citi kā,*

piemēram, ASV lielākais grāmatnīcu tīkls "Barnes & Noble" arvien vairāk piedāvā elektroniku, rotaļlietas un citas preces, arvien mazāk iespiesto grāmatu. Būs jāmeklē attīstības ceļi, taču nepazudīs ne iespiestās, ne arī e-grāmatas. Rakstnieki, īpaši tie, kuriem jau ir vārds, centīsies grāmatas izdot paši, veidos dažādas apvienības (LA, 16.07.2011, *Kad liriķis kļūst par fiziķi*). Latvijā Zvaigzne ABC, Atēna un citi apgādi izdod e-grāmatas (Diena, 09.03.2010, „Zvaigzne ABC” sāk tirgot elektroniskās grāmatas, pirmā Rubeņa „Krīzes iespējas”; Diena, 30.04.2010, E-grāmatas formātā piedāvā triloģijas „Bada spēles” otro daļu; Diena, 05.05.2010, E-grāmatā izdod triloģijas „Millenium” otro daļu). Avīžu rakstos rodam apliecinājumu tam, ka izdevniecība cenšas e-grāmatu izdošanu noturēt kā veiksmīgu finansiālu projektu. Piemēram, izdevniecības Zvaigzne ABC vadītājas Vijas Kilblokas it kā pa jokam, it kā nopietni teiktie vārdi, ka e-grāmatas tagad būšot pieejamas tiem, kuri aizbraukuši no valsts, var tikt uztverti kā jauna noieta tirgus meklējumi. Pagaidām Zvaigzne ABC diezgan dārgi pārdod e-grāmatas salīdzinājumā ar cenu starpību drukātajām un e-grāmatām ārzemēs, jo pie mums nav konkurences, bet situācija droši vien mainīsies, jo e-grāmatas izdod aizvien vairāk izdevniecību.

Drukāto grāmatu kvalitāte bieži tiek kritizēta. Saražot kvalitatīvu iespieddarbu ir dārgi, tāpēc saprotams ir šāds viedoklis: .. ja jāpērk grāmata, vispirms padomāju, vai pirkt to latviešu valodā vai angļu. .. kurš gan šeit var atļauties samaksāt pieciem redaktoriem, korektoram. Pat ja arī samaksātu, kā tas atsauksies uz grāmatas cenu.. (NRA, 12.11.2010, *Ja nevajag, tad nevajag. Intervija ar Andri Bloku*). Tāpēc jādomā, ka drukātās grāmatas droši vien nepalikis finansiāli pieejamākas lasītājiem.

Apskatāmajā laika posmā (no 2009. līdz 2012. gada aprīlim) vērojama diezgan liela lasītāju pasivitāte, ko padziļinājusi krīze ar uzticības zudumu valsts priekšstāvjiem un vispārēja optimisma un dzīvesprieka mazināšanās. Šinī laikā ārzemju rakstnieki jau paspējuši sarakstīt virkni jaunu romānu par krīzi (Diena, 09.04.2010, *Izdod vairākus romānus par krīzi*). Arī Latvijā izdota meditācijas grāmata par to, kā saskatīt krīzes radītās iespējas (Diena, 08.03.2010, *Mācītājs Rubenis un benediktietis Frīmens saraksta grāmatu par ekonomisko krīzi*), tomēr varēja būt radušās vēl grāmatas: proza, dzeja, dramaturģija ne tikai par ekonomisko krīzi vien, bet arī par visu lielo pārmaiņu laiku pēc Latvijas neatkarības atgūšanas. Latviešu mediji atspoguļo vairāk nevis tiekšanos izmantot krīzes iespējas, bet noskaņojumu iekapsulēt, pārciest, gulēt tādā kā ziemas miegā, līdz pienāks labāki laiki. Tiek izdots daudz vieglās literatūras, gan tulkotās, gan oriģinālliteratūras, krīzes laika pašpalīdzības grāmatu, praktiskās un ezoteriskās literatūras, piemēram, par numeroloģiju (Diena, 23.04.2010,

Izdots „Ceļvedis numeroloģijā”). Redzams, ka minēto grāmatu saturs ir vērsts uz mērķi izklaidēties, atpūsties, izzīlēt nākotni, uztvert dzīvi pasīvi, nepūloties komunicēt ar citiem sabiedrības locekļiem. Tādējādi šāda individuālistiska, pasivitāti un sabiedrības atomizāciju veicinoša lasāmviela ir pretrunā ar aktīvu dzīves pozīciju, kas paredz nepārtrauktu kontaktu ar līdzpilsoņiem un interesi par iespējām, ko piedāvā dzīve neatkarīgi no krīzēm un citām problēmām. Šādu „praktisku” grāmatu tiek izdots daudz, jo lasītāji tās labprāt pērk, tāpēc komerciālu apsvērumu dēļ izdevniecības izdabā lasītāju gaumei. Kaut arī nevar no izdevējiem prasīt, lai tie audzinātu lasītāju gaumi, tomēr varētu lasītāju izvēlei vairāk piedāvāt arī citu literatūru. Savukārt tirgotājs varētu grāmatnīcā novietot redzamākā vietā tās grāmatas, kas pirmajā acumirkļī nešķīet peļņu nesošas – latviešu oriģinālliteratūru, kura tādējādi netiek pietiekami popularizēta un tāpēc ir mazāk zināma.

Lasošās un rakstošās publikas pasivitāte, ko var skaidrot ar lielo pārmaiņu laiku mūsu sabiedrības dzīvē – politiskās iekārtas un estētikas paradigmas maiņu, jauno tehnoloģiju ienākšanu literatūras un grāmatniecības laukā, kultūras preses sarukumu un sadrumstalotību, literatūras un kritikas krīzi un finansiālās problēmas kultūras sfērā, ir zīme, ka sašaurinās kultūras un literatūras diskurss, komunikācija sarūk. Nav komunikācijas bez kultūras un nav kultūras bez komunikācijas, jo kultūra ir gan tas, kas tiek nodots no viena dalībnieka otram, gan starpnieks, ar kura palīdzību notiek nodošanas akts (Kellner 2003, 35). Teorētiski var pieņemt, ka apstājoties latviešu kultūras komunikācijai, varētu iestāties pilnīgs klusums. Praksē droši vien notiktu tā, ka citās valodās runājošas un rakstošas kultūras iespiestos telpā, kuru būtu atstājusi latviešu kultūra. Kaut arī komunikācija pastāv, bet tā ir vāja un bez sprieguma, tā bieži nespēj konkurēt ar citu kultūru ietekmēm savas valsts teritorijā, nerunājot par latviešu kultūras ietekmes palielināšanu Eiropas vai pasaules mēroga norisēs.

4.4.Literārais kanons kultūras periodikas literatūrkritiskajā diskursā

Ja par notikumu vai parādību avīzes neraksta, tad varētu izdarīt pieņēmumu, ka tāds notikums vai parādība plašākai sabiedrībai neeksistē. Sarunas neesamība par noteiktu objektīvi pastāvošu faktu vai parādību ir zīme, kas liecina par noteiktu attieksmi. Tā noticis ar literāro kanonu, kurš oficiāli ir pieņemts, bet nav pietiekami diskutēts, un arī vēlāk nav jūtamas nekādas no kanona rašanās fakta izrietošas sekas.

Darbs pie kultūras kanona veidošanas tika uzsākts 2007. gada nogalē septiņās nozarēs (arhitektūra un dizains, kino, literatūra, mūzika, skatuves māksla, tautas tradīcijas, vizuālā māksla). Kultūras kanona izveide noslēdzās 2009. gada vidū, iezīmējot Latvijas izcilāko kultūras vērtību loku, kā rakstīts Kultūras ministrijas mājas lapā. Kanonu veido 99 kultūras vērtības, *kuras katram izglītotam cilvēkam būtu jāzina un ar ko pamatoti varam lepoties kā nācija un valsts*⁸³.

Kanona jēdziens literatūrzinātnē ienācis no reliģijas kā *religiskas mācības oficiāli pieņemts tekstu krājums, kas tiek uzlūkots kā dievišķas patiesības iemiesojums .. kanons ir tekstu kopojums, ko kādā laikmetā kāda cilvēku kopiena atzīst par autoritatīvu* (Kursīte 2002, 203). Literatūras terminu vārdnīcās literārais kanons ir kritiķu vai antoloģiju veidotāju atzīts tekstu kopums, kuru uzskata par piemērotu akadēmiskai izpētei (Baldick 2008, 47).

Kanona jēdziens saistīts ar hierarhizāciju, ar tekstu svarīguma izvērtēšanu, tā ir tekstu izlase, kurā iekļauti visaugstākajiem literārajiem kritērijiem atbilstīgi teksti, kas tāpēc ir pārāki par visiem citiem tekstiem. Šāda kanona jēdziena izpratne liek domāt, ka tajā ietilpst visi pasaules literatūras šedevri. Pasaules literārajā kanonā, kura liela daļa ir sarakstīta angļu valodā, Latvija nebūtu pārstāvēta, tāpat kā virkne citu nacionālo literatūru, un tāpēc rastos iespaids, ka tā nemaz neeksistē. Tāpēc katra nacionālā kultūra tiecas formulēt savas literārās un kultūras vērtības, piemēram, mums ir zināmi Latvijas kanona veidošanā par paraugu ņemtie Dānijas un Nīderlandes kanoni. Literārais kanons ir plašs jēdziens, kas aptver dažādas literatūras formas, piemēram, liriku, prozu, dramaturģiju, arī detektīvprozas, fantastikas vai zinātniskās fantāzijas rakstības likumus vai kāda noteikta vēsturiska perioda literatūru (piemēram, sociālistiskā reālisma kanons). Izveidot tādu kanona definīciju, kas būtu pieņemama visiem literatūras zinātniekiem, kritiķiem, bibliotekāriem, antoloģiju sastādītājiem un kompetentiem lasītājiem, ir neiespējami, jo katra nacionālā kultūra tieksies izslēgt citu kultūru tekstus, lai dotu vietu savām literārajām izcilībām. Dažāda izpratne par literatūras jēdzieniem liks izvēlēties dažādus darbus, turklāt arī katrs vērtētājs ir subjektīvs un tāpēc var veidot savu personīgo literāro kanonu, kā to savā grāmatā *The Western Canon: The Books and School of the Ages* (Rietumu kanons: grāmatas un virzieni cauri laikiem) darījis pasaulē pazīstamais literatūras kritiķis Harolds Blūms

⁸³ *Internetā atrodami Kultūras kanona īsie saraksti. No: <http://www.lvportals.lv/print.php?nmid=188956> (aplūkots 22.08.2012)*

(*Harold Bloom, 1930*), kurš, veidojot pasaules literāro vērtību kopumu, literatūrai izvirzījis tikai estētiskus kritērijus un par nepārspētu literāru vērtību izraudzījis Šekspīru.

Literatūras kanona sarakstu veidojusi ekspertu darba grupa – rakstnieks un literatūrkritiķis Guntis Berelis, literatūrzinātnieks Raimonds Briedis, literatūrzinātnieks un kritiķis Gunārs Bībers, rakstniece Nora Ikstena, izdevējs un redaktors Reinis Tukišs. Turpmāk minētie autori un viņu darbi veido oficiālo latviešu literatūras kanonu.

1. Ēriks Ādamsons (1907-1946). *Smalkās kaites*, 1937;
2. Vizma Belševica (1931-2005). *Gadu gredzeni*, 1969; *Dzeltu laiks*, 1987; triloģija *Bille*, 1995-1999;
3. Uldis Bērziņš (1944). *Dzeja*;
4. Rūdolfs Blaumanis (1863-1908). *Noveles; Indrāni*, 1904;
5. Aleksandrs Čaks (1901-1950). *Mana paradīze*, 1932; *Mūžības skartie*, 1937-1939;
6. Regīna Ezera (1930-2002). *Zemdegas*, 1977;
7. Jānis Jaunsudrabiņš (1877-1962). *Baltā grāmata*, 1921; *Aija*, 1911-1925;
8. Reinis un Matīss Kaudzītes (1839-1920; 1848-1926). *Mērnietu laiki*, 1879;
9. Kārlis Mīlenbahs (1853-1916). *Latviešu valodas vārdnīca*;
10. Jānis Poruks (1871-1911). *Pērļu zvejnieks*, 1895;
11. Rainis (1865-1929). *Gals un sākums*, 1912; *Uguns un nakts*, 1905;
12. Kārlis Skalbe (1879-1945). *Ziemas pasakas*, 1913;
13. Ojārs Vācietis (1933-1983). *Si minors*, 1982;
14. Imants Ziedonis (1933). *Es ieeju sevī*, 1968; *Taureņu uzbrukums*, 1988; *Epifānijas I un II*, 1971-1974.

Kanona rašanos noteikušas trīs nepieciešamības: pirmkārt, nepieciešamība aptvert visu latviešu literatūru un izveidot kaut ko līdzīgu kopsavilkumam no vērtīgākajiem darbiem, otrkārt, kanons iecerēts sabiedrības izglītošanai, treškārt, dažās citās valstīs tāds jau izveidots un mums būtu jāseko šo valstu paraugam.

Dienas laikraksti un citi mediji pauž uzskatu, ka kanona nepieciešamību izsaka vajadzība pārveidot neizmērāmo un netveramo literatūru izmērāmās vienībās. Tāpēc kanonam radušies šādi apzīmējumi – kultūrizglītības minimums, kas būtu jāzina

ikvienam cilvēkam Latvijā un arī ārzemēs (Orests Silabriedis)⁸⁴, kultūras kanons kā nācijas brieduma pazīme, jo ir jābūt noteiktam kultūrlānim, lai no tā kaut ko sāktu definēt kā kanonu (Valdis Muktupāvels)⁸⁵. Kanons vajadzīgs latviešiem pašiem, lai uz savu kultūru paraudzītos kā uz mazzināmu, dzīvu un aicinošu, šis 14 autoru un darbu saraksts ir latviešu valodas kultūras un domāšanas konspekts (Raimonds Briedis)⁸⁶. Undīne Adamaite formulē kanona mērķi *veicināt nācijas piederības izjūtu un kopējo kultūratmiņu. Galvenokārt kultūras kanons ir domāts pašiem, nevis ārzemju viesiem kā parādes suvenīrs (Diena, 12.03.2009, Piemini kultūru!)*.

Kanonu bija plānots izmantot izglītībā, kur nosauktie darbi un autori būtu zināšanu minimums, kas obligāts visiem, turklāt kanons kalpotu arī kā diskusiju ierosinātājs par literatūras vērtībām.

Latvijas kultūras kanons pirmām kārtām ir mēģinājums aktualizēt sarunu par kultūras izglītības līmeni, kas bieži dod pamatu runāt par kultūranalfabētismu. Tā ir kultūras kanona lielā virsējga (Diena, 12.03.2009, Piemini kultūru!).

Dažos rakstos vērojama diezgan kategoriska nostāja; paredzot viedokļu dažādību, iecerēts, ka kanons noteikti jāzina, kaut arī tam varētu nepiekrīst.

..gatavais kultūras kanons varētu kalpot kā papildmateriāls mācību programmai un kas tāds, ko zinātu visi Latvijas iedzīvotāji – pat ja šim sarakstam nepiekrīstu, un kas būtu kopīgas identitātes pamats (LA, 01.12.2008, Kanons, par kuru strīdēties).

Kultūras kanona projekta ietvaros no 2008. gada septembra līdz 2009.gada janvārim Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedras docētāji un studenti veica pētījumu *Latvijas jauniešu priekšstati par kultūras kanonu*⁸⁷. Mērķis bija izzināt jauniešu viedokļus un salīdzināt tos ar ekspertu viedokļiem. Rezultāti rāda, ka jaunieši ir maz informēti par teātri un kino, bet literatūras nozarē zina un ir gatavi izteikties par pusi no ekspertu nosauktajām vērtībām. Jaunieši izteica viedokli, ka kanonā vajadzētu iekļaut nevis kāda rakstnieka atsevišķus darbus, bet kanonizēt visu daiļradi. Aptaujātajos izbrīnu radīja, ka vērtību atlases kritērijs ir mūžībā aizgājušu cilvēku darbi, it kā vērtīgs būtu tikai tas, kas radīts pagātnē. Pētījumā secināts – jaunieši apzinās un atzīst Latvijas nacionālo kultūras

⁸⁴ *Kultūras kanonā iekļautas 99 vērtības.* No: <http://www.portalslv.lv> (aplūkots 13.08.2012)

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ *Latvijas jauniešu priekšstati par kultūras kanonu.* No: <http://www.kulturaskanons.lv/lv/11/> (aplūkots 22.08.2012)

vērtību apdraudējuma pastāvēšanu mūsdienu sabiedrībā. Taču viņiem nav skaidrs, kāds tieši ir šis apdraudējums, kura rezultātā varētu zust latviešu literārās vērtības, un kāpēc lasītāji varētu tās aizmirst, jo tieši literatūra jauniešu vidū ir viena no visvairāk pārzinātajām kultūras jomām. Iezīmējās arī liela atšķirība starp jauniešu un kanona ekspertu nosauktajām vērtībām. Nosauktais Pumpura Lāčplēsis (23% no aptaujātajiem), tautasdziesmas (17%), Aspazija (16%) – darbi un autori, kas ir populārākie jauniešu vidū, vēlāk izveidotajā kanonā netika iekļauti. Minētā plašākas sabiedrības un ekspertu vērtību atšķirība liek domāt, ka vērtēšanas kritēriji ir dažādi; varētu pat domāt, ka eksperti un lasošā publika ir nošķirti cits no cita un nerunā vienā valodā. Varētu arī domāt, ka ar oficiāli pieņemta dokumenta palīdzību kultūras funkcionāri grib uzspiest savas vērtības. Vienmēr var vēlēties, lai cilvēki lasītu vairāk, taču pētījumā iekļautie jaunieši ir lasījuši latviešu literatūru un viņiem ir savs viedoklis par mūsu nacionālajai identitātei svarīgākajiem darbiem. Tomēr kanona veidotāji atkārtoti uzsver tā izglītojošo nozīmi, kas liek domāt, ka kanona veidotāji uzskata lasītājus par nepietiekami izglītotiem un grib par katru cenu piespiest viņus zināt to, ko tie jau zina un, iespējams, zina pat labāk, nekā bijis domāts. Savukārt Arno Jundze uzskata, ka jaunatne izvēlas savu lasāmvielu, un tā galvenokārt nav latviešu literatūra, bet ārzemju bestselleru tulkojumi. *Saruna par literatūru, manuprāt, nav tik daudz vajadzīga kādai mistiskai auditorijai, kura lasa to, ko uzskata par vajadzīgu un balso par savu literāro kanonu ar maciņu. Tas ir tāds mulķīgs un uzpūsts burbulis par to, ka ar šādām diskusijām var veicināt auditorijas interesi, tāpat kā liekulīgās rūpes par "nelasošo" jaunatni. "Krēslas" sērija un "Potera" sērija, Dens Brauns, "Secret" un citi pēdējo gadu pārdotāko grāmatu topa līderi, lielākā daļa no tiem pamatā tīneidžeru auditorijai adresēti darbi, gan neliecina par nelasīšanu.*⁸⁸

Eksperti uzskata, ka kanona nepieciešamību nosaka apstākļi, ka citas Eiropas valstis jau izstrādājušas šādus kanonus, jo multikulturālā vide un globalizācija liek nacionālo valstu kultūras institūcijām rūpēties par savām vērtībām, īpaši mazajās Eiropas valstīs. Kultūras kanona darba grupas vadītāja Māra Lāce atzīmē, ka pēdējā laikā mazās tautas tiecas veidot šādus sarakstus, ar kuriem identificēt savu nāciju pasaulē. Dānijā kultūras kanona izveides process tika sākts 2004. gadā, un tas izraisīja

⁸⁸ Jundze, Arno. *Diskusija par literatūru Latvijā jau sen ir komas stāvoklī*. No: <http://kultura.delfi.lv/archive/arno-jundze-diskusija-par-literaturu-latvija-jau-sen-ir-komas-stavokli.d?id=30151755> (aplūkots 22.08.2012)

plašas sabiedrības diskusijas. Nīderlandē diskusiju par kanona nepieciešamību izraisīja augošā imigrantu plūsma un bažas par Nīderlandes vēstures un kultūras nezināšanu. Aktuāls bija jautājums, ko var uzlūkot par kultūras mantojumu tik daudz nacionālā valstī. Nīderlandes kanonā tika ietverti kultūras un vēstures galvenie fakti, kurus plānots ik pa pieciem vai desmit gadiem pārskatīt. Veidot literatūras kanonu tāpēc, ka citās Eiropas valstīs tāds jau pastāv, ir acīmredzami „no augšas” noteikta Kultūras ministrijas iniciatīva, tā nenāk no lasītājiem. Šim Kultūras ministrijas pasākumam tika tērēti valsts līdzekļi un tāpēc plašākai kultūras sabiedrībai vajadzēja būt reālajam labuma guvējam. 2008. gadā tika plānots Latvijas kultūras kanonu izdot grāmatās un multimediju diska formā (LA, 01.12.2008, *Kanons, par kuru strīdēties*). Finanšu trūkuma dēļ ir tikai vietne internetā, kur varam lasīt par savu kultūras kanonu latviešu, krievu un angļu valodā, un ir iznākušas pāris audiogrāmatas.

Kanons radies grūtā laikā, kad ne tikai naudas trūkums, bet arī problēmas pašā literatūrā, ideju, kultūrpolitikas trūkums, lasītāju pasivitāte un vispārīgs apsīkums apdraud kanona nozīmi. Var pat runāt par kanona nozīmes iznīcināšanu, jo, kā atklāj 2008., 2009. un 2010. gada kultūras periodika, bija sākusies diskusija par kanonā formulētajām vērtībām, bet tā apsīka. Kultūras krīzi raksturo vērtību kritums pašā kultūrā, situāciju raksturo Arno Jundze: *Pašpietiekamība, pašrefleksija, snobisms, paštīksmināšanās, mākslas imitācija un vispārēja neprasme vai nevēlēšanās uzrunāt tautu – tā ir tikai daļa pārmetumu, kas tagad krīt kultūras dārziņā. Kultūra kļūst buržujiska šā vārda sliktajā nozīmē, un tas ir bīstami tai reālajai kultūras daļai, kas dara, nedomājot par projektiem, atskaitēm, pareiziem draugiem un lobījiem fondos* (Diena, 29.08.2009, *Kultūrribums*). Neprasme un nevēlēšanās uzrunāt tautu ir pārmetums literatūrai, bet vēl vairāk šis pārmetums jāadresē kultūras jomas funkcionāriem, kas distancējas ar aizbildinājumu, ka tauta nelasa un negrib lasīt, par daudz lasa vieglo literatūru, tātad nav pietiekami inteliģenta. Šo komunikācijas stilu raksturo veids, kādā kanons tika piedāvāts – „no augšas”. Līdz ar to ir saprotams, ka lasītāji šādu rīcību varēja interpretēt kā augstprātīgu žestu, kuru vislabāk atstāt bez uzmanības. *Dienas* žurnālists Sandris Romanovskis savā bloga ierakstā (17. pielikums) ironizē par kultūras ekspertu aicinājumu uz diskusiju par Latvijas kultūras kanonu, ka tas ir kaut kas noslēpumains un tapis slepenībā no lasītājiem, kuri kanona veidošanu nemaz nebija pamanījuši (Diena, 26.02.2010, *Kanons*). Tas vēlreiz apliecina, ka lasītāji nemaz nebija aicināti piedalīties kanona veidošanā, bet tad, kad

tas jau bija izveidots (kanons pabeigts 2009., bet diskusija rīkota 2010. gadā), formāli aicināti uz diskusiju, kurā nekādi būtiski lēmumi vairs nebūtu pieņemami.

Veidojot kultūras kanonu, ekspertu darba grupām netika noteikti vienoti kritēriji darbu atlasē. Nav skaidrots, kāpēc kanonā iekļaujami tieši 12, nevis cits skaits literatūras vērtību. Kanona veidošanas ideja ir aizgūta no Dānijas (2004) un Nīderlandes (2006) pieredzes. Dāņu kanons veidots pēc principa „lielo personību lielie darbi”, bet nīderlandieši aptvēruši personības, darbus un norises, kas iespaidojušas domāšanu, realitātes uztveri vai mainījušas pašu Nīderlandes realitāti un līdz ar to tieši vai netieši ietekmējušas Nīderlandes kultūru. Nīderlandes kanonā ir ne tikai Rembrants, Spinoza un van Gogs, bet arī vējdzirnavas, televīzijas izgudrošana un Otrais pasaules karš. Kaut arī bija paraugi, kam sekot, Latvijas literatūras kanona veidotāju darbu apgrūtināja pati kanona ideja, jo *kanons ir kaut kas obligāts, reglamentēts, neapšaubāms; viena no kanona definīcijām apgalvo, ka kanons ir likumu kopums, kas noteic vispārpieņemtās normas. Līdz ar to kanona ideja nonāk pretrunā ar kultūras dabu. Iekļaut kaut ko kanonā nozīmē pataisīt to par dogmu, neapšaubāmu vērtību vai autoritāti. Taču kultūrā neapšaubāmu autoritāšu nav – un, ja tādas parādās, tad tā ir pirmā pazīme, ka ar šo kultūru kaut kas nav kārtībā.*⁸⁹ Latviešu literārā kanona veidotāji mēģināja uz to paraudzīties tā, kā to māca dāņu piemērs – neveltot daudz laika kritērijiem, bet izvēloties darbus un tikai pēc tam formulējot izvēles pamatojumu un to, kādi iebildumi varētu rasties. Guntis Berelis kanona veidošanas pamatnostādni formulējis šādi: *No vienas puses, kanonizētais darbs ir izcils kultūras sasniegums, stabils atbalsta punkts, bet viss kanons kopumā – tāds kā tīmeklis, universāla koordinātu sistēma, ar kuras palīdzību, iespējams, patiešām varēs raksturot visu latviešu kultūru. No otras .. izcils mākslas darbs vispirmām kārtām tiecas iznīcināt vai vismaz apšaubīt vērtības, kas radītas pirms tā, – citādi jau nav jēgas vispār kaut ko radīt.*⁹⁰

Darbs pie kanona izveides bija paredzēts trīs kārtās, pirmajā atlasot 60 darbus, otrajā – 30, bet trešajā – 12; rezultātā tika izvēlētas 14 literārās vērtības. Kanona veidotāju lielākais izaicinājums bija, kā tik nedaudzās vienībās parādīt visaptverošu literāro vērtību ainu. Eksperti risinājuši jautājumu, vai atlasīt tekstus, kas atstājuši spēcīgu iespaidu uz kultūru, ierosinājuši diskusijas, darbojušies kā citu tekstu

⁸⁹ Berelis, Guntis. *Kultūras kanons*. No: <http://berelis.wordpress.com/2008/07/01/kulturas-kanons/> (aplūkots 22.08.2012)

⁹⁰ Ibid.

ģeneratori un pārvērtušies par plašiem simboliem vai – tekstus, ko joprojām iespējams uztvert kā literārus meistardarbus.⁹¹ Kanona veidošana ietver sevī gan centrīces spēku, kanonizāciju, gan centrēdži – dekanonizāciju, skaidro literatūrzinātniece Ausma Cimdiņa⁹². Jo kāds teksts ir spēcīgāks, jo vairāk tas visu laiku tiek dekanonizēts, piemēram, Andreja Pumpura *Lāčplēsis* transformēts kā simboliskā drāma, sociālistiskā reālisma dzeja, postmoderns romāns, rokopera. Kā izšķirties starp kultūru un mākslu, ja par kultūru uzskatām tekstus, kas veidojuši tautas apziņu, piemēram, *Lāčplēsis* vai *Gaismas pils*, atstājot tajā nezūdošu iespaidu, radot daudz jaunu interpretāciju un savienojot laikmetus, bet māksla ir izcili teksti, piemēram, Ērika Ādamsona *Smalkās kaites*.

Šo problēmu pēc kanona rašanās savā rakstā risina Viktors Avotiņš⁹³, kurš kanonu sauc par aprobežotu piedāvājumu, kas sekmē gara nabadzību, par intelektuālo haltūru vāji pamatotam neskaidram nolūkam, jo nav skaidrs, kas ir kultūra, nav kultūras nozīmības pamatojuma. Avotiņš arī neatbalsta centienus hierarhiski sanumurēt kultūras vērtības, jo kultūras elitei sabiedrība ir sveša, tā tiek padarīta par pakalpojuma pircēju, bet kultūra tiek pārakmeņota, tā sāk līdzināties noliktavai īpaši izmeklētiem kultūras produktiem, sabiedrība neatpazīst kultūrvidi un rodas kultūranalfabētisms. Avotiņš salīdzina mūsdienu situāciju ar padomju laikiem, skaidrodams, ka agrāk, *lai uzturētu noteiktu „kultūras kanonu”, tika veidotas radošās savienības. Te jaušas kas līdzīgs. Atšķiras vien tas, ka .. no Kultūras ministrijas nav tikuši pasūtīti „idejiskie brendi”, bet gan noteikts „tirgus brendu” kopums, kas būtu parocīgs un ātri paņemams, ja, piemēram, kādai radošai industrijai stundas laikā jāiemāca sev un saviem partneriem latviešu kultūras pamati. Vai arī, ja ievajagas latvisku piešprici kādā precē vai projektā.*⁹⁴

Literatūras kanona veidotājiem nav likusies pieņemama doma par hierarhisku sarakstu, tā vietā mēģināts veidot kanonu kā tīklu, ar sakarībām, kuras pirmajā acu uzmetienā nav redzamas, bet *veidojas tīmeklis ar pāris simtiem mezglpunktu, no kuriem neviens nav tikai konkrētais mākslas darbs – katram līdzī nāk visi iespējamie konteksti*⁹⁵. Darbi tika atlasīti, neizvirzot vienotus kritērijus, kā arī noraidot

⁹¹ Ibid.

⁹² 100 sievietes. Kanons un izcilība. Intervija ar Ausmu Cimdiņu. *Kultūras Forums*, 08.01 – 18.01. 2009.

⁹³ Avotiņš, Viktors. *Māksla zaudē kultūru*. *Kultūras Forums*, 27.03 – 03.04.2009.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Berelis, G. *Kanons un kritēriji*. No: <http://berelis.wordpress.com/2009/01/01/kanons-un-kriteriji/> (aplūkots 22.08.2012)

objektivitāti kā neiespējamu un uzskatot, ka *labāks par jebkādu objektivitāti ir vairāku galēji subjektīvu viedokļu kopums*⁹⁶. Eksperti domāja, ka kanonā literatūru nespēj reprezentēt atsevišķi teksti, tāpēc izvēlēti nevis konkrēti darbi, kas tiktu pasludināti par pašiem izcilākajiem un nepārspējamākajiem, bet gan personības un tie viņu radītie teksti, kas raksturo gan autoru, gan attiecīgā laikposma literatūru. Jebkurš modelis, lai cik pirmajā acu uzmetienā liktos precīzs, allaž lielākā vai mazākā mērā ir virspusējs vienkāršojums. Tomēr, ja vajadzīgs modelis, tad tam būtu jābūt kā tīklam, kuru *veido ne tikai teksti, bet arī tādas grūti definējamas ēteriskas padarīšanas kā daudzas un dažādas pieredzes, tradīcijas, idejas, virzieni, interpretācijas, poētiskas, stili utt. Protams, šis tas nozīmīgs var izsprukt caur tīkla acīm, bet lielākā daļa tomēr sapīsies.*⁹⁷

Literatūras kanona veidošanā ņemams vērā izcilības kritērijs, uzskatot, ka izcils rakstnieks ir spējīgs mainīt priekšstatus par literatūru un to, ko tā spēj. Līdzīgi izcils literārs teksts ir tāds, kas atstājis pēdas kultūrā un ir spējīgs no sevis radīt citus tekstus un interpretācijas.⁹⁸ Otrais kritērijs saistīts ar vērtībām, kas izturējušas laika pārbaudi. Tāpēc tika noteikta rakstnieka vecuma robeža – sešdesmit gadu vecums. Trešais kritērijs skar ideju sfēru, kuru Guntis Berelis skaidro, pieminēdams Garlība Merķeļa *Latviešus*, ko nevarētu uzskatīt par mākslas darbu, taču tā iespaids uz kultūru ir milzīgs⁹⁹. Ideju radīšanas potenciāls piemīt arī Pumpura *Lāčplēsim*, kas jau sarakstīšanas laikā bija anahronisms, taču tā ideju ģenerēšanas spēja bija milzīga, un *Lāčplēsis radīja simbolu sistēmu, kas itin aktīvi turpina darboties jau vairāk nekā gadsimtu*¹⁰⁰. Guntis Berelis vēlāk secina, ka *rodas iespaids, ka kanona veidošanā nedarbojās nekādi universāli kritēriji, – un tā arī bija, jo attiecībās ar kultūru vispār nedrīkst pastāvēt šādi universāli, visaptveroši un, ļaunākais, visu pakļaujoši kritēriji ... cilvēka attiecības ar kultūru nosaka tikai un vienīgi subjektīvi faktori*¹⁰¹.

No iepriekšminētā redzams, ka kanona veidošanā ieguldīts liels darbs, gan izstrādājot darbu atlasīšanas kritērijus, gan izveidojot pašu svarīgāko darbu sarakstu. Tomēr sabiedrībā tas nav atstājis nekādu ievērības cienīgu iespaidu, jo kanona pieņemšanai nesevoja nekādas reālas praktiskas tā ieviešanas darbības. Sabiedrībā pat

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

nenotika nopietna saruna par kanonu, jo, kā raksta Arno Jundze, *diskusija par literatūru Latvijā jau sen ir komas stāvoklī, toreiz, kad kanonu veidoja, sākās pārsteidzoši dzīvelīgas reakcijas. .. Labi bija tas, ka literatūra kaut uz dažām dienām nonāca mediju dienaskārtībā.*¹⁰² Diskusijai vajadzēja būt galvenajam ieguvumam no kanona, jo komercializētajā tirgus situācijā lasītāji pērk un lasa grāmatas pēc savas izvēles un izdevniecības latviešu autorus izdod daudz mazāk nekā populāro ārzemju literatūru. *Tāpēc ir svarīga jebkura diskusija, un, īpaši, jebkura publiska diskusija. Teksts bez sabiedriskajām attiecībām mūsdienās neko nedod. Īpaši tik ierobežotā un mazā telpā kā šī.*¹⁰³

Lai rastos viedokļu apmaiņa, bija vajadzīgie priekšnosacījumi. Piemēram, kanonā neietilpst Andrejs Upīts un Aspazija, kas agrāk bijuši skolu programmās un kuru daiļrade augstu vērtēta literatūrzinātnē. Daudziem vajadzēja protestēt pret šo autoru daiļrades neiekļaušanu starp pašiem vērtīgākajiem latviešu literatūras dārgumiem. Arno Jundze šādu kanonu salīdzina ar apvērsumu. Pats pārsteidzošākais ir tas, ka pēc šāda kanona pieņemšanas neprotēja ne skolu programmu veidotāji, literatūrzinātnieki, izdevēji, ne muzeju darbinieki, kaut arī *jaunajam kanonam, ko pēc tiesas un taisnības tagad kultūras ierēdņiem, vadoties pēc saviem darba pienākumiem, pienāktos respektēt, kultūrpolitiski un visādi citādi virzīt, pēc loģikas būtu jārada globālas pārmaiņas mūsu literatūras vērtību skalā*¹⁰⁴.

Pirms kanons bija tapis, Guntis Berelis paredzēja, ka atbildes reakcija nesekos. Kanona iznīcināšana, par kuru runā Berelis, notika, nevis to apstrīdot disputā, bet nereaģējot un tādā veidā to patiešām iznīcinot: *Kultūras kanona vienīgā jēga ir cerībā, ka kāds/kādi to iznīcinās. Skeptiķis manī gan apgalvo, ka neviens pat nemēģinās to apšaubīt, kur nu vēl iznīcināt. Eksperti var kanonizēt viskošākās muļķības, bet, puslīdz apzinoties pašreizējo situāciju kultūras publiskajā telpā, rodas pamatotas aizdomas, ka reakcija būs plika un apaļa nulle.*¹⁰⁵

2012. gadā par kanonu vispār vairs netiek runāts, dokuments, kas oficiāli pieņemts, netiek respektēts, jo, šķiet, ir aizmirsts. Kultūras ministre Jaunzeme-Grende sarunā ar rakstniekiem izteikusies šādi: *Mani patiesi pārsteidza atziņa, ka latviešu un*

¹⁰²Jundze, Arno. *Diskusija par literatūru Latvijā jau sen ir komas stāvoklī*. No: <http://kultura.delfi.lv/archive/arno-jundze-diskusija-par-literaturu-latvija-jau-sen-ir-komas-stavokli.d?id=30151755> (aplūkots 22.08.2012)

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Berelis, Guntis. *Kultūras kanons*. No: <http://berelis.wordpress.com/2008/07/01/kulturas-kanons/> (aplūkots 22.08.2012)

krievu skolās ir atšķirīgs izglītības saturs. Tādēļ ar IZM noteikti jārunā, ka nepieciešams noteikt zināšanu apjomu – varam to saukt par kultūras kanonu, kas jāzina ikvienam, lai viņš būtu beidzis latviešu, lietuviešu, poļu vai krievu skolu. Kādi vēl ir ceļi, lai mainītu sabiedrības uzvedību, lai vairāk sāktu pirkt un lasīt latviešu literatūru (LA, 09.03.2012, Ministres paraugstunda rakstniekiem)? Doma, ka kanons būtu izmantojams izglītībā, ir aizmirsta. Ar kanona palīdzību jau bija mēģināts mainīt sabiedrības uzvedību, bet, kad tas nedeva nekādus rezultātus, ministrija atkal ir gatava izstrādāt jaunu dokumentu. Tātad ministrija ir gatava sūtīt jaunus ziņojumus. Šāda situācija atgādina Žana Bodrijāra aprakstīto komunikāciju, kas ir došana bez apmaiņas, kur ziņojuma sūtītājs runā tukšumā, ar to radot asimetriju ziņojuma sūtītāja un saņēmēja attiecībās. Rezultāts ir tāds, ka ziņojums tiek iznīcināts, jo pasīvā auditorija absorbē ziņojumu un neraisa nekādu atbildes reakciju. Bodrijārs sauc to ne tikai par ziņojuma galu, bet arī par medija nāvi (Baudrillard 1998, 217-218).

Kanona uzrakstīšana acīmredzot patērē mazāk pūļu, laika un resursu nekā attieksmes mainīšana pret kultūru, kas prasa daudz lielāku ieguldījumu – vērtību maiņu. Lielākā daļa sabiedrībā apspriežamo kultūras jautājumu attiecas uz materiālo un nemateriālo vērtību vietu latviešu kultūrā. Sarunā ar Kultūras ministri dzejniece Liāna Langa atzīst, ka valstī jāmaina attieksme pret literatūru un valodu, dzejniece saka: *Valoda ir nācijas svarīgākā banka. Ja sabrūk finanšu banka, nācija dzīvos, bet, ja sabrūk valodas banka, tauta vairs nedzīvo* (LA, 09.03.2012, Ministres paraugstunda rakstniekiem). Ja pirmajā vietā ir finanšu banku glābšana, nevis valoda un latviskās garīgās vērtības, tad kanons ieguļas plauktā un tiek aizmirsts, bet reāli kultūras dzīvē notiek vērtību un uzticības devalvācija.

Nav daudz kritisko tekstu periodikā par kanonu, lai gan kanona tapšanas laikā un vēl laiku pēc tam bija gan *Karogs*, gan *Kultūras Forums*, gan dienas laikrakstu kultūras rubrikas. Notikumi un runas par šo dokumentu liecina, ka mūsu sabiedrība pret nepopulāriem un nevajadzīgiem kanoniem, memorandiem un stratēģijām protestē klusējot. Arī kultūras ierēdņi nav pūlējušies veikt nekādus pasākumus kanona iedzīvināšanai praksē. Iznākušas ir tikai pāris audiogrāmatas ar kanona tekstiem, jādodomā, ka izdevniecības ir komerciāli ieinteresētas, lai kanonā iekļautie darbi tiktu izdoti. 2012. gada nogalē Saeimas Sabiedrības saliedētības komisija uzdevusi Kultūras ministrijai sagatavot priekšlikumus kanona aktualizēšanai. Ja sabiedrība atsauksies aicinājumam runāt par kultūras vērtībām, varbūt izdosies izveidot sarunu par kanonu. Tomēr laikrakstu literatūrkritiskie teksti liecina par iepriekšējās kultūras

politikas turpināšanos, nosakot visu „no augšas”, mēģinot politizēt kanonu – pievērst cittautiešus latviešu kultūras vērtībām ar mehāniskām metodēm, kur minētajiem cittautiešiem būtu jāatsakās no savas identitātes vai to būtiski jāmaina, nevis meklējot kopīgo ar citām tautībām, kas arī dzīvo Latvijā. Avīžrakstos vērojama arī nekoncekvence, runājot par faktiem – brīžiem tiek minēts, ka kanons izveidots 2007. gadā, citreiz 2008. gadā, kaut arī kanonu izveidoja 2009. gada vidū, 2007. gada pašā nogalē notika konference, ar kuru sākās darbs, kurš galvenokārt tika paveikts 2008. gadā. Gan 2007., gan 2009., tāpat arī 2012. gadā sabiedrība visdrīzāk nejuta nekādu nepieciešamību pēc literārā kanona, tāpēc šī ir „tukša zīme” – tā pastāv kā tukša forma bez satura līmeņa, jo saprotams, ka zīmē jābūt gan apzīmētājam, gan apzīmējamam. Ja kāda no korelātiem nav, tad tā ir maldinoša vīzija, kas zūd, ja to apskata ciešāk.

Nobeigums

Literatūrkritiskie laikrakstu teksti šinī promocijas darbā analizēti plašākā kontekstā – kā mediju kultūras sastāvdaļa. Pieņemot izpratni par kultūru kā komunikāciju, literatūrkritiskie naratīvi aplūkoti no ziņojuma saņēmēja viedokļa, kas iekļaujas alternatīvās mediju pētniecības paradigmā, kura balstīta marksisma idejās, no kurām savukārt izriet pirmie sistemātiskie mediju pētījumi Frankfurtes un Birmingemas skolās. Pētījums iekļaujas receptīvā komunikācijas modeļa ietvaros, ko nosprauduši galvenie strukturālisma un semiotikas principi.

Literatūrkritiskie naratīvi dienas laikrakstos sastāv no vairākiem tekstu tipiem: ziņām, recenzijām, intervijām, garākiem avīžrakstiem un komentāriem. Kā publicistiskus tekstus tos var klasificēt pēc to pazīmēm, iedalot stingrajās ziņās (*hard news*) un vieglajās ziņās (*soft news*). Līdz šim galvenā pētnieku uzmanība ir bijusi vērsta uz stingrajām ziņām to īpašā strukturējuma dēļ. Literatūrkritiskie avīžteksti, kurus uzskata par vieglajām ziņām, piedāvā lielu tekstu daudzveidību un ir pētīti mazāk. Šiem tekstiem piemīt virkne īpašību, kuras ir grūti iekļaujamas klasifikācijā: publicistikas teksta un zinātnes valodas iezīmes, esejskums ar tam raksturīgo nolūku pārliecināt, kā arī mākslas teksta īpašības ar valodas tēlaino izteiksmes līdzekļu klātbūtni.

Uz nosauktajiem tekstu tipiem var attiecināt semantiskās un sintaktiskās makrostruktūras, kuras rodas semiotiskas darbības rezultātā – kā dažādu kodu un subkodu darbības iznākums, kas izpaužas kā topikalizācija, kas ir paplašināts tēmas iztirzājums vairākos avīžtekstos vai rakstu sērijā, izceļot tēmu un nodrošinot tai īpaši lielu svarīgumu un lasītāju uzmanību.

Ziņas par jaunākajiem notikumiem ar literatūru saistītajā tematikā ir vienīgais literatūrkritisko laikrakstu teksta tips, kas pārstāv stingrās ziņas (*hard news*). Ziņu makrosemantika un makrosintakse atvieglo teksta izpratni, palīdz uzkrāt informāciju atmiņā un vēlāk to pēc vajadzības atsaukt no atmiņas. Ziņu veidošana pēc apgrieztās piramīdas principa ir profesionāls instruments, bez kura nevar iztikt tad, ja ir daudz sarežģītas informācijas. Lasītājam ir jāapzinās, ka ziņu apraksts nav organizēts tādā pašā veidā kā reāli dzīvē notiek pati darbība. Tāpat lasītājam jāsaprot, kādu tekstu viņš lasa un jāinterpretē to, izmantojot šim teksta tipam atbilstošās lasīšanas stratēģijas, jo katram atšķirīgam teksta tipam atbilst savas lasīšanas stratēģijas, kas izriet no teksta tipa semantiskās un sintaktiskās uzbūves.

Recenzijām piemīt publicistikas un zinātnes teksta iezīmes, var runāt par dažām makrosemantiskajām un makrosintaktiskajām struktūrām, no kurām veidots vairums recenziju: konteksts, satura analīze, vērtējums, komentāri. Recenzijas no citiem literatūrkritiskajiem tekstiem atšķiras ar to, ka tajās notiek literatūras interpretāciju lauka veidošana, literārās terminoloģijas un literatūras likumsakarību ģenēze un aktuālu literatūras problēmu risināšana.

Viens no jaunākajiem un populārākajiem teksta tiptiem ir blogs, kurš sevī apvieno publicistikas teksta un mākslas teksta iezīmes. Makrosemantiskās un makrosintaktiskās struktūras blogos nav izteiktas, tomēr visbiežāk lietotā semantiski sintaktiskā struktūra ir pretstatījums un paralēlisms. Abas minētās struktūras parasti sastāv no diviem elementiem, lai veidotu pretstatu, konfliktu, lai kaut ko salīdzinātu, attēlotu darbību vai stāvokļa maiņu vai veidotu asociācijas. Daudzi blogu autori ir rakstnieki vai dzejnieki, kas lieto mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus, veido labi pārdomātu teksta kompozīciju, un tādēļ teksts ir emocionāli iedarbīgs un atklāti pauž viedokli un tiecas pārliecināt lasītāju par blogā izteikto ideju.

Lielākajai daļai interviju ir raksturīgs sintaktiskais strukturējums jautājumu un atbilžu veidā, kā arī brīvs semantisko vienību izkārtojums, kas ietekmē teksta interpretāciju, jo šīs struktūras nosaka teksta lasīšanas stratēģijas, – svarīgākās semantiskās vienības ir izklaidētas visa teksta garumā vai arī ar tendenci koncentrēties un veidot vispārinājumus, tuvojoties teksta nobeigumam.

Garāki avīžraksti ir veltīti kāda jautājuma pētīšanai vai skaidrošanai. Pētnieki izšķir vairākus rakstu paveidus: profīli jeb portretējumi, analītiskie raksti, informatīvi faktuālie raksti u.c., praksē šie paveidi bieži pārklājas, jo rakstiem nav noteiktas teksta strukturēšanas prasības, tie ir orientēti uz saturu. Šie avīžraksti ir bagāti ar informāciju salīdzinājumā ar ziņām, kas paradoksālā kārtā augstā redundances līmeņa dēļ ir ar viszemāko informācijas daudzumu. Tādējādi būtu pareizi šos tekstus klasificēt arī pēc tēmām jeb semantiskajām struktūrām. Biežāk sastopamās tēmas dienas periodikā nosaka notikumi literatūrā, piemēram, *Prozas lasījumi* vai gada balva, rakstnieku atcerei veltīti temati, valsts atbalsts literatūrai un grāmatniecībai.

Īpašs literatūrkritisko naratīvu veids ir interneta komentāri laikrakstu portālos. Ja komentārus analizē kā patstāvīgu teksta tipu, tad atklājas, ka tiem nav raksturīgs liels skaits sintaktisko un semantisko makrostruktūru, jo tie parasti iecerēti kā reakcija uz medija sūtīto ziņojumu vai cita komentētāja viedokli. Komentāri ir vienīgais pētāmais teksta tips, kuru nesūta medijs, bet lasītājs. Šī iemesla dēļ, kā arī tāpēc, ka

liela daļa komentāru ir anonīmi, avīžtekstu hierarhijā tie nav vienlīdzīgi ar tekstiem, kas uzrunā lasītāju no medija autoritātes pozīcijām. Tā kā komentāri portālos parādās pie konkrētiem avīžtekstiem, tad komentārus var uzskatīt arī par atsevišķu šo rakstu sintaktisku un semantisku vienību, kas var būtiski paplašināt vai mainīt avīžrakstā izteikto domu.

Promocijas darbā no semiotiskā viedokļa ir apskatīts literatūras dalījums vieglajā un intelektuālajā literatūrā, un šis dalījums pastāv un mediju tekstos tiek atražots nevis objektīvas nepieciešamības dēļ, bet kā makrostruktūra vai šablons, kas ļauj medijiem veidot pievilcīgu dinamisku publicistiku ar pretstatiem, konfliktiem, jo tā, vienu notikumu vai parādību attēlojot uz citas fona, var labāk piesaistīt lasītāja uzmanību. Šāda binārās opozīcijas principa pielietošanas iespāids ir tas, ka tiek radīti stereotipi, kas izveidojas, sintaktiskās makrostruktūras sajaucot ar semantiskajām, mēģinot pretstatīt parādības vai jēdzienus, kas īstenībā nemaz nav ar pretēju nozīmi, t.i., pieņemot, ka arī dzīvē pastāv tikpat spilgti un nesamierināmi pretstati, vērtīgā un mazvērtīgā literatūra, gudrie rakstnieki un allaž izglītojamie lasītāji, labie un sliktie varoņi, kā par tiem rakstīts avīžrakstā. Laikrakstu teksti ir komerciāli teksti, tāpēc tiem jābūt veidoti saskaņā ar mediju vērtībām un jāatbilst standarta žanriem, kuriem ir praktiska nozīme – radīt tirgu un auditoriju. Šī iemesla dēļ mediju tekstu rādītā pasaules aina ir atšķirīga no reālās, kurā dzīvojam pēc savas vērtību sistēmas. Avīžteksti rada savu virtuālo auditoriju, to vispirms piesaistot ar stingrajām ziņām (*hard news*) un cenšoties paturēt ar vieglajām ziņām (*soft news*). Tādējādi saprotams, ka avīžtekstu uzdevums ir ne tikai informēt, bet arī izklaidēt. Izklaides funkcijai jāpiemīt arī pašai daiļliteratūrai, lai tā būtu komerciāli izdevīga, jo komercializēties liek brīvā tirgus apstākļi, to dara arī kultūras un citi funkcionāri Latvijā, sacīdami, ka literatūrai pašai sevi jāuztur, kas nosaka nepieciešamību pēc mārketinga. Teksti, autora vārds, izdevējs šādos apstākļos pārvēršas par zīmolu, kas reklamē pats sevi, un katrs, kurš iegādājas noteikta autora vai izdevēja grāmatu, brīvprātīgi un lielākoties neapzināti uzņemas komunikācijas kanāla lomu un reklamē šo grāmatu, autoru, izdevēju, kultūru utt., jo literārs teksts brīvā tirgus apstākļos tiek uzlūkots kā prece. Laikrakstu avīžteksti liecina, ka šo semiotisko parādību autori un izdevēji vēl nav pietiekami izpratuši un novērtējuši. To pierāda diskusija laikrakstu portālos par Toma Kreicberga literārās darbības sākumu, kur autors raksta angļu valodā, ir angliskojis savu uzvārdu un atklāti pauž medijiem savu izpratni par rakstniecību kapitālisma apstākļos. Šķiet, ka Kreicbergs ne tikai ir labi apguvis kapitālistiskās dzīves

likumsakarības, bet arī skaidri apzinās, ka viņa vārds sāk patstāvīgu semiotisku dzīvi, kas veiksmīgas literārās karjeras gadījumā sagādās savam autoram ne tikai lasītāju atzinību, bet arī materiālus labumus.

Latviešu oriģinālliteratūra komercializācijas apstākļos atrodas ļoti neizdevīgā situācijā, jo to ļoti maz atbalsta valsts, latviešu literatūras lasītāju skaits ir mazs, tāpēc to nav iespējams pārdot tikpat, cik angļu valodā sarakstītos bestsellerus, kuriem ir ļoti liels lasītāju skaits visā pasaulē. Šādā situācijā literatūrkritiskie teksti periodikā konstatē nacionālo un garīgo vērtību devalvāciju, situāciju grūtāku dara arī tas, ka kultūras periodika ir sašaurinājusies un tāpēc kļūst arvien grūtāk risināt problēmu ar semiotiskiem līdzekļiem – uzturot komunikāciju, nepārstājot runāt par īstajām nemateriālajām vērtību prioritātēm, nepieļaujot komunikācijas zudumu pavisam, jo tas draud ar komunikācijas dalībnieku iesaistīšanos vai iesaistīšanu citos komunikācijas aktos ar citām nacionālajām vai kosmopolītiskajām kultūras un valodas vērtībām, kas savukārt nozīmē šo dalībnieku neatgriezenisku zudumu mūsu kultūrai.

Literatūrkritiskie teksti dienas periodikā konstatē dažādas pārmaiņas. 2009. – 2012. gadu pārmaiņas ir īpaši krasas: kultūras preses sarukums, sabiedrības un kultūras dzīves sadrumstalošanās, lasītāju pasivitāte un gaumes trūkums, literatūras un kritikas krīze, literatūras kvalitātes kritēriju maiņa, moderno tehnoloģiju ietekme uz literatūru, rakstību, lasīšanu un grāmatniecību, e-grāmatu parādīšanās. Daļa šo pārmaiņu uzskatāmas par ļoti nopietnām negatīvām tendencēm, jo īpaši tāpēc, ka visās jomās vērojama neapmierinoša vai izkropļota komunikācija vai pat tās trūkums. Pārāk maz tās ir starp rakstniekiem, kritiķiem un lasītājiem daļēji tāpēc, ka tikpat kā nav kultūras periodikas, kur šai sarunai notikt. Šādā komunikācijas modelī trūkst kanāla, pa kuru raidīt signālu, tāpēc komunikācija nevar notikt. Komunikācijas procesu kropļo literatūras dalīšana nesamierināmos pretstatos (intelektuālajā un vieglajā literatūrā), un attiecīgi sadalīti tiek arī rakstnieki un lasītāji, kuri cits uz citu noraugās ar augstprātību vai noliegumu, veido izolētus grupējumus. Tādā gadījumā var teikt, ka komunikācijas dalībniekiem nav kopējas valodas, t.i., semiotiski runājot, trūkst koda, kā dēļ ziņojums pārvēršas par troksni. Tanī pašā laikā vissvarīgākais komunikācijas dalībnieks – lasītāju auditorija bieži paliek bez ievērības, jo dienas periodikas literatūrkritiskie teksti nespēj ieskicēt sava lasītāja tēlu. Kāds ir „parastais” lasītājs var apjaust pašu lasītāju blogos, kuri apliecina lasītāju interesi par grāmatām. Medijiem un izdevējiem auditorija ir svarīga, tāpēc tie steidz izdabāt lasītāju vēlmēm,

jo lasītāji savu atzinību pauž materiālā veidā – pērkot vai abonējot mediju produkciju. Savukārt kultūras funkcionārus mediju kultūras auditorija interesē mazāk, jo, piemēram, Kultūras ministrijas darbinieku dzīvē nekas nemainās no tā, vai auditorija patērē kultūras produktus vai nepatērē. Kultūras institūciju ziņojumi bieži pazūd tukšumā, kā to pierāda kultūras kanona, it īpaši literārā kanona, rašanās un recepcija sabiedrībā. Kultūras vērtību saraksta veidošana bija Kultūras ministrijas iniciatīva, pamatojot kanonu ar nepieciešamību aizsargāt mūsu kultūras vērtības no visa veida apdraudējumiem multikulturālajā telpā, uzstājot, ka visiem nosauktās literārās vērtības jāzina un tās tagad veidos mūsu tautas kultūras identitāti un kalpos izglītībai. Taču šī iniciatīva netika atsaucīgi uztverta, diskutēta un pieņemta. Kultūras ministrijas sūtītais ziņojums nebija nevienam īsti adresēts, tāpēc tas nevienu konkrēti nerasniedza, turklāt šis ziņojums, kā izrādījās, bija semiotiski nepabeigta zīme, kurai ir izteiksmes līmenis, bet nav satura līmeņa, tāpēc tā tikai izskatās pēc zīmes, bet īstenībā tāda nav. Šī iemesla dēļ reakcijas no lasošās sabiedrības puses nebija, auditorija absorbēja ziņojumu, uz to nereagējot un tādējādi to iznīcinot.

Aplūkojot, kā darbojas semiotiskais komunikācijas modelis, redzam, ka informācija atkārtojas, komunikācija bieži notiek arī tikai paša kontakta dēļ, piemēram, interneta komentāros. Latviešu dienas periodikā komunikācijas apsūkums daļēji skaidrojams ar to, ka ziņojumu sūtītājiem varētu likties, ka nav jāatkārto agrāk paustas zināšanas. Patiesībā par to jārunā visu laiku, ziņojumi, kas stiprina kultūras vērtības sabiedrības izpratnē, jāsūta nepārtaukti. Redundance šinī promocijas darbā ir atainota galvenokārt kā negatīva parādība, kad tās līmenis ir bijis pārāk augsts. Tomēr redundance, kas pati par sevi nav ne slikta, ne laba, sākotnēji ir iecerēta kā semiotisks instruments, lai ziņojums neietu bojā sūtīšanas laikā kanālā iespējamā trokšņa dēļ. Kultūras vērtību komunicēšanu nevajadzētu uzskatīt par atkārtošanos un liekvārdību. Piemēram, ja būtu vairāk ar lasošo sabiedrību runāts par Latvijas brīvību, valodu, literatūru un citām garīgām vērtībām, šīs vērtības būtu regulāri uzturētas kā prioritāte, iespējams brīvība nebūtu aizmirsta un garīgums nebūtu izčākstējis tukšā lepņībā un tieksmē pēc naudas un mantas. Ja runā galvenokārt par literatūru kā precī, tad tā pārvēršas par precī un neko vairāk, ja runā par lasītāju kā patērētāju, tad sabiedrībā veidojas patērētājattieksme pret kultūru.

Dienas periodikas naratīvi ir mediju kultūras sastāvdaļa, tie ir ziņojumi no autoritatīva sūtītāja. Mediju kultūra jau sākotnēji paredz, ka literatūra ir prece, tāpēc saprotams, kāpēc aicinājums literatūrai komercializēties izskan tik spēcīgi. Šādi var

skaidrot arī to, kāpēc rakstniekiem tiek izteikts pārmetums par to, ka tie nav labi patērētāju sabiedrības locekļi, neražo preces, neiekļaujas brīvajā tirgū un ar to neļauj citiem (piemēram, izdevniecībām) nopelnīt. Tāpat mediju kultūrā specializētā literatūras periodika nav izdevīga, jo nav masveidīgi pieprasīta, tā nav izklaidējoša un uz praktiskumu orientēta. Grūtības ar kultūras un literatūras vērtību saglabāšanu daļēji izriet no mūsu postpadomju sabiedrības pārmērīgās uzticēšanās kapitālistiskajai kultūras izpratnei, saskaņā ar kuru literatūra tiek pazemināta no savas godpilnās īpašās patiesības un vispārējo cilvēcisko vērtību paudējas pozīcijas uz daudz necilāko izklaidētājas un brīvā laika kavēkļa pozīciju.

Pētījumā atlasīto literatūrkritisko tekstu analīze liek domāt, ka Latvijas sabiedrība nav pietiekami kritiska, izvērtējot to kultūru, kas ienāk Latvijā pēc mūsu valsts neatkarības atgūšanas, lai gan jau diezgan ilgi dzīvojam neatkarīgā valstī, kur gandrīz visu nosaka brīvais tirgus. Daļa lasītāju izsaka domu, ka valstij nav jāatbalsta kultūra, rakstniecība, ka brīvais tirgus visu nosaka vai arī – rakstnieki, ja viņi ir īsti rakstnieki, lai raksta bez naudas. Šāda nostāja var veicināt literatūras un visas nacionālās kultūras ātru izzušanu. Mediju kultūra ir Rietumu kapitālistiskās pasaules parādība, kas strauji izplatās visā pasaulē, sevišķi postkomunisma valstīs, tā ienāk ar angļu valodu, kuru galvenokārt lietojam, lai komunicētu ar ārpusauli. Skaidri redzams, ka mediju kultūra šādos apstākļos var ātri nomākt jebkuru mazu nacionālo kultūru, nemaz nerunājot par opozicionāru vai subkultūru pastāvēšanu. Situāciju kultūras medijos, literatūrā un kritikā nevar kompetenti izvērtēt bez kritiskās domāšanas, kuru būtu jāiemācās un regulāri jātrenē. Kritiskās domāšanas instruments ir kultūras studijas, tomēr redzam, ka kultūras studijas nepiešķir pietiekamu vērību kritiskai mediju lasītprasmei. Tas, ka Frankfurtes skola noraidīja masu kultūru, ir nepareizi, jo mediju kultūra ir labi nostiprinājusies Rietumu kultūrā, auditorija ir liela, tās saražotā produkcija ir ļoti populāra. Tomēr mediju kultūras nekritiska slavīnāšana arī ir postoša. Vispirms ir vajadzīga kritika, kas dod iespēju augt, interpretēt mediju tekstus arī citādi, nekā to ieplānojis autors vai ziņojuma sūtītājs. Tas pirmām kārtām nozīmē, ka ir jāattīsta mediju kultūras lasītprasme. Jāmācās pašiem un jāmaca citi, kā kritiski interpretēt mediju ziņojumus, lai varētu atšķirt dažādus ideoloģiskos kodus, lai saskatītu un savā starpā atšķirtu ideoloģijas un tos diskursus un tekstus, kas tiecas apstrīdēt dominējošās ideoloģijas sludinātās patiesības. Svarīgi rast atšķirību starp to, kas ir labs un kas ir slikts mediju kultūrā, un atbalstīt alternatīvu kultūru un pretēju subkultūru pastāvēšanu. Līdz šim nekāda mediju kultūras pedagoģija nav eksistējusi

ne Frankfurtes skolā, ne Birmingemas skolā, arī postmodernisma teorijas nav tādu radījušas. Avīze ar savu kultūras sadaļu vienmēr bijusi kā instruments šādai izglītojošai darbībai tiem prātiem, kas gribējuši zināt. Tādējādi komunikācija, kas notiek ar literatūrkritisko laikrakstu tekstu palīdzību, arī ir lielā dažādu mediju kultūras tekstu lasīšanas skola. Komunikācijas procesam, kas ar lielo laikrakstu starpniecību sasniedz ļoti plašu auditoriju, ir pa spēkam veidot kritisku mediju lasīšanas prasmi un to uzturēt.

Secinājumi

1. Latviešu dienas laikrakstu literatūrkritiskie avīžteksti veido ziņojumus, kas piedalās komplicētā mediju kultūras komunikācijas procesā. Literatūrkritiskie naratīvi sastāv no zīmēm – sarežģītām makrosintaktiskām un makrosemantiskām struktūrām, kas radušās semiotiskas darbības rezultātā.
2. Makrosintaktiskajām struktūrām, kas veido teksta gramatiku, piemīt patstāvīga nozīme, kas saistīta ar teksta formu un ar teksta tipu, kuram raksturīga noteikta makrosintaktiska struktūra. Teksta gramatika nosaka, kāds ir teksts, kuram šī makrosintaktiskā struktūra raksturīga. Turpretī makrosemantiskā struktūra ir saistīta ar teksta saturu un tāpēc var teikt, ka tā pasaka, par ko ir teksts.
3. Makrosintaktisko un makrosemantisko struktūru klātbūtne un izvietojums tekstā nosaka avīžteksta tipu. Šajā promocijas darbā literatūrkritiskie laikrakstu naratīvi sistematizēti 6 tipos: ziņas, raksti, intervijas, recenzijas, blogi un interneta komentāri. Ziņas, kuru galvenā funkcija ir informēt nevis sniegt viedokli, ir ar stingrāk iezīmētu makrostruktūru, bet recenzijās, garajos avīžrakstos, intervijās un blogos, kuri pieder pie žurnālistikas viedokļa žanriem, prevalē semantiskās makrostruktūras. Interneta komentāri ir strukturāli visneizteiktākais teksta tips, kas parasti sastāv no ļoti nedaudzām sintaktiskajām un semantiskajām makrostruktūrām.
4. Makrosintaktisko un makrosemantisko struktūru klātbūtne un izvietojums tekstā nosaka interpretācijas stratēģijas, ko izvēlas lasītājs, lai pēc iespējas atbilstošāk interpretētu ziņojumu. Ziņu stingrā apgrieztās piramīdas struktūra signalizē lasītājam, ka šinīs tekstos būs rodami fakti nevis viedokļi. Recenziju un blogu struktūra, īpaši pretstatījuma paņēmiena pielietojums ir zīme, ka šajos tekstos tiek piedāvāts viedoklis. Lasītājam jāapzinās teksta tips, ko nosaka makrostruktūru klātbūtne un izvietojums tekstā, lai izvēlētos interpretācijas stratēģiju. Atbilstoša teksta interpretācijas stratēģija nepieciešama gan lasot publicistikas tekstus, gan mākslas tekstus, kuri var būt relatīvi slēgti (ar augstu redundances līmeni) vai atvērti. Nepareizas lasīšanas stratēģijas izvēle var ziņojumu pārvērst troksnī un komunikāciju padarīt neveiksmīgu.
5. Literatūrkritiskā naratīva kontentanalīze liecina par virkni parādību, kas liecina par pārmaiņām literatūras telpā: sašķeltību, literatūras komercializēšanos, estētikas izpratnes maiņu, jauna veida lasītprasmes

veidošanos. Visas pārmaiņas un literārās dzīves norises var notikt veiksmīgi tikai tad, ja sabiedrībā norisinās komunikācijas process. Dienas laikrakstu literatūrkritiskais naratīvs ir viens no spēkiem, kas nodrošina komunikāciju, kurā medijs sūta ziņojumus adresātam ar laikraksta starpniecību, sūtītājam un adresātam ir kopīgs kods, ziņojumi sasniedz visus potenciālos adresātus, kuru izvēle ir iesaistīties komunikācijas procesā, adresāta vēlamā reakcija uz ziņojumiem ir to interpretēšana saskaņā ar savu kultūras enciklopēdiju un tālāka komunikācijas uzturēšana, formulējot savu viedokli, paužot to citiem un citādi praktiski rīkojoties.

6. Lasītājam ir jāiesaistās teksta radītājā pasaulē un jāļauj tekstam sevi ietekmēt. Vienlaikus lasītāja tiesības ir pretdarboties tekstam, atklājot un izmantojot savu interpretācijas brīvību saskaņā ar lasītāja paša kultūras enciklopēdiju. Aktīva lasītāja piedalīšanās interpretācijas procesā ir nepieciešama, jo teksta interpretācija saistīta ar cilvēka dinamisku kontaktu ar pasauli. Tekstiem piemīt spēja ne tikai izprast pasauli, bet arī to pārveidot, darīt labāku. Lai to paveiktu, komunikācijas procesam jānotiek bez pārtraukumiem, nepārtraukti jārevidē saziņas kods un adresātam jābūt aktīvai būtnei.
7. Gan ziņojumu sūtītāji, gan adresāti darbojas ar semiotiskiem līdzekļiem; mediji – lai informētu, paustu viedokli un pārliecinātu, lasītāji – lai kritiski izvērtētu faktus un viedokļus, tos nesajaucot, un formulētu savu redzējumu. Šādas darbības tiek atkārtotas ik dienu; semiotikā šādu darbību sauc par redundanci, kas ir iecerēta kā semiotisks instruments, lai ziņojums neietu bojā sūtīšanas laikā kanālā iespējamā trokšņa dēļ. Parasti tiek uzskatīts, ka mediji lieto šo paņēmienu, sūtot savus ziņojumus. Taču arī adresāts var izmantot redundanci, lai paustu savu domu vēl un vēl, līdz tā top dzirdama par spīti komunikācijas kanālā esošajam troksnim.
8. Lai adresāts varētu efektīvi piedalīties komunikācijas procesā, tam jābūt izglītotam un kritiski domājošam. Mediju kritiskās izpratnes un analīzes domāšanas instruments ir pats medijs. Komunikācija, kas notiek ar literatūrkritisko laikrakstu tekstu palīdzību, ir galvenais izglītojošais spēks, ar kura palīdzību veidot kritisku mediju lasīšanas prasmi un to uzturēt ar tiem pašiem semiotiskajiem līdzekļiem, ar kuriem mediji cenšas iespaidot lasītāju prātus un rīcību.

AVOTI (alfabētiskais saraksts)

ZIŅAS

Diena

- Ālīte, Barbara. *Grūtupa jaunās grāmatas bezmaksas eksemplārus izķer ātri*. 12.05.2010
- Ālīte, Barbara. *Mācītājs Rubenis un benediktiētis Frīmens saraksta grāmatu par ekonomisko krīzi*. 08.03.2010
- Ālīte, Barbara. *Talsos pasniegs Aleksandra Pelēča prēmiju*. 07.04.2010
- BNS. *Ārzemnieki brīnās par Latvijas grāmatu lasītāju gaumi*. 31.03.2011
- BNS. *Latvijā pieaug grāmatu tirdzniecība internetā*. 05.12.2010
- BNS. *Visvairāk pērk ķēngu grāmatas par politiķiem*. 03.04.2011
- Diena.lv. *„Zvaigzne ABC” sāk tirgot elektroniskās grāmatas, pirmā – Rubeņa „Krīzes iespējas”*. 09.03.2010
- Diena.lv. *Grīdas iegruvumā nopietni cietušas tikai 30 grāmatas*. 29.06.2010
- Diena.lv. *Grūtups dāvās pirmos 150 jaunās grāmatas „Maniaks” eksemplārus*. 11.05.2010
- Diena.lv. *LNB grāmatu evakuācija otrdien turpinās – bibliotēkā gaida brīvprātīgos*. 22.06.2010
- Diena.lv. *Iepazīstinās ar jaunatrasto Zentas Mauriņas arhīvu*. 22.09.2010
- Diena.lv. *Trīs nedēļas pirms vēlēšanām iznāks grāmata par Šleseru*. 03.09.2010
- Diena.lv. *Gerkenš: Filantropija nav pārēduša jaunbagātņieka sapnis*. 21.03.2012
- Diena.lv. *Iznākusi Kārļa Skalbes „Ziemas pasaku” klausāmgrāmata*. 27.12.2010
- Diena.lv. *KM konkursā par atbalstu kultūras periodikai uzvarējusi Kultūras Diena*. 20.10.2011
- Diena.lv. *Kolmane: Literatūrai mecenātisms ir nepieciešams*. 10.11.2010
- Diena.lv. *Par mūža ieguldījumu Latvijas literatūras gada balvu saņems Knuts Skujenieks*. 20.04.2011
- Diena.lv. *Sāk izdot jaunu literatūras žurnālu „Latvju Teksti”*. 15.09.2010
- Diena.lv. *Valdība piešķir finansējumu LNB grāmatu krātuvē notikušās avārijas seku likvidācijai*. 10.08.2010
- Gailītis, Viestarts. *Atver npublicētu Kafkas dokumentu kastes*. 20.07.2010
- Gailītis, Viestarts. *Izdod vairākus romānus par krīzi*. 09.04.2010
- Gailītis, Viestarts. *Lielie apgādi panikā*. 26.07.2010
- Gailītis, Viestarts. *Nākuši klajā Musolīni mīlākās memuāri*. 04.07.2010
- Gailītis, Viestarts. *Publicēta politiski nekorekta makaronu recepte*. 20.04.2010
- Gailītis, Viestarts. *Rušdi grasās rakstīt par slēpšanos*. 01.03.2010
- Gailītis, Viestarts. *Vēlreiz par Luisu Kerolu*. 04.06.2010
- Griškeviča, Una. *Izdots Kolīnas Makkalovas romāns „Pirmais vīrs Romā”*. 29.06.2010
- Griškeviča, Una. *Izdots Sūzenas Elizabetes Filipšas romāns „Spožā mazulīte”*. 18.05.2010
- Kulturasdiena.lv. *Lasīšanas programmas aizstāvībai sāk elektroniskā pasta karu*. 30.03.2012
- Kulturasdiena.lv. *Paolu Koelju nodod savas grāmatas brīvai lejupielādei internetā*. 06.02.2012
- Kulturasdiena.lv. *Mūža balvu Latvijas literatūrā piešķir Andrim Kolbergam*. 27.03.2012
- Kulturasdiena.lv. *Toms Kreicbergs nominēts prestižai literatūras balvai*. 21.02.2012
- LETA, Ālīte, Barbara. *LNB aicina palīdzēt grāmatu pārvešanā*. 20.06.2010
- LETA. *Būvdarbu laikā atrod metāla kārbu ar Zentas Mauriņas arhīvu*. 10.09.2010

Naumanis, Normunds. *Nekaunīga reklāma*. 27.04.2010

Naumanis, Normunds. *Oktobrī iznāks Umberto Eko jaunais romāns*. 15.07.2010

Naumanis, Normunds. *Forbes publicē visvairāk pelnījušo literātu sarakstu*. 23.08.2010

Naumanis, Normunds. *Gonkūru prēmija – Mišelam Velbekam*. 10.11.2010

Naumanis, Normunds. *Grāmatnieki un sniegpulksteņi*. 09.09.2011

P., Ivars. *Sāk tiesāt E-bibliotēkas valdes locekļus*. 06.12.2011

Romanovskis, Sandris. *Kanons*. 26.02.2010

Rozentāls, Atis. *Tiesībsargs: e-bibliotēkas serveru arests pārkāpis invalīdu tiesības*. 10.05.2010

Rutule, Elizabete. *Konkursā par dīvaināko grāmatas nosaukumu uzvar latviešu autores darbs*. 27.03.2010

Saulītis, Andris, Rozentāls, Atis. *LNB grāmatu evakuācijā piedalījušies 200 brīvprātīgo*. 21.06.2010

Saulītis, Andris. *LNB nav pieejama visa kopš 1990.gada izdotā ārzemju literatūra*. 19.06.2010

Tamuļeviča Džeina. *Apgāds „Jumava” par godu grāmatu dienai piešķirs atlaides antikvariātā un rīkos Gudro grāmatu akciju*. 23.04.2010

Tamuļeviča Džeina. *Grāmatas „Spožā mazulīte” prezentācijā uz diskusiju aicina Aina Poiša*. 24.05.2010

Tamuļeviča Džeina. *Izdota Jāņa Rokpeļņa dzejas grāmata „Nosaukums”*. 21.05.2010

Tamuļeviča Džeina. *Izdots „Ceļvedis numeroloģijā”*. 23.04.2010

Tamuļeviča Džeina. *Izstādē „Bērnu pasaule 2010” varēs mainīties ar grāmatām*. 27.04.2010

Tamuļeviča, Džeina. *„Takā” dzeju lasīs Semjons Haņins un Pēteris Draguns*. 09.07.2010

Tamuļeviča, Džeina. *Grāmatu dienā „Jāņa Rozes” apgāds piedāvās atlaides*. 22.04.2010

Tamuļeviča, Džeina. *Grāmatu maiņas punktā Ķīpsalā jaunus īpašniekus atradušas vairāk nekā 8000 grāmatas*. 02.03.2010

Tamuļeviča, Džeina. *LNB galvenajā grāmatu krātuvē ielūst grīda*. 18.06.2010

Tamuļeviča, Džeina. *Mākslinieki un literāti veltīs darbus dzelzceļa stacijām*. 09.08.2010

Tamuļeviča, Džeina. *Septembra sākumā notiks kārtējās „Dzejas dienas”*. 09.08.2010

Zebris, Osvalds. *Darbu sāk Kultūras Dienas portāls*. 18.01.2012

Latvijas Avīze

Bormane, Anita. *Liepājā pasniegta balva „Krasta ļaudis”*. 12.09.2011

Kusiņa, Linda. *Dace Judina, „Tase melnas kafijas”*. 27.10.2011

Kusiņa, Linda. *Dzintars Sodums, „Virtuves piezīmes”*. 10.06.2011

Kusiņa, Linda. *Eduards Aivars, „Sakvojāžs”*. 08.09.2011

Kusiņa, Linda. *Skujenieka ģeogrāfija*. 03.09.2011

LA.lv. *150. „Lata romānu” sagaidot*. 09.11.2011

LETA. *Dubultoļies LNB lasītāju skaits*. 25.06.2011

LETA. *Izdots ceturtais dzejas disks „Dzejas piegriezne”*. 08.09.2011

LETA. *Piešķir 20 000 latu Literārajai akadēmijai*. 12.07.2011

LETA. *Piešķir Ls 156 568 literāro darbu tulkošanai*. 15.07.2011

LETA. *Svinēs rakstnieces Annas Brigaderes 150.jubileju*. 05.09.2011

Vītola, Ilze. *Latgales dzejnieki pārsteidz un sajūsmina*. 20.04.2011

NRA

BNS. *Vasaras sākumā iznāks divi Korāna tulkojumi latviešu valodā*. 21.05.2011

Jundze, Arno. *Nobela prēmija literatūrā – maģiskajam Mario Vargasam Ljosam*. 11.10.2010

Jundze, Arno. *Adress Ehins. Pakārtais ievārījums*. 08.04.2011

Jundze, Arno. *Atklāti Literatūras gada balvas nominanti; mūža balva Andrim Kolbergam*. 27.03.2012

Jundze, Arno. *Edvarta Virzas Rakstu 4.sējums*. 02.06.2011

Jundze, Arno. *Gerkena atjauno rakstnieku konkursu*. 12.11.2010

Jundze, Arno. *Mišels Velbeks saņem Gonkūru prēmiju*. 12.11.2010

Jundze, Arno. *Noru Ikstenu pamana ASV*. 07.01.2011

Jundze, Arno. *Sākusies cīņa par Selindžera atstāto mantojumu*. 11.02.2010

Krūmiņš, Māris. *Politkorekti izcenzē Marku Tvenu*. 31.01.2011

nra.lv. *Andras Manfeldes grāmatas „Ceļojums uz mēnesi. Visbija – Ventpils-Visbija” atvēršanas svētki*. 12.01.2012

nra.lv. *Igaunijā izdots Noras Ikstenas romāns „Jaunavas mācība”*. 15.06.2011

nra.lv. *Izdota Viļa Lāciņa jaunā grāmata „Pamodināt Lāčplēsi”*. 23.12.2011

nra.lv. *Iznākusi Igaunijas prezidenta dzīvesbiedres Evelīnas Ilvesas pavārgrāmata „Uzdāvinātās garšas”*. 20.10.2011

nra.lv. *Konkursā par Andra Kiviča grāmatas nosaukumu iesniegti vairāk kā 300 priekšlikumi*. 14.11.2011

nra.lv. *Latviešu prozaiķe Inga Žolude saņem ES Literatūras balvu*. 28.11.2011

nra.lv. *Latvijas Nacionālais lasīšanas kongress bērniem*. 07.09.2011

nra.lv. *Lielbritānijā izdota antoloģija „Six Latvian Poets”*. 17.10.2011

RECENZIJAS

Diena

Adamaite, Undīne. *Biezo triepienu spēks un lamatas*. (Mudīte Šneidere. *Eduards Smiļģis. Trejgalv's.*) 04.02.2011

Adamaite, Undīne. *Cielēnas zaļā pasaka*. (Māra Cielēna. *Princese Aurēlija un kokspoki.*) 29.07.2011

Adamaite, Undīne. *No neglīta pīlēna par neirastēnisku pāvu*. (Inna Svečenovska. *Hanss Kristians Andersens. Pasaku meistara slavas cena.*) 15.10.2010

Adamaite, Undīne. *Rozā (frotē dvieļa) vasara un forši niknais vectēvs: Grāmatas Mans draugs Pērsijs, Bufalo Bils un es recenzija*. (Ulfs Starks. *Mans draugs Pērsijs, Bufalo Bils un es.*) 15.02.2012

Adamaite, Undīne. *Sieviete Latvija grib cept kotletes savējiem*. (Māra Zālīte. *Tango un Tūtiņa ciemos.*) 28.10.2011

Adamaite, Undīne. *Stārķim neviens nepateica*. (Svetlana Aleksijeviča. *Černobiļa. Lūgšana.*) 06.05.2011

Berelis, Guntis. *„Dzīvā valoda”*. (Nora Ikstena. *Vīrs zilajā lietusmēteli.*) 10.06.2011

- Berelis, Guntis. *Kā uzrakstīt latviešu sarkano strēlnieku piecas minūtes pirms aviācijas bumbas sprādziena?* (Aigars Bikše, Māris Bērziņš. *Laika pavēlnieki.*) 08.04.2011
- Berelis, Guntis. *Kristīnes Želvas stāsts un mīts . Recenzija.* (Kristīne Želve. *Meitene, kas nogrieza man matus.*) 09.02.2012
- Berelis, Guntis. *Uzmetums Zvirgzdiņa prozas receptei.* (Juris Zvirgzdiņš. *Atgriešanās Itakā.*) 25.02.2011
- Berelis, Guntis. *Vēsture kā falsifikācija: Umberto Eko grāmatas Prāgas kapsēta recenzija.* (Umberto Eko. *Prāgas kapsēta.*) 07.02.2012
- Buceniece, Ella. *Vai Odiseja kuģis ir avarējis?* (Makss Horkheimers, Teodors Adorno. *Apgaismības dialektika. Filosofiski fragmenti.*) 30.10.2009
- Cālēna, Madara. *Atsakies un nepaturi.* (Dīpaks Čopra. *Buda. Stāsts pr apskaidrību.*) 06.03.2009
- Cālēna, Madara. *Bredberija radītās literatūras konspekts.* (Rejs Bredberijs. *Tagad un mūžīgi.*) 05.06.2009
- Cālēna, Madara. *Dzīve kā draņķīgs romāns.* (Georgijs Gospodinovs. *Dabiskais romāns.*) 23.01.2009
- Cālēna, Madara. *Eksistenciāli un dzeltenī.* (Antonella Gamboto – Bērka. *Pilns aptumsums.*) 16.05.2009
- Cālēna, Madara. *Idille asinīs. Literārs piedzīvojums.* (Lī Čailds. *Nāves zona.*) 07.08.2009
- Cālēna, Madara. *Iedzimtais rakstura vājums.* (Rjūonske Akutagava. *Stāsti.*) 20.04.2009
- Cālēna, Madara. *Mīcoties pa rajonu un valodu.* (Miko Rimminens. *Alus tarbas romāns.*) 06.11.2009
- Cālēna, Madara. *Mūs aprīs pašu soļi.* (Alesandro Bariko. *Šis stāsts.*) 20.02.2009
- Cālēna, Madara. *Palanjuka ienesīgā onanēšana.* (Čaks Palanjuks. *Apsēstie.*) 13.02.2009
- Cālēna, Madara. *Patiesība panes visu.* (Ēriks Fosness Hansens. *Sieviete lauva.*) 13.03.2009
- Cālēna, Madara. *Pirmsnāves prieks.* (Andžela Kārtere. *Gudrie bērni.*) 03.04.2009
- Cālēna, Madara. *Sevis nodevība.* (Salmans Rušdi. *Sātaniskās vārsmas.*) 27.03.2009
- Ceplis, Rimands. *Apvērstās ideoloģijas stāsts.* (Nils Sakss. *Paradīze atnāks ārieša izskatā.*) 16.01.2009
- Ceplis, Rimands. *Gandrīz fotogrāfijas.* (Gundars Ignats. *Bez jakas.*) 27.02.2009
- Ceplis, Rimands. *Ikstenas fizioloģija.* (Nora Ikstena. *Amour fou jeb Aplamā mīla 69 pantos.*) 16.05.2009
- Ceplis, Rimands. *Melno meiteņu īsproza.* (Laura Tabūna. *Sapņu grāmata.*) 06.02.2009
- Ceplis, Rimands. *Miera nav un nebūs. (Stāsti. Prozas lasījumi klātienē un neklātienē. 2007-2008.)* 30.01.2009
- Ceplis, Rimands. *Rakstīt kā zīmēt.* (Margarita Perveņeckā. *Gaetano Krematos.*) 27.05.2011
- Dobrovenskis, Roalds. *Latviešu? Krievu? Dzeja?* (sast. Aleksandrs Zapoļs. *Latviešu un krievu dzeja.*) 01.07.2001
- Freiberģis, Viktors. *Lasīsim kino. Laikmeta skices un personas.* (Dita Rietuma, Normunds Naumanis. *Personības. Parādības. Personīgi.*) 19.06.2009
- Gailītis, Viestarts. *Bērnības vasaras atgriešanās.* (Pērs Petersons. *Prom ārā zirgus zagti.*) 26.11.2010
- Gailītis, Viestarts. *Būs labi.* (Otto Ozols. *Latvieši ir visur.*) 11.02.2011
- Gailītis, Viestarts. *Hēga dzirdamības lokā.* (Pēteris Hēgs. *Klusā meitene.*) 08.07.2011
- Gailītis, Viestarts. *Igauņu dievišķais absurds.* (Jāns Kaplinskis. *Acs.*) 24.07.2010
- Gailītis, Viestarts. *Kad izvilks mēles zobens.* (Salmans Rušdi. *Florences burve.*) 22.10.2010

- Gailītis, Viestarts. *Kad paceļ dēli.* (Pauls Bankovskis. *Zvēri man!*) 07.08.2010
- Gailītis, Viestarts. *Mums noderīga lubene.* (Sofī Oksanena. *Attīrīšanās.*) 18.03.2011
- Gailītis, Viestarts. *Naomi Kleina pret Miltonu Frīdmenu.* (Naomi Kleina. *Šoka doktrīna. Katastrofu kapitālisma uznāciens.*) 19.08.2011
- Gailītis, Viestarts. *Nespēja aizbēgt no dzimtenes.* (Jans Brokens. *Nelegālie pasažieri.*) 25.03.2011
- Gailītis, Viestarts. *Neviena cita zeme.* (Šons Tans. *Aizpilsētas stāsti.*) 19.11.2010
- Gailītis, Viestarts. *Sirsnīgais cilvēknīdējs.* (Ērlenns Lū. *Doplers.*) 15.07.2011
- Gailītis, Viestarts. *Tas nav „Krusttēvs”.* (Roberto Saviano. *Gomora.*) 21.01.2011
- Gailītis, Viestarts. *Tūlītības laikmeta produkts.* (Frederiks Beigbeders. *Franču romāns.*) 02.09.2011
- Gailītis, Viestarts. *Zemenes, izšķaidītas ar papēdi.* (Ilze Jansone. *Insomnia.*) 26.06.2010
- Grudule, Māra. *Baltijas vācietis par senčiem un pēctečiem.* (Zigfrīds fon Fēgezaks. *Senči un pēcteči.*) 17.02.2012
- Ijabs, Ivars. *Spožā Pelnrušķīte.* (Sanita Jemberga, Pauls Raudseps, Guna Sloga. *VVF.*) 09.01.2009
- Jansone, Ilze. *Apšaubot itin visu.* (Edvards Vitmors. *Sīnāja gobelēns.*) 19.08.2011
- Kalniņa, Guna. *Iekšējā Ķīpsala.* (Dace Rukšāne. *Ķīpsalas putni.*) 26.06.2009
- Kazlauskieni, Lana. *XX gadsimts 12 krampīgu rakstnieču acīm – stāstu krājums Mēs XX gadsimts.* (Mēs. *XX gadsimts.*) 29.09.2011
- Kļaviņš, Eduards. *Piezīme uz Observatora malām.* (Andris Grūtups. *Observers.*) 06.03.2009
- Kolmane, Ieva. *Glābējs un kustinātājs blūzs.* (Andris Akmentiņš. *Zemeņu blūzs.*) 17.06.2011
- Kolmane, Ieva. *Koris.* (Gundega Repše. *Dzelzs apvārdošana.*) 01.08.2011.
- Kolmane, Ieva. *Vēstures daudzkameru acs.* (Atis Klimovičs. *Dīdesmitā gadsimta stāsti.*) 09.12.2011
- Kubuliņa, Anda. *Demiurģis un interprets.* (Marians Rižijs. *Uldis Bērziņš. Dzīve un laiktelpas poētika.*) 28.10.2011
- Manfelde, Andra. *Recenzija par Ingas Žoludes romānu Sarkanie bērni.* (Inga Žolude *Sarkanie bērni.*) 27.03.2012
- Naumanis, Normunds. *Flora un fauna.* (Levans Beridze. *Fora.*) 23.12.2011
- Naumanis, Normunds. *Monika?* (Margarita Zieda. *Monika.*) 17.04.2010
- Naumanis, Normunds. *Ne jau circenītis aizkrāsnē.* (Tatjana Fasta. Juris Podnieks. *Vai viegli būt elkam?*) 11.02.2011
- Naumanis, Normunds. *Neiespējamās vēstures savaldīšana.* (Teātra režija pasaulē. *I.daļa.*) 13.02.2010
- Naumanis, Normunds. *Pīlītes ar zelta acīm.* (Māra Zālīte. *To mēs nezinām. Sarunas ar Imantu Ziedoni.*) 20.04.2009
- Naumanis, Normunds. *Radzobes opus Magnun: Silvija Radzobe Uz skatuves un aiz kulisēm.* (Silvija Radzobe. *Uz skatuves un aiz kulisēm.*) 18.01.2012
- Naumanis, Normunds. *Rakstīt balsis.* (Ginters Grass. *Brīnumkaste.*) 01.10.2010
- Naumanis, Normunds. *Sievietes acīm.* (Inga Pērkone. *Es varu tikai mīlēt... Sievietes tēls Latvijas filmās.*) 06.02.2009
- Naumanis, Normunds. *Sievietes identifikācija.* (Līga Blaua. *Vija Artmane Sirdī palikušie.*) 27.02.2009
- Naumanis, Normunds. *Tik vienkārši par briesmīgo?* (Andris Grūtups. *Maniaks. Par Staņislava Rogaļova apsūdzību seksuālos noziegumos un slepkavībās.*) 17.07.2010

- Naumanis, Normunds. *Vienkārši varonis*. (Daiga Mazvērsīte. *Pusvārdā. Jānis Zābers*.) 04.02.2011
- Naumanis, Normunds. *Žurnālista vertigo un sieviete – putns*. (Andželika Kārtere. *Vakari cirkā*.) 31.07.2010
- Ozoliņš, Jānis. *Kad tas notiks ar mums*. (Osvalds Zebris. *Brīvība tīklos*.) 21.01.2011
- Ozoliņš, Jānis. *Norātie lai stāv kaktā*. (Dzintars Sodums. *Virtuves piezīmes*.) 01.07.2001
- Plūme, Ieva. *Dinamīts Nīče*. (Rīdigers Safrankis. *Viņa domāšanas biogrāfija*.) 07.01.2011
- Plūme, Ieva. *Laika stāsti*. (*Mēs. XX gadsimts*.) 02.12.2011
- Plūme, Ieva. *Metafiziskās kaprīzes*. (Velga Vēvere. *Sērens Kirkegors: būt un vēstīt*.) 25.03.2011
- Radzobe, Silvija. *Ar jūtām: grāmatas Jaunatnes teātris recenzija*. (Silvija Geikina *Jaunatnes teātris*.) 12.01.2012
- Radzobe, Silvija. *Noklusētās pretruna. Grāmatas Stāja: Voldemāra Kalpiņa laiks recenzija*. (Andrejs Grāpis. *Stāja: Voldemāra Kalpiņa laiks*.) 23.02.2012
- Radzobe, Silvija. *Pateicība un piezīme*. (atbilde uz N.Naumaņa recenziju *Neiespējamās vēstures savaldīšana*.) 20.02.2010
- Radzobe, Zane. *Rosinoši. Pretrunīgi. Ar mītiem*. (Ieva Struka. *Aiz priekšskara. Latvijas Nacionālais teātris*.) 20.03.2009
- Raups, Edvīns. *Dzejproza nav bastards*. (Kārlis Vērdiņš. *Bastarda forma, Latviešu dzejprozas vēsture. Latviešu dzejprozas antoloģija*.) 04.03.2011
- Raups, Edvīns. *Amandas Aizpurietes piemērs. Dzeja*. (Amanda Aizpuriete. *Šonakt biju zaļš putns*.) 18.01.2012
- Raups, Edvīns. *Čik čik čik*. (Anna Auziņa. *Es izskatījos laimīga*.) 21.01.2011
- Sadovska, Kristīne. *Bēdīgi priecīgais Lācītis: grāmata tiem, kas vēl tepat, un tiem, kas jau projām*. (Vilis Lācītis. *Pamodināt Lāčplēsi*.) 27.01.2012
- Sadovska, Kristīne. *Dvēseles un dievišķā gudrība: Bernāra Verbēra grāmatas Mēs dievi recenzija*. (Bernārs Verbērs. *Mēs – dievi*.) 09.02.2012
- Sadovska, Kristīne. *Garastāvokļa uzlabotājs*. (Zdeņeks Jirotkā. *Saturņins*.) 12.11.2010
- Sadovska, Kristīne. *Iekš lellītes lellīte, iekš lellītes...* (Dorisa Lesinga. *Zeltītā piezīmju grāmata*.) 23.09.2011
- Sadovska, Kristīne. *Ieraudzīt cauri miglai*. (Janīna Kursīte. *Sfumato, nesfumato*.) 30.01.2009
- Sadovska, Kristīne. *Ilgoties pēc kāda, kas nepieder*. (Soņa Hartneta. *Rēgu bērns*.) 21.08.2009
- Sadovska, Kristīne. *Iz plašās Dieva kabatas*. (Valdis Rūmnieks un Andrejs Migla. *Čaks*.) 21.01.2011
- Sadovska, Kristīne. *Kolīnas Makkalovas sāga par īstu vīru*. (Kolīna Makkalova. *Morgana ceļš*.) 14.08.2009
- Sadovska, Kristīne. *Lietuvieši met cimdu. Kurš pacels?* (Kristina Sabaļauskaite. *Silva rerum*.) 11.03.2011
- Sadovska, Kristīne. *Maģiski reāla sieviete*. (Isabella Aljende. triloģija *Fortūnas meita. Sēpijas portrets. Garu nams*.) 14.10.2011
- Sadovska, Kristīne. *Māka ierēkt par sevi*. (Vilis Lācītis. *Stroika ar skatu uz Londonu*.) 29.10.2010
- Sadovska, Kristīne. *Mēs esam viņi*. (Latviešu rakstnieki. *Stāsti. 2008.-2009. Prozas lasījumi klātienē un neklātienē*.) 31.03.2010

- Sadovska, Kristīne. *Mīlestība un ... zilonis*. (Sāra Grūena. *Ūdens ziloniem*.) 27.05.2011
- Sadovska, Kristīne. *No debesīm raugoties*. (Bernārs Verbērs. *Eņģeļu impērija*.) 14.08.2010
- Sadovska, Kristīne. *Nolobītās virskārtas*. (Loids Džounss. *Misters Fips*.) 15.05.2010
- Sadovska, Kristīne. *Noslēpumi iz senatnes*. (Elisa Hokinsa. *Testaments*.) 17.07.2010
- Sadovska, Kristīne. *Noticēt mīlestībai* (Daniels Glatauers. *Visi septiņi viļņi*.) 27.02.2010
- Sadovska, Kristīne. *Prasās pēc Holivudas*. (Rūta Šepetis. *Starp pelēkiem toņiem*.) 11.11.2011
- Sadovska, Kristīne. *Recenzija: Aizzemes karaļi, punduri un pūķi: Džordžs R.R.Mārtins Troņu spēle*.
(Džordžs R.R.Mārtins. *Troņu spēle*.) 16.01.2012
- Sadovska, Kristīne. *Recenzija: Vaļā sirds, nervi kaili*. (Džozefs O'Konors. *Mūza*.) 19.01.2012
- Sadovska, Kristīne. *Sadzirdēt caur puķēm sacīto*. (Vanesa Difenbau. *Ziedu valoda*.) 30.12.2011
- Sadovska, Kristīne. *Sekss, vara un objektīvs*. (Janušs Leons Višņevskis. *Bikini*.) 13.05.2011
- Sadovska, Kristīne. *Sirsniņas jaunkundzes Brīnumzeme*. (Mišels Feibers. *Ziedlapiņas tumši sārtās un baltās*.) 15.07.2011
- Sadovska, Kristīne. *Spilgtas krāsas un kaislības*. (Anurada Roja. *Neiespējamu ilgu atlants*.) 01.07.2001
- Sadovska, Kristīne. *Vakardiena sveicina rītu*. (Sandro Veronēzi. *Rāmais haoss*.) 26.06.2010
- Sadovska, Kristīne. *Valdzinošā vēsture*. (Zigfrīds fon Fēgezaks. *Senči un pēcteči*.) 17.02.2012
- Sadovska, Kristīne. *Var lasīt pat karojošs puritānis*. (Kamilla Loransa. *Šajās rokās*.) 25.03.2011
- Sadovska, Kristīne. *Vienkārši labs lasāmgabals*. (Dace Judina. *Tik vienkārši*.) 18.02.2011
- Sadovska, Kristīne. *Vīnes skursteņslauķu asaras*. (Ērvins D. Jaloms. *Kāpēc Nīče raudāja?*) 06.02.2009
- Saulītis, Andris. *Par dziedošo revolūciju, tautu un politiķiem*. (Vaira Vīķe-Freiberga. *Kultūra un latvietība*.) 17.04.2010
- Simsone, Bārbala. *Ar skalpeli pa dvēseli. Recenzija par Stīvena Kinga Zvēru kapiņiem*. (Stīvens Kings. *Zvēru kapiņi*.) 20.03.2012
- Simsone, Bārbala. *Drakula: miris un apmierināts*. (Brems Stokers. *Drakula*.) 25.11.2011
- Simsone, Bārbala. *Dubultā stāstveidība: Toma Kreicberga grāmatas Dubultnieki un citi stāsti recenzija*. (Toms Kreicbergs. *Dubultnieki un citi stāsti*.) 10.02.2012
- Simsone, Bārbala. *Kaimiņmājas citplanētietis*. (Didzis Sedlenieks. *Bohēmijas zaglis*.) 03.06.2011
- Simsone, Bārbala. *Kapu audzināts*. (Nīls Geimens. *Kapsētas grāmata*.) 05.02.2011
- Simsone, Bārbala. *Kādas rotaļas anatomija. Recenzija par Džordža Mārtina romānu „Troņu spēle”*.
(Džordžs Mārtins. *Troņu spēle*.) 14.02.2012
- Simsone, Bārbala. *Lietu mežā apmaldījušies*. (Kristina Sabaļauskaite. *Silva rerum*.) 15.04.2011
- Simsone, Bārbala. *Pēdējais kontinents*. (Bernārs Verbērs. *Tanatonauti*.) 29.07.2011
- Simsone, Bārbala. *Sieviete burkā*. (Hāleds Hoseinī. *Tūkstoš sauļu mirdzums*.) 04.03.2011
- Skulte, Ilva. *Masas vara*. (Sergejs Kruks. *Ārtelpas skulptūras semiotika, ekonomika, = un politika. Pieminekļu celtniecība un demontāža Latvijā 1945-2010*.) 02.12.2011
- Skulte, Ilva. *Mediju auditorija – zināmā un nezināmā*. (Anda Rožukalne. *Kas? Kur? Kāda? Mūsdienu mediju auditorija*.) 11.11.2011
- Skulte, Ilva. *Recenzija: Sapnis un aparāts*. (Ēriks Kluitenbergs. *Imagināro mediju grāmata. Vispatiesākā komunikācijas medija sapņa meklējums*.) 06.01.2012

- Skulte, Ilva. *Vārdu lietas un darbības: grāmatas Kā ar vārdiem darīt lietas recenzija.* (Džons Langšovs Ostins. *Kā ar vārdiem darīt lietas.*) 09.03.2012
- Skurbe, Astrīda. *Kolberga vērojumi. Andra Kolberga grāmatas Tas lielais diletantu laiks recenzija.* (Andris Kolbergs. *Tas lielais diletantu laiks.*) 26.03.2012
- Vējš, Vilnis. *Ne tikai „Kaza”.* (sastādītājs Eižens Valpēteris. *Nenocenzētie. Alternatīvā kultūra Latvijā. XX gs.60-tie un 70-tie gadi.*) 26.06.2010
- Vērdiņš, Kārlis. *Apziņas miesa.* (Liāna Langa. *Vilkogas.*) 01.10.2010
- Vērdiņš, Kārlis. *Debijas grāmata ar jūras smaržu.* (Jānis Hvoinskis. *Lietus pār kanālu e.*) 02.10.2009
- Vērdiņš, Kārlis. *Divu apziņu plūsmas.* (Andris Ogrīņš. *Zem pulksteņa pulkstenis.* Gaiķu Māris. *Gribu ēst.*) 18.02.2011
- Vērdiņš, Kārlis. *Dzīves prozas gūstā.* (Amanda Aizpuriete. *Leduskapja šūpuļdziesma.*) 29.04.2011
- Vērdiņš, Kārlis. *Klāvs kabatā.* (Klāvs Elsbergs. *Dzeja.*) 26.09.2009
- Vērdiņš, Kārlis. *Liriskais varonis Viguls.* (Arvis Viguls. *Istaba.*) 04.09.2009
- Vērdiņš, Kārlis. *Mācīšanās elpot.* (Jānis Elsbergs. *Panti.*) 16.01.2009
- Vērdiņš, Kārlis. *Neibarta mūžīgā plidinašanās.* (Dzejtaurenis Neibarts[Aivars Neibarts]. *Taureņkara[valstība].*) 16.01.2010
- Vērdiņš, Kārlis. *Valodas piegulētājs Uldis Bērziņš.* (Uldis Bērziņš. *Saruna ar Pastnieku.*) 05.06.2009
- Vīguls, Arvis. *Biedrs Ostups* (Artis Ostups. *Biedrs sniegs.*) 28.01.2010
- Vīguls, Arvis. *Ikdiena.* (Juris Kronbergs. *Ik diena.*) 07.10.2011
- Vīguls, Arvis. *No A līdz Z* (Alise Zariņa. *Papjēmašē.*) 23.01.2010
- Vīguls, Arvis. *Pieradināt Ogrīņu.* (Andris Ogrīņš. *Pēdējā sanfīma grāmata.*) 26.01.2012
- Vīguls, Arvis. *Starp domu un bezjēdzību.* (Andris Zeibots. *Ūdens ķirzaka.*) 29.05.2010
- Vīguls, Arvis. *Virzas mantojums* (Edvarts Virza. *Raksti, 3.sējums.*) 27.03.2010
- Vilks, Andris. *Tikt galā ar gadsimtu. Andrejs Johansons Latvijas kultūras vēsture.* (Andrejs Johansons. *Latvijas kultūras vēsture.*) 04.04.2012
- Zābers, Kaspars. *Naksnīga lietus noskaņās.* (Māris Martinsons. *Amaya.*) 17.09.2010
- Zābers, Kaspars. *Prosa vai debesu manna? (Stāsti. Prozas lasījumi klātienē un neklātienē (2009-2010))* 17.12.2010
- Zebris, Osvalds. *Par antisemītismu. Nē, ne jau par to!* (Umberto Eko. *Prāgas kapsēta.*) 07.02.2012
- Zebris, Osvalds. *Vācu rakstniece Katarīna Hāgena: Bez laba teksta arī tirdzniecība apstāsies.* (Katarīna Hāgena. *Ābolu sēkliņu garša.*) 21.03.2012
- Zelmenis, Mārtiņš. *Pārbaudījumi ar atklāsmi.* (Gundega Repše. *Stāsti par mācekļiem.*) 18.09.2009
- Zvirgzdiņš, Juris. *Bez sapņiem esam apmaldījušies rēgi.* (Džordi Sjerra i Fabra. *Kafka un ceļojošā lelle.*) 16.12.2011
- Zvirgzdiņš, Juris. *Labi saskrūvēts romāns.* (Māris Bērziņš. *Titāna skrūves.*) 29.04.2011
- Latvijas Avīze**
- Berelis, Guntis. *Igauņi un zaudētā paradīze.* (Andruss Kivirehks. *Vīrs, kas zināja čūskuvārdus.*) 15.03.2011
- Eipurs, Aivars. *No meža uz ciemu un atpakaļ.* (Andruss Kivirehks. *Vīrs, kas zināja čūskuvārdus.*) 05.04.2011

- Kokareviča, Dace. *Katlakalna zēna piedzīvojumi Krievijā un literārā zādzība*. (Roberts Gabris. *Latvju puika*.) 10.08.2011
- Kusiņa, Linda. *Ārā no stereotipu gūsta*. (Monika Zīle. *Ar tādām neprecas*.) 15.12. 2011
- Kusiņa, Linda. *Iespēja izdzīvot vairākas dzīves*. (Linda Šmite. *Vella skuķis*.) 07.09.2011
- Kusiņa, Linda. *Zinātniskā fantastika vai fantāzija?* (Didzis Sedlenieks. *Bohēmijas zaglis*. Uzziņa par fantastikas darbiem latviešu literatūrā.) 07.06.2011
- Mārtuža, Eva. „*LA*” izdevniecība laidusi klajā „*Lietuviešu zelta stāstus*”. (*Lietuviešu zelta stāsti*.) 05.02.2011
- Ratniece, Sandra. *Atklājot dzejprozas poētisko šarmu*. (Kārlis Vērdiņš. *Bastarda forma*.) 22.06.2011
- Treijs, Rihards. *Aizden mani Kurzemē...* (Ojārs Jānis Zanders. *Ko Kurzemes meži un jūra šalc*.) 02.04.2012
- Treijs, Rihards. *Cenzūra zinību vīra redzējumā*. (Raimonds Briedis. *Teksta cenzūras īsaiss kurss: prozas teksts un cenzūra padomju gados Latvijā*.) 11.01.2011
- Vītola, Ilze. *Iznākusi jauna mākslas vēstures grāmata*. (Aivars B. Ikšelis. *Ceļojums mākslas pasaulē*. Autora vizītkarte.) 17.03.2011

NRA

- Jundze Arno. *Pētījums par seno Jelgavu*. (autoru kolektīvs *Senā Jelgava*.) 09.02.2011
- Jundze, Arno. *Aleksandrijas kvartets? Pagaidām duets*. (Lorens Darels. *Justīne*.) 19.02.2010
- Jundze, Arno. *Divi pētījumi par latviešu kultūru*. (īsrēcenzijas – Jānis Torgāns. *Latviešu mūzikas virsotnes*. Viktors Hausmanis. *Latviešu teātris Austrālijā*.) 04.01.2011
- Jundze, Arno. *Frederiks jeb Kā eņģeļiem līdzīgi puisēni izaug par riebīgiem veciem*. (Frederiks Beigbeders. *Franču romāns*.) 03.08.2011
- Jundze, Arno. *Grāmata kā enciklopēdiska ekskursija*. (Jānis Kalnačs. *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums Valmieras rajonā*.) 10.08.2010
- Jundze, Arno. *Grāmatas recenzija – „Ozo. Cilvēks uz ledus”*. (Armands Puče. *Ozo. Cilvēks uz ledus*.) 20.04.2011
- Jundze, Arno. *Grāmatu grozs. Divas debijas. Trilleris un nāvītes*. (īsrēcenzijas – Otto Ozols. *Latvieši ir visur*. Osvalds Zebris. *Brīvība tīklos*.) 09.02.2011
- Jundze, Arno. *Grāmatu grozs. Trotiļi, teroristi un citi labumi*. (īsrēcenzijas – Vilis Lācītis. *Pamodināt Lāčplēsi*. Amanda Aizpuriete. *Šonakt biju zaļš putns*. Andra Manfelde. *Ceļojums uz mēnesi*.) 31.01.2012
- Jundze, Arno. *Grāmatu grozs: Apslēpti dārgumi un asiņaini noslēpumi*. (Toms Nokss. *Kaina zīmes*.) 24.02.2011
- Jundze, Arno. *Grāmatu grozs: Baltie zvirbuļi un skeleti skapī*. (īsrēcenzijas – Dorisa Lesinga. *Bens pasaulē*. Sofī Oksanena. *Attīrīšanās*.) 06.04.2011
- Jundze, Arno. *Grāmatu grozs: Dokumentāli: diplomātu noslēpumi un provātas atmiņas*. (WikiLeaks. *Nošaut nedrīkst apžēlot*. Andžils Remess. *Liepājā, pasta ielas namiņā*.) 06.04.2011
- Jundze, Arno. *Grāmatu grozs: Personību parāde grāmatu plauktā*. (īsrēcenzijas –Līga Blaua. *Maija Tabaka. Spēle ar dzīvi*. Daiga Mazvērsīte. *Pusvārdā*. Jānis Zābers. Mudīte Šneidere. *Eduards Smiļģis Trejgalv's*.) 01.02.2011

- Jundze, Arno. *Grāmatu grozs: Rētas, kas nedzīst. Noklusētā vēsture.* (Īsrecenzijas – Valentīna Freimane. *Ardievu, Atlantīda!* Orlando Faidžiss Čukstētāji. *Privātā dzīve Staļina Krievijā.*) 10.03.2011
- Jundze, Arno. *Jetijs un brīvās sievietes. Nobela prēmijas laureātes Dorisas Lesingas romāni latviešu valodā.* (Dorisa Lesinga. *Piektais bērns. & Bens pasaulē.*) 18.08.2011
- Jundze, Arno. *Labais advokāts un meļu banda.* (Maikls Konelijs. *Verdikts.*) 21.07.2010
- Jundze, Arno. *Lasiet un drebiet! Stīgs Lārsons ir klāt.* (Stīgs Lārsons. *Meitene, kas spēlējās ar uguni.*) 26.05.2010
- Jundze, Arno. *Māris grib ēst! Īsrecenzijas.* (Īsrecenzijas - Anna Auziņa. *Es izskatījos laimīga.* Artis Ostups. *Biedrs sniegs.* Andris Ogrīņš. *Zem pulksteņa pulkstenis.* Gaiķu Māris. *Gribu ēst.*) 16.02.2011
- Jundze, Arno. *Nekā personīga & dzejas Co.* (Īsrecenzijas – Rūta Mežavilka. *Dzeja 2005-2010.* Knuts Skujenieks. *Nekā personīga.* Liāna Langa. *Vilkogas.*) 08.10.2010
- Jundze, Arno. *Par baložiem un smalkām kaitēm.* (Patriks Zīskinds. *Balodis.*) 18.01.2010
- Jundze, Arno. *Provincas slepkavības un lauku tikumi.* (Īsrecenzijas - Džons Grišams. *Pēdējais zvērinātais. & Nepatiesi apsūdzēts.*) 03.08.2010
- Jundze, Arno. *Rozmarija un viņas bērns.* (Aira Levins. *Rozmarijas bērns.*) 23.09.2010
- Jundze, Arno. *Skarbi pret mafiju.* (Roberto Saviano. *Gomora.*) 03.02.2011
- Jundze, Arno. *Skurbinošā, leģendārā Frīda Kālo.* (Heidena Errera. *Frīda.*) 16.07.2010
- Jundze, Arno. *Vilis Lācītis un latvju leibors.* (Vilis Lācītis. *Stroika ar skatu uz Londonu.*) 13.10.2010
- Jundze, Arno. *Želve nāk! Par stāstu krājumu Meitene, kas nogrieza man matus.* (Kristīne Želve. *Meitene, kas nogrieza man matus.*) 17.01.2012
- Paiders, Juris. *Apgūt baltkrievu valodu bez starpniekvalodām.* (Baltkrievu – latviešu, latviešu – baltkrievu vārdnīca.) 07.01.2011
- Paiders, Juris. *Korāna divas latviešu redakcijas.* (Korāns, Ulda Bērziņa un Imanta Kalniņa tulkojumi) 16.06.2011
- Paiders, Juris. *Latviešu kara stāsti.* (Uldis Neiburgs, Vita Zelče. *Latviešu kara stāsti.*) 25.01.2012
- Paiders, Juris. *Vienpusēja cenzūras vēsture.* (Heinrihs Strods. *PSRS politiskā cenzūra Latvijā 2.daļa.*) 10.03.2011
- Radzobe, Silvija. *Romāns – komikss par Sašiņu.* (Valdis Rūmnieks, Andrejs Migla. *Čaks.*) 31.01.2011
- Treijs, Rihards. *Aizsargi. Labi, slikti?* (Ilgvars Butulis. *Sveiki, aizsargi!*) 02.06.2011

INTERVIJAS

Diena

- Adamaite, Undīne. *Aukstumā siltas domas nenāk.* (Intervija ar Guntaru Godiņu.) 16.10.2009
- Adamaite, Undīne. *Auskarus māsām nedalīs.* (Intervija ar Silviju Radzobi.) 01.07.2011
- Adamaite, Undīne. *Gadījums ar Raupu.* (Intervija ar Edvīnu Raupu.) 10.12.2010
- Adamaite, Undīne. *Kāpēc viņš tā darīja?* (Intervija ar Jāni Škaparu.) 13.02.2009
- Adamaite, Undīne. *Mūza – vecāmāte.* (Intervija ar Ati Klimoviču un Inesi Zanderi.) 09.09.2011
- Adamaite, Undīne. *Par teātri un dārzu ar hiacintēm.* (Intervija ar Silviju Radzobi.) 06.11.2009

- Adamaite, Undīne. *Pasaka par Vērdiņu*. (Intervija ar Kārli Vērdiņu.) 04.03.2011
- Adamaite, Undīne. *Saucu sevi par visēdi*. (Intervija ar Līviju Akurāteri.) 01.10.2010
- Balode, Ingmāra. *Distance un pietuvinājums*. *Intervija ar Kristīnu Sabaļauskaiti*. 09.03.2012
- Berelis, Guntis. *Andris Kolbergs: Nav dots uzrakstīt kaut ko lēnu un mierīgu*. 18.04.2012
- Berelis, Guntis. *Rakstīšana jau ir racionalizēšanas, saprašanas, pašsaprašānās veids*. *Intervija ar Margaritu Perveņecku*. 26.04.2012
- Berelis, Guntis. *Rakstniekam ir jāraksta tas, ko viņš nevar uzrakstīt*. *Intervija ar Eduardu Aivaru*. 20.04.2012
- Berelis, Guntis. *Stāsts par dzejnieces skolotāju un skolnieci*. *Intervija ar Noru Ikstenu*. 19.04.2012
- Berelis, Guntis. *Tulkojamais iesūc*. *Intervija ar Zani Balodi*. 27.04.2012
- Cālēna, Madara. *Aiz zelta restēm*. (Intervija ar Sergeju Kruku.) 23.01.2009
- Cālēna, Madara. *Bērnu Nobela uznaiciens*. (Intervija ar Stokholmas Starptautiskā bibliotēkas vadītāju Lariju Lempertu.) 07.08.2009
- Cālēna, Madara. *Karstie igauņi*. (Intervija ar igauņu dzejniekiem Svenu Sildniku un Margusu Konnu.) 17.04.2009
- Cālēna, Madara. *Nekas nav pašsaprotams*. (Intervija ar Reineru Štahu, Kafkas biogrāfu.) 06.03.2009
- Cālēna, Madara. *Pieklājīga remdenība man vienmēr riebiesies*. (Intervija ar Gundegu Repši.) 25.09.2009
- Gailītis, Viestarts. *Aizstāvēt pazemotos*. (Intervija ar Sofi Oksanenu.) 11.03.2011
- Gailītis, Viestarts. *Bezdomu komforts*. (Intervija ar kanādiešu filozofiem Braienam Masumi un Erīnu Maningu.) 27.07.2010
- Gailītis, Viestarts. *Dieva vēstnieku latviskojot*. (Intervija ar Uldi Bērziņu.) 17.06.2011
- Gailītis, Viestarts. *Kultūras ekonomika*. (Intervija ar Marku Sandu Tate Britain mārketinga direktoru.) 16.09.2011
- Gailītis, Viestarts. *Labklājības apātija*. *Intervija ar norvēģu rakstnieku Ērlennu Lū*. 23.03.2012
- Gailītis, Viestarts. *Nezināmās nākotnes gaidās*. (Intervija ar politikas teorētiķi Ričardu Bārbrūku.) 13.02.2010
- Gailītis, Viestarts. *Noliedzot realitāti*. (Intervija ar Frederiku Beigbederu.) 20.03.2010
- Gailītis, Viestarts. *Paraudzīties ar cita acīm*. (Intervija ar Sergeju Timofejevu.) 29.05.2010
- Gailītis, Viestarts. *Posta stāstnieki*. (Intervija ar fotogrāfiem Kadīru van Loheizenu un Janu Grarupu.) 25.02.2011
- Gailītis, Viestarts. *Sadzīves metafizika*. (Intervija ar zviedru literatūrzinātnieku Niklasu Šeileru.) 25.11.2011
- Kazlauskene, Lana. *Par vārdu nosarkstu*. *Intervija ar Annu Rancāni*. 18.04.2012
- Lūsiņa, Inese. *Mazvērsīte: Grāmata par Zāberu bija mans iekšējais pasūtījums*. (Intervija ar Daigu Mazvērsīti.) 06.12.2010
- Lūsiņa, Inese. *Zanderes gaidīšanas kalendārs*. (Intervija ar Inesi Zanderi.) 23.12.2011
- Naumanis, Normunds. *Amerikāņu sapnis darbībā*. (Intervija ar Mihailu Idovu.) 17.12.2010
- Radzobe, Zane. *Annas Žīgures divas Latvijas*. (Intervija ar Annu Žīguri.) 06.02.2010
- Radzobe, Zane. *Ar vienu kāju Eiropā*. (Intervija ar Vitu Matīsu.) 19.06.2009

Radzobe, Zane. *Kam maksājam? Par ko maksājam?* (Intervija ar Leidenes universitātes profesoru Draganu Klaiču.) 26.06.2009

Radzobe, Zane. *Kur ellē mans akmens cirvis?* (Intervija ar Māru Zālīti.) 17.10.2011

Radzobe, Zane. *Sevi nepazaudējot.* (Intervija ar Valentīnu Freimani.) 14.01.2011

Radzobe, Zane. *Vai nu gremdē, vai cildina par daudz.* (Intervija ar Jāni Peteru.) 03.07.2009

Radzobe, Zane. *Zem mizas.* (Intervija ar Liānu Langu.) 15.10.2010

Raudseps, Pauls. *Ekspedīcija ar nezināmu galamērķi.* (Intervija ar Janīnu Kursīti.) 02.01.2009

Rukšāne, Dace. *Dieva klēpī. Intervija ar Rutu Štelmaheri.* 26.04.2012

Rukšāne, Dace. *Dzelzs, kas dedzina. Intervija ar Gundegu Repši.* 23.04.2012

Rukšāne, Dace. *Skatos uz dzīvi kā režisors. Intervija ar Kristīni Želvi.* 25.04.2012

Verhoustinska, Henrieta. *Iekšējā emigrācija.* (Intervija ar Jāni Peteru.) 02.12.2011

Zebris, Osvalds. *Valoda ir kā mēle. Saruna ar literatūrfilosofi, tulkotāju Ievu Kolmani.* 27.01.2012

Latvijas Avīze

Krauja, Vita. *Mākslinieki pasauli redz citādi. Saruna ar dramaturģi Leldi Stumbri.* 27.01.2012

Krauze, Marciana. „*Mērnīeku laiki*” – izcili arī Eiropas mērogā. (Intervija ar tulkotāju Kasparu Kļaviņu.) 20.03.2012

Krauze, Marciana. *Jāturpina būt cilvēciskām būtnēm. Saruna ar Kristīnu Sabaļauskaiti.* 12.03.2012

Krauze, Marciana. *Sāga. Tas ir sākums. Saruna ar tulkotāju Ingu Bērziņu.* 22.02.2012

Kusiņa, Linda. *150 romānu divpadsmit gadus.* (intervija ar Viesturu Serdānu, Evu Mārtužu, Vladimīru Kaijaku, Jāni Valku, Moniku Zīli, Aivaru Eipuru, Leldi Stumbri par *Lata romāniem.*) 02.12.2011

Kusiņa, Linda. *Grāmātā – ar galvu pa priekšu.* (Intervija ar tulkotāju Zani Balodi.) 24.02.2011

Kusiņa, Linda. *Kad lirīķis kļūst pare fiziķi.* (Intervija ar Tomu Kreicbergu) 16.07.2011

Kusiņa, Linda. *Parasts cilvēks, fantastiska dzeja.* (Intervija ar Tomasu Transtremēru ar viņa sievas Monikas starpniecību.) 01.11.2011

Kusiņa, Linda. *Sakopt, saturēt un savākt.* (Intervija ar Leldi Stumbri.) 09.11.2011

Mārtuža, Eva. *Lai doma plūstu brīvi un raiti.* (intervija – atstāstījums ar tulkotāju Indru Brūveri.) 16.02.2011

Mārtuža, Eva. *Nobela prēmijas vērts romāns.* (Intervija ar Andrusu Kivirehku.) 19.02.2011

Mūrniece, Ināra. *S.Oksanena: Liekulība pret Baltiju man nav pieņemama.* (Intervija ar Sofi Oksanenu.) 05.04.2011

Vītola, Ilze. *Kalni pasaka, kas tu esi.* (Intervija ar Margaritu Grietēnu (Ingu Jērumu).) 19.04.2011

NRA

Jundze, Arno. *Dace Judina: „Palaid Brūsu Villisu lidostā, un vari celt to no jauna!”* 08.12.2011

Jundze, Arno. *Ja nevajag, tad nevajag. Intervija ar Andri Bloku.* 12.11.2010

Jundze, Arno. *Mana rakstnieka biogrāfija sākas ķīniešu valodā.* (Intervija ar lietuviešu rakstnieku Kēstuti Kasparaviču.) 21.08.2010

Jundze, Arno. *Tā bija starptautiska savvērestība.* 20.11.2010

Rozentāle, Ieva. *Laima Muktupāvela par dzīvi Stambulā.* 27.03.2012

BLOGI

Diena

- Ābele, Inga. *Izzināt Oņeginu*. 09.04.2012
- Ābele, Inga. *Kā iznirst latvieši*. 10.02.2012
- Balode, Ingmāra. *Pārbaudīt un papildināt*. 19.04.2012
- Bankovskis, Pauls. *Lēni, lēni*. 27.03.2010
- Berelis, Guntis. *Brīva vieta diženiem, vareniem*. 13.02.2012
- Berelis, Guntis. *Kāpēc nerakstnieki raksta blogus*. 05.03.2012
- Berelis, Guntis. *Kāpēc rakstnieki neraksta blogus*. 15.01.2012
- Berelis, Guntis. *Par ACTA, ziemas miegu u vīģes lapām*. 06.02.2012
- Bērziņš, Māris. *Apģērbties no iekšpusēs*. 10.06.2011
- Bērziņš, Māris. *Joka konstrukcija*. 26.08.2011
- Bērziņš, Māris. *kNAPlasīšana*. 23.03.2012
- Bērziņš, Māris. *Lasītāju tauta*. 08.02.2012
- Bērziņš, Māris. *Lieli cilvēki*. 25.03.2011
- Bērziņš, Māris. *Zaķi, miroņi un literatūra*. 29.01.2012
- Eipurs, Aivars. *Aiz kultūras malas – bezdibenis*. 02.02.2012
- Eipurs, Aivars. *Divi tūkstoši eiro par dzejoli*. 27.04.2012
- Eipurs, Aivars. *Kultūra pa logu*. 28.03.2012
- Ikstena, Nora. *Bodbe*. 06.03.2010
- Ikstena, Nora. *Dzimtenes sajūtas*. 12.11.2010
- Ikstena, Nora. *Hamsuns, Justīne un daba*. 14.08.2009
- Ikstena, Nora. *Īstā balss*. 04.12.2009
- Ikstena, Nora. *Joseliani pulkstenis*. 11.09.2009
- Ikstena, Nora. *Kukainīt*. 17.04.2010
- Ikstena, Nora. *Ljosas vara un autobiogrāfija*. 15.10.2010
- Ikstena, Nora. *Māsa ar nazi*. 20.02.2012
- Ikstena, Nora. *Prozas dzīve*. 26.06.2010
- Ikstena, Nora. *Sirds mirdzēšana*. 22.05.2010
- Ikstena, Nora. *Sīkas puķes vaiņagā*. 19.06.2009
- Ikstena, Nora. *Sniegs*. 17.12.2010
- Ikstena, Nora. *Stāsts par dzīvi un sērām*. 28.01.2010
- Ikstena, Nora. *Svešup*. 24.01.2012
- Ikstena, Nora. *Šokolādes Jēzus*. 16.01.2009
- Ikstena, Nora. *Tuvu ir Dievs*. 17.04.2009
- Ikstena, Nora. *Uz mirkli*. 30.10.2009
- Ikstena, Nora. *Uz Mozu*. 27.02.2009
- Ikstena, Nora. *Vamlingbo*. 24.07.2009
- Ikstena, Nora. *Vara un sievietē*. 17.09.2010
- Langa, Liāna. *Festivāla „hormonu vētras”*. 09.12.2011

Langa, Liāna. *Tālā valoda*. 14.02.2012

Langa, Liāna. *Uz kraujas literatūras laukā*. 17.04.2012

Langa, Liāna. *Valoda un vertikāle*. 07.01.2012

Langa, Liāna. *Velnarutka sula*. 19.03.2012

Muktupāvela, Laima. *Izrušīnot cirvi*. 02.01.2009

Naumanis, Normunds. *Alkatība*. 10.12.2010

Naumanis, Normunds. *Daiļrunīgs piemērs*. 04.11.2011

Naumanis, Normunds. *In memoriam. Džeroms Deivids Selindžers (1919 - 2010)*. 30.01.2010

Naumanis, Normunds. *Kurkuma un Turmeriks*. 22.10.2010

Naumanis, Normunds. *Svētais gars*. 06.02.2010

Ostups, Artis. *Par drupām*. 16.04.2012

Ostups, Artis. *Protesti un pienākums*. 21.02.2012

Ostups, Artis. *Rakstnieks spogulī*. 23.03.2012

Ostups, Artis. *Tikpat svarīgi*. 03.02.2012

Rancāne, Anna. *Tilts starp čiuļim i čangalim*. 29.10.2010

Repše, Gundega. *Intervija*. 20.02.2009

Repše, Gundega. *Lakstīgalu mēlišu konservi nākotnei*. 01.10.2010

Repše, Gundega. *Latvji – vaļā!* 07.01.2011

Repše, Gundega. *Par pašsaprotamo*. 03.12.2010

Repše, Gundega. *Pietura – Krēsla*. 03.04.2009

Repše, Gundega. *Saindētās akas*. 10.07.2009

Repše, Gundega. *Saprašanās*. 06.11.2009

Repše, Gundega. *Smaržu pilns gais*. 02.10.2009

Repše, Gundega. *Vasaras sarunas*. 21.08.2009

Repše, Gundega. *Vienotība*. 09.01.2009

Repše, Gundega. *Vitamīns*. 30.01.2009

Svece, Artis. *Dārgo Briselīt*. 23.01.2009

Svece, Artis. *Himna Latvijai*. 16.10.2009

Svece, Artis. *Kultūras prognoze*. 08.10.2010

Svece, Artis. *Kultūrkapitalisms*. 13.02.2009

Svece, Artis. *Mācību grāmata*. 26.06.2009

Svece, Artis. *Neuzmanīgais gājējs*. 20.03.2010

Svece, Artis. *Pret pozitīvismu*. 07.08.2009

Svece, Artis. *Profesionāļi*. 27.03.2009

Svece, Artis. *Spēks un daile*. 07.02.2012

Timofejevs, Sergejs. *Ahmatovai bija taisnība*. 03.04.2012

Timofejevs, Sergejs. *Tiem, kam pāri vai pēc*. 27.11.2009

Timofejevs, Sergejs. *Vērīgā saule*. 12.08.2011

Ulberga, Kristīne. *Ģimenes tragēdija*. 30.01.2012

Vādonts, Jānis. *Dvēseļu darbnīca*. 30.03.2012

Vādons, Jānis. *Dzīves literatūra*. 13.04.2012
Vērdiriņš, Kārlis. *Martinaitis un Visums*. 25.02.2011
Zandere, Inese. *Divas iebildes sakarā ar Literatūras Gada balvu*. 28.03.2012
Zandere, Inese. *Mārtiņš Krieviņš patiešām nebūs labs – bet ne tikai literatūrai*. 18.04.2012
Zebris, Osvalds. *Divi miljoni mītu*. 02.03.2012
Zebris, Osvalds. *Rakstniecībā esam atpakaļ XIX gadsimtā*. 14.02.2012
Zībārte, Ieva. *Grāmatnīca*. 31.07.2009
Zībārte, Ieva. *Skābe acīs*. 23.10.2009
Žolude, Inga. *Brīvais kritiens*. 26.01.2012
Žolude, Inga. *Dzīvnieku ferma*. 09.02.2012
Žolude, Inga. *Zīmju valoda nākotnei*. 28.03.2012

RAKSTI

Diena

Adamaite, Undīne. *Piemini kultūru!* 12.03.2009
Atklāta vēstule par Valsts Kultūrkapitāla fonda finansējumu. 20.01.2009
Eksperti: Par atbalstu literatūras un grāmatniecības nozarei (atklāta vēstule). 19.01.2012
Kalniņš, Jānis. *Grāmatas nelasa tikai lohi un lūzeri*. 14.09.2010
Kazlauskienes, Lana. *Kādam literatūra, citam tikai avīze*. 05.04.2012
Kazlauskienes, Lana. *Zelta ābeles balvu par mūža ieguldījumu saņem Anita Pārūpe*. 11.04.2012
Lūse, Dace. *I.Ābeles romāns Paisums: aizejošās paaudzes pārdomas*. 27.12.2008
Nominācija Labākais dzejas krājums – Andris Ogrīņš Zem pulksteņa pulkstenis. 13.04.2012
Nominācija Labākais dzejas krājums – Eduards Aivars Sakvojāžs. 13.04.2012
Nominācija Labākais dzejas krājums – Juris Kronbergs Ik diena. 13.04.2012
Nominācija Labākais dzejas krājums – Ruta Štelmahere Klēpis. 13.04.2012
Nominācija Labākais prozas darbs – Gundega Repše Dzelzs apvārdošana. 16.04.2012
Nominācija Labākais prozas darbs – Juris Zvirgzdiņš Atgriešanās Itakā. 16.04.2012
Nominācija Labākais prozas darbs – Nora Ikstena Vīrs zilajā lietusmētelītī. 16.04.2012
Nominācija Labākais tulkojums – Dace Meiere. Silva Rerum, Kristina Sabaļauskaite. 17.04.2012
Nominācija Labākais tulkojums – Dens Dimiņš. Karte un teritorija, Mišels Velbeks. 17.04.2012
Nominācija Labākais tulkojums – Māra Poļakova. Sīnaja Gobelēns, Edvart Vitmors. 17.04.2012
Nominācija Labākais tulkojums – Zane Balode. Vīrs, kurš zināja čūskuvārdus. 17.04.2012
Nominācija Spilgtākā debija – Iveta Ratinīka Rūgts. 17.04.2012
Nominācija Spilgtākā debija – Jānis Vādons Virve. 17.04.2012
Nominācija Spilgtākā debija – Kristīne Želve Meitene, kas nogrieza man matus. 17.04.2012
Nominācija Spilgtākā debija – Toms Kreicbergs Dubultnieki un citi stāsti. 17.04.2012
Radzobe, Silvija. *Vēstule Mārai Zālītei – 2012*. 20.02.2012
Radzobe, Zane. *Dzīves nomelnošana?* 10.01.2012
Rožukalne, Anda. *Dzīve, blogi un politika*. 15.04.2009
Skulte, Ilva. *Mana pirmā grāmata*. 24.07.2010

Speciālbalva – Atis Klimovičs Personiskā Latvija. 17.04.2012
Speciālbalva – Marians Rižijs Uldis Bērziņš. Dzīve un laiktelpas poētika. 17.04.2012
Speciālbalva – Mēs. XX gadsimts. Stāsti. 17.04.2012
Speciālbalva – Uldis Bērziņš Korāns. 17.04.2012
Speciālbalva – Valentīns Lukaševičs Bolti burti. 17.04.2012
Tamuļeviča, Džeina. *Grāmatām no valsts tiek čiks. 19.01.2012*
Vietnieks, Vilnis. *Pieminot Veltu Tomu. Eseja: Šausmāni. 30.01.2012*
Viguls, Arvis. *Virzas mantojums. 27.03.2010*

Latvijas Avīze

Kokareviča, Dace. *Pats rakstītājs, pats arī izdevējs. 23.03.2011*
Krauja, Vita. *„Lauku Avīzes” veikums – nominantu vidū. 28.03.2012*
Krauja, Vita. *Ar labestīgu humoru un mīlestību. 02.04.2012*
Krauze, Marciana. *Kurzemes literatūra – gatavojoties „lielajam lēcienam”. 14.12.2011*
Kusiņa, Linda. *Ja mēs pārstātu lasīt, vai paliktu latvieši? 07.12.2011*
Kusiņa, Linda. *Kādēļ grāmatas pie mums ir tik dārgas? 30.03.2011*
Kusiņa, Linda. *Maija Krekle: Man galvenais – cilvēku attiecības. 18.08.2011*
Kusiņa, Linda. *Žurnālistei, publicistei un rakstniecei Monikai Zīlei šodien apaļa jubileja. 20.07.2011*
Lipša, Ineta. *Māksla, krīze un politika starpkaru Latvijā. 18.12.2011*
Līce, Anda. *„Auglim ir jānobriest...”. 18.06.2010*
Mārtuža, Eva. *Paradīzes atslēgu turētāji. 26.08.2010*
Vensko, Sandra. *Ar mīlestību pret visu cilvēcisko. 26.03.2012*
Vītola, Ilze. *Komerciāli neizdevīgi, valstiski svarīgi. 19.04.2011*
Vītola, Ilze. *Miervaldim Birzem – 90. 18.03.2011*
Volka, Aija. *Klāt digitālo grāmatu laikmets. 15.04.2010*

NRA

Jundze, Arno. *16.marts – Aspazijas dzimšanas diena. 13.03.2012*
Jundze, Arno. *Ar Dievu, mister Selindžer! 31.01.2010*
Jundze, Arno. *Kā nopelnīt miljonu ar rakstniecību? 27.08.2010*

AVOTI (hronoloģiskais saraksts)

ZIŅAS

Diena

- 26.02.2010 Romanovskis, Sandris. *Kanons*.
- 01.03.2010 Gailītis, Viestarts. *Rušdi grasās rakstīt par slēpšanos*.
- 02.03.2010 Tamuļeviča, Džeina. *Grāmatu maiņas punktā Ķīpsalā jaunus īpašniekus atradušas vairāk nekā 8000 grāmatas*.
- 08.03.2010 Ālīte, Barbara. *Mācītājs Rubenis un benediktiētis Frīmens saraksta grāmatu par ekonomisko krīzi*.
- 09.03.2010 Diena.lv. „Zvaigzne ABC” sāk tirgot elektroniskās grāmatas, pirmā – Rubeņa „Krīzes iespējas”.
- 27.03.2010 Rutule, Elizabete. *Konkursā par dīvaināko grāmatas nosaukumu uzvar latviešu autores darbs*.
- 07.04.2010 Ālīte, Barbara. *Talsos pasnīgs Aleksandra Pelēča prēmiju*.
- 09.04.2010 Gailītis, Viestarts. *Izdod vairākus romānus par krīzi*.
- 20.04.2010 Gailītis, Viestarts. *Publicēta politiski nekorekta makaronu recepte*.
- 22.04.2010 Tamuļeviča, Džeina. *Grāmatu dienā „Jāņa Rozes” apgāds piedāvās atlaides*.
- 23.04.2010 Tamuļeviča Džeina. *Apgāds „Jumava” par godu grāmatu dienai piešķirs atlaides antikvariātā un rīkos Gudro grāmatu akciju*.
- 23.04.2010 Tamuļeviča Džeina. *Izdots „Ceļvedis numeroloģijā”*.
- 27.04.2010 Tamuļeviča Džeina. *Izstādē „Bērnu pasaule 2010” varēs mainīties ar grāmatām*.
- 27.04.2010 Naumanis, Normunds. *Nekauņīga reklāma*.
- 10.05.2010 Rozentāls, Atis. *Tiesībsargs: e-bibliotēkas serveru arests pārkāpa invalīdu tiesības*.
- 11.05.2010 Diena.lv. *Grūtups dāvās pirmos 150 jaunās grāmatas „Maniaks” eksemplārus*.
- 12.05.2010 Ālīte, Barbara. *Grūtupa jaunās grāmatas bezmaksas eksemplārus izķer ātri*.
- 18.05.2010 Griškeviča, Una. *Izdots Sūzenas Elizabetes Filipsas romāns „Spožā mazulīte”*.
- 21.05.2010 Tamuļeviča Džeina. *Izdota Jāņa Rokpeļņa dzejas grāmata „Nosaukums”*.
- 24.05.2010 Tamuļeviča Džeina. *Grāmatas „Spožā mazulīte” prezentācijā uz diskusiju aicina Aina Poiša*.
- 04.06.2010 Gailītis, Viestarts. *Vēlreiz par Luisu Kerolu*.
- 18.06.2010 Tamuļeviča, Džeina. *LNB galvenajā grāmatu krātuvē ielūst grīda*.
- 19.06.2010 Saulītis, Andris. *LNB nav pieejama visa kopš 1990.gada izdotā ārzemju literatūra*.
- 20.06.2010 LETA, Ālīte, Barbara. *LNB aicina palīdzēt grāmatu pārvešanā*.
- 21.06.2010 Saulītis, Andris, Rozentāls, Atis. *LNB grāmatu evakuācijā piedalījušies 200 brīvprātīgo*.
- 22.06.2010 Diena.lv. *LNB grāmatu evakuācija otrdien turpinās – bibliotēkā gaida brīvprātīgos*.
- 29.06.2010 Diena.lv. *Grīdas iegruvumā nopietni cietušas tikai 30 grāmatas*.
- 29.06.2010 Griškeviča, Una. *Izdots Kolīnas Makkalovas romāns „Pirmais vīrs Romā”*.
- 04.07.2010 Gailītis, Viestarts. *Nākuši klajā Musolīni mīļākās memuāri*.
- 09.07.2010 Tamuļeviča, Džeina. *„Takā” dzeju lasīs Semjons Haņins un Pēteris Draguns*.

- 15.07.2010 Naumanis, Normunds. *Oktobrī iznāks Umberto Eko jaunais romāns.*
- 20.07.2010 Gailītis, Viestarts. *Atver npublicētu Kafkas dokumentu kastes.*
- 26.07.2010 Gailītis, Viestarts. *Lielie apgādi panikā.*
- 09.08.2010 Tamuļeviča, Džeina. *Mākslinieki un literāti vēltis darbus dzelzceļa stacijām.*
- 09.08.2010 Tamuļeviča, Džeina. *Septembra sākumā notiks kārtējās „Dzejas dienas”.*
- 10.08.2010 Diena.lv. *Valdība piešķir finansējumu LNB grāmatu krātuvē notikušās avārijas seku likvidācijai.*
- 23.08.2010 Naumanis, Normunds. *Forbes publicē visvairāk pelnījušo literātu sarakstu.*
- 03.09.2010 Diena.lv *Trīs nedēļas pirms vēlēšanām iznāks grāmata par Šleseru.*
- 10.09.2010 LETA. *Būvdarbu laikā atrod metāla kārbu ar Zentas Mauriņas arhīvu.*
- 15.09.2010 Diena.lv. *Sāk izdot jaunu literatūras žurnālu „Latvju Teksti”.*
- 22.09.2010 Diena.lv *Iepazīstinās ar jaunatrusto Zentas Mauriņas arhīvu.*
- 10.11.2010 Diena.lv. *Kolmane: Literatūrai mecenātisms ir nepieciešams.*
- 10.11.2010 Naumanis, Normunds. *Gonkūru prēmija – Mišelam Velbekam.*
- 05.12.2010 BNS. *Latvijā pieaug grāmatu tirdzniecība internetā.*
- 27.12.2010 Diena.lv. *Iznākusi Kārļa Skalbes „Ziemas pasaku” klausāmgrāmata.*
- 31.03.2011 BNS. *Ārzemnieki brīnās par Latvijas grāmatu lasītāju gaumi.*
- 03.04.2011 BNS. *Visvairāk pērk ķengū grāmatas par politiķiem.*
- 20.04.2011 Diena.lv. *Par mūža ieguldījumu Latvijas literatūras gada balvu saņems Knuts Skujenieks.*
- 09.09.2011 Naumanis, Normunds. *Grāmatnieki un sniegpulksteņi.*
- 20.10.2011 Diena.lv. *KM konkursā par atbalstu kultūras periodikai uzvarējusi Kultūras Diena.*
- 06.12.2011 P., Ivars. *Sāk tiesāt E-bibliotēkas valdes locekļus.*
- 18.01.2012 Zebris, Osvalds. *Darbu sāk Kultūras Dienas portāls.*
- 06.02.2012 Kulturasdiena.lv. *Paolu Koelju nodod savas grāmatas brīvai lejupielādei internetā.*
- 21.02.2012 Kulturasdiena.lv. *Toms Kreicbergs nominēts prestižai literatūras balvai.*
- 21.03.2012 Diena.lv. *Gerkenš: Filantropija nav pārēduša jaunbagātnieka sapnis.*
- 27.03.2012 Kulturasdiena.lv. *Mūža balvu Latvijas literatūrā piešķir Andrim Kolbergam.*
- 30.03.2012 Kulturasdiena.lv. *Lasīšanas programmas aizstāvībai sāk elektroniskā pasta karu.*

Latvijas Avīze

- 20.04.2011 Vītola, Ilze. *Latgales dzejnieki pārsteidz un sajūsmīna.*
- 10.06.2011 Kusiņa, Linda. *Dzintars Sodums, „Virtuves piezīmes”.*
- 25.06.2011 LETA. *Dubultoļies LNB lasītāju skaits.*
- 12.07.2011 LETA. *Piešķir 20 000 latu Literārajai akadēmijai.*
- 15.07.2011 LETA. *Piešķir Ls 156 568 literāro darbu tulkošanai.*
- 03.09.2011 Kusiņa, Linda. *Skujenieka ģeogrāfija.*
- 05.09.2011 LETA. *Svinēs rakstnieces Annas Brigaderes 150.jubileju.*
- 08.09.2011 LETA. *Izdots ceturtais dzejas disks „Dzejas piegrieztnē”.*
- 08.09.2011 Kusiņa, Linda. *Eduards Aivars, „Sakvojāžs”.*
- 12.09.2011 Bormane, Anita. *Liepājā pasniegta balva „Krasta ļaudis”.*

- 27.10.2011 Kusiņa, Linda. *Dace Judina, „Tase melnas kafijas”*.
- 09.11.2011 LA.lv. 150. „*Lata romānu” sagaidot.*
- NRA**
- 11.02.2010 Jundze, Arno. *Sākusies cīņa par Selindžera atstāto mantojumu.*
- 11.10.2010 Jundze, Arno. *Nobela prēmija literatūrā – maģiskajam Mario Vargasam Ljosam.*
- 12.11.2010 Jundze, Arno. *Gerkena atjauno rakstnieku konkursu.*
- 12.11.2010 Jundze, Arno. *Mišels Velbeks saņem Gonkūru prēmiju.*
- 07.01.2011 Jundze, Arno. *Noru Ikstenu pamana ASV.*
- 31.01.2011 Krūmiņš, Māris. *Politkorekti izcenzē Marku Tvenu.*
- 21.05.2011 BNS. *Vasaras sākumā iznāks divi Korāna tulkojumi latviešu valodā.*
- 08.04.2011 Jundze, Arno. *Andress Ehins. Pakārtais ievārījums.*
- 02.06.2011 Jundze, Arno. *Edvarta Virzas Rakstu 4.sējums.*
- 07.09.2011 nra.lv. *Latvijas Nacionālais lasīšanas kongress bērniem.*
- 15.06.2011 nra.lv. *Igaunijā izdots Noras Ikstenas romāns „Jaunavas mācība”.*
- 17.10.2011 nra.lv. *Lielbritānijā izdota antoloģija „Six Latvian Poets”.*
- 20.10.2011 nra.lv. *Iznākusi Igaunijas prezidenta dzīvesbiedres Evelīnas Ilvesas pavārgrāmata „Uzdāvinātās garšas”.*
- 14.11.2011 nra.lv. *Konkursā par Andra Kiviča grāmatas nosaukumu iesniegti vairāk kā 300 priekšlikumi.*
- 28.11.2011 nra.lv. *Latviešu prozaiķe Inga Žolude saņem ES Literatūras balvu.*
- 23.12.2011 nra.lv. *Izdota Viļa Lāčīša jaunā grāmata „Pamodināt Lāčplēsi”.*
- 12.01.2012 nra.lv. *Andras Manfeldes grāmatas „Ceļojums uz mēnesi. Visbija – Ventspils – Visbija” atvēršanas svētki.*
- 27.03.2012 Jundze, Arno. *Atklāti Literatūras gada balvas nominanti; mūža balva Andrim Kolbergam.*

RECENZIJAS

Diena

- 09.01.2009 Ijabs, Ivars. *Spožā Pelnrušķīte.* (Sanita Jemberga, Pauls Raudseps, Guna Sloga. VVF.)
- 16.01.2009 Ceplis, Rimands. *Apvērstās ideoloģijas stāsts.* (Nils Sakss. *Paradīze atnāks ārieša izskatā.*)
- 16.01.2009 Vērdiņš, Kārlis. *Mācīšanās elpot.* (Jānis Elsbergs. *Panti.*)
- 23.01.2009 Cālēna, Madara. *Dzīve kā draņķīgs romāns.* (Georgijs Gospodinovs. *Dabiskais romāns.*)
- 30.01.2009 Sadovska, Kristīne. *Ieraudzīt cauri miglai.* (Janīna Kursīte. *Sfumato, nesfumato.*)
- 30.01.2009 Ceplis, Rimands. *Miera nav un nebūs.* (Stāsti. *Prozas lasījumi klātienē un neklātienē. 2007-2008.*)
- 06.02.2009 Sadovska, Kristīne. *Vīnes skursteņslauķu asaras.* (Ērvins D. Jaloms. *Kāpēc Nīče raudāja?*)
- 06.02.2009 Ceplis, Rimands. *Melno meiteņu īsproza.* (Laura Tabūna. *Sapņu grāmata.*)

- 06.02.2009 Naumanis, Normunds. *Sievietes acīm*. (Inga Pērkone. *Es varu tikai mīlēt... Sievietes tēls Latvijas filmās.*)
- 13.02.2009 Cālēna, Madara. *Palanjuka ienesīgā onanēšana*. (Čaks Palanjuks. *Apsēstie.*)
- 20.02.2009 Cālēna, Madara. *Mūs aprīs pašu soļi*. (Alesandro Bariko. *Šis stāsts.*)
- 27.02.2009 Ceplis, Rimands. *Gandrīz fotogrāfijas*. (Gundars Ignats. *Bez jakas.*)
- 27.02.2009 Naumanis, Normunds. *Sievietes identifikācija*. (Līga Blaua. *Vija Artmane Sirdī palikušie.*)
- 06.03.2009 Kļaviņš, Eduards. *Piezīme uz Observatora malām*. (Andris Grūtups. *Observators.*)
- 06.03.2009 Cālēna, Madara. *Atsakies un nepaturi*. (Dīpaks Čopra. *Buda. Stāsts pr apskaidrību.*)
- 13.03.2009 Cālēna, Madara. *Patiesība panes visu*. (Ēriks Fosness Hansens. *Sieviete lauva.*)
- 20.03.2009 Radzobe, Zane. *Rosinoši. Pretrunīgi. Ar mītiem*. (Ieva Struka. *Aiz priekšvara. Latvijas Nacionālais teātris.*)
- 27.03.2009 Cālēna, Madara. *Sevis nodevība*. (Salmans Rušdi. *Sātaniskās vārsmas.*)
- 03.04.2009 Cālēna, Madara. *Pirmsnāves prieks*. (Andžela Kārtere. *Gudrie bērni.*)
- 20.04.2009 Naumanis, Normunds. *Pīlītes ar zelta acīm*. (Māra Zālīte. *To mēs nezinām. Sarunas ar Imantu Ziedoni.*)
- 20.04.2009 Cālēna, Madara. *Iedzimtais rakstura vājums*. (Rjūonske Akutagava. *Stāsti.*)
- 16.05.2009 Ceplis, Rimands. *Ikstenas fizioloģija*. (Nora Ikstena. *Amour fou jeb Aplamā mīla 69 pantos.*)
- 16.05.2009 Cālēna, Madara. *Eksistenciāli un dzeltenī*. (Antonella Gamboto – Bērka. *Pilns aptumsums.*)
- 05.06.2009 Cālēna, Madara. *Bredberija radītās literatūras konspekts*. (Rejs Bredberijs. *Tagad un mūžīgi.*)
- 05.06.2009 Vērduņš, Kārlis. *Valodas piegulētājs Uldis Bērziņš*. (Uldis Bērziņš. *Saruna ar Pastnieku.*)
- 19.06.2009 Freibergs, Viktors. *Lasīsim kino. Laikmeta skices un personas*. (Dīta Rietuma, Normunds Naumanis. *Personības. Parādības. Personīgi.*)
- 26.06.2009 Kalniņa, Guna. *Iekšējā Ķīpsala*. (Dace Rukšāne. *Ķīpsalas putni.*)
- 07.08.2009 Cālēna, Madara. *Idille asinīs. Literārs piedzīvojums*. (Lī Čailds. *Nāves zona.*)
- 14.08.2009 Sadovska, Kristīne. *Kolīnas Makkalovas sāga par īstu vīru*. (Kolīna Makkalova. *Morgana ceļš.*)
- 21.08.2009 Sadovska, Kristīne. *Ilgoties pēc kāda, kas nepieder*. (Soņa Hartneta. *Rēgu bērns.*)
- 04.09.2009 Vērduņš, Kārlis. *Liriskais varonis Viguls*. (Arvis Viguls. *Istaba.*)
- 02.10.2009 Vērduņš, Kārlis. *Debijas grāmata ar jūras smaržu*. (Jānis Hvoinskis. *Lietus pār kanālu e.*)
- 18.09.2009 Zelmenis, Mārtiņš. *Pārbaudījumi ar atklāsmi*. (Gundega Repše. *Stāsti par mācekļiem.*)
- 26.09.2009 Vērduņš, Kārlis. *Klāvs kabatā*. (Klāvs Elsbergs. *Dzeja.*)
- 30.10.2009 Buceniece, Ella. *Vai Odiseja kuģis ir avarējis?* (Makss Horkheimers, Teodors Adorno. *Apgaisības dialektika. Filosofiski fragmenti.*)

- 06.11.2009 Cālēna, Madara. *Mīcoties pa rajonu un valodu.* (Miko Rimminens. *Alus tarbas romāns.*)
- 16.01.2010 Vērđiņš, Kārlis. *Neibarta mūžīgā plidināšanās.* (Dzejtaurenis Neibarts[Aivars Neibarts]. *Taureņkaraļvalstība.*)
- 23.01.2010 Viguls, Arvis. *No A līdz Z* (Alise Zariņa. *Papjēmašē.*)
- 28.01.2010 Viguls, Arvis. *Biedrs Ostups* (Artis Ostups. *Biedrs sniegs.*)
- 13.02.2010 Naumanis, Normunds. *Neiespējamās vēstures savaldīšana.* (Teātra režija pasaulē. *1.daļa.*)
- 20.02.2010 Radzobe, Silvija. *Pateicība un piezīme.* (atbilde uz N.Naumaņa recenziju *Neiespējamās vēstures savaldīšana.*)
- 27.02.2010 Sadovska, Kristīne. *Noticēt mīlestībai* (Daniels Glatauers. *Visi septiņi viļņi.*)
- 27.03.2010 Viguls, Arvis. *Virzas mantojums* (Edvarts Virza. *Raksti, 3.sējums.*)
- 31.03.2010 Sadovska, Kristīne. *Mēs esam viņi.* (Latviešu rakstnieki. *Stāsti. 2008.-2009. Prozas lasījumi klātienē un neklātienē.*)
- 17.04.2010 Naumanis, Normunds. *Monika?* (Margarita Zieda. *Monika.*)
- 17.04.2010 Saulītis, Andris. *Par dziedošo revolūciju, tautu un politiķiem.* (Vaira Vīķe-Freiberga. *Kultūra un latvietība.*)
- 15.05.2010 Sadovska, Kristīne. *Nolobītās virskārtas.* (Loids Džounss. *Misters Fips.*)
- 29.05.2010 Viguls, Arvis. *Starp domu un bezjēdzību.* (Andris Zeibots. *Ūdens ķirzaka.*)
- 26.06.2010 Gailītis, Viestarts. *Zemenes, izšķaidītas ar papēdi.* (Ilze Jansone. *Insomnia.*)
- 26.06.2010 Sadovska, Kristīne. *Vakardiena sveicina rītu.* (Sandro Veronēzi. *Rāmais haoss.*)
- 26.06.2010 Vējš, Vilnis. *Ne tikai „Kaza”.* (sastādītājs Eižens Valpēteris. *Nenocenzētie. Alternatīvā kultūra Latvijā. XX gs.60-tie un 70-tie gadi.*)
- 17.07.2010 Naumanis, Normunds. *Tik vienkārši par briesmīgo?* (Andris Grūtups. *Maniaks. Par Staņislava Rogaļova apsūdzību seksuālos noziegumos un slepkavībās.*)
- 17.07.2010 Sadovska, Kristīne. *Noslēpumi iz senatnes.* (Elisa Hokinsa. *Testaments.*)
- 24.07.2010 Gailītis, Viestarts. *Igauņu dievišķais absurds.* (Jāns Kaplinskis. *Acs.*)
- 31.07.2010 Naumanis, Normunds. *Žurnālista vertigo un sieviete – putns.* (Andželika Kārtere. *Vakari cirkā.*)
- 07.08.2010 Gailītis, Viestarts. *Kad paceļ dēli.* (Pauls Bankovskis. *Zvēri man!*)
- 14.08.2010 Sadovska, Kristīne. *No debesīm raugoties.* (Bernārs Verbērs. *Eņģeļu impērija.*)
- 17.09.2010 Zābers, Kaspars. *Naksnīga lietus noskaņās.* (Māris Martinsons. *Amaya.*)
- 01.10.2010 Vērđiņš, Kārlis. *Apziņas miesa.* (Liāna Langa. *Vilkogas.*)
- 01.10.2010 Naumanis, Normunds. *Rakstīt balsīs.* (Ginters Grass. *Brīnumkaste.*)
- 15.10.2010 Adamaite, Undīne. *No neglīta pīlēna par neirastēnisku pāvu.* (Inna Svečenovska. *Hanss Kristians Andersens. Pasaku meistara slavas cena.*)
- 22.10.2010 Gailītis, Viestarts. *Kad izvilks mēles zobens.* (Salmans Rušdi. *Florences burve.*)
- 29.10.2010 Sadovska, Kristīne. *Māka ierēkt par sevi.* (Vilis Lācītis. *Stroika ar skatu uz Londonu.*)
- 12.11.2010 Sadovska, Kristīne. *Garastāvokļa uzlabotājs.* (Zdeņeks Jirotkā. *Saturņins.*)

- 19.11.2010 Gailītis, Viestarts. *Neviena cita zeme.* (Šons Tans. *Aizpilsētas stāsti.*)
- 26.11.2010 Gailītis, Viestarts. *Bērnības vasaras atgriešanās.* (Pērs Petersons. *Prom ārā zirgus zagl.*)
- 17.12.2010 Zābers, Kaspars. *Prosa vai debesu manna?* (Stāsti. *Prozas lasījumi klātienē un neklātienē (2009-2010)*)
- 07.01.2011 Plūme, Ieva. *Dinamīts Nīče.* (Rīdigers Safranskis. *Viņa domāšanas biogrāfija.*)
- 21.01.2011 Raups, Edvīns. *Čik čik čik.* (Anna Auziņa. *Es izskatījos laimīga.*)
- 21.01.2011 Ozoliņš, Jānis. *Kad tas notiks ar mums.* (Osvalds Zebris. *Brīvība tīklos.*)
- 21.01.2011 Gailītis, Viestarts. *Tas nav „Krusttēvs”.* (Roberto Saviano. *Gomora.*)
- 21.01.2011 Sadovska, Kristīne. *Iz plašās Dieva kabatas.* (Valdis Rūmnieks un Andrejs Migla. *Čaks.*)
- 04.02.2011 Naumanis, Normunds. *Vienkārši varonis.* (Daiga Mazvērsīte. *Pusvārdā. Jānis Zābers.*)
- 04.02.2011 Adamaite, Undīne. *Biezo triepienu spēks un lamatas.* (Mudīte Šneidere. *Eduards Smiļģis. Trejgalv's.*)
- 05.02.2011 Simsone, Bārbala. *Kapu audzināts.* (Nīls Geimens. *Kapsētas grāmata.*)
- 11.02.2011 Gailītis, Viestarts. *Būs labi.* (Otto Ozols. *Latvieši ir visur.*)
- 11.02.2011 Naumanis, Normunds. *Ne jau circenītis aizkrāsnē.* (Tatjana Fasta. *Juris Podnieks. Vai viegli būt elkam?*)
- 18.02.2011 Sadovska, Kristīne. *Vienkārši labs lasāmgabals.* (Dace Judina. *Tik vienkārši.*)
- 18.02.2011 Vērdiņš, Kārlis. *Divu apziņu plūsmas.* (Andris Ogrīņš. *Zem pulksteņa pulkstenis. Gaiķu Māris. Gribu ēst.*)
- 25.02.2011 Berelis, Guntis. *Uzmetums Zvirgzdiņa prozas receptei.* (Juris Zvirgzdiņš. *Atgriešanās Itakā.*)
- 04.03.2011 Simsone, Bārbala. *Sieviete burkā.* (Hāleds Hoseinī. *Tūkstoš sauļu mirdzums.*)
- 04.03.2011 Raups, Edvīns. *Dzejproza nav bastards.* (Kārlis Vērdiņš. *Bastarda forma, Latviešu dzejprozas vēsture. Latviešu dzejprozas antoloģija.*)
- 11.03.2011 Sadovska, Kristīne. *Lietuvieši met cimdu. Kurš pacels?* (Kristina Sabaļauskaite. *Silva rerum.*)
- 18.03.2011 Gailītis, Viestarts. *Mums noderīga lubene.* (Sofi Oksanena. *Attīrīšanās.*)
- 25.03.2011 Sadovska, Kristīne. *Var lasīt pat karojošs puritānis.* (Kamilla Loransa. *Šajās rokās.*)
- 25.03.2011 Plūme, Ieva. *Metafiziskās kaprīzes.* (Velga Vēvere. *Sērens Kirkegors: būt un vēstīt.*)
- 25.03.2011 Gailītis, Viestarts. *Nespēja aizbēgt no dzimtenes.* (Jans Brokens. *Nelegālie pasažieri.*)
- 08.04.2011 Berelis, Guntis. *Kā uzrakstīt latviešu sarkano strēlnieku piecas minūtes pirms aviācijas bumbas sprādziena?* (Aigars Bikše, Māris Bērziņš. *Laika pavēlnieki.*)
- 15.04.2011 Simsone, Bārbala. *Lietu mežā apmaldījušies.* (Kristina Sabaļauskaite. *Silva rerum.*)
- 29.04.2011 Zvirgzdiņš, Juris. *Labi saskrūvēts romāns.* (Māris Bērziņš. *Titāna skrūves.*)
- 29.04.2011 Vērdiņš, Kārlis. *Dzīves prozas gūstā.* (Amanda Aizpuriete. *Leduskapja šūpuļdziesma.*)

- 06.05.2011 Adamaite, Undīne. *Stārķim neviens nepateica*. (Svetlana Aleksijeviča. *Černobiļa. Lūgšana*.)
- 13.05.2011 Sadovska, Kristīne. *Sekss, vara un objektīvs*. (Janušs Leons Višņevskis. *Bikini*.)
- 27.05.2011 Ceplis, Rimands. *Rakstīt kā zīmēt*. (Margarita Perveņeckā. *Gaetano Krematoss*.)
- 27.05.2011 Sadovska, Kristīne. *Mīlestība un ... zilonis*. (Sāra Grūena. *Ūdens ziloņiem*.)
- 03.06.2011 Simsone, Bārbala. *Kaimiņmājas citplanētietis*. (Didzis Sedlenieks. *Bohēmijas zaglis*.)
- 10.06.2011 Berelis, Guntis. „*Dzīvā valoda*”. (Nora Ikstena. *Vīrs zilajā lietusmēteli*.)
- 17.06.2011 Kolmane, Ieva. *Glābējs un kustinātājs blūzs*. (Andris Akmentiņš. *Zemeņu blūzs*.)
- 01.07.2001 Sadovska, Kristīne. *Spilgtas krāsas un kaislības*. (Anurada Roja. *Neiespējamu ilgu atlants*.)
- 01.07.2001 Ozoliņš, Jānis. *Norātie lai stāv kaktā*. (Dzintars Sodums. *Virtuves piezīmes*.)
- 01.07.2001 Dobrovenskis, Roalds. *Latviešu? Krievu? Dzeja?* (sast. Aleksandrs Zapoļs. *Latviešu un krievu dzeja*.)
- 08.07.2011 Gailītis, Viestarts. *Hēga dzirdamības lokā*. (Pēteris Hēgs. *Klusā meitene*.)
- 15.07.2011 Gailītis, Viestarts. *Sirsnīgais cilvēknīdējs*. (Ērlenns Lū. *Doplers*.)
- 15.07.2011 Sadovska, Kristīne. *Sirsniņas jaunkundzes Brīnumzeme*. (Mišels Feibers. *Ziedlapiņas tumši sārtās un baltās*.)
- 29.07.2011 Adamaite, Undīne. *Cielēnas zaļā pasaka*. (Māra Cielēna. *Princese Aurēlija un kokspoki*.)
- 29.07.2011 Simsone, Bārbala. *Pēdējais kontinents*. (Bernārs Verbērs. *Tanatonauti*.)
- 01.08.2011 Kolmane, Ieva. *Koris*. (Gundega Repše. *Dzelzs apvārdošana*.)
- 19.08.2011 Gailītis, Viestarts. *Naomi Kleina pret Miltonu Frīdmenu*. (Naomi Kleina. *Šoka doktrīna. Katastrofu kapitālisma uznāciens*.)
- 19.08.2011 Jansone, Ilze. *Apšaubot itin visu*. (Edvards Vitmors. *Sīnāja gobelēns*.)
- 02.09.2011 Gailītis, Viestarts. *Tūlītības laikmeta produkts*. (Frederiks Beigbeders. *Franču romāns*.)
- 23.09.2011 Sadovska, Kristīne. *Iekš lellītes lellīte, iekš lellītes...* (Dorisa Lesinga. *Zeltītā piezīmju grāmata*.)
- 29.09.2011 Kazlauskene, Lana. *XX gadsimts 12 krampīgu rakstnieču acīm – stāstu krājums Mēs XX gadsimts*. (Mēs. *XX gadsimts*.)
- 07.10.2011 Viguls, Arvis. *Ikdiena*. (Juris Kronbergs. *Ik diena*.)
- 14.10.2011 Sadovska, Kristīne. *Maģiski reāla sieviete*. (Isabella Aljende. *triloģija Fortūnas meita. Sēpijas portrets. Garu nams*.)
- 28.10.2011 Adamaite, Undīne. *Sieviete Latvija grib cept kotletes savējiem*. (Māra Zālīte. *Tango un Tūtiņa ciemos*.)
- 28.10.2011 Kubuliņa, Anda. *Demiurģs un interprets*. (Marians Rižijs. *Uldis Bērziņš. Dzīve un laiktelpas poētika*.)
- 11.11.2011 Skulte, Ilva. *Mediju auditorija – zināmā un nezināmā*. (Anda Rožukalne. *Kas? Kur? Kāda? Mūsdienu mediju auditorija*.)
- 11.11.2011 Sadovska, Kristīne. *Prasās pēc Holivudas*. (Rūta Šepetis. *Starp pelēkiem toņiem*.)

- 25.11.2011 Simsone, Bārbala. *Drakula: miris un apmierināts*. (Brems Stokers.*Drakula*.)
- 02.12.2011 Plūme, Ieva. *Laika stāsti*. (Mēs. XX gadsimts.)
- 02.12.2011 Skulte, Ilva. *Masas vara*. (Sergejs Kruks. *Ārtelpas skulptūras semiotika, ekonomika, = un politika. Pieminekļu celtniecība un demontāža Latvijā 1945-2010*.)
- 09.12.2011 Kolmane, Ieva. *Vēstures daudzkameru acs*. (Atis Klimovičs. *Divdesmitā gadsimta stāsti*.)
- 16.12.2011 Zvirgzdiņš, Juris. *Bez sapņiem esam apmaldījušies rēgi*. (Džordži Sjerra i Fabra. *Kafka un ceļojošā lelle*.)
- 23.12.2011 Naumanis, Normunds. *Flora un fauna*. (Levans Beridze. *Fora*.)
- 30.12.2011 Sadovska, Kristīne. *Sadzirdēt caur puķēm sacīto*. (Vanesa Difenbau. *Ziedu valoda*.)
- 06.01.2012 Skulte, Ilva. *Recenzija: Sapnis un aparāts*. (Ēriks Kluitenbergš. *Imagināro mediju grāmata. Vispatiesākā komunikācijas medija sapņa meklējumos*.)
- 12.01.2012 Radzobe, Silvija. *Ar jūtām: grāmatas Jaunatnes teātris recenzija*. (Silvija Geikina *Jaunatnes teātris*.)
- 16.01.2012 Sadovska, Kristīne. *Recenzija: Aizzemes karaļi, punduri un pūķi: Džordžs R.R.Mārtins Troņu spēle*. (Džordžs R.R.Mārtins. *Troņu spēle*.)
- 18.01.2012 Naumanis, Normunds. *Radzobes opus Magnun: Silvija Radzobe Uz skatuves un aiz kulisēm*. (Silvija Radzobe. *Uz skatuves un aiz kulisēm*.)
- 18.01.2012 Raups, Edvīns. *Amandas Aizpurietes piemērs. Dzeja*. (Amanda Aizpuriete. *Šonakt biju zaļš putns*.)
- 19.01.2012 Sadovska, Kristīne. *Recenzija: Vaļā sirds, nervi kaili*. (Džozefs O'Konors. *Mūza*.)
- 26.01.2012 Viguls, Arvis. *Pieradināt Ogriņu*. (Andris Ogriņš. *Pēdējā sanīma grāmata*.)
- 27.01.2012 Sadovska, Kristīne. *Bēdīgi priecīgais Lācītis: grāmata tiem, kas vēl tepat, un tiem, kas jau projām*. (Vilis Lācītis. *Pamodināt Lāčplēsi*.)
- 07.02.2012 Zebris, Osvalds. *Par antisemitismu. Nē, ne jau par to!* (Umberto Eko. *Prāgas kapsēta*.)
- 07.02.2012 Berelis, Guntis. *Vēsture kā falsifikācija: Umberto Eko grāmatas Prāgas kapsēta recenzija*. (Umberto Eko. *Prāgas kapsēta*.)
- 09.02.2012 Berelis, Guntis. *Kristīnes Želves stāsts un mīts. Recenzija*. (Kristīne Želve. *Meitene, kas nogrieza man matus*.)
- 09.02.2012 Sadovska, Kristīne. *Dvēseles un dievišķā gudrība: Bernāra Verbēra grāmatas Mēs – dievi recenzija*. (Bernārs Verbērs. *Mēs – dievi*.)
- 10.02.2012 Simsone, Bārbala. *Dubultā stāstvedība: Toma Kreicberga grāmatas Dubultnieki un citi stāsti recenzija*. (Toms Kreicbergs. *Dubultnieki un citi stāsti*.)
- 14.02.2012 Simsone, Bārbala. *Kādas rotaļas anatomija. Recenzija par Džordža Mārtina romānu „Troņu spēle”*. (Džordžs Mārtins. *Troņu spēle*.)
- 15.02.2012 Adamaite, Undīne. *Rozā (frotē dvieļa) vasara un forši niknais vectēvs: Grāmatas Mans draugs Pērsijs, Bufalo Bills un es recenzija*. (Ulfs Starks. *Mans draugs Pērsijs, Bufalo Bills un es*.)

- 17.02.2012 Grudule, Māra. *Baltijas vācietis par senčiem un pēctečiem.* (Zigfrīds fon Fēgezaks. *Senči un pēcteči.*)
- 17.02.2012 Sadovska, Kristīne. *Valdzinošā vēsture.* (Zigfrīds fon Fēgezaks. *Senči un pēcteči.*)
- 23.02.2012 Radzobe, Silvija. *Noklusētās pretruna. Grāmatas Stāja: Voldemāra Kalpiņa laiks recenzija.* (Andrejs Grāpis. *Stāja: Voldemāra Kalpiņa laiks.*)
- 09.03.2012 Skulte, Ilva. *Vārdu lietas un darbības: grāmatas Kā ar vārdiem darīt lietas recenzija.* (Džons Langšovs Ostins. *Kā ar vārdiem darīt lietas.*)
- 20.03.2012 Simsone, Bārbala. *Ar skalpeli pa dvēseli. Recenzija par Stīvena Kinga Zvēru kapiņiem.* (Stīvens Kings. *Zvēru kapiņi.*)
- 21.03.2012 Zebris, Osvalds. *Vācu rakstniece Katarīna Hāgena: Bez laba teksta arī tirdzniecība apstāsies.* (Katarīna Hāgena. *Ābolu sēkliņu garša.*)
- 26.03.2012 Skurbe, Astrīda. *Kolberga vērojumi. Andra Kolberga grāmatas Tas lielais diletantu laiks recenzija.* (Andris Kolbergs. *Tas lielais diletantu laiks.*)
- 27.03.2012 Manfelde, Andra. *Recenzija par Ingas Žoludes romānu Sarkanie bērni.* (Inga Žolude *Sarkanie bērni.*)
- 04.04.2012 Vilks, Andris. *Tikt galā ar gadsimtu. Andrejs Johansons Latvijas kultūras vēsture.* (Andrejs Johansons. *Latvijas kultūras vēsture.*)

Latvijas Avīze

- 11.01.2011 Treijs, Rihards. *Cenzūra zinību vīra redzējumā.* (Raimonds Briedis. *Teksta cenzūras īsais kurss: prozas teksts un cenzūra padomju gados Latvijā.*)
- 05.02.2011 Mārtuža, Eva. „LA” izdevniecība laidusi klajā „Lietuviešu zelta stāstus”. (Lietuviešu *zelta stāsti.*)
- 15.03.2011 Berelis, Guntis. *Igauņi un zaudētā paradīze.* (Andruss Kivirehks. *Vīrs, kas zināja čūskuvārdus.*)
- 17.03.2011 Vītola, Ilze. *Iznākusi jauna mākslas vēstures grāmata.* (Aivars B. Ikšelis. *Ceļojums mākslas pasaulē.* Autora vizītkarte.)
- 05.04.2011 Eipurs, Aivars. *No meža uz ciemu un atpakaļ.* (Andruss Kivirehks. *Vīrs, kas zināja čūskuvārdus.*)
- 07.06.2011 Kusiņa, Linda. *Zinātniskā fantastika vai fantāzija?* (Didzis Sedlenieks. *Bohēmijas zaglis.* Uzziņa par fantastikas darbiem latviešu literatūrā.)
- 22.06.2011 Ratniece, Sandra. *Atklājot dzejprozas poētisko šarmu.* (Kārlis Vērdiņš. *Bastarda forma.*)
- 10.08.2011 Kokareviča, Dace. *Katlakalna zēna piedzīvojumi Krievijā un literārā zādzība.* (Roberts Gabris. *Latvju puika.*)
- 07.09.2011 Kusiņa, Linda. *Iespēja izdzīvot vairākas dzīves.* (Linda Šmite. *Vella skuķis.*)
- 15.12. 2011 Kusiņa, Linda. *Ārā no stereotipu gūsta.* (Monika Zīle. *Ar tādām neprecas.*)
- 02.04.2012 Treijs, Rihards. *Aizden mani Kurzemē...* (Ojārs Jānis Zanders. *Ko Kurzemes meži un jūra šalc.*)

NRA

- 18.01.2010 Jundze, Arno. *Par baložiem un smalkām kaitēm.* (Patriks Zīskinds. *Balodis.*)

- 19.02.2010 Jundze, Arno. *Aleksandrijas kvartets? Pagaidām duets.* (Lorenss Darels. *Justīne.*)
- 26.05.2010 Jundze, Arno. *Lasiet un drebiet! Stīgs Lārsons ir klāt.* (Stīgs Lārsons. *Meitene, kas spēlējās ar uguni.*)
- 16.07.2010 Jundze, Arno. *Skurbinošā, leģendārā Frīda Kālo.* (Heidena Errera. *Frīda.*)
- 21.07.2010 Jundze, Arno. *Labais advokāts un meļu banda.* (Maikls Konelijs. *Verdikts.*)
- 03.08.2010 Jundze, Arno. *Provinces slepkavības un lauku tikumi.* (Īsrecenzijas - Džons Grišams. *Pēdējais zvērinātais. & Nepatiesi apsūdzēts.*)
- 10.08.2010 Jundze, Arno. *Grāmata kā enciklopēdiska ekskursija.* (Jānis Kalnačs. *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums Valmieras rajonā.*)
- 23.09.2010 Jundze, Arno. *Rozmarija un viņas bērns.* (Aira Levins. *Rozmarijas bērns.*)
- 08.10.2010 Jundze, Arno. *Nekā personīga & dzejas Co.* (Īsrecenzijas – Rūta Mežavilka. *Dzeja 2005-2010.* Knuts Skujenieks. *Nekā personīga.* Liāna Langa. *Vilkogas.*)
- 13.10.2010 Jundze, Arno. *Vilis Lācītis un latvju leibors.* (Vilis Lācītis. *Stroika ar skatu uz Londonu.*)
- 04.01.2011 Jundze, Arno. *Divi pētījumi par latviešu kultūru.* (Īsrecenzijas – Jānis Torgāns. *Latviešu mūzikas virsotnes.* Viktors Hausmanis. *Latviešu teātris Austrālijā.*)
- 07.01.2011 Paiders, Juris. *Apgūt baltkrievu valodu bez starpniekvalodām.* (Baltkrievu – latviešu, latviešu – baltkrievu vārdnīca.)
- 31.01.2011 Radzobe, Silvija. *Romāns – komikss par Sašiņu.* (Valdis Rūmnieks, Andrejs Migla. *Čaks.*)
- 01.02.2011 Jundze, Arno. *Grāmatu grozs: Personību parāde grāmatu plauktā.* (Īsrecenzijas – Līga Blaua. *Maija Tabaka. Spēle ar dzīvi.* Daiga Mazvērsīte. *Pusvārdā.* Jānis Zābers. *Mudīte Šneidere. Eduards Smiļģis Trejgalv's.*)
- 03.02.2011. Jundze, Arno. *Skarbi pret mafiju.* (Roberto Saviano. *Gomora.*)
- 09.02.2011 Jundze, Arno. *Grāmatu grozs. Divas debijas. Trilleris un nāvītes.* (Īsrecenzijas – Otto Ozols. *Latvieši ir visur.* Osvalds Zebris. *Brīvība tīklos.*)
- 09.02.2011 Jundze Arno. *Pētījums par seno Jelgavu.* (autoru kolektīvs *Senā Jelgava.*)
- 16.02.2011 Jundze, Arno. *Māris grib ēst! Īsrecenzijas.* (Īsrecenzijas - Anna Auziņa. *Es izskatījos laimīga.* Artis Ostups. *Biedrs sniegs.* Andris Ogrīņš. *Zem pulksteņa pulkstenis.* Gaiķu Māris. *Gribu ēst.*)
- 24.02.2011 Jundze, Arno. *Grāmatu grozs: Apslēpti dārgumi un asiņaini noslēpumi.* (Toms Nokss. *Kaina zīmes.*)
- 10.03.2011 Paiders, Juris. *Vienpusēja cenzūras vēsture.* (Heinrihs Strods. *PSRS politiskā cenzūra Latvijā 2.daļa.*)
- 10.03.2011 Jundze, Arno. *Grāmatu grozs: Rētas, kas nedzīst. Noklusētā vēsture.* (Īsrecenzijas – Valentīna Freimane. *Ardievu, Atlanīda!* Orlando Faidžiss Čukstētāji. *Privātā dzīve Staļina Krievijā.*)
- 06.04.2011 Jundze, Arno. *Grāmatu grozs: Baltie zvirbuļi un skeleti skapī.* (Īsrecenzijas – Dorisa Lesinga. *Bens pasaulē.* Sofī Oksanena. *Attīrīšanās.*)

- 06.04.2011 Jundze, Arno. *Grāmatu grozs: Dokumentāli: diplomātu noslēpumi un provātas atmiņas.* (WikiLeaks. *Nošaut nedrīkst apžēlot.* Andžils Remess. *Liepājā, pasta ielas namiņā.*)
- 20.04.2011 Jundze, Arno. *Grāmatas recenzija – „Ozo. Cilvēks uz ledus”.* (Armands Puče. *Ozo. Cilvēks uz ledus.*)
- 02.06.2011 Treijs, Rihards. *Aizsargi. Labi, slikti?* (Ilgvars Butulis. *Sveiki, aizsargi!*)
- 16.06.2011 Paiders, Juris. *Korāna divas latviešu redakcijas.* (Korāns, Ulda Bērziņa un Imanta Kalniņa tulkojumi)
- 03.08.2011 Jundze, Arno. *Frederiks jeb Kā eņģeļiem līdzīgi puisēni izaug par riebīgiem večiem.* (Frederiks Beigbeders. *Franču romāns.*)
- 18.08.2011 Jundze, Arno. *Jetijs un brīvās sievietes. Nobela prēmijas laureātes Dorisas Lesingas romāni latviešu valodā.* (Dorisa Lesinga. *Piektais bērns. & Bens pasaulē.*)
- 17.01.2012 Jundze, Arno. *Želve nāk! Par stāstu krājumu Meitene, kas nogrieza man matus.* (Kristīne Želve. *Meitene, kas nogrieza man matus.*)
- 25.01.2012 Paiders, Juris. *Latviešu kara stāsti.* (Uldis Neiburgs, Vita Zelče. *Latviešu kara stāsti.*)
- 31.01.2012 Jundze, Arno. *Grāmatu grozs. Trotils, teroristi un citi labumi.* (Īsrecenzijas – Vilis Lācītis. *Pamodināt Lāčplēsi.* Amanda Aizpuriete. *Šonakt biju zaļš putns.* Andra Manfelde. *Ceļojums uz mēnesi.*)

INTERVIJAS

Diena

- 02.01.2009 Raudseps, Pauls. *Ekspedīcija ar nezināmu galamērķi.* (Intervija ar Janīnu Kursīti.)
- 23.01.2009 Cālēna, Madara. *Aiz zelta restēm.* (Intervija ar Sergeju Kruku.)
- 13.02.2009 Adamaite, Undīne. *Kāpēc viņš tā darīja?* (Intervija ar Jāni Škaparu.)
- 06.03.2009 Cālēna, Madara. *Nekas nav pašsaprotams.* (Intervija ar Reineru Štahu, Kafkas biogrāfu.)
- 17.04.2009 Cālēna, Madara. *Karstie igauņi.* (Intervija ar igauņu dzejniekiem Svenu Sildniku un Margusu Konnulu.)
- 19.06.2009 Radzobe, Zane. *Ar vienu kāju Eiropā.* (Intervija ar Vitu Mařisu.)
- 26.06.2009 Radzobe, Zane. *Kam maksājam? Par ko maksājam?* (Intervija ar Leidenes universitātes profesoru Draganu Klaiču.)
- 03.07.2009 Radzobe, Zane. *Vai nu gremdē, vai cildina par daudz.* (Intervija ar Jāni Peteru.)
- 07.08.2009 Cālēna, Madara. *Bērnu Nobela uznāciens.* (Intervija ar Stokholmas Starptautiskā bibliotēkas vadītāju Lariju Lempertu.)
- 25.09.2009 Cālēna, Madara. *Pieklājīga remdenība man vienmēr riebusies.* (Intervija ar Gundegu Repši.)
- 16.10.2009 Adamaite, Undīne. *Aukstumā siltas domas nenāk.* (Intervija ar Guntaru Godiņu.)
- 06.11.2009 Adamaite, Undīne. *Par teātri un dārzu ar hiacintēm.* (Intervija ar Silviju Radzobi.)
- 06.02.2010 Radzobe, Zane. *Annas Žīgures divas Latvijas.* (Intervija ar Annu Žīguri.)
- 13.02.2010 Gailītis, Viestarts. *Nezināmās nākotnes gaidās.* (Intervija ar politikas teorētiķi Ričardu Bārbrūku.)

- 20.03.2010 Gailītis, Viestarts. *Noliedzot realitāti.* (Intervija ar Frederiku Beigbederu.)
- 29.05.2010 Gailītis, Viestarts. *Paraudzīties ar cita acīm.* (Intervija ar Sergeju Timofejevu.)
- 27.07.2010 Gailītis, Viestarts. *Bezdomu komforts.* (Intervija ar kanādiešu filozofiem Braienu Masumi un Erīnu Maningu.)
- 01.10.2010 Adamaite, Undīne. *Saucu sevi par visēdi.* (Intervija ar Līviju Akurāteri.)
- 15.10.2010 Radzobe, Zane. *Zem mizas.* (Intervija ar Liānu Langu.)
- 06.12.2010 Lūsiņa, Inese. *Mazvērsīte: Grāmata par Zāberu bija mans iekšējais pasūtījums.* (Intervija ar Daigu Mazvērsīti.)
- 10.12.2010 Adamaite, Undīne. *Gadījums ar Raupu.* (Intervija ar Edvīnu Raupu.)
- 17.12.2010 Naumanis, Normunds. *Amerikāņu sapnis darbībā.* (Intervija ar Mihailu Idovu.)
- 14.01.2011 Radzobe, Zane. *Sevi nepazaudējot.* (Intervija ar Valentīnu Freimani.)
- 25.02.2011 Gailītis, Viestarts. *Posta stāstnieki.* (Intervija ar fotogrāfiem Kadīru van Loheizenu un Janu Grarupu.)
- 04.03.2011 Adamaite, Undīne. *Pasaka par Vērdiņu.* (Intervija ar Kārli Vērdiņu.)
- 11.03.2011 Gailītis, Viestarts. *Aizstāvēt pazemotos.* (Intervija ar Sofi Oksanenu.)
- 17.06.2011 Gailītis, Viestarts. *Dieva vēstnieku latviskojot.* (Intervija ar Uldi Bērziņu.)
- 01.07.2011 Adamaite, Undīne. *Auskarus māsām nedalīs.* (Intervija ar Silviju Radzobi.)
- 09.09.2011 Adamaite, Undīne. *Mūza – vecāmāte.* (Intervija ar Ati Klimoviču un Inesi Zanderi.)
- 16.09.2011 Gailītis, Viestarts. *Kultūras ekonomika.* (Intervija ar Marku Sandu Tate Britain mārketinga direktoru.)
- 17.10.2011 Radzobe, Zane. *Kur ellē mans akmens cirvis?* (Intervija ar Māru Zālīti.)
- 25.11.2011 Gailītis, Viestarts. *Sadzīves metafizika.* (Intervija ar zviedru literatūrzinātnieku Niklasu Šeileru.)
- 02.12.2011 Verhoustinska, Henrieta. *Iekšējā emigrācija.* (Intervija ar Jāni Peteru.)
- 23.12.2011 Lūsiņa, Inese. *Zanderes gaidīšanas kalendārs.* (Intervija ar Inesi Zanderi.)
- 27.01.2012 Zebris, Osvalds. *Valoda ir kā mēle. Saruna ar literatūrfilosofi, tulkotāju Ievu Kolmani.*
- 09.03.2012 Balode, Ingmāra. *Distance un pietuvinājums. Intervija ar Kristīnu Sabaļauskaiti.*
- 23.03.2012 Gailītis, Viestarts. *Labklājības apātija. Intervija ar norvēģu rakstnieku Ērlennu Lū.*
- 18.04.2012 Berelis, Guntis. *Andris Kolbergs: Nav dots uzrakstīt kaut ko lēnu un mierīgu.*
- 18.04.2012 Kazlauskiena, Lana. *Par vārdu nosarkstu. Intervija ar Annu Rancāni.*
- 19.04.2012 Berelis, Guntis. *Stāsts par dzejnieces skolotāju un skolnieci. Intervija ar Noru Ikstenu.*
- 20.04.2012 Berelis, Guntis. *Rakstniekam ir jāraksta tas, ko viņš nevar uzrakstīt. Intervija ar Eduardu Aivaru.*
- 23.04.2012 Rukšāne, Dace. *Dzelzs, kas dedzina. Intervija ar Gundegu Repši.*
- 25.04.2012 Rukšāne, Dace. *Skatos uz dzīvi kā režisors. Intervija ar Kristīni Želvi.*
- 26.04.2012 Berelis, Guntis. *Rakstīšana jau ir racionalizēšanas, saprašanas, pašsaprašānās veids. Intervija ar Margaritu Perveņecku.*
- 26.04.2012 Rukšāne, Dace. *Dieva klēpī. Intervija ar Rutu Štelmaheri.*

- 27.04.2012 Berelis, Guntis. *Tulkojamais iesūc. Intervija ar Zani Balodi.*
- Latvijas Avīze**
- 16.02.2011 Mārtuža, Eva. *Lai doma plūstu brīvi un raiti.* (intervija – atstāstījums ar tulkotāju Indru Brūveri.)
- 19.02.2011 Mārtuža, Eva. *Nobela prēmijas vērts romāns.* (Intervija ar Andrusu Kivirehku.)
- 24.02.2011 Kusiņa, Linda. *Grāmatā – ar galvu pa priekšu.* (Intervija ar tulkotāju Zani Balodi.)
- 05.04.2011 Mūrniece, Ināra. *S.Oksanena: Liekulība pret Baltiju man nav pieņemama.* (Intervija ar Sofi Oksanenu.)
- 19.04.2011 Vītola, Ilze. *Kalni pasaka, kas tu esi.* (Intervija ar Margaritu Grietēnu (Ingu Jērumu).)
- 16.07.2011 Kusiņa, Linda. *Kad lirikis kļūst pare fiziki.* (Intervija ar Tomu Kreicbergu)
- 01.11.2011 Kusiņa, Linda. *Parasts cilvēks, fantastiska dzeja.* (Intervija ar Tomasu Transtremēru ar viņa sievas Monikas starpniecību.)
- 09.11.2011 Kusiņa, Linda. *Sakopt, saturēt un savākt.* (Intervija ar Leldi Stumbri.)
- 02.12.2011 Kusiņa, Linda. *150 romānu divpadsmit gados.* (intervija ar Viesturu Serdānu, Evu Mārtužu, Vladimīru Kaijaku, Jāni Valku, Moniku Zīli, Aivaru Eipuru, Leldi Stumbri par *Lata romāniem.*)
- 27.01.2012 Krauja, Vita. *Mākslinieki pasauli redz citādi. Saruna ar dramaturģi Leldi Stumbri.*
- 22.02.2012 Krauze, Marciana. *Sāga. Tas ir sākums. Saruna ar tulkotāju Ingu Bērziņu.*
- 12.03.2012 Krauze, Marciana. *Jāturpina būt cilvēciskām būtnēm. Saruna ar Kristīnu Sabaļauskaiti.*
- 20.03.2012 Krauze, Marciana. *„Mērnīeku laiki” – izcili arī Eiropas mērogā.* (Intervija ar tulkotāju Kasparu Kļaviņu.)
- NRA**
- 21.08.2010 Jundze, Arno. *Mana rakstnieka biogrāfija sākas ķīniešu valodā.* (Intervija ar lietuviešu rakstnieku Ķēstuti Kasparaviču.)
- 12.11.2010 Jundze, Arno. *Ja nevajag, tad nevajag. Intervija ar Andri Bloku.*
- 20.11.2010 Jundze, Arno. *Tā bija starptautiska sazvērestība.*
- 08.12.2011 Jundze, Arno. *Dace Judina: „Palaid Brūsu Villisu lidostā, un vari celt to no jauna!”*
- 27.03.2012 Rozentāle, Ieva. *Laima Muktupāvela par dzīvi Stambulā.*
- BLOGI**
- Diena**
- 02.01.2009 Muktupāvela, Laima. *Izrušīnot cirvi.*
- 09.01.2009 Repše, Gundega. *Vienotība.*
- 16.01.2009 Ikstena, Nora. *Šokolādes Jēzus.*
- 23.01.2009 Svece, Artis. *Dārgo Briselīt.*
- 30.01.2009 Repše, Gundega. *Vitamīns.*
- 13.02.2009 Svece, Artis. *Kultūrkapitālisms.*
- 20.02.2009 Repše, Gundega. *Intervija.*
- 27.02.2009 Ikstena, Nora. *Uz Mozu.*

- 27.03.2009 Svece, Artis. *Profesionāļi*.
- 03.04.2009 Repše, Gundega. *Pietura – Krēsla*.
- 17.04.2009 Ikstena, Nora. *Tuvu ir Dievs*.
- 19.06.2009 Ikstena, Nora. *Sīkas puķes vaiņagā*.
- 26.06.2009 Svece, Artis. *Mācību grāmata*.
- 10.07.2009 Repše, Gundega. *Saindētās akas*.
- 24.07.2009 Ikstena, Nora. *Vamlingbo*.
- 31.07.2009 Zībārte, Ieva. *Grāmatnīca*.
- 07.08.2009 Svece, Artis. *Pret pozitīvismu*.
- 14.08.2009 Ikstena, Nora. *Hamsuns, Justīne un daba*.
- 21.08.2009 Repše, Gundega. *Vasaras sarunas*.
- 11.09.2009 Ikstena, Nora. *Joseliani pulkstenis*.
- 02.10.2009 Repše, Gundega. *Smaržu pilns gaiss*.
- 16.10.2009 Svece, Artis. *Himna Latvijai*.
- 23.10.2009 Zībārte, Ieva. *Skābe acīs*.
- 30.10.2009 Ikstena, Nora. *Uz mirkli*.
- 06.11.2009 Repše, Gundega. *Saprašanās*.
- 27.11.2009 Timofejevs, Sergejs. *Tiem, kam pāri vai pēc*.
- 04.12.2009 Ikstena, Nora. *Īstā balss*.
- 28.01.2010 Ikstena, Nora. *Stāsts par dzīvi un sērām*.
- 30.01.2010 Naumanis, Normunds. *In memoriam. Džeroms Deivids Selindžers (1919 - 2010)*.
- 06.02.2010 Naumanis, Normunds. *Svētais gars*.
- 06.03.2010 Ikstena, Nora. *Bodbe*.
- 20.03.2010 Svece, Artis. *Neuzmanīgais gājējs*.
- 27.03.2010 Bankovskis, Pauls. *Lēni, lēni*.
- 17.04.2010 Ikstena, Nora. *Kukainīt*.
- 22.05.2010 Ikstena, Nora. *Sirds mirdzēšana*.
- 26.06.2010 Ikstena, Nora. *Prozas dzīve*.
- 17.09.2010 Ikstena, Nora. *Vara un sievietē*.
- 01.10.2010 Repše, Gundega. *Lakstīgalu mēlišu konservi nākotnei*.
- 08.10.2010 Svece, Artis. *Kultūras prognoze*.
- 15.10.2010 Ikstena, Nora. *Ljosas vara un autobiogrāfija*.
- 22.10.2010 Naumanis, Normunds. *Kurkuma un Turmeriks*.
- 29.10.2010 Rancāne, Anna. *Tilts starp čūlim i čangalim*.
- 12.11.2010 Ikstena, Nora. *Dzimtenes sajūtas*.
- 03.12.2010 Repše, Gundega. *Par pašsaprotamo*.
- 10.12.2010 Naumanis, Normunds. *Alkatība*.
- 17.12.2010 Ikstena, Nora. *Sniegs*.
- 07.01.2011 Repše, Gundega. *Latvji – vaļā!*
- 25.02.2011 Vērduņš, Kārlis. *Martinaitis un Visums*.

- 25.03.2011 Bērziņš, Māris. *Lieli cilvēki.*
- 10.06.2011 Bērziņš, Māris. *Apģērbties no iekšpuses.*
- 12.08.2011 Timofejevs, Sergejs. *Vērīgā saule.*
- 26.08.2011 Bērziņš, Māris. *Joka konstrukcija.*
- 04.11.2011 Naumanis, Normunds. *Daiļrunīgs piemērs.*
- 09.12.2011 Langa, Liāna. *Festivāla „hormonu vētras”.*
- 07.01.2012 Langa, Liāna. *Valoda un vertikāle.*
- 15.01.2012 Berelis, Guntis. *Kāpēc rakstnieki neraksta blogus.*
- 24.01.2012 Ikstena, Nora. *Svešup.*
- 26.01.2012 Žolude, Inga. *Brīvais kritiens.*
- 29.01.2012 Bērziņš, Māris. *Zaķi, miroņi un literatūra.*
- 30.01.2012 Ulberga, Kristīne. *Ģimenes traģēdija.*
- 02.02.2012 Eipurs, Aivars. *Aiz kultūras malas – bezdibenis.*
- 03.02.2012 Ostups, Artis. *Tikpat svarīgi.*
- 06.02.2012 Berelis, Guntis. *Par ACTA, ziemas miegu u vīģes lapām.*
- 07.02.2012 Svece, Artis. *Spēks un daile.*
- 08.02.2012 Bērziņš, Māris. *Lasītāju tauta.*
- 09.02.2012 Žolude, Inga. *Dzīvnieku ferma.*
- 10.02.2012 Ābele, Inga. *Kā iznirst latvieši.*
- 13.02.2012 Berelis, Guntis. *Brīva vieta diženiem, vareniem.*
- 14.02.2012 Zebris, Osvalds. *Rakstniecībā esam atpakaļ XIX gadsimtā.*
- 14.02.2012 Langa, Liāna. *Tālā valoda.*
- 20.02.2012 Ikstena, Nora. *Māsa ar nazi.*
- 21.02.2012 Ostups, Artis. *Protesti un pienākums.*
- 02.03.2012 Zebris, Osvalds. *Divi miljoni mītu.*
- 05.03.2012 Berelis, Guntis. *Kāpēc nerakstnieki raksta blogus.*
- 13.04.2012 Vādons, Jānis. *Dzīves literatūra.*
- 19.03.2012 Langa, Liāna. *Velnarutka sula.*
- 23.03.2012 Bērziņš, Māris. *kNAPlasīšana.*
- 23.03.2012 Ostups, Artis. *Rakstnieks spoguļī.*
- 28.03.2012 Žolude, Inga. *Zīmju valoda nākotnei.*
- 28.03.2012 Eipurs, Aivars. *Kultūra pa logu.*
- 28.03.2012 Zandere, Inese. *Divas iebildes sakarā ar Literatūras Gada balvu.*
- 30.03.2012 Vādons, Jānis. *Dvēseļu darbnīca.*
- 03.04.2012 Timofejevs, Sergejs. *Ahmatovai bija taisnība.*
- 09.04.2012 Ābele, Inga. *Izzināt Oņeginu.*
- 16.04.2012 Ostups, Artis. *Par drupām.*
- 17.04.2012 Langa, Liāna. *Uz kraujas literatūras laukā.*
- 18.04.2012 Zandere, Inese. *Mārtiņš Krieviņš patiešām nebūs labs – bet ne tikai literatūrai.*
- 19.04.2012 Balode, Ingmāra. *Pārbaudīt un papildināt.*

27.04.2012 Eipurs, Aivars. *Divi tūkstoši eiro par dzejoli.*

RAKSTI

Diena

- 27.12.2008 Lūse, Dace. *I.Ābeles romāns Paisums: aizejošās paaudzes pārdomas.*
- 10.01.2012 Radzobe, Zane. *Dzīves nomelnošana?*
- 20.01.2009 *Atklāta vēstule par Valsts Kultūrkapitāla fonda finansējumu.*
- 12.03.2009 Adamaite, Undīne. *Piemini kultūru!*
- 15.04.2009 Rožukalne, Anda. *Dzīve, blogi un politika.*
- 24.07.2010 Skulte, Ilva. *Mana pirmā grāmata.*
- 14.09.2010 Kalniņš, Jānis. *Grāmatas nelasa tikai lohi un lūzeri.*
- 27.03.2010 Viguls, Arvis. *Virzas mantojums.*
- 19.01.2012 *Eksperti: Par atbalstu literatūras un grāmatniecības nozarei (atklāta vēstule).*
- 19.01.2012 Tamuleviča, Džeina. *Grāmatām no valsts tiek čiks.*
- 30.01.2012 Vietnieks, Vilnis. *Pieminot Veltu Tomu. Eseja: Šausmāni.*
- 20.02.2012 Radzobe, Silvija. *Vēstule Mārai Zālītei – 2012.*
- 05.04.2012 Kazlauskene, Lana. *Kādam literatūra, citam tikai avīze.*
- 11.04.2012 Kazlauskene, Lana. *Zelta ābeles balvu par mūža ieguldījumu saņem Anita Pārupe.*
- 13.04.2012 *Nominācija Labākais dzejas krājums – Andris Ogriņš Zem pulksteņa pulkstenis.*
- 13.04.2012 *Nominācija Labākais dzejas krājums – Eduards Aivars Sakvojāžs.*
- 13.04.2012 *Nominācija Labākais dzejas krājums – Ruta Štelmahere Klēpis.*
- 13.04.2012 *Nominācija Labākais dzejas krājums – Juris Kronbergs Ik diena.*
- 16.04.2012 *Nominācija Labākais prozas darbs – Gundega Repše Dzelzs apvārdošana.*
- 16.04.2012 *Nominācija Labākais prozas darbs – Juris Zvirgzdiņš Atgriešanās Itakā.*
- 16.04.2012 *Nominācija Labākais prozas darbs – Nora Ikstena Vīrs zilajā lietusmēteliņ.*
- 17.04.2012 *Nominācija Labākais tulkojums – Dens Dimiņš. Karte un teritorija, Mišels Velbeks.*
- 17.04.2012 *Nominācija Labākais tulkojums – Māra Poļakova. Sīnāja Gobelēns, Edvart Vitmors.*
- 17.04.2012 *Nominācija Labākais tulkojums – Zane Balode. Vīrs, kurš zināja čūskuvārdus.*
- 17.04.2012 *Nominācija Labākais tulkojums – Dace Meiere. Silva Rerum, Kristina Sabaļauskaite.*
- 17.04.2012 *Speciālbalva – Marians Rižijs Uldis Bērziņš. Dzīve un laiktelpas poētika.*
- 17.04.2012 *Speciālbalva – Uldis Bērziņš Korāns.*
- 17.04.2012 *Speciālbalva – Mēs. XX gadsimts. Stāsti.*
- 17.04.2012 *Speciālbalva – Atis KLimovičs Personiskā Latvija.*
- 17.04.2012 *Speciālbalva – Valentīns Lukaševičs Bolti burti.*
- 17.04.2012 *Nominācija Spilgtākā debija – Kristīne Želve Meitene, kas nogrieza man matus.*
- 17.04.2012 *Nominācija Spilgtākā debija – Iveta Ratīnka Rūgts.*
- 17.04.2012 *Nominācija Spilgtākā debija – Toms Kreicbergs Dubultnieki un citi stāsti.*
- 17.04.2012 *Nominācija Spilgtākā debija – Jānis Vādons Virve.*

Latvijas Avīze

- 15.04.2010 Volka, Aija. *Klāt digitālo grāmatu laikmets.*
- 18.06.2010 Līce, Anda. *„Auglim ir jānobriest...”.*

- 26.08.2010 Mārtuža, Eva. *Paradīzes atslēgu turētāji.*
- 18.03.2011 Vītola, Ilze. *Miervaldim Birzem – 90.*
- 23.03.2011 Kokareviča, Dace. *Pats rakstītājs, pats arī izdevējs.*
- 30.03.2011 Kusiņa, Linda. *Kādēļ grāmatas pie mums ir tik dārgas?*
- 19.04.2011 Vītola, Ilze. *Komerciāli neizdevīgi, valstiski svarīgi.*
- 20.07.2011 Kusiņa, Linda. *Žurnālistei, publicistei un rakstniecei Monikai Zilei šodien apaļa jubileja.*
- 18.08.2011 Kusiņa, Linda. *Maija Krekle: Man galvenais – cilvēku attiecības.*
- 07.12.2011 Kusiņa, Linda. *Ja mēs pārstātu lasīt, vai paliktu latvieši?*
- 14.12.2011 Krauze, Marciana. *Kurzemes literatūra – gatavojoties „lielajam lēcienam”.*
- 18.12.2011 Lipša, Ineta. *Māksla, krīze un politika starpkaru Latvijā.*
- 26.03.2012 Vensko, Sandra. *Ar mīlestību pret visu cilvēcisko.*
- 28.03.2012 Krauja, Vita. *„Lauku Avīzes” veikums – nominantu vidū.*
- 02.04.2012 Krauja, Vita. *Ar labestīgu humoru un mīlestību.*
- NRA**
- 31.01.2010 Jundze, Arno. *Ar Dievu, mister Selindžer!*
- 13.03.2012 Jundze, Arno. *16.marts – Aspazijas dzimšanas diena.*
- 27.08.2010 Jundze, Arno. *Kā nopelnīt miljonu ar rakstniecību?*

Izmantotā literatūra

- Abbot 2008 Abbot, H.P. *The Cambridge Introduction to Narrative*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2008.
- Abercrombie, Longhurst 2007 Abercrombie, Nicholas, Longhurst, Brian. *Dictionary of Media Studies*. London, New York: Penguin, 2007.
- Aristotelis 2008 Aristotelis. *Poētika*. Rīga: Jānis Roze, 2008.
- Baldick 2008 Baldick, Chris. *Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2008.
- Barts 2010 Barts, Rolāns. *Mitoloģijas*, no franču val. tulkojusi Sarmīte Madžule, Rīga: Omnia Mea, 2010.
- Barts 2012 Barts, Rolāns. *Teksta bauda*, no franču val. tulkojuši Indriķis Sīpols un Jānis Ozoliņš, Rīga: Mansards, 2012.
- Barthes 1977a Barthes, Roland. *Elements of semiology*, translated by Annette Lavers and Colin Smith, New York: Hill and Wang, 1977.
- Barthes 1977b Barthes, Roland. *Image. Music. Text : Essays selected and translated by Stephen Heath*. New York: Hill & Wang, 1977.
- Barthes 1974 Barthes, Roland. *S/Z*. New York: Hill & Wang, 1974.
- Baudrillard 1998a Baudrillard, J. For a Critique of the Political Economy of the Sign. In: *Selected Writings*, edited and introduced by Mark Poster, Cambridge: Polity Press, 1998, p.57-97.
- Baudrillard 1998b Baudrillard, Jean. The Masses: the Implosion of the Social in the Media. In: *Selected Writings*, edited and introduced by Mark Poster, Cambridge: Polity Press, 1998, p.209-222.
- Bell 2000 Bell, Alan. News Stories as Narratives. In: Jaworski, Adam, Coupland Nikolas. (eds.) *The Discourse Reader*. London, New York: Routledge, 2000.
- Benjamins 2005 Benjamins, Valters, *Iluminācijas*, tulkojis Ivars Ijabs. Rīga: Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs, 2005.
- Bignell 2000 Bignell, Jonathan. *Postmodern Media Culture*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000.
- van Dijk 1976 van Dijk, Teun Adrianus. Narrative Macro-Structures. Logical and Cognitive Foundations. In: *PTL: A Journal for Descriptive Poetics and Theory of Literature*. 1976, vol.1, p. 547-568. Available: <http://www.discourses.org/OldArticles/Narrative%20macrostructures.pdf> (aplūkots 05.05.2012)
- van Dijk 1985 van Dijk, Teun Adrianus. Structures of News in the Press. In: van Dijk, Teun Adrianus. (ed.) *Discourse and Communication. New Approaches to the Analysis of Mass Media*. Berlin: De Gruyter, 1985, p. 69-93.
- van Dijk 1991 van Dijk, Teun Adrianus. Media Contents. The Interdisciplinary Study of News. In: Jensen, Klaus Bruhn, Jankowski, Nicholas. (eds.) *Handbook of Qualitative Methodology for Mass Communication Research*. London: Routledge, 1991, p. 108-120.
- Booth 1961 Booth, Wayne. *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: Chicago University Press, 1961.

- Brikše 2006 Brikše, Inta. Informācijas vide: teorētiskās pieejas un skaidrojumi. *Informācijas vide Latvijā: 21. gadsimta sākums*. Rīga: Zinātne, 2006, 7-42. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1288_Informacijas-Vide.pdf (aplūkots 22.08.2012)
- Currie 2011 Currie, Mark. *Postmodern Narrative Theory*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Dimants 1994 Dimants, Ainārs. *Latvijas dienas preses sistēma (1918-1940)*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994.
- Dimants 2007 Dimants, Ainārs. Kas notiek ziņu žurnālistikā. *Akadēmiskā dzīve*, 44, 2007, 113-114. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/adz/arhivs/44/44.pdf (aplūkots 24.08.2012)
- Dimants, Russ-Mols 2009 Dimants, Ainārs, Russ-Mols, Stefāns. *Žurnālistika. Mācību un rokasgrāmata*. Rīga: Turība, 2009.
- Easthope, Gowan 1992 Easthope, Anthony, Gowan, Kate (eds.) *A Critical and Cultural Theory Reader*. Toronto & Buffalo: University of Toronto Press, 1992.
- Eco 1979a Eco, Umberto. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press, 1979.
- Eco 1979b Eco, Umberto. *The Role of the Reader*. Bloomington: Indiana University Press, 1979.
- Eco 1989a Eco, Umberto. *The Open Work*. Cambridge: Harvard University Press, 1989.
- Eco 1989b Eco, Umberto. *The Aesthetics of Chaosmos: The Middle Ages of James Joyce*. London: Hutchinson Radius, 1989.
- Eco 1990 Eco, Umberto. *The Limits of Interpretation*. Bloomington: Indianapolis University Press, 1990.
- Eco 1992 Eco, Umberto. *Interpretation and Overinterpretation*. (ed.) Stefan Collini. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Eco 1995 Eco, Umberto. *The Search for the Perfect Language*. London: Fontana Press, 1995.
- Eko 1998a Eko, Umberto. *Rozes vārds*. No itāliešu val. tulkojusi Dace Meiere, Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 1998.
- Eco 1998b Eco, Umberto. *Faith in Fakes: Travels in Hyperreality*. London: Vintage, 1998.
- Eco 2000 Eco, Umberto. *Kant and the Platypus*. London: Vintage, 2000.
- Eco 2002 Eco, Umberto. *Five Moral Pieces*. London: Vintage, 2002.
- Eco 2008 Eco, Umberto. *Turning Back the Clock*. London: Vintage, 2008.
- Eco 2012a Eco, Umberto. *Inventing the Enemy and Other Occasional Writings*. London: Harvill Secker, 2012.
- Eco, Carrière 2012 Eco, Umberto, Carrière, Jean-Claude. *This is Not the End of the Book*. London: Vintage Books, 2012.
- Foucault 1977 Foucault, Michel. *Language, Counter-memory, Practice*. New York: Cornell University Press, 1977.
- Foucault 1994 Foucault, Michel. *Dits et Écrits*. Vol.1. Paris: Gallimard, 1994.

- Gelder 2004 Gelder, Ken. *Popular Fiction: The Logics and Practices of a Literary Field*. New York: Routledge, 2004, p.11-40.
- Gane 2005 Gane, Mike, Gane, Nicholas (eds.) *Umberto Eco*. Vol. I-III, London: Sage, 2005.
- Genette 1980 Genette, Gerard. *Narrative Discourse. An Essay in Method*. Ithaca: Cornell University Press, 1980.
- Genette 1997 Genette, Gerard. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Gottdiener 1995 Gottdiener, Mark. *Postmodern Semiotics. Material Culture and the Forms of Postmodern Life*. Oxford (UK) & Cambridge (USA): Blackwell, 1995.
- Hall 1980 Hall, Stuart. "Encoding/Decoding" in *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972-79*. London: Hutchinson, 1980, p.128-138.
- Hewitt 2005 Hewitt, Hugh. *Blog.Understanding the Information Reformation that's Changing Your World*. Nashville: Thomas Nelson Publishers, 2005.
- Hjelmslev 1963 Hjelmslev, Louis. *Prolegomena to a Theory of Language*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1963.
- Horkheimers, Adorno 2009 Horkheimers, Makss, Adorno, Teodors V. *Apgaismības dialektika*. Tulkojis Ivars Ijabs, Rīga: Laikmetīgās mākslas centrs, 2009.
- Īgltons 2008 Īgltons, Terijs. *Marksisms un literatūras kritika*, tulkojis K.Vērdiņš, Rīga: ¼ satori, 2008.
- Ivbulis 1995 Ivbulis, Viktors. *Uz kurienu, literatūras teorija?*, Rīga, 1995.
- Jakobson 1971 Jakobson, Roman. *Selected Writings*, Vol.VII, The Hague, Paris: Mouton, 1971.
- Kellner 2003 Kellner, Douglas. *Cultural Studies, Identity and Politics between the Modern and the Postmodern Media Culture*. London and New York: Routledge, 2003.
- Kermode 1979 Kermode, Frank. *The genesis of Secrecy: on Interpretation of Narrative*. Cambridge, Massachusetts ; London, England : Harvard University Press, 1979.
- Kursīte 2002 Kursīte, Janīna. *Dzejas vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 2002.
- Labov 2001 Labov, William. *Uncovering the event structure of narrative*. Available: <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/uesn.pdf> (aplūkots 02.05.2012)
- Labov 2010 Labov, William. Uncovering the Event Structure of Narrative. In: Schiffrin, Deborah, De Fina, Anna, Nylund, Anastasia. (eds.) *Georgetown University Round Table On Languages and Linguistics (2008): Telling stories: language, narrative, and social life*. Washington, DC: Georgetown University Press, 2010.
- Lasmane 2006 Lasmane, Skaidrīte. Informācijas ētika Latvijā. *Informācijas vide Latvijā: 21.gadsimta sākums*. Rīga: Zinātne, 2006, 85-105. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1288_Informācijas-Vide.pdf (aplūkots 22.08.2012)
- Lasmane 2012 Lasmane, Skaidrīte. *Komunikācijas ētika*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
- Lévi-Strauss 1963 Lévi-Strauss, Claude. *Structural Anthropology*. New York: Basic Books, 1963.
- Liepa 2011 Liepa, Dite. *Latvijas preses valoda*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011.

- Liotārs 2008 Liotārs, Žans Fransuā. *Postmodernais stāvoklis. Pārskats par zināšanām*. Rīga: Laikmetīgās mākslas centrs, 2008.
- Ločmele 2006 Ločmele, Nellija. Žurnālistikas kvalitāte : redaktoru viedokļi un laikrakstu saturs. *Informācijas vide Latvijā: 21.gadsimta sākums*. Rīga: Zinātne, 2006, 120-143. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1288_Informācijas-Vide.pdf (aplūkots 22.08.2012)
- McLuhan 1997 McLuhan, Marshall, *Understanding Media: The Extensions of Man*. London: Routledge, 1997.
- McQuail 2000 McQuail, Denis. *McQuail's Mass Communication Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publication, 2000.
- McQuillan 2000 McQuillan, Martin (ed.) *The Narrative Reader*. London & New York: Routledge, 2000.
- Mitchell 1980 Mitchell, W.J.T. (ed.) *On Narrative*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1980. Available: <http://www.archive.org/stream/onnarrative00mitc#page/1/mode/1up> (aplūkots 12.05.2012)
- Peirce 1992 Peirce, Charles Sanders. *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings*. Vol.I (1867 – 1893), (eds.) Houser, Nathan, Kloesel, Christian. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1992.
- Peirce 2002 Peirce, Charles Sanders. *The Philosophy of Peirce*. London: Routledge, 2002.
- Prince 1987 Prince, Gerald. *Dictionary of Narratology*. Lincoln and London: University of Nebraska Press, 1987.
- Pope 1999 Pope, Rob. Critical-Creative Re-Writing: A Briefing. *The European English Messenger*, Vol.VIII/2, Autumn 1999, 44.
- Propp 1928 Propp, Vladimir. Morfologija skazki [Pasakas morfoloģija], Leningrad: Akademiya, 1928. http://narod.ru/disk/23531176001/propp_v_morfologia_skazki.pdf.html (aplūkots 29.08.2012)
- Randall 2000 Randall, David. *The Universal Journalist*. London: Pluto Press, 2000.
- Rokpelnis 1988 Rokpelnis Jānis. Rakstnieku aptauja. *Kritikas gadagrāmata 16*. Rīga, 1988.
- Rubene 2006 Rubene, Māra. Laiks un telpa: jauni aspekti mainīgajā informācijas vidē. *Informācijas vide Latvijā: 21.gadsimta sākums*. Rīga: Zinātne, 2006, 43.-71.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1288_Informācijas-Vide.pdf (aplūkots 22.08.2012)
- Saussure 2005 Saussure, Ferdinand. *Cours de Linguistique Generale*. Payot, 2005.
- Saussure 2006 Saussure, Ferdinand. *Writings in General Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Sebeok 1998 Th.A.Sebeok (ed.) *Encyclopedic Dictionary of Semiotics*, vol.III, Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1998.
- Todorov 1981 Todorov, Tzvetan. *An Introduction to Poetics*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1981.

- Turco 1999 Turco, Lewis. *The Book of Literary Terms*. Hanover: University Press of New England, 1999.
- Turow 2009 Turow, Joseph. *Media Today: An Introduction to Mass Communication*. New York: Routledge, 2009.
- Veisbergs 2007 Veisbergs, Andrejs. Latviešu politikskā metafora. *Akadēmiskā dzīve*, Nr.44, 2007, 14.-20.lpp. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/adz/arhivs/44/44.pdf (aplūkots 22.08.2012)
- Walker Rettberg 2008 Walker Rettberg, Jill. *Blogging*. Cambridge: Polity Press, 2008.
- Zelče 2009 Zelče, Vita. *Latviešu avīžniecība. Laikraksti savā laikmetā un sabiedrībā. 1822 – 1865*. Rīga: Zinātne, 2009.

Interneta avoti

1. Umberto Eko mājaslapa. Lekcija *From Internet to Gutenberg* 1996
<http://www.umbertoeco.com/en/from-internet-to-gutenberg-1996.html>
2. Guntis Berelis vērtē
<http://berelis.wordpress.com/>
3. *The Paris Review* literārā žurnāla mājaslapa.
<http://www.theparisreview.org/>
4. Interneta vārdnīca
<http://www.netlingo.com/word/troll.php#>
5. Latvijas Universitātes literāro tekstu vietne
<http://www.ubisunt.lu.lv>

PIELIKUMI

1. pielikums.

Par drupām

Artis Ostups. KultūrasDiena, 2012. gada 16. aprīlis.

Vācu domātājs un kritiķis Valters Benjamins (1892-1940) savā 1928. gadā publicētajā prozas darbā *Vienvirzienu iela* (kas, starp citu, veltīts viņa mīļotajai, latviešu aktrisei un režisorei Asjai Lācis), fragmentā *Būvlaukums* norāda: bērni jo sevišķi mīl uzturēties vietās, kur no veca materiāla tiek radīts kas jauns.

Drupās viņi redz iespēju nevis atdarināt pieaugušo pasauli jeb sabrukušo, bet gan spēlēt radīt savu vidi, kur lietas tiktu izkārtotas oriģinālā konstelācijā. Mēģinājums interpretēt: Benjamins apraksta situāciju Veimāras republikā pēc Pirmā pasaules kara, kad cilvēki – un, iespējams, visspēcīgāk to izjuta tieši Benjamina paaudze – bija iemesti absolūti jaunā pasaulē, kas izdzīvojušajiem ir jāuzceļ nevis *ex nihilo*, bet no drupām. Taču būvdarbi jāveic kā bērnam, proti, ar svaigu skatījumu uz lietām; tas neļautu atkārtot iepriekšējās sistēmas kļūdas, ja pieņemam – katrā ķieģelī redzama vecā ēka. Vēl radikālāk: nevis vēlreiz lietot tādu pamatelementu kā, teiksim, ķieģeli, bet balstīties tajā, kas līdz šim mazāk – un, ļoti iespējams, nepelnīti mazāk – izmantots. Pēc vecās sistēmas sairuma mēdz runāt par stabilitāti, taču, manuprāt, vārdu "stabilitāte" nereti izmanto brīžos, kad ir slinkums vai nespēja, vai klaja negribēšana kaut ko mainīt; īsāk sakot, kad ciešanu stabilizēšana, to padarīšana par normu tiek uzdots par stabilitāti. (Viens veids, kā cīnīties ar šādu viltus stabilitāti, ir interpretācija.) Kas attiecas uz sabrukumiem, tad Latvija pēdējo divdesmit gadu laikā piedzīvojusi divus: Padomju Savienības bojāeju un ekonomiski attīstītas valsts sapņa izplēnēšanu, labākajā gadījumā – tā iesaldēšanu uz nenoteiktu laiku (vai jātic solītajai renesansei?). Likumsakarīgi jājautā: vai rīkojamies tā, lai uz vecā drupām radītu ko ilgtspējīgu?

Ir kāda taktika, ko vērts apdomāt: veidot veiksmīgu valsti nevis paaugstinot nodokļus un pensionēšanās vecumu, nevis klausot katrai starptautisko aizdevēju norādei, bet gan radot jaunas darba vietas un investējot kultūrā un izglītībā. Nesenā vēsture skaidri liecina, kura no taktikām ir dominējusi – tā pati, kas maz ko mainījusi vidusmēra iedzīvotāja dzīvē. Mēdz teikt – pārmaiņas ir acīmredzamas, esam izglābušies, kļuvuši par pozitīvu piemēru visai pasaulei, būs vēl labāk. Taču tas sāk izklausīties pēc propagandas, un, manuprāt, pie pirmā trieciena valsts sienas var sākt plīstāt. Pat, ja pieņemam, ka ekonomiski viss ies uz augšu, nevaram noliegt – to pašu, spriežot pēc uzņemtā kursa, nevar teikt par kultūru un izglītību. Nesamērība iedragās ekonomikā.

Vārdu "kultūra" mēdz izprast dažādi; tikai nevajag to asociēt ar muļķīgo vārdu "radošums", tāpat kā izglītību vai izglītootību nav jāmeklē Žanetas Jaunzemes-Grendes sniegtajās "paraugstundās rakstniekiem" un aicinājumos domāt, ko, piemēram, literatūras žurnāls var piedāvāt sabiedrībai. Šādi prātojumi par noderīgumu, šķiet, klusi sevi implicē, ka, iespējams, nekāda noderīguma nemaz nav, ir tikai diedelnieki, kas jūtas svarīgi, – tautai viņu piedāvāto nemaz nevajag. Pamazām šāds uzskats tiek padarīts par kaut ko šķietami normālu, par kaut ko stabilu, tāpat to nav vērts mainīt, pilnveidojot kultūru un izglītību. Tam pretī stājas kultūras aizstāvji; galu galā, viņiem šeit nav neviena cita, kam droši uzticēt savu likteni. Nav lielas atšķirības starp "jums to vajag" un "jums to nevajag" – abos gadījumos kaut kas tiek uzdots par negrozāmu patiesību, ko ir šķietami bezjēdzīgi interpretēt, apšaubīt. Politiķu dabiski (atbilstoši viņu dabai) izvēlētais ceļš reizēm tuvina sabrukumu; tādos brīžos pieslēdzas t. s. kultūras darbinieki, kuriem jādarbojas kā apgaismotājiem, – lūk, kur šobrīd duelējas daba un kultūra. Ir tikai pašsaprotami, ka rakstnieks vai režisors nepamet savu māju (valsti) novārtā, jo, ja viņš to darītu, tad kāpnes ieaugtu sūnās, grāmatas – pelējumā. Tā būtu viegli iekarojama māja, kas kādu dienu neizbēgami pārvērstos drupās. Individuāli: jebkurš no mums, atskatoties uz dzīves drupām, atcerēsies neizmantotās iespējas. Kultūra un izglītība, lai cik attīstītas tās būtu, pašas par sevi neaptur visa pārvēršanos drupās, kur nu vēl Dievs; to veic jaunā skatījumā sakņota, pēkšņa rīcība. (583 vārdi)

2.pielikums.

Sāk izdot jaunu literatūras žurnālu “Latvju Teksti”

Diena.lv. 2010. gada 15. septembris

1. Klajā nācis jauna literatūras žurnāla “Latvju Teksti” pirmais numurs. Iecerēts, ka žurnāls iznāks vismaz četras reizes gadā, informēja izdevēju Latvijas Literatūras centra pārstāve Arita Gutāne.
2. Žurnāla galvenais redaktors Guntars Godiņš uzskata, ka tik trūcīgi ar literārajiem izdevumiem Latvijā nav bijis pat kara laikā. “Ekonomiskā nabadzība veicina intelektuālo nabadzību, tukšuma sajūtu, vienaldzību. Kāda autora grāmatas iznākšana bieži vien paliek tikai noticis fakts, pat ja tā ir ļoti labas un būtiskas grāmatas iznākšana. Dažas izkaisīti nopublicētas recenzijas neraksturo literārā procesa kopainu, tas var izdoties tikai regulāri iznākošiem vairākiem literāriem žurnāliem, kam ir katram sava niša, materiālu atlases princips un stils,” viņš raksta žurnāla ievadslejšā.
3. Kā uzskata izdevēji LLC, “nosaukums “Latvju Teksti” ir pašironisks un laikmetīgs. Vārds “Latvju” apliecina cieņu pret tradīciju, velkot paralēli ar “Latvju Rakstiem”, savukārt vārds “teksti” spilgti atbilst modernā laika paradigmai, kur viss, kas valodā top rakstveidā, tiek saukts par tekstiem – gan dzeja, gan proza, gan citu žanru literatūras darbi.”
4. Žurnāla veidotāji iecerējuši radīt priekšstatu par latviešu mūsdienu literatūru kā daudzveidīgu un aktīvu procesu, kuru vienlīdz nosaka gan tradīcijas, gan novatoriski meklējumi. Viņi paredz, ka “Latvju Teksti” kļūs par diskusiju platformu dažādiem viedokļiem un aktivizēs literāro procesu.
5. “Latvju Tekstu” pirmajā numurā: Rudītes Kalpiņas eseja, Marta Pujāta un Annas Auziņas dzeja, Ingas Ābeles un Gundara Ignata stāsti, Federiko Garsijas Lorkas dzejoļi Arvja Vigula atdzejojumā, Gundegas Repšes saruna ar Ingu Ābeli, Guntara Godiņa saruna ar Jānu Kaplinski, recenzijas un anotācijas par jaunākajām dzejas un prozas grāmatām, pārskats par PVN likmes ietekmi uz Latvijas grāmatniecību, ieskats mūsdienu franču literatūrā un citi raksti.
6. Žurnāla galvenais redaktors ir Guntars Godiņš, redkolēģija: Liāna Langa, Kārlis Vērdiņš, Jānis Ozoliņš. Māksliniece: Zane Ernštreite. Izdevējs: Latvijas Literatūras centrs. “Latvju Tekstu” pirmais numurs nāk klajā ar Valsts kultūrkapitāla fonda un SIA “Arctic Paper Baltic” atbalstu. Žurnālu var iegādāties grāmatnīcās un preses kioskos. Cena Ls 1,50.
7. Tā kā šogad netiek piešķirta tradicionālā Dzejas dienu balva par labāko dzejas un atdzejas grāmatu, žurnāls “Latvju Teksti” pasniedz savu balvu par labāko dzejas un atdzejas grāmatu, norādīja A.Gutāne.
8. Žurnāla pirmā numura atvēršana un balvas pasniegšana notiks Dzejas dienu ietvaros sestdien, 18. septembrī plkst. 19.00, Klasiskā dzejas vakarā klubā “Hamlets” (Jāņa sētā 5).

3.pielikums

Dace Judina, «Tase melnas kafijas»

Linda Kusiņa. 2011. gada 27.oktobris

Mākslinieks Arnis Kilbloks. "Zvaigzne ABC", 248 lpp.

"Tase melnas kafijas" ir pirmais romāns sērijā "Izmeklē Anna Elizabete". Annai Elizabetei Bergai, svētku aģentūras īpašniecei, ir 33 gadi, kad viņa uzzina, ka ir pēdējā Bergu dzimtas mantiniece un kā tāda – īpašniece Pūču salai un uz tās esošajai dzimtas mājai. Taču ar māju saistās kāds noslēpums, turklāt nu vēl viņas aģentūras rīkotos svētkos miris ballītes saimnieks...

4.pielikums.

Sāk tiesāt E-bibliotēkas valdes locekļus

Ivars P.. 2011. gada 6. decembris

1. Pirmdien (05.12.2011) Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā sāka tiesas sēde lietā par autortiesību objektu neatļautu izmantošanu interneta vietnē "www.e-biblioteka.lv", kurā apsūdzības uzrādītas biedrības "Ideju forums" valdes locekļiem Edmundam Vanagam un Lienei Kalniņai.
2. E-bibliotēka bija digitāla bibliotēka, kurā autorizēti lietotāji bez maksas tiešsaistes režīmā varēja datorā lasīt grāmatas. E-bibliotēka bija veidota tā, lai grāmatas varētu lasīt arī cilvēki ar redzes problēmām.
3. Prokuratūras preses sekretāre Laura Pakalne aģentūrai LETA sacīja, ka lieta izskatīšanai tiesā nodota jau 24.maijā. Abas personas apsūdzētas pēc Krimināllikuma 148.panta 2.daļas - par autortiesību tīšu pārkāpšanu, ja tā izdarīta, pārkāpjot autora tiesības uz darba izmantošanu, vai par blakustiesību tīšu pārkāpšanu, ja šīs darbības izdarītas atkārtoti vai ja tās izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās. Minētais likuma pants vainīgās personas paredz sodīt ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar arestu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz 150 minimālajām mēnešalgām, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.
4. Valsts policijas (VP) Ekonomikas policijas pārvalde (EPP) šo procesu pēc vairāku fizisko un juridisko personu iesniegumiem sāka 2009.gada 12.novembrī. Pēc ar E-bibliotēku saistītu personu publiski sniegtām ziņām šī procesa iniciators ir „Apgāds Zaigzne ABC” un ar to saistītas personas. „Apgāds Zvaigzne ABC” esot iepircis neadekvāti dārgu e-grāmatu platformu, tāpēc bezmaksas grāmatu portāla parādīšanās ir tiešs drauds gan investēto līdzekļu atgūšanai, gan arī turpmākai apgāda ilgtermiņa attīstībai kā tādai.
5. Kā aģentūru LETA informēja kāds no policijas darbiniekiem, izmeklēšana esot noskaidrojusi, ka interneta vietnē "www.e-biblioteka.lv". SIA "Ideju foruma bibliotēka" veic autortiesību objektu - grāmatu - reproducēšanu digitālajā, audio un video formātā, publiskošanu un padarīšanu pieejamu sabiedrībai tādā veidā, ka tam var piekļūt individuāli izraudzītā vietā un laikā bez autortiesību īpašnieka atļaujas, tādējādi pārkāpjot vairākas Autortiesību likumā ietvertās normas.
6. Pagājušā gada marta vidū Ekonomikas policija pārtrauca E-bibliotēkas darbību un arestēja tās serverus, bet pēc plašiem iedzīvotāju protestiem bija spiesta atdot serverus un E-bibliotēka atjaunoja savu darbību. Pēc serveru aresta E-bibliotēkas pārstāvji izsūtīja visiem reģistrētiem lietotājiem informatīvu e-vēstuli ar aicinājumu rakstīt iesniegumus Ekonomikas policijai ar pieprasījumu paskaidrot savu rīcību un atjaunot E-bibliotēkas darbību.
7. Kā pēc slēgšanas paskaidroja E-bibliotēkas pārstāvji „bibliotēka ir pieejama visiem, ļoti labprāt to izmantoja studenti un cilvēki, kam darba dienās, darba laikā nav iespēju sēdēt „parastajās” bibliotēkās. Patlaban slēgtās e-bibliotēkas mājas lapā jau salasījies prāvs projekta aizstāvju pulciņš. Cilvēki raksta: „Manam sašutumam nav robežu. Cilvēkiem ir jāļauj saņemt garīgo barību tāpat kā fizisko. Ko vēl mums varētu atņemt? Gan jau izdomās..Maitas!”, „Es ļoti ceru, ka jums izdosies, jo daudz kur pasaulē ir pieejamas e-bibliotēkas internetā, kad nekur nav jāiet ,vari sēdēt pie datora un lasīt visu, kas nepieciešams. Lūdzu, lūdzu nepadodieties un izcīniet mums iespēju pēc iespējas ātrāk atkal izmantot šo jauko pakalpojumu! Veiksmi!”
8. Tāpat sakarā ar represijām pret E-bibliotēku vairāki sabiedrībā pazīstami rakstnieki, žurnālisti un sabiedriskie darbinieki, vērsās Ekonomikas policijā ar pretenzijām pret "www.e-biblioteka.lv" servera arestu. Vēstule tika adresēta EPP priekšniekam Gatim Gudermanim un uzraugošajai Finanšu un ekonomikas noziegumu izmeklēšanas prokuratūras prokurorei Kristīnei Markovai. Vēstuli bija parakstījuši vairāki sabiedrībā zināmi literāti, sabiedriskie darbinieki, žurnālisti, piemēram, Guntis Berelis, Nora Ikstena, Imants Ziedonis, Māra Zālīte, Laima Muktupāvela, Knuts Skujenieks, Juris Kronbergs, Jānis Rokpelnis, Pauls Bankovskis, Lelde Stumbre, Lato Lapsa, autors Aleksejs Loskutovs, autors, sabiedriskās politikas centrs "Providus", Krimināltiesību politikas eksperts, Latvijas Policijas akadēmijas Krimināltiesību katedras lektors Andrejs Judins, filmu režisori Ansis Bērziņš, Roze Stiebra un citi.
9. Savukārt AKKA/LAA Juridiskā departamenta vadītājs Imants Belogrīvs intervijā Diena TV pauda pārliecību, ka Ekonomikas policijas lēmumus par e-bibliotēkas darba faktiski apturēšanu ir bijis adekvāts. Viņaprāt, pieņemot šādu lēmumu, Ekonomikas policija samērojuši to, cik daudz īpašnieku tiesības ir pārkāptas un cik daudz ir to autoru, ar kuriem darbu publicēšana ir saskaņota.
10. E-bibliotēka ir digitālā bibliotēka, kas veidota cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Atbalstu e-bibliotēkas darbībai pauduši Latvijas invalīdu biedrību pārstāvji, norādot, ka valsts iestāžu aktivitātes e-bibliotēkas sakarā ierobežo informācijas pieejamību invalīdiem.
11. Biedrības "Ideju forums" valdes priekšsēdētājs Edmunds Vanags uzskata, ka e-bibliotēka darbojas saskaņā ar visiem Latvijā spēkā esošajiem likumiem, tostarp Autortiesību likumu un Bibliotēku likumu. Viņš uzskata, ka kļūdaina likumu tulkošana, kriminālprocesa sākšana un serveru arests liecina vienīgi par to, ka tiesībsargājošās institūcijas tiek izmantotas no dažu indivīdu puses, kas, iespējams, cenšas sasniegt sev personiskus mērķus un tādējādi netieši diskriminē cilvēkus ar īpašām vajadzībām viņu tiesībās.
12. Avoti:
<http://www.leta.lv/lat/news/?id=43B5B438-5D98-47EB-B9CA-E159738E8334>
<http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/18519/e-bibliotekavajag-sacakaret-labu-projektu>
<http://www.diena.lv/diena-tv/bizness/video-akka-laa-e-bibliotekas-slegsana-ir-adekvata-724953>

5.pielikums.

Andris Ogrīš. Zem pulksteņa pulkstenis. Neputns

Arno Jundze. 2011. gada 16.februāris

Ienācis dzejā ar krājumu es zvēru pie kraukļiem (2008) un saņēmis literatūras gada balvu par labāko debiju, Andris Ogrīš darbojies visnotaļ cītīgi. Arī nupat izdotā «liktenīgā otrā» krājuma statuss uz viņu kā bubulis nav iedarbojies un rezultāts ir visnotaļ vērā ņemams. Grāmatiņa it kā mudina lasītāju – «paņem sevi pie rokas un dodies, nedomājot par ceļu un nesapņojot pa galamērķi.».

Tomēr šis par laimi nav – aizej tur, nezin kur, atnes to, nezin ko. Andris Ogrīš, šķiet, zina, kurp ved. Varbūt vien šis paskarbais laiks neļauj to darīt tieši, tāpēc sirsnīguma ceļastabi itin labi paslēpti aiz skarbā vīra maskas. Visnotaļ piesaistoši ir ritmizētie dzejprozas gabali, kuru nav daudz un tie izmētāti pa krājuma attālām vietām. Savukārt mēģinājumi izspiest kaut ko tur, kur jau vesela orda auļojusi pāri («no vannas krāna pil mājas dvēsele») gan diezin vai nosaucami par produktīviem.

6.pielikums.

Velnarutka sula

Liāna Langa. 2012. gada 19. marts

Josifu Brodski 1964. gada ziemā Ļeņingradā apcietināja un tiesāja. Oficiālais iegansts - parazītisms. Patiesībā - padomju varas nespēja ietilpināt nākamo Nobela prēmijas laureātu literatūrā ideoloģiskos rāmjos un pakļaut. Te fragments no pirmstiesas pratināšanas.

Tiesnese. Atbildiet, kāpēc jūs nestrādājāt?

Brodskis. Es strādāju. Es rakstīju dzeju.

Tiesnese. Tas mūs neinteresē...

Antīkajos laikos nāves sodu par jaunatnes prātu samaitāšanu un bezdievību piesprieda Sokratam. Lieki piebilst, ka laicīgajai varai visdrīzāk šķita bīstama filosofa spēja iemācīt domāt. Zināmākās rakstnieku tiesas jaunāko laiku vēsturē ir Šarla Bodlēra un Pāvila Rozīša prāvas. Sabiedrību bija sakacinājusi autoru piedāvātā jaunā valoda, kas tobrīd apsūdzētājiem šķita neķītra, pat sātāniska un pārāk... brīva. Abi autori pildīja savu pamatuzdevumu: attīstīja valodas māksliniecišķās izteiksmes līdzekļus, aprakstot cilvēcišķās izpausmes atklātā un negaidītā veidā. Šķiet, ka sabiedrību (un arī politiķus) vienmēr visvairāk ir tracinājusi rakstnieka spēja nosaukt lietas vārdos un radīt jaunas realitātes definīcijas. Bet visnevēlamākie bijuši tie, kas atļāvušies izsaukties: «Karalis ir plīks!»

Kopš Brodskā prāvas pagājuši četrdesmit astoņi gadi. Demokrātiskās valstīs rakstniekus netiesā ideoloģisku apsvērumu dēļ. Musulmaņi ir piesprieduši nāves sodu Salmanam Rušdi un kaut kādā mērā ne vien pakļāvuši rakstnieku hroniskam psiholoģiskam teroram, bet arī ietekmējuši viņa dzīvi, ierobežojot brīvas pārvietošanās iespējas. Un, lai cik paradoksāli arī tas šķistu, laikmeta griežu pārveidotās tiesas, pieņemot citas izpausmes formas, turpinās. Tās izpaužas dažādos veidos, piemēram, nupat no bērnu mācību grāmatām izņemot Pētera Brūvera dzejoļus un cenzējot citus autorus, bet no sabiedrības puses - komentāru sadaļās tīmeklī, kur savu sabiedrisko soģu darbu veic pārsvarā anonīmi un arī neanonīmi «autori». Vieni no izplatītākajiem argumentiem - rakstniecība nav nekāds darbs. Cik piekritīgi padomju tiesneses viedoklim!

Sabiedrības, varas un mākslinieka pretstāve nav nekas jauns. Tā ir normāla evolūcijas procesa sastāvdaļa. Acīmredzot, ja vēlies domāt un savas domas paust valodā, ir jābūt gatavam uzņemt zāku plūdus, šo virtuālo velnarutka sulu. Un vēl viens fragments no Brodskā tiesas.

Tiesnese. Ko vērtīgu esat paveicis dzimtenes labā?

Brodskis. Es rakstīju dzeju. Tas ir mans darbs. Esmu pārliecināts... es ticu, ka tas, ko esmu uzrakstījis, būs noderīgs cilvēkiem ne vien tagad, bet arī nākamajām paaudzēm.

Tiesnese. Tātad jūs domājat, ka jūsu tā dēvētie dzejoļi dod labumu cilvēkiem?

Brodskis. Bet kāpēc jūs sakāt «tā dēvētie» dzejoļi?

Tiesnese. Mēs saucam jūsu dzejoļus par «tā dēvētiem» dzejoļiem tāpēc, ka citas izpratnes par tiem mums nav.

7.pielikums.

Zaķi, mironi un literatūra

Māris Bērziņš. 2012. gada 29. janvāris

1. Vai Zaķusalā mīt garauši? Pats redzējis neesmu, bet kāds tur strādājošs apsardzes darbinieks reiz vienu pa gabalu manījis esot. Ja vien tas nebija suns. **Iespējams, zaķi tur dzīvoja**, kad salai deva nosaukumu? Varbūt. Citu iemeslu šāda vārda došanai grūti iedomāties. Zaķusala, kādu mēs to redzam tagad, izveidojās 19. gs. beigās, saplūstot Zaķu salai, Fridriha salai, Zaļajam sēklim un Miroņu salai. Johans Kristofs Broce savos aprakstos par Rīgu piemin, ka Miroņu sala radusies 1785. gadā ledus iešanas laikā. Uz salas **atrada mirušu cilvēku un tādēļ to nosauca par Miroņu salu**. Pilnīgi pamatoti, jo nekā cita, kam piesiet aci, tur atrast nevarēja. Šādā un līdzīgā veidā tapuši daudzi senie vietvārdi un nosaukumi, un tie ir brīnišķīgi, jo, neskatoties uz to neatbilstību šodienas realitātei, atnes mums no pagātnes kādu vēsti vai pat garāku stāstu.
2. Pavisam savādāka attieksme pret nosaukumu būs tad, kad no tā gaida aktuālu informāciju - ziņas par vārda nesēja reālo saturu. Kuram gan patiktu, ja *Zivju restorānā* tam piedāvātu tikai vienu, vai divus zivju ēdienus, bet veikalā *Skrūves un naglas* nevarētu nopirkt cinkotās skrūvītes ar smalko vītņi. Protams, privātajā sektorā drīkst izpausties visādi - to, vai attiecīgajam produktam tur vispār jābūt, noteiks tirgus likumi un īpašnieka saprāts.
3. Daudz svarīgāk, lai nosaukuma un satura atbilstība tiktu ievērota valsts iestādēs un oficiālajos dokumentos. Kā piemēru minēšu Kultūras ministrijas budžeta programmu *Mākslas un literatūra* – 11,7 miljoni latu. Spriežot pēc nosaukuma, nezinātājam var ienākt prātā, ka literatūra no šī finansējuma saņem ievērojamu daļu. Jā, literatūras nozarei 2012. gadā no valsts budžeta atvēlēti 214 752 latī. Tātad literatūras īpatsvars programmā *Mākslas un literatūra* ir 1,8%. Jācer, ka līdzīgu summu vēl piešķirs arī Kultūrkapitāla fonds. Kopumā tad būtu ap 400 tūkstošiem latu jeb 0,4% no visa 103 miljonus lielā Kultūras ministrijas budžeta. Salīdzinājumam... nē, labāk nesalīdzināšu, citādi kāds vēl apvainosies. Maigi sakot, nav sevišķi daudz literārās valodas kopšanai, taču es negrastos šeit norādīt, ka daudz maz jēdzīgai latviešu literatūras attīstībai vajadzētu drusku vairāk naudas. Nav vērts, proporcijas Kultūras ministrijas budžetā starp nozarēm nekad nebūs samērīgas un taisnīgas. Gribētu tikai, lai no minētās KM budžeta programmas nosaukuma izņem vārdu „literatūra”. Pārāk ciniska ir šī nosaukuma neatbilstība saturam. Finanšu posteņa apzīmējums nav vēsturisks vietvārds, un **latviešu literatūra nav zaķis, arī mironis vēl ne**.

8.pielikums.

Uz kraujas literatūras laukā

Liāna Langa. 2012. gada 17. aprīlis

1. „Tas bezdibenis, kam tu traucies pretī, – tas ir īpašs, briesmīgs bezdibenis. Kas tanī krīt, tas nekad nesajūt, ka sasniedzis dibenu. Viņš tikai krīt bez sava gala. Tā tas notiek ar cilvēkiem, kuri vienā savā mūža posmā ir sākuši meklēt ko tādu, ko ierastā vide viņiem nespēj sniegt.”

„Viņš ir ļoti izglītots un tā tālāk, bet smadzeņu viņam noteikti ir par maz.”

„Un, ja mums būs bērni, mēs tos noslēpsim no visiem. Sapiirksim viņiem daudz grāmatu, un paši iemācīsim lasīt un rakstīt.”

Noteikti uzminējāt, šie citāti ir no Džeroma D. Selindžera romāna „Uz kraujas rudzu laukā”, kas ASV iznāca 1951., Maskavā 1965., bet Padomju Latvijā – 1969. gadā.

2. 1963. gadā ASV Informācijas centrs atzina, ka Selindžera romāns ir viens no ievērojamākajiem darbiem, kas publicēts pēckara periodā. Neraugoties uz to, „Uz kraujas rudzu laukā” ir viens no visbiežāk aizliegtajiem, bet arī viens no visvairāk mācītajiem 20. gadsimta amerikāņu romāniem valsts vidusskolās ASV. 2003. gadā raidsabiedrība *BBC* pētīja romāna likteni pasaulē un nonāca pie secinājuma, ka tas periodiski bijis aizliegts daudzās valstīs, un joprojām ir aizliegts atsevišķos ASV štatos. „Kopš romāna publicēšanas”, rakstīts Amerikas Bibliotēku asociācijas (ABA) mājas lapā, „tas ir kļuvis par iemīļotu cenzoru mērķi.” Turpat redzams garš saraksts ar romāna aizlieguma vai aizlieguma mēģinājumu uzskaitījumu no 1960. līdz 2001. gadam. Kā liecina ABA, vēl arī 1992. gadā romāns tika izņemts no vairāku štatu – Floridas un Aiovas – skolu bibliotēkām, jo romānā esot „vērtību apgānīšana, šausminošas seksa ainas, apmelojumi attiecībā uz minoritātēm, Dievu un sievietēm”. Pēc citu vecāku domām, tas esot „neķītrs un vērstis pret „baltajiem””.

Katrs, kurš grāmatu lasījis, zina, ka visi augstāk minētie romāna raksturojumi ir truli interpretējoša nomelnošana un meli, lai panāktu tā aizliegumu un kavētu romāna nonākšanu pusaudžu rokās. Nešaubos, ka šīs „morāles sargu” darbības ir tikai palielinājuši jauniešu vēlmi ar darbu iepazīties.

3. Nesen uzzinājām, ka arī Latvijā klusiņām tiek izpildīti cenzēšanas vingrinājumi. Izglītības un zinātnes ministrijas ierēdņi joprojām nav atbildējuši uz rakstnieku parakstīto un Latvijas Rakstnieku savienības šā gada 19. martā IZM iesniegto un pierēģistrēto protesta vēstuli pret cenzūru, veidojot mācību saturu skolu literatūras grāmatās. Atgādināšu vien dažus piemērus - no sešgadniekiem domātās grāmatas tika izņemts Pētera Brūvera dzejolis par hakeriem, savukārt devītās klases literatūras grāmatā tika cenzēti vairāki laikmetīgo autoru darbi, pie viena arī klasiķis Aleksandrs Čāks.

„Ir vesela armija ļaužu, daži pat ar medicīnisko izglītību, kuri – par krietnu atlīdzību! – izfīrīs un uzkops tavu dvēseli tāpat, kā tīra dārzu vai garāžu,” Selindžera romāna izdevuma ievadā raksta tulkotāja krieviski R. Raita-Kovaļova (1965. gadā!). „Viņi iemācīs tevi „ieciētīgi” izturēties pret to, kas tev pretīgs, palīdzēs „pielāgoties” dzīvei – vārdu sakot, izveidos no tevis pilnvērtīgu sabiedrības locekli, kurš spējīgs samierināties gan ar kukuļu ņemšanu kantorī, gan ar rasistu ālēšanos un pat ar nemīlamu sievu.”

Reformātu draudze Latvijā nupat izdevusi amerikāņu mācītāja un skolas direktora Teda Tripa grāmatu "Kā audzināt bērnu ar sirdi", kurš bērnu audzināšanā rekomendē pāršanas metodi. Pieļauju, ka arī viņam Selindžera ģeniālais romāns par domājoša un jūtīga pusaudža pasaules uztveri varētu šķist „neķītrs”. Ja varētu pērt arī literārus tēlus, ne tikai savus bērnus, Teds Trips droši vien labprāt Holdenu Kolfildu kārtīgi noslānītu. (Bikses gan droši vien nost nevilktu, jo tās varot vilkt nost tikai maziem bērniem.) Nopērtu, lai Holdens reizi par visām reizēm aplustu un neuzdotu neatbildamus jautājumus. Tā būtu īsta audzināšana, kur dotu vaļu divu siržu sarunai, ne intelektam, un pie viena ar kvēlu mīlestību piepildītā vardarbības aktā Trips nostiprinātu savu „autoritāti”.

4. Holdens Kolfilds, literārs varonis un jauns dumpinieks ir bijis un joprojām ir uzticams draugs miljoniem lasītāju visā pasaulē, domubiedrs brīžos, kad agri vai vēlu, atrodoties uz kraujas malas, sastopamies ar sabiedrības liekulīgo smaidu. Daudz uzticamāks par cenzoriem un viszinošiem tēdiem tripiem, jo uzticību pelna vien īsti draugi, ar kuriem ir iespējams sarunāties, pat ja tie ir vien grāmatas varoņi.

„Uz kraujas rudzu laukā” ir epizode, kur no elitāras skolas aizbēgušais, Ņujorkā klaiņojošais Holdens Kolfilds sarunājas ar savu māšeli Fībiju par Roberta Bernsa dzejoli „Ja kāds sargāt gājis kādu”.

„Zini, es iedomājos, ka visi mazi bērni rotaļājas rudzu laukā. Tūkstošiem mazu bērnu, un tuvumā nav neviena cilvēka – neviena pieauguša, tikai es. Un es esmu tādas stāvas, stāvas kraujas malā. Un man jānotver ikviens, kas grasās krist lejā, – saproti, viņi drauskojas un neskatās, uz kuriem skrien, un tad man jāpiesteidzas klāt un jāpasargā viņi, lai nenokrīt lejā no kraujas. Tas ir viss mans darbs. Es esmu sargātājs rudzu laukā. Tas ir dumji, bet tas ir vienīgais, ko man patiešām gribētos darīt.”

9.pielikums.

Rakstniekam ir jāraksta tas, ko viņš nevar uzrakstīt. Intervija ar Eduardu Aivaru

2012. gada 20. aprīlis

1.Literatūras gada balvai dzejā nominēts Eduarda Aivara dzejoļu krājums *Sakvojāžs* – visai savdabīga grāmata, kurā vienkopus ir gan par *Sakvojāžu* nodēvētais krājums, gan dzejoļu cikls Dzejoļi ar gariem virsrakstiem, kuriem teksta lielāko daļu veido virsraksti.

Eduardu Aivaru uzklaustīja Guntis Berelis.

2.Pagājušogad tev iznāca dzejoļu krājums *Sakvojāžs*. Kas tev ir dzejoļu krājums – atskaite par produktīvi pavadītu laiku, nejausi kopā salipināti pantīni, kas sarakstījušies noteiktā laikposmā, vai tomēr kas vairāk?

Kāds dzejnieks reiz izteicās, ka viņš nerakstot dzejoļus, viņš rakstot grāmatas. Viņam puslīdz skaidra grāmatas koncepcija un dzejoļi pamazām iekļaujas attiecīgajā ietvarā. Man tā nav, drīzāk ir tā, kā bija sākumā. Tolaik cerības uz grāmatu likās drīzāk fantāzijas, uz to gāju ilgi, dzejoļi tika gan marinēti, gan arī publicēti periodikā. Beigās pat PSRS izbeidzās. Krājums *Dejas* (1991) iznāca turpat, kur citiem, vienīgajā literātu izdevniecībā *Liesma*, pēc nopietnas caurskates – soģu vidū bija arī Uldis Bērziņš, pirms tam devu lasīt Knutam Skujeniekam. Pirmajā krājumā bija līdz 1988. gadam tapuši dzejoļi. Pēc tam jau bija sakrājušies daudzi stipri kvalitatīvāki teksti, bija noformējies savs stils, taču biju tālu no jauno izdevēju un arī literātu vides, biju aizrāvies ar darbu Jelgavā. Taču periodikā gan publicējos tik dāsni, ka 1996. gadā tiku pat pie diviem izdotiem krājumiem pusgada laikā... Pēc grāmatu iznākšanas allaž iestājās tāds kā klusums un tukšums – tu nezini, kad atkal sāksi rakstīt un vai vispār kaut ko vēl sacerēsi, nezini, kas tas būs... Lai izvairītos no šīs esamības tukšumā, tādā kā nebūtībā piekarinātā stāvoklī, jaunākajos krājumos neieliku visu, kas derētu. Kaut ko atstāju sēklai – nevis tos, kas paliek pāri, jo ir sliktāki, bet vienkārši sēklai. Lai nebūtu vismaz šādi jācieš, jo ciešanu tāpat pietiek. Māris Melgalvs reiz izteicās, ka viņš vispār pat neskatoties uz savām iepriekšējām grāmatām – tās viņam vairs neeksistē, viņš jau ir prom, citās teritorijās. Es gan reizēm paskatos – ar citu aci, uz dzejoļiem, kas nu ir kaili, jo ir nometuši sākotnējās iedvesmas plīvuru; paša iespaidi par saviem krājumiem laika gaitā mēdz mainīties, drīzāk skatos uz tām kā uz citu dzejnieku grāmatām. Man dzīvoklī paša krājumi nestāv vienkopus, bet ir starp citiem un, kad vajag, uzreiz nevar atrast.

3.Es saprotu – autors par grāmatas nosaukumu tiesīgs izvēlēties jebko un tikai viņam pašam zināmu apsvērumu vadīts. Bet par *Sakvojāžu* netiku gudrs – kāpēc tāds mēlesmežģis vajadzīgs uz dzejoļu krājuma vāka? Kāpēc ne, teiksim, *Ceļasoma*?

Pavisam vienkārši. Bērniībā mani apbūra kaut kur redzēts sakvojāžs, tāda soma – ne gluži ceļasoma, ne koferītis, bet tāda kā ārsta soma – tāda formīga, no ādas, ar rokturi, – kuru ar aiztaisāmo aizspiež ciet. Man tā soma ļoti patika. Tas arī viss. Diez vai dziļāku un slēptu jēgu tur vērts meklēt. Īpašs tēls. Dzīve kā ceļš un tajā satiktie cilvēki? Lai būtu. Protams, tagad tur var piedomāt vēl visādas interpretācijas – ja reiz vārds "sakvojāžs" nāk no franču valodas, tas var arī nozīmēt, ka nosaukums ir kā neapzināts protests pret angļu valodas invāziju. Saistībā ar mēlesmežģi – es to it nemaz neuzskatīju par svešvārdu, sakvojāžs pats atnāca un kļuva par grāmatas virsrakstu. Latviski tas ir tikai viens no ceļasomu veidiem.

4.Atceros, pirmo reizi vēru vajā tavu grāmatu, zinu, tur iekšā arī cikls *Dzejoļi ar gariem virsrakstiem*, aptuveni zinu arī to, kādi šie teksti varētu būt, bet pirmais virsraksts, ko ieraugu *Sakvojāžā* ir īsāks par īsu: "0". Šķiru tālāk, skatos – vēl viena nulle vai varbūt burts Ō, vai UO, kas nu tas ir. Drusku apmulsu – garajos virsrakstos pa plikai nullei...

Nu, ja tā uz dullo uzšķir... Jau no vāka noprotams, ka garie virsraksti ir otrajā daļā. Par pirmās daļas nevirsrakstiem – drīzāk tie ir pagarināti aplīši, līdzīgāki nullītēm. Mums ar mākslinieci negribējās, lai tur būtu trīs zvaigznītes vai kas cits.

5.Par *Sakvojāžu* man radās iespaids, ka tu esi palicis varbūt ne lecīgāks, bet noteikti smīnīgāks un negantāks.

Nezinu, vai lecīgāks... Lecīguma ir mazāk tikai pašā pirmajā grāmatā (tur elēģisms, tiesa, arī patriotiskums) un krājumā *Vasaras sniegs*, bet citos krājumos – piemīt.

6. Par tavām iepriekšējām grāmatām man uz mēles pats no sevis prasījās tieši tāds apzīmējums – elēģisks, elēģiskas noskaņas, un, ja klātesoša ironija, tad arī tā ir tāda elēģiska. *Sakvojāžā* – pavisam kas cits: negantība, kaut kas grotesks, provocējošs.

Varbūt tas tāpēc, ka esmu kļuvis jauneklīgāks?

7. Pirms kādiem gadiem, kad tev bija apaļa jubileja un šai sakarā *Karogs* tev veltīja numuru, intervijā tu pavēstīji, ka nu tev paliek piedesmit, tāpēc laiks izkāpt no zēna gadiem un ieiet vīra gados. Vēl neesi paspējis?

Toreiz es tiešām tā domāju, bet patlaban jūtos gan vīrišķīgāks, gan jauneklīgāks vienlaikus.

8.Tomēr, atgriezoties pie grāmatas kompozīcijas – vai tad dzejoļu krājums nav veselums? Pirmais šai sakarā, protams, nāk prātā Brūveris, kurš kā veselumu veidoja ne tikai dzejoļu krājumus, bet arī to ciklus. Vai arī Raups, kurš rūpīgi piestrādā, lai grāmata iegūtu noapaļotas aprises – un tas nekas, ka vien retais spējigs to pamanīt un novērtēt.

Patiesībā es arī to daru rūpīgi, neskaitāmas reizes un ar piepūli, ilgi meditējot par sākumu, katru atvērumu un beigām tā, ka redaktoram nav daudz ko iebilst, diskutējām pārsvarā par atsevišķiem tekstiem, un es varu to pamatot. Manas grāmatas mēdz sākties it kā caur bērnišības vai pagātnes prizmu, tad kāpinājums, ar, cerams, vairākām virsotnēm, un beigās atkal gals savienojas ar sākumu. Veidojas kaut kas līdzīgs gredzena principam. Krājumā *Sāras mīlestība* (2008) parādījās kas jauns – dzejnieks vīrietis uzraksta 49 dzejoļus no sievietes viedokļa. Tā ir viena daļa, kuru var izdot arī atsevišķi, otra ir *Tante Saule un citi dzejoļi*. Tā ka man pašam grūti ko paredzēt, teksti strādā ar mani... Līdzīgi ir arī *Sakvojāzā*, to veido krājums *Sakvojāzā* un grāmatā iekļautā otrā daļa – *Dzejoļi ar gariem virsrakstiem*. Pieļauju, ka tie kaut kādā mērā ir unikāli, jo ir kas nebijis latviešu literatūrā un arī citzemju tekstos neko tādu neesmu uzgājis. Virsraksta garums atgādina atsevišķu dēķu romānu nodaļu nosaukumus pirms vairākiem gadsimtiem. Tie bija apmēram šādi: "Kā galvenais varonis satiekas ar nepazīstamu daiļu jaunavu, iemīl to no pirmā acu uzmetiena, tad atklāj, ka viņai jau ir cits pielūdžs, cīnās ar to divkaujā un uzvar, bet saņem no daiļavas atraidījumu." Atšķirība ir tā, ka romāna garajam virsrakstam seko vesela nodaļa prozā, bet garajam dzejoļa virsrakstam, kas pats jau kaut kādā mērā ir liela daļa no dzejoļa, seko īss atskārtums, viena vai vairākas rindas, kas kaut ko paskaidro par virsrakstu – kā neobligāta atbalss, kas tomēr noskan, taču atšķirībā no atbalss tā, atsitoties pret lasītāja prāta klinti, izklausās pavisam savāda un negaidīta. Ar garo virsrakstu ideju nēsājos pāris gadus, tad vienvaras jūnijā šo ciklu uzrakstīju. Tā bija viena no patīkamākajām apsēstībām manā rakstniecībā.

9.XXI gadsimta sākuma latviešu literatūras kontekstā gluži vai banāls un sen apnicis jautājums – kā jūtas dzejnieks, ja nav, kur publicēties, literārais process komas stāvoklī, refleksijas tikpat kā nav? Nelielas, ka tev būtu aizbāzta mute?

Nāk prātā, kā kāda KM amatpersona esot jautājusi literātu grupai: "Vai jūs varat argumentēt, kāpēc literāram žurnālam jāiznāk reizi mēnesī, nevis četras reizes gadā kā tagad?" Man gribas atbildēt: "Pamēģiniet dzīvot katru gadu tikai četrus mēnešus, nevis divpadsmit." Protams, patiesība ir tāda, ka, lai vai kas, bet rakstnieki rakstīs, visviens, cik draņķīgi apstākļi būs, bet tomēr šajā brīdī būtu jāatmet sava gudrība un pārgudrība, sak' es skatos gadsimtiem pāri – ak tu, mūžs, kas gan ir daži nepublicēti vai neuzrakstīti darbi salīdzinājumā ar visu citu un ar to, ka mēs beigās tāpat nomirsim. Ir svarīgi kļūt mazākam, tādām kā smilšu graudiņam, kas nepatīkami čirkst zobos kaut vai tam pašam kultūras ierēdnim. Lai izbeidz to redukciju, kā pieklājīgi var nosaukt iznīdēšanu, kas ir visriņķī. Citādi situācija absolūti stulba – rakstnieki ir, bet procesa nav. Ar grāmatu izdošanu vien te neies cauri. Citas drukātas literatūras periodikas bez "zilumzālēm" – *Latvju tekstiem* četrreiz gadā – nav. Arī bibliotēku iepirkuma iespējas ir kā *Titānika* bojāeja.

10.Ja mēs pievēršamies tādām ēteriskām un nedefinējamām vai, pareizāk sakot, tikai poētiskā formā definējamām būšanām – kas ir vai varētu būt ideālais rakstnieks/dzejnieks?

Es puslīdz apzinos, ko varu un spēju uzrakstīt. Bet rakstniekam jāraksta tas, ko viņš nevar uzrakstīt. Ir jābūt šim izaicinājumam – mēģināt uzrakstīt neiespējamo.

11.Šī paša jautājuma otra puse – tev ir gadījies sastapt savu ideālo lasītāju?

Man ir tāds sizets neuzrakstītam darbam. Iznāk prozas darbs, pieņemsim, 500 eksemplāru tirāzā, tātad tas nonāks pie 500 lasītājiem. Katra lappuse ir veltīta lasītājam vai mājai, kurā šis eksemplārs nonāk. Kāds ir ideālais lasītājs? Kā parasti – viņš ir vienlaikus jauns un vecs, bagāts un nabags, vīrietis un sieviete. Un, ja viņš vēl tikšanās reizē pasaka ko tādu par manu dzejoļi, kas man pašam nav ienācis prātā...

12.Vai tev ir misijas apziņa?

Kāda misija ir vējam vai jūrai? Man liekas, profesionālais sports pasaulē ir tālab, lai karu būtu mazāk. Bet dzeja? Arī uz to pusi. Un vēl – pateikt neizsakāmo, attīstīt valodu. Uzskatu, ka katrs literāts drīkst vairāk vai mazāk darīt arī ko citu, ar literatūru nesaisītu, bet viņš nedrīkst aiziet prom no savas rozes, no tā, kam viņš ir radīts, jo tas ir Dieva dots un ļauts. Viņš to nedrīkst darīt – tā arī ir rakstnieka misijas apziņa. Katram cilvēkam ir jāuztausta tās lietas, kurām viņš radīts. Domāju, man zināmā mērā to ir izdevies izdarīt. Iespējams, ir lietas, kuras es vēl varu darīt. Varbūt pat labāk par tiem, kas to dara pašreiz. Taču pēc tam man būtu morālās paģiras. Es negribu darīt ko tādu, lai pēc gadiem pieciem pats nesaprastu, kāda velna pēc man tas bija jādara. Tāpēc labāk es nedarīšu pilnīgi neko un gaidīšu, kamēr spēšu uzrakstīt nākamo labo dzejoļi.

13.Bet tev pieliek nazi pie rīkles: "Aivar, nekad vairs neraksti dzeju!"

Tas taču kaut kāds sātana izgājiens! Lai gan – jaunībā viens pārdzēries tips man gandrīz nogrieza ausi, nevis tikai pielika nazi. Nejausība paglāba. Bet ne jau tāpēc negleznoju. Protu uzzīmēt tikai suņa muguru.

14.No otras pusēs, kārtējā banalitāte par to, ka īsts rakstnieks raksta tikai tad, kad nevar nerakstīt.

Man varbūt tā arī sanāk... jo rakstu maz... Es gan gribētu, lai es spētu rakstīt kaut vai treniņam arī tad, kad varu nerakstīt, bet diemžēl tā nespēju. Es pat pārsvarā nepierakstu prozu, kad man galvā rakstās. Tikai dzeju.

15.Visubeidzot – Sakvojāzā ir iznācis, zināmā mērā kādam laikposmam ir pielikts punkts – kas tālāk? Jāuzraksta esejas, ar kurām esmu stāvoklī. Un dzejoļi. Te gan grāmatas kontūras un nosaukums skaidrs – *Esejas un dzeja*. To, starp citu, man ieteica Brūveris, kurš pauda, ka man labi sanākšot pamīšus esejas un dzeja vienā grāmatā. Tajā brīdī pat dusmas sanāca – gudrītis, vai zin – taču pagāja pāris gadi, un es sapratu, ka viņam taisnība.

10.pielikums.

Lai doma plūstu brīvi un raiti

Eva Mārtuža. 2011. gada 16. februāris

1. "Lietuviešu zelta stāsti", kas nesēn nākuši klajā "LA" izdevniecībā, ir raisījuši interesi mūsu lasītājos. Šodien, Lietuvas valsts svētku dienā, vārdu dodam gados jaunajai lietuviešu rakstnieku un dzejnieku darbu tulkotājai Indrai Brūverei, kas krājumā pārtulkojusi visvairāk – piecus stāstus.
2. **Tulkotsākumi**
Pirmie mēģinājumi bija agrā bērnībā. Manās rokās nonāca māca vācu stāstu grāmatīņa par gadalaikiem, zvēriem un tamlīdzīgi. Centos tos latviskot. Paraleli mācībām ģimnāzijā interesējos par vācu ekspresionistiem, mēģināju iztulkot līdz šim netulkotus autorus. Augstskolas gados mācījāties turku valodu pie Ulda Bērziņa. Tā kā mana specializācija bija folklorā, pievērsos folkloras tulkošanai.
3. **Izvēle – lietuviešu valoda**
Lietuviešu valodas pamatus apguvu Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātē pie pasniedzēja Edmunda Trumpas. Atceros, kā tētis (dzejnieks Pēteris Brūvers) parasti pārbrauca no Viļņas ar somu, kurai notrūkušas lences, jo grāmatu bija tik daudz, ka to pat nevarēja aizvērt ciet. No bērnības zināju vairākus lietuviešu dzejniekus un atdzejotājus, tāpēc lietuvieši un lietuviešu literatūra man vienmēr bijusi tuva.
Viļņā iepazinās ar daudziem dzejniekiem, rakstniekiem. Īsts lietuviešu literatūras gids bija Marjus Buroks, kurš vienmēr centās iepazīstināt ar kādu jaunu autoru, iedot palasīt interesantāko literatūru. No viņa arī pirmoreiz izdzirdēju par autoriem, kas iekļauti "Lietuviešu zelta stāstu" izlasē – par A. Ramonu, kurš traģiski aizgāja bojā Viļņā, Rakstnieku savienībā, par Saulu Šalteni. Viņš mani iepazīstināja arī ar R. Tamošaiti.
4. **Prezidenta dienasgrāmata**
Var šķist, ka tulkotāja darbs ir diezgan vienkāršs un lielākā daļa laika jāpavada vienatnē ar tekstu. Dienas un nakts pāriet pie datora, turklāt vēl jāpieskaita laiks, kas pāriet, lasot papildliteratūru. Bieži vien darbs turpinās pat miegā, īpaši, ja tulkojamā tekstā ir dažas neskaidras lietas, kuras mēģini atrisināt. Kamēr darbs nav iztulkots līdz galam (respektīvi – izdots), ir ļoti grūti atslābināties – teksts vienmēr ir galvā, lai kur dotos, lai ko darītu. Turklāt katram darbam sava specifika. Gan dzeja, gan proza, gan dramaturģija prasa savu pieeju, bet ne tikai daiļliteratūras tekstus vien nācies tulkot. Piemēram, tulkojot Valda Adamkus dienasgrāmatu, regulāri klausījos ziņas, politiskus raidījumus, lai apgūtu leksiku, lai doma plūstu brīvi un raiti. Nepietiek, ka saproti, zini valodu, bija jāapgūst arī politikas terminoloģija.
5. **Mani zelta stāstu autori**
Saulus Šaltenis ir ne tikai prozaikis, dramaturgs un scenāriju autors, bet arī deputāts un Lietuvas Republikas kultūras ministrs. Vairāk nekā desmit grāmatu autors. 1973. gadā saņēmis valsts apbalvojumu par kinoscenāriju "Herkus Mantas". S. Šalteņa stāstu krājums "Riekstu maize" 1983. gadā iznācis latviski Dainas Avotiņas un S. Avotiņas-Šliseres tulkojumā.
Danute Kaļinauskaite par grāmatu "Nekad Nezini", no kuras nāk arī izlasē iekļautais stāsts, saņēmusi Rakstnieku savienības prēmiju. Pēc pirmās grāmatas 1987. gadā rakstniece klusēja 20 gadus. Viņas stāsts iekļauts izlasē "Best European Fiction 2011" līdztekus Noras Iktenas stāstam, par to vēstījās arī laikraksts "The New York Times". Pirmoreiz par šo rakstnieci izdzirdēju tulkotāju seminārā Nīdā un nobrīnījos, ka līdz šim viņas prozu nebiju lasījis. Pēc dalībnieku runām varēja spriest, ka viņas grāmata ir īsta sensācija lietuviešu literatūrā, kuru atzinīgi novērtē kolēģi un literatūras kritiķi.
Jolitas Skablauskaites grāmata "Sada sindroms" Lietuvā šogad nominēta gada grāmatas titulam. Par to sabiedrībā skan atšķirīgi viedokļi. Daži pat teic, ka viņa esot labāka par Jurgu Ivanauskaiti, citi šausminās par tik sadistisku ainu attēlojumu literatūrā. Arī grāmatā iekļautajā stāstā ir diezgan nežēlīgas epizodes.
Antans Ramons miris 1993. gadā, gana jauns. Pirmoreiz ieraugot autoru sarakstu, kas iekļauti šajā izlasē, nobrīnījos, ka sastādītāja nav vadījusies tikai pēc popularitātes kritērija, bet meklējusi savdabīgo lietuviešu literatūrā.
Ar Regimantu Tamošaiti esmu vairākas reizes tikusies Viļņas universitātē un Rakstnieku savienībā. Vairāk gan pazīnu viņu kā dedzīgu literatūrkritiķi, kas īpašu uzmanību pievērsis jaunu pedagogu izglītošanai un literatūras žurnālā "Metai" veido kritikas sadaļu.
6. **Iedvesmojoši kontakti**
Ļoti priecājos par iespēju piedalīties dažādos semināros, iepazīties ar kolēģiem. Atmiņā palicis Lietuviešu literatūras centra organizētais tulkotāju seminārs Nīdā. Sabrauca tulki no visas pasaules, klausījos lekcijas par jaunumiem lietuviešu literatūrā. Pārņēma tik savāda sajūta, ka gan japāņu, gan bulgāru, gan slovēņu tulkotāji sazinās lietuviešu valodā. Dažas dienas lietuviešu valoda bija kļuvusi par starptautisku valodu.
Pēdējie divi gadi man ir bijuši ļoti intensīvi. Ikdienā strādāju starptautiskā tulkošanas uzņēmumā "Baltic Media" gan Rīgā, gan Viļņas filiālē. Savā ziņā šis darbs bijis man liktenīgs (kā visi notikumi manā dzīvē), jo tas devis lielu dzīves pieredzi, pilnīgi citādu skatījumu uz tulkotāja profesiju. Jokojojot var teikt, ka darbs birojā iemācīja savākties un saprast, ka tomēr produktīvāk ir strādāt dienās un naktīs labāk izgulēties.
7. **Prieks dzīvot**
Pašlaik jau dažus mēnešus atgriežos pie aizmirstā dzīves ritma – lielāko daļu laika pavadu mājās, audzinu dēlu. Sakrājušies daudzi darbi, kurus biju apsolījis izdarīt, bet laika trūkuma dēļ nesanāca. Tostarp tādi, kas tiek darīti bez maksas, bet sniedz ļoti lielu gandarījumu – piemēram, kādam dramaturgam esmu apsolījis iztulkot viņa radiolugas. Turpinu atdzejot lietuviešu jauno dzejnieku darbus. Iesāku tulkot G. Beresņēviča romānu "Paruzija", man šis literārais darbs ļoti patīk, smejos līdz asarām, to lasīdama.
Cerams, ka izdosies pēc pāris nedēļām aizbraukt uz grāmatu mesu, kur M. Martinaitis prezentēs jaunāko grāmatu – tas būs viens no šā gada nozīmīgākajiem notikumiem lietuviešu literatūras dzīvē.

11.pielikums.

Mākslinieki pasauli redz citādi. Saruna ar dramaturģi Leldi Stumbri

Vita Krauja. 2012. gada 27.janvāris

Leldei Stumbrei nupat rēķins viegls – cik gadu, tik lugu. Sešdesmit. Pajokojam – ja būtu sākusi rakstīt kopš zīdaiņa vecuma, sanāktu katru gadu pa lugai. Lelde Stumbre ir arī "Lata romāna" 2011. gada konkursa uzvarētāja, un viņas romāns "Vasaras svelme" pagājušā gada nogalē iezīmēja nozīmīgu posmu "Lata romāna" sērijas pastāvēšanā.

1. Lelde, sakiet, kā mūslaikos jūtas dramaturģis – vai ir pieprasīts, vajadzīgs, iestudēts?

L. Stumbre: – Visdrūmākais laiks bija 90. gadu sākumā. Tagad nav tik traki. Ārzemēs rakstniekiem jau simts gadus ir savi aģenti. Vairākas reizes kādu pazīstamu cilvēku esmu mēģinājusi uz to pierunāt. Lai man pašai nav jāskrien, jālūdzas, jāliek savas lugas kādam zem deguna. Lai to visu izdara cits un saņem desmit procentus no man "noorganizētajiem" ienākumiem. Taču mums nav tādas profesijas. Nepieprot šo lietu. Cilvēks apmulst. Jociņgākais, ka arī teātri, izdevniecības, citi ar iestudēšanu un izdošanu saistītie uztver šo aģentu ar izbīnu: ko jūs te pie mums meklējat? Taču – lai kādi eksperimenti notiek, pamatā teātri atgriežas pie lugas. Pat pasūta. Nupat arī es Nacionālajam teātrim esmu uzrakstījusi tādu pasūtījuma darbiņu – par sievieti laukos, kas man kā tēma allaž bijusi tuva.

2. Nupat Nacionālajā teātrī notikušajā oriģināllugu konkursā nevienam nepiešķīra pirmo vietu, bet divām lugām otro – Laura Gundara darbam un jūsu "Bildei", kas esot stāsts par gleznotāju.

– Man patīk rakstīt par māksliniekiem. Viņi pasauli redz citādi nekā pārējie. Savukārt pārējiem ir diezgan grūti ar viņiem tikt galā un sadzīvot. Un, lūk, uzšvirkst dzirksteles.

3.Ja Nacionālā teātra direktors Ojārs Rubenis piedāvātu jums privilēģiju izvēlēties savai lugai režisoru, ar kuru jums tā vairāk sakrīt pasaules redzējums – kurš tas būtu?

– Nekad neviens neko tādu man nav jautājis. Tā tiešām būtu privilēģija! Man patīk, kā strādā Indra Roga. Viņai ir bijušas ļoti labas izrādes, bet dažas arī dzan – ne visai.

4.Pie labajām režijām noteikti var pieskaitīt jūsu "Smiltāju mantinieku" iestudējumu.

– Pavisam noteikti. Svarīgi, lai luga režisoru uzrunā. Arī, runājot par aktieriem, notiek brīnumlietas. To ieraudzīju jau savā pirmajā iestudētajā lugā. Pirms vairākiem gadiem Dailes teātris uzveda "Andersonu un Milleru". Tur spēlēja daudzi forši un interesanti aktieri. Bet cik negaidīti fantastisks bija Āris Rozentāls! Aktieris, kurš vienmēr staigāja smalki tērpies, gredzenotiem pirkstiem, pēkšņi nospēlēja bomzi, sev tik neraksturīgu lomu un tik lieliski, ka visi bija beigti aiz pārsteiguma. Strenga (izrādes režisors Juris Strenga) ir ģēnijs, ka ieraudzīja šo Rozentāla šķautni.

5.Nupat Nacionālajā teātrī "Osedžas zemē" Lolita Cauka ir tik fantastiska, ka gribas salīdzināt ar Antru Liedskalniņu kādreiz leģendārajā "Ilgu tramvajā".

– Jā, jaunībā šausmīgi smukais, drastiskais skuķis no "Vella kalpiem" par īstu aktrisi kļuvis tagad, ar gadiem. Ar skatuves māksliniekiem tā notiek reti. Ļoti ceru, manā lugā viņa varētu būt galvenā varone... Eh, izvilinājāt gan no manis to konkrētību (pasmaida). Pēdējos divdesmit gados Lolita Cauka patiesi uzplaukusi kā zieds.

6. Kā pati jūtaties savos sešdesmit?

– Vesela, stipra, enerģiska. Turklāt "Lauku Avīzes" izdevniecība – liels paldies par to – pasūtījusi man atmiņu grāmatu. Ar nosaukumu "Personīgi". Gribu uzrakstīt, kāpēc kļuva par rakstnieci. Man pašai ļoti interesanti atskatīties, saprast dzīves notikumus, mīlestības, mācības, kas tiešā veidā ietekmējušas manu rakstīšanu. Sāku rakstīt divpadsmit gadu vecumā. Pusaudzes gados biju ļoti neapmierināta ar dzīvi, ar pilnīgi visu apkārt notiekošo. Drūms bērns. Ne vecāki pa prātam, ne māsa, ne skola, pilnīgi nekas. Pie sirds vienīgi grāmatas. Tad nolēmu, ka rakstīšu pati – varbūt sanāks interesantāk nekā citiem par pionieru piedzīvojumiem. Ķēros uzreiz pie lieliem romāniem (pasmaida). Lai nu kā, dzīvi tas padarīja jēdzīgāku. Nu redzu: ak Dievs, neko citu savā dzīvē neesmu darījusi, kā tikai rakstījusi...

7. Ja pusaudzes gados bijāt nemierā vai ar visu apkārt notiekošo, kas jūs satrauc šobrīd – izcirstie meži, fakts, ka, salīdzinot ar 2000. gadu, Latvijā ir par 10 procentiem mazāk

iedzīvotāju, referendums par otru valsts valodu, varbūt neizbrienamās Kurmenes ielas ietves?

– ... Sniega kupenas uz ietvēm nokusīs, nežēlīgi izcirstie meži ataug, valodu galu galā mums neatņems. Bet tas, ka vieglākas dzīves meklējumos aizbrauc cilvēki un neredz nekādu jēgu atgriezties, ir ārkārtīgi bēdīgi. Man diemžēl sabrukusi laba draudzība ar cilvēkiem, jo neesmu spējusi būt tik pieklājīga, lai no aizbraucēja laipni atvadītos, sakot – nu, lai tev labi klājas, gan jau tiksīmieš. Nē, nevaru ar šo cilvēku vairs runāt.

8. Nupat aizsākusies diskusija par radošo personību, brīvmākslinieku nepietiekamajām sociālajām garantijām un neziņu vecumā. Bet, no otras puses, brīvmāksliniekam sasniedzot pensijas gadus, nedraud darba devēja maigs lūgums doties "pelnītā atpūtā". Raksti, kamēr roka var noturēt spalvu.

– Tas ir koks ar diviem galiem. No vienas puses – esi brīvs. Man patīk. Bet, no otras puses – ar radošo personību atalgojuma sistēmu Latvijā kaut kas nav kārtībā... Saprotu, arī teātri un izdevniecības nav miljonāri, taču...

-Negribas sevi slavēt, bet, ja es būtu mana ranga rakstniece Francijā, ar visu līdz šim sarakstīto un iestudēto, būtu nodrošināta uz mūžu. Bet te visu laiku skaitu, skaitu, skaitu tos santīmus savā kabatā. Domāju tā: ja tev pieņem lugu Nacionālajā, lielākajā valsts teātrī, no honorāra vajadzētu izdzīvot vismaz gadu. Bet nevar vis.

Vajadzētu atšķirt – tavā priekšā ir profesionālis ar pamatīgu stāžu vai kāds, kurš vēl tikai par tādu veidojas. Jaunos, protams, vajag pabalstīt, lai tiek uz priekšu. Turpretī, ja teātrim vai izdevniecībai nāk pretī Zigmunds Skujiņš, Alberts Bels, Māra Zālīte vai Lauris Gundars, tad taču pilnīgi skaidrs, kādu pienesumu sabiedrībai un kultūrai viņi jau ir devuši. Un jā – viņi maksā vairāk.

9. Pirms diviem gadiem jūs piemeklēja negrozāma un nelabojama nelaime. Divdesmit gadu vecumā smaga slimība paņēma meitu Emīliju. Ir cilvēki, kam dzīve nežēlīgi iesit. Kā tam tikāt pāri jūs?

– Ja lielā vecumā aiziet vecāki, tā ir dzīves likumsakarība. Ja aiziet jauns bērns, kuram būtībā vēl visa dzīve priekšā, tikt pāri tam nevar nekad. Svarīgi, lai apkārt būtu cilvēki, tuvie, kas neļauj tev blakusistabā nemitīgi raudāt, psihot, ārdīties. Nedrīksti aiztaisīt logus un durvis un teikt – lieciet visi man svētu mieru. Paldies Dievam, man blakus bija labi draugi, radi, mana jaunākā meita Silvija, kura patlaban studē Kultūras akadēmijā un par kuru man liels prieks.

-... Man ir lugas, kurās mirst bērns. Tagad domāju: kāda es stulbene, ko tādu rakstīdama. Ne no šīs traģēdijas ko zināju, ne sapratu. Nevajag rakstīt par tādām drausmām. Var, protams, atainot visādas slepkavības un šausmas kā Agata Kristi, bet bērnus nevajag aiztik.

10. Kuri no jūsu lugu iestudējumiem pašai visvairāk pie sirds?

– Gribu pacildināt amatieru teātrus. Mani ļoti iepriecināja "Zvaigznes diena" Jēkabpils tautas teātrī. Ventspilī Agris Krūmiņš iestudēja manu lugu "Kinoamatieris". To izveidoju pēc scenārija filmā, kuru tā arī neuzņēma. Iestudējumā bija ļoti svaigs skatījums, emocionāli piesātināta izrāde.

11. Pēdējā laikā arī jūs uz dramaturģiju un skatuvi esat palūkojusies ar svaigu skatu. Teātra klubā "Austrumu robeža" lugā "Plīvurs ar punktiņiem" spēlējat šerpu mammu, kura savu pieaugušo dēlu dabūjusi zem papēža.

– Tā kā dzīvē esmu pēc dabas miermīlīga un bērns nekomandēju, šī nu bija iespēja izbaudīt šādu rakstura šķautni. Katrai normālai meitenei kādā mirklī gribējies kļūt par aktrisi. Neesmu izņēmums. Taču – brilles, visu mūžu mokas ar kaut kādām izskata problēmām... Šis bija eksperiments. Dzīvē viss jāizbauda. Tagad saprotu, cik tas ir nenormāli grūti. Bailes bija milzīgas. Bet nu aiz muguras piecdesmitā izrāde.

12.pielikums.

«Auglim ir jānobriest...»

Anda Līce. 2010. gada 18.jūnijs

MĀRIS ČAKLAIS. Viņš bija Dieva dots talants. Spoža intelekta un kaislīgu jūtu cilvēks. Dzejnieks ar lielo burtu, kurš jau vairākām latviešu paaudzēm ir mācījis nesajaukt kreklus ar sirdsapziņu. Kaismīgs publicists un drosmīgs redaktors. 16. jūnijā viņš būtu svinējis 70. dzimšanas dienu.

Iespējams, ka Māra Čaklā jubileja šogad izskanēja pieklusinātākos toņos, tomēr dzejnieka piemiņu godināja visā Latvijā – no Rīgas līdz Liepājai. Jau zināms, ka rudenī notiks Māra Čaklā radošajam mantojumam veltīta zinātniska konference. Bet 11. septembrī Vangažu kultūras namā noslēgsies vokālais konkurss "Cik mēs viens par otru zinām", kurā būs dziesmas vienīgi ar Māra Čaklā vārdiem.

Tā nosaukumā izvirzītais dzejnieka jautājums šobrīd ir ieguvis īpašu skaudrumu. Tomēr varam arī vaicāt: cik daudz mēs zinām par pašu Māri Čaklo? Jā, protams, ir viņa dzejoļi un prozas darbi, ir kopīgi ar dažādiem komponistiem, bet it sevišķi ar Imantu Kalniņu radītās brīnišķīgās dziesmas. Pateicoties Mārim Čaklajam, latviešu kultūras laukā atmodas sākumā atgriezās mūsu trimdas literatūras dižgaru darbi. Dzirdēts, ka no Čaklā veidotajiem "Karogiem" Latvijas novadu skolotāji savulaik bērniem mācījuši latviešu literatūru. Un kur nu vēl viņa uzdrīkstēšanās jau 1987. gada 23. augustā uz "Literatūras un Mākslas" vāka nopublicēt Brīvības pieminekļa attēlu! Par dzejnieku ir iznākušas grāmatas, ir dokumentālas filmas, rakstu un recenziju krājums. Ar Māra Čaklā bērnu Elīnas, Ingmāra un Imanta gādību iemūžināta viņa piemiņa Pirmajos Meža kapos. Tomēr, vai varam uzskatīt, ka mūsu rīcībā ir pilnasinīgs dzejnieka portrets?

"Mani nekad nav apmierinājušas vispārējas leģendas, ar kurām pilna padomju un arī šodienas cilvēka domāšana," teicis Māris Čaklais. Bet kāds īsti bija pats? Pretrunu mocīts ģēnijs, sava laikmeta hronists, pasaules lāpītājs, sava ceļa gājējs? Vai varbūt pilnīgi citāds? To mēģināju noskaidrot, tiekoties ar dzejnieka ģimeni, draugiem un kolēģiem.

Viss šķiet tik dzīvs un nereāls...

– Mans tētis bija ļoti emocionāls cilvēks, spēja iedegties par kādu dzejas rindu vai sīku niansi, kas viņam likās prieka vērtā. Es vēl biju pavisam mazs, bet atceros, kādā viņš bija sajūsmā, kad pie mums viesojās toreizējo "Līvu" līderis Ēriks Kļigelis un atskaņoja kādu no savām jaunākajām dziesmām ar viņa vārdiem. Dzīves pēdējos gados viņš ļoti, pat biedējoši personīgi uztvēra savu tuvāko draugu un paziņu aiziešanu mūžībā, – stāsta dzejnieka vecākais dēls Ingmārs Čaklais. Izglītojies režijas, dramaturģijas, pedagogijas, psiholoģijas, jurisprudences laukā un ilgu laiku vadījis Jūrmalas domes sabiedrisko attiecību nodaļu, kopš februāra viņš nostājies visienākās latviešu sabiedriskās organizācijas – Rīgas Latviešu biedrības priekšgalā.

– Atmiņu vietā par Māri Čaklo man ir tikai klātbūtnes iespaidi. Viņš ir izdarījis tik daudz, ka ātri pazust tik talantīgs, darbīgs un sevi apzināti veidojošs cilvēks nevar. Viņš sevi kopa nemitīgā pretrunu cīņā ar savu pasmago raksturu, kurā mijās ironija, sarkasms ar neizmērojamu mīlumu pret cilvēkiem. Būdams patiesi, ne pseido nacionāls dzejnieks, Čaklais ap sevi pulcēja citu tautu lielos dzejniekus. Andrejs Vozņesenskis, Bulats Okudžava, Bella Ahmaduļina – kādas milzu bagātības! Ja man jautā par Māra pretrunīgumu, saku – mazliet iekšējas uzkurināšanās, mazliet kompleksu, mazliet kaprīžu, mazliet vakardienas laicnieka apjukuma urbanizētās pasaules priekšā... – stāsta viens no Māra Čaklā labākajiem draugiem, dzejnieks Jānis Peters.

– Ar Māri iepazīnos studiju gados 50. gadu nogalē. Ar viņu kopā bija interesanti, jo dzīve allaž pulsēja, uzsāka brīvāku rīks. Mārim piemita draudzības talants. Asa prāta cilvēks, aizrautīgs polemizētājs, viņš bija apveltīts ar labu dzejisko dzirdi. To joprojām apliecina viņa esajas par dzeju. Par viņu saka: palaikam bijis pārāk iekarsīgs. Laikam tāpēc, ka atceras dzejnieks Imants Auziņš.

Kādā brīnumjaukā jūnija dienā pie kafijas tases tiekos ar Māra Čaklā atraitni Ievu Čaklo. Viņa kopā ar dzejnieku pavadīja (gan ar likteņa un dzejnieka kaislību ieviestiem pārtraukumiem) divdesmit četrus gadus. Līdz pat viņa pēdējam elpas vilcienam 2003. gada 13. decembrī.

– Lai gan kopš Māra nāves aizritējuši jau septiņi gadi, viss kopā pārdzīvotais man šķiet tik dzīvs un reizē nereāls. Protams, iezvanoties telefonam, vairs nedomāju kā pirmajos gados, ka tas ir Māris. Bet esmu sevi pieķērusi, ka visu dzīvī mēru pēc viņa augstajiem kritērijiem, – stāsta Ieva. Kādā intervijā pirms pieciem gadiem viņa teica, ka mācoties dzīvot bez Māra. Vai ir apguvis šo prasmi? – Var teikt, ka esmu, bet tas nekādā gadījumā nav vienkārši. Man viņa ļoti pietrūkst un ne jau tāpēc, lai naglu sienā iedzītu. Mēs patiešām bijām visur kopā, un tagad ir sajūta, ka strādā tikai viena smadzeņu puse...

Kopā ar Māri Čaklo noieto dzīves ceļu Ieva atklāti, ar smeldzi ir aprakstījusi "Lauku Avīzes" izdevniecībā klajā nākušajā grāmatā "bet – debesis iesiets mezgls" (2008). To izlasot, top skaidrs, ka dzīve kopā ar ģēniju nekad nav bijusi gluda kā klusa ezera ūdens klājums. Tajā nav trūcis pārsteidzošu attiecību samezģojumu, cīņas ar lielam talantam piemītošām cilvēciskām vajībām. Kas Ievu pamudinājis savas atmiņas par Māri rakstīt tieši tā?

– Neviens man netic, bet viens no maniem motīviem bija – vēlējos uzrakstīt mūsu stāstu, lai mani ik pa pieciem gadiem netirdītu. Arī pašai gribējās pārdzīvoto piefiksēt, lai nepazūd. Ir lietas, kas no sevis ir jānoraksta nost un jādzīvo tālāk. Kad Māris vēl bija kopā ar mani, viņš teica, ka atklātos diviem cilvēkiem – Gundegai Repsei un Albertam Belam. Vēlāk jau smējās, ka grāmata būs jāraksta man, – viņa stāsta.

– Dzejnieka Imanta Auziņa sieva Irina reiz man teica, ka esmu uzrakstījusi mīlestības grāmatu. Varu viņai pilnīgi piekrist.

Tomēr tas nenozīmē, ka nav bijuši mirkļi, kad esmu bijusi uz Māri tik nikna, ka varētu gluži vai kotletēs samalt. Viņš laiku pa laikam mēdza visu uzcelto sagraut. Reizēm iedomājos – ko mēs sasniegtu, ja viss būtu gājis tikai kalnā, ja nebūtu šie atkritieni, kad nācās rāpties ārā no ļoti dziļām bedrēm. Acīmredzot liktenis ļauj paveikt tikai tik daudz, cik katram ir atvēlēts, – turpina Ieva. Ieva un Māris. Dzejnieks un viņa Mūza. Viņi Rīgā bija saskanīgs un nenoliedzami arī ļoti pamanāms pāris. Māris – parasti tērpiet savos krāsainajos uzvalkos. Ieva – arī koša kā puķe. Zigmunds Skujiņš apcerē par Māri Čaklo raksta, ka Ieva bijusi tā, no kuras Māris pārņēmis savu košumu.

Kad jautāju par to Ievai, viņa ar smaidu atceras:

– Mārim patika spilgtas krāsas – tas izpaužas arī viņa dzejā. Kad iepazīnāties, es vēl neģērbos tik dulli. Vēlāk, kad Māris jau brauca uz ārzemēm, viņš man veda dažādas drēbes. Māra košā stila laikmets iesākās ar viņa balto uzvalku, ko ieraudzīju Maskavā. Vienu baltu žaketī viņš atveda no Amerikas – to viņam bija palīdzējusi izvēlēties slavenā dzejnieka un filozofa Roberta Mūka sieva Elza. Mārim nepatika katru dienu tērpties vienā un tajās pašās drēbēs. Viņš bija pikts uz mani, ja es kādreiz laika trūkuma dēļ tā rīkojos.

Mārim ļoti patikuši sīkās ilgvilņotās sprogās saveidoti mati.

– Vai, tas bija traki! Tas viņa prasībās bija smagākais punkts, bet ko darīsi, ja cilvēkam patīk! Es šīs viņa vēlmes pieņemu kā spēles noteikumus. Ja nu ņem un atrod citu sprogainu galviņu? – smaida Ieva.

Nevienam nav šaubu, ka dzejnieks Māris Čaklais vienmēr ir bijis dāmu pielūgsmes lokā. Tāpēc arī viņa kontā bija tik daudz attiecību un vairākas laulības.

– Var teikt, ka sievietes bija milzīga tēva radošā lādiņa daļa. Tāpat kā radošajā laukā, arī attiecībās viņš mēdza aizrauties. Pietika ar sīku ārienes detaļu, kaut ko runasveidā vai attieksmē, – atceras Ingmārs Čaklais.

Dzeja neaug no viegliem mūžiem

Kāds dzejnieks bija sadzīvē? Parasti cēlies sešos. Devies uz redakciju un ap četriem pēcpusdienā turpinājis radošo darbu. Nav bijis naktsputns – ja nav paspējis kaut ko paveikt, devies laikus gulēt un cēlies jau četros. Vienmēr priecājies par labi pagatavotu maltīti, bet nav varējis ciest bietes – tā viņam bijusi savdabīga bērnības trauma.

– Nauda tētīm nekad nelikās dzīvī galvenais. Tāpēc dzīvojam diezgan haotiski – no vienas grāmatas iznākšanas līdz citai, – atceras Ingmārs Čaklais.

"Pretruna droši vien ir tai jomā, ka neesmu varējis saviem bērniem veltīt pienācīgi daudz privāta laika. Nevis uzmanības, bet tieši laika," kādā intervijā atzina pats dzejnieks.

– Viņam kā absolūti radošai personībai patiesi reizēm pietrūka laika, tomēr tam savā apziņā es rodu attaisnojumu. Nav tā, ka es šādi attiektos pret pilnīgi visu sava tēva rīcību – ir lietas, ko, lai arī mēģinu saprast, tomēr neattaisnoju. Katrā ziņā, ikdienā būdams ar viņu kopā, biju pieradis, ka acis un ausis vienmēr ir jātur vaļā un visu laiku jāmacās, – stāsta Ingmārs Čaklais.

Kas viņam visvairāk sāp, domājot par tēvu?

– Es pārdzīvoju, ka viņš netika galā ar savām atkarībām. Ir bijuši posmi, kad viņš savu dzīvi vienkārši nīcināja. Cik daudz bija lietu, kas nepiedzima tieši šīs atkarības dēļ, – teic dzejnieka vecākais dēls.

– Dzeja jau neaug no viegliem un vienkāršiem mūžiem. Pēc dažiem pētījumiem, riska ziņā dzejnieki ir pirmajā trijniekā kaut kur tūlīt aiz lidotājiem izmēģinātājiem. Pārspriedzes veicina ne tikai vara, bet arī tas, ko klasiski dēvēja par pūli, draugu būšanas. Zinu, kāds milzu trieciens Mārim bija viņa dzīvesbiedres Valdas bojāeja, – atceras Imants Kalniņš.

Ieva Čaklā neko daudz nevēlas komentēt tās dzejnieka personības šķautnes, kas viņu padara par tik daudzslāņainu un sarežģītu personību. Par dēmoni, par rīta un vakara cilvēkiem, kas it kā mituši dzejnieka būtņē. Vien piebilst: – Ja cilvēks vēlas par kaut ko kļūt un negrib savu latīņu nolaist uz leju, viņam zināmā mērā ir jābūt egoistam. Ir jāizrauj laiks savam darbam. Tomēr Māris ļoti labi izturējās pret cilvēkiem. Svarīgas ir ne jau šīs virspusējās lietas, bet gan, ko viņš aiz sevis atstājis.

"Viņi dejoja vienu vasaru", "Dzeguzes balss", "Četri balti krekli", "Pilsētā, kurā piedzimst vējš"... Visām šīm brīnišķīgajām dziesmām mūziku radījis Imants Kalniņš, bet vārdus – Māris Čaklais. Ar tām ir izaugušas vairākas

latviešu paaudzes. "Dievs mums abiem ar Imantu bija piešķīris tik gaiši mocartiskus mirklus, tādu spārnu saskaršanos katra individuālajā lidojumā," sadarbību ar izcilo komponistu atcerējās Māris Čaklais. Kāda tā palikusi atmiņā Imantam Kalniņam?

– Mana pirmā tikšanās ar Māra dzeju notika 60. gadu beigās, rakstot dziesmas slavenajai filmai "Četri balti krekli" ("Elpojiet dziļi!"), Dailes teātra izrādēm "Lilioms", "Brīnumainā kurpniecīte". Tālāk pats meklēju Māra dzejas grāmatas un veidoju dziesmu ciklus pilnīgi apzināti – kā vienotas dramatisks kompozīcijas. Atceros, kā tapa, piemēram, dziesma "Pilsētā, kurā piedzimst vējš". Pēc konservatorijas strādāju Liepājas Emila Melngaiļa mūzikas vidusskolā, rakstīju mūziku teātriem. Sagadījās, ka arī Māris tajā laikā brauca uz Liepāju, un mums izveidojās kopīgs paziņu loks. Kādā tikšanās reizē Māris, protams, ieradās ar saviem dzejoļiem. Šī dziesma radās it kā pati no sevis – tā vienkārši atnāca.

Mūs ar Māri noteikti nevarēja saukt par draugiem šā vārda vispārpieņemtajā nozīmē. Tās bija daudz dziļākas attiecības, kas balstījās divu radošu cilvēku kopīgā pasaules uztverē. Mēs nekad nerunājām par personīgo, jo, manuprāt, ir lietas, kurām nedrīkst pieskarties, tāpat kā nevar aizskart tauriņa spārnus.

Daudz dziesmu ar Māra vārdiem bija manas grupas "2xBBM" repertuārā, tāpat arī vēlāk – 80. gados, kad mēs kopā ar Juri Kulakovu un Juri Sejānu uzrakstījām rokoratoriju "Kā jūra, kā zeme, kā debess" – pēc brīnišķīgās Māra poēmas par Liepājas aizstāvēšanu. Beidzamais cikls ar viņa vārdiem bija "Vēl viens putnu dārzs".

Manas atmiņas par Māri ir arī stāsts par viņa ārkārtīgi smalko inteliģenci un niansēto vārda un dzejas izjūtu. No visiem viņa dzejoļiem īpaši izceļo vienu – "Aizaugušais ezers", kurā visaugstākajā līmenī izpaužas Māra dzejas meistarība un spēja ar vārdiem radīt mākslas darbu. Esmu tam arī uzrakstījis mūziku.

Skaidri saskatot mērķi

1973. gada rudenī "pār mani nogruva debesis", Māris Čaklais saka kādā intervijā. Toreiz Augusts Voss viņu noraksturoja kā "jaunu cilvēku, kurš izliekas par dzejnieku un ir uzrakstījis slikti smaržojošus dzejoļus". Stāsta, ka 60. gadu vidus pēcatkušņa posmā Māris Čaklais bijis arī varas potenciāli vajājamo dzejnieku sarakstā. "Būt vienā strīpā ar Ojāru, Vizmu, Ēvaldu Vilku – tas bija liels gods man, desmit, piecpadsmit dzejoļus nodrukājušam jaundzejniekam," par šo laiku saka dzejnieks.

Kādas vēlāk bija viņa attiecības ar tumsas gados pērto Māri Čaklo? Jo pats viņš stāsta: "Kompromisi ir bijuši. Mēs nodarbojāmies ar legālo pretošanos, nevis nelegālo. Bet tie nav skāruši būtiskāko, nav skāruši nervu centru."

– Tētīm vienmēr vajadzēja, lai laiks būtu nodzīvots pilnvērtīgi. Viņa dzīves uztverē neietilpa izlikšanās vai pielīšana. Tāpēc, kad Mārim Čaklajam pārmet konformismu, man tas šķiet ļoti ačgārnī un absurdi. Viņš varbūt kādreiz varēja pieļaut mazu piekāpšanos, bet vienmēr skaidri saskatīja mērķi. Tēvs ļoti apzinājās savu misiju, paveicot to, kas tajā brīdī bija vajadzīgs tautai. Tētīm vienmēr ļoti svarīga likās patiesības izziņāšana. Viņš mēdza teikt: ja būsi nepatiess, citi to agri vai vēlū pamanīs. Vieglāk ir dzīvot ar patiesību, – stāsta Ingmārs Čaklais.

– Par disidentu Māri noteikti nevarēja saukt, tomēr viņš nekad neizjuta sevi kā sistēmas sastāvdaļu, – piebilst Ieva Čaklā.

"Sadzīves purvs nav mazāk baigs par ideoloģijas purvu," Māris Čaklais raksta savā skaudrajā publicistikas grāmatā "Impērijas pēdējās kapeikas" (tā savulaik iznāca 800 eksemplāros!). 1993. gadā esejā "Klusa nakts... Klusas dienas" viņš vēsta "par jaunajiem sidraba un citu dārglietu lietiņiem, par jauno varasvīru raibajām biksēm, par nolaidību, par negribību, par nekaunības uzpēmību". Ko Māris Čaklais teiktu par šo laiku?

– Domāju – viņš būtu šokēts. Māris ticēja, ka viss būs pilnīgi citādi – ka Latvija atgriezīsies Eiropā, ka viss būs tāpat kā kādreiz, – uzskata Ieva Čaklā.

Vai Māra Čaklā personība un devums ir izvērtēti un novērtēti?

– Diezgan daudz ir paveikts. Mums ir filmas par Māri Čaklo, daudzi televīzijas ieraksti, viņa darbu recenzijas, atmiņas. Var vaicāt, kāpēc līdz šim nav izdoti Māra Čaklā kopoti raksti. Šobrīd tie izmaksātu ļoti dārgi. Manuprāt, vajadzētu izdot viņa dzejoļu apkopojumu, – uzskata Ieva Čaklā.

– Vēl būtu pārāgrī uzskatīt, ka tas būtu paveikts – dažādu apstākļu dēļ. Domāju – ar mana tēva veikumu katram vispirms ir jāiepazīstas ļoti personīgi, – uzsver Ingmārs Čaklais.

– Lai novērtētu ģeniālu personību, ir vajadzīgs milzīgs laiks. Pilnīgi skaidrs, ka Māris nekad nezaudēs to vietu, ko jau ir ieņēmis sabiedrībā, savā tautā. Mēs šobrīd runājam tikai par to, kad arī nākamās paaudzes to ieraudzīs. Māris reiz rakstījis: "Auglim ir jānobriest un tikai tad tas var mutē iet," – teic komponists Imants Kalniņš.

MĀRIS ČAKLAIS:

• Dzimis Saldū 1940. gada 16. jūnijā.

- Absolvējis Saldus vidusskolu (1958) un Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultāti (1964).
- Laikraksta "Literatūra un Māksla" galvenais redaktors (1987 – 1991).
- Piedalījies "Radio Brīvā Eiropa" programmas veidošanā (1990 – 2003).
- Starptautiskā P.E.N. kluba Latvijas centra prezidents (1996 – 1997).
- Žurnāla "Karogs" galvenais redaktors (2000 – 2003).
- Apbalvojumi: Andreja Upīša prēmija (1976), Latvijas Komjaunatnes prēmija (1980), LPSR Nopelniem bagātā kultūras darbinieka goda nosaukums (1985), F. Nansena starptautiskā prēmija (1994), Literatūras gada balva dzejā (2000), Triju Zvaigžņu ordenis (2000), Vīnes universitātes Herdera balva (2002).
- Bērni – meita Elīna (1968), dēli Ingmārs (1971) un Imants (1974).
- Miris Rīgā 2003. gada 13. decembrī, apbedīts Meža kapos mākslinieku kalniņā.

Tas kaķēns,
ko tu satiec uz lielceļa naktī,
tas ir tavs prieks.
Bet tu viņu padzen.
Un ezis, kas ieraujas sevī,
cilvēkus saozot, arī.
Lai iet savu ceļu,
tu saki,
bet es iešu savējo.
Un tā arī notiek.
Ko tas kaķēns domā par mani,
nezinu.
Bet viņš ir mans prieks.
Un ezis arī droši vien apvainojās.
Bet arī viņš ir mans prieks.
Visa pulsējošā radība,
kurai reiz dieviņš to siltumu iepūtis,
tā ir mans prieks.
Raiburaibs prieks ...

1966

Māra Čaklā dzejolis no krājuma "Lapas balss" (Rīgā, "Liesma", 1969.)

Dzejniece un prozaiķe EVA MĀRTUŽA kopīgi ar Māri Čaklo no 1984. līdz 1991. gadam veidoja reiz tautā tik iecienīto un mūsu kultūras atdzimšanā nozīmīgo televīzijas raidījumu "Burtnieks". – Māris nekad nebija varas mašīnai piederīgs. Viņam piemita īpaša spēja peldēt it kā pa straumi, tomēr ieturot savu virzienu. Māris apzinājās sevi kā zvaigzni, bet tādu zvaigzni, kas prot runāt ar cilvēkiem nesadedzinot. Savā dzejā Māris izlika sirdi, bet vienmēr spēja to pacelt līdz Latvijas sirdij. Dzejnieks un atdzejojātājs MĀRIS SALEJS: – Māris Čaklais bija kolorīta un pretrunīga personība visās savās izpausmēs, tomēr viņa cilvēciskie mērogi, iekšējā ievainojamība man ir ļoti tuva. Domāju, ka šā lielā dzejnieka devums nav pietiekami izvērtēts un novērtēts. Jo traucē viņa cilvēcisko attiecību pinums, kas ir tik grods, ka priekšplānā vienmēr izvirzās emocijas, nevis objektivitāte.

13.pielikums.

man ar ludzu honorāru, un lielāku lūdzu

Vecmāmiņa pagalmā kaķītim dod gaļu,
labsajutā kaķīts krīt, izbāž mēli zaļu.
mazmeitiņa priecīgi lellē iedur nazi,
bērniem patīk spēlēties kamer tie vel mazi.
Tikmēr dārzā vectētiņš ar šmeiseri šauj kokos
pakšķēdami puisēni sakrīt sīpollokos.

2012.05.24

Tagad

piestrādājiet pie klibojošā pantmēra, saprotiet, kas ir satīras objekts, uzrakstiet grāmatu un iesniedziet izdevējam. Tā pat būs komercliteratūra (viegla rakstura satīra masām patīk) un niša pēdējos gados nav pārāk noslogota. Tiesa, visdrīzāk neviens izdevējs neņems, jo dzeju šodien pērk tikai fanātiķi. Pasmieties var arī par velti. Ja tomēr paņems, tad bez honorāra autoram un ar lūgumu pašam segt tipogrāfijas izmaksas. Līgums paredzēs, ka visi ienākumi no grāmatas pārdošanas paliek izdevniecībai. Ar īpašu nekaunību varbūt izdosies izkaupt 10% no pārdoto eksemplāru skaita. Visdrīzāk tie būs tieši 0 santīmi, jo arī grāmatnīcas īpaši nealkst ar izdevniecībām par dzeju norēķināties. Izkontrolēt to tik un tā nevarēs, jo nedz grāmatnīca, nedz izdevniecība Jums grāmatvedības auditus veikt nepiedāvās un laimīgi par Jums aizmirsīs. Grāmata būs nopērkama tikai Rīgā, jo novados grāmatnīcas ņem tikai apsveikumu pantiņus. Pilsētās, kur vienīgo grāmatnīcu pārņēmusi Zvaigzne ABC, citu izdevniecību grāmatas nepārdod principā (ja vien tie nav ļoti labi izreklamēti bestselleri).

2012.05.24

14.pielikums.

Daiga Mežaka

tīkami sašņorēts
paldies

2012.05.24

zaiga

es esmu keda

2012.05.24

Džemma

es esmu kurpe. man grūtāk. esmu arī lakstīgala. nekaujiet mani gaļai.

2012.05.24

15.pielikums.

Neobligātas pārdomas par kritiku

Pēteris Bankovskis. 1998. gada 22. maijs

Man izteica priekšlikumu iesaistīties diskusijā par mākslas kritiku. Droši vien tāpēc, ka pašam savulaik nācies sarakstīt simtiem avīzrakstiņu, no kuriem daļa būtu ietilpināma t.s. mākslas kritikas jomā. Kopš minētā lūguma ir pagājis vismaz mēnesis, un jāteic, ka šajā laikā esmu daudz par to (mākslas kritiku) domājis, turklāt - cenšoties šīs domas nepārvērst vārdos. Un nevis tāpēc, ka vārdā nomirst doma, kā to palaiķam mēdz norādīt dažs no mūsu modernizējošajiem un filosofējošajiem intelektuāļiem, bet kāda pavisam prozaiska iemesla dēļ - man gluži vienkārši nebija ko teikt. Jo visgrūtāk ir kaut ko pateikt par to, kā nav. Turpmākais būs tāds kā šo pārdomu starpfinišs, turklāt īpaši gribu norādīt, ka tas attieksies tikai uz t.s. vizuālajām mākslām un to kritiku. (Vēl mēdz teikt - plastiskās mākslas, bet nesenā pagātnē visi domāja un rakstīja tēlotāja un dekoratīvi lietišķā māksla.) Protams, nosaukums «vizuālās mākslas» ir muļķīgs, jo vizuāls - tāds, kas uztverams ar redzi, - ir visu mākslu produkts, izņemot mūziku, un pat tā var tikt vizualizēta nošu rakstā. Bet, lai kā tas arī būtu, muļķīgo terminu lieto, lai zem vienas cepures pabāztu glezniecību, tēlniecību, grafiku, fotogrāfiju, visvisādas instalācijas, hepeningus, performances, keramiku, metālkalumus, juvelierizstrādājumus, vitrāžas, tekstilijas un vēl visu ko, kas nu katrreiz pagādās. Šķiet, ka šajā kategorijā tiek ierindota arī virtuālā māksla, kas rodas un atrodas [inter]neta serveros. Uzdevu sev vairākus jautājumus par vizuālo mākslu kritiku un tās stāvokli Latvijā. Lūk, daži no tiem. Vai šābrīža Latvijā vispār ir mākslas kritika kā īpašs nodarbības veids ar saviem noteikumiem un notikumiem, iekšējām cīņām, diskusijām, atklājumiem un zaudējumiem? Nav. Vai mākslas kritikas praksē rodas atziņas, kam tūlīt vai nezināmā nākotnē var būt jēkāda nozīme latviešu valodā domājamajā esamības laukā? Nekas tāds nerodas. Vai mākslas kritiku aktivitāte Latvijā sekmē latviešu mākslinieku un viņu darbu atpazīstamību šejienes un ārzemju mākslas cienītāju vidē un attiecīgos komerciālos rezultātus? Nesekmē. Vai man, pārlūkojot Latvijas preses klāstu, konkrēts žurnāls vai avīze saistās ar tikpat konkrēta mākslas kritiķa vārdu un tād ar pietiekami skaidri nolasāmu estētisko ievirzi? Nē. Vai Latvijas māksliniekiem vispār ir kāds labums no Latvijas mākslas kritikas? Diez vai. Vai Latvijas iedzīvotājiem kopumā ir kāds labums no Latvijas mākslas kritikas? Noteikti nav. Vai tiem cilvēkiem, kuri Latvijā iedomājas sevi esam par mākslas kritiķiem, pašiem ir kāds labums no savas darbības? Ja par labumu uzskata honorārā saņemto sīknaudu un savas personas atpazīstamību pārdesmit citu lokā, tad jā. Citādi noteikti ne. Bet, ja no kādas cilvēku veiktas darbības ne veicējiem, ne adresātiem nav nekāda labuma, tad tā ir tikai un vienīgi refleksiīva darbība: darbība, ko veic vai kas notiek bez apziņas, gribas, tīšas uzmanības aktīvas līdzdalības, automātiski (skat. Latviešu literārās valodas vārdnīcu). Vārdu sakot, ja latviešu mākslas kritiku salīdzinām ar organismu, tad jākonstatē, ka šis organisms ir ilgstošas komas stāvoklī. Man šķiet, ka būtu nekorekti par komas izraisītāju nosaukt apstākļu maiņu, kas sekoja negaidītajai Latvijas neatkarības atgūšanai. Protams, tas ir ērts izskaidrojums, jo, nievājoši vērtējot pašu vēlēto parlamentu deputātus un viņu sastādītās valdības un šo valdību «pretautisko kultūrpolitiku», visur saskatot sarkano, melno vai kādu citu roku, var ērti izlikties nemanām paša slinkumu, gara mazspēju, izglītības un talanta trūkumu. Padomju inteligencei, kuras spilgtāko īpašību vidū noteikti jāmin iekšējās inteligences trūkums, allaž ērtāk šķitis intelektuāļu diskursu (vārdiņš, kuru minētajā Latviešu literārās valodas vārdnīcā velti meklēt) aizstāt ar ideoloģisku klišeju atražošanu. Un būtiska šo klišeju vidū noteikti ir tāda: visapkārt ir ienaidnieki, svešie, nepazīstamie un nesaprotamie, pret kuru spiedienu noturēties var vienīgi ar līdz mājai novestu paštaisnumu. Ar paštaisnumu, kas ļauj justies «pārākam» par svešo, pat nepieļaujot jēkāda konstruktīva dialoga iespēju. Pie šādiem secinājumiem es nonācu astoņdesmito gadu vidū, kad ne vienu vien reizi vēlējās avīzē panākt domu apmaiņu par kādiem ar mākslu saistītiem jautājumiem. Vairāki tobrīd aktīvie mākslas aprakstītāji kuluāros nikni uzbruka man un manos rakstos paustajam viedoklim, bet nekad neuzsāka atklātu un godīgu polemiku. Tas bija sen, un pašlaik mani vairs neinteresē ne mani kādreizējie oponenti, ne paša avīzraksti. No kādreizējās jezgas pat putekļi nav palikuši pāri. Palicis tikai jautājums, kuru uzdot ir daudz vieglāk, nekā atbildēt: kāpēc vispār vajadzīga neobligāta spriedelēšana par sevī norobežojušos, lielākoties sīki remdenu mākslu sabiedrībā, kas būtībā ir savstarpēji izslēdzošu, histēriski naidīgu grupu mehānisks salikums. Varbūt nav ko gausties, ka masu saziņas līdzekļos netiek spriests par mākslu. Melni tērptais pārdesmit cilvēku bariņš, kas ar lēta vīna glāzēm rokās klīst no vienas izstādes atklāšanas uz nākamo, droši vien zina labāk. Lai Dievs viņiem žēlīgs.

16.pielikums.

Par kritiku kā mākslu

Guntis Berelis. 1998. gada 30. maijs

Laikrakstā Diena (22.05. 98.) bija publicētas Pētera Bankovska Neobligātas pārdomas par kritiku. Nebūdams mākslas kritiķis un tikai aptuveni orientēdamies pašreizējā mākslas situācijā, neko daudz nekomentēšu Neobligāto pārdomu mākslām veltītos slēdzienus. Kaut gan - tie liekas ja ne gluži aplami, tad vismaz apšaubāmi. Lai ar pieciem vārdiem raksturotu visu latviešu mākslu, tur nūdien vajadzīga liela māksla. Taču Pēteris Bankovskis stipri paprastā veidā - blāks! - ar piecvārdīgu dūri pa purnu: letiņu māksla esot «sevī norobežojusies, lielākoties sīki remdena». Un punkts. Piecos vārdos divi klupieni, bet smagi. Pirmkārt, īsti nav izprotams, kas domāts ar «sevī norobežojušamies» mākslu. Ja māksla sevī nenorobežojas, ja nesaskata sevī galveno vērtību, bet tiecas uzsmiņķēt savu fasādi, pakļaujoties patērētāja vēlmēm un iedomām, tad tāds plakāts, izkrāsota alus krūze vai pliekana lubu bildīte vien sanāk. Taču to, protams, Pēteris Bankovskis apzinās labāk nekā es. Īstenībā tā ir tipiska klišeja: kolīdz mākslā nav saskatāma interese par precīzi definējamām ētiskām, sociālām, sadzīviskām, politiskām u.c. būšanām, māksla uzreiz ieslīd «sevī norobežojušamies» kategorijā. Un, ja nav praktiski pielietojama, tad miskastē iekšā un vāku virsū. Otrkārt, vārdiņš «lielākoties»: tas nozīmē, ka visi nav vienā miskastē metami - tomēr atradīsies dažs mākslinieks, kas nav vis «sīki remdens», bet, teiksim, «varen karsts». Tajā pat laikā «lielākoties» liecina par citu, tikpat klasisku uztveres stereotipu: kaut kur tāltālu pasaulē ir vieta, kur, pretstatā pašmāju produkcijai, māksla «lielākoties» nav sīki remdena. Taču, lai kā mēs rakņātos vēsturē vai šodienā, lai cik tālās ekspedīcijās dotos, visur un vienmēr atkārtojas viens un tas pats: iepretim retam dižgaram - «sīki remdeno» bari. Nemāku sacīt, kāda latviešu mākslā šī «lielākoties» un «mazākoties» attiecība, arī rēķini katram vērtētājam savi, bet diez vai proporcija īpaši atšķirtos no citviet esošās. Taču Pētera Bankovska rakstā ir arī daži jautājumi, kas iziet krietni ārpus vizuālo mākslu sfēras un skar kritiku «kā tādu». Vai - kritiku kā mākslu. Īpaši vēl tāpēc, ka jautājumiem, lai arī blakus ir precizējošais «latviešu mākslinieki» vai «Latvijas māksla», plašs atvērziens mūžības virzienā. Visai skeptiskajam mākslas kritikas un kritikas vispār situācijas vērtējumam varētu piekrist, taču cita starpā Pēteris Bankovskis jautā: «Vai Latvijas māksliniekiem vispār ir kāds labums no Latvijas mākslas kritikas? Diez vai. Vai Latvijas iedzīvotājiem kopumā ir kāds labums no Latvijas mākslas kritikas? Noteikti nav.» Vai Latvijas iedzīvotājiem visumā tiek kāds labums no tā, ko viņi domā? Nekādā gadījumā. Iespējams, lasītājs pamanīja, ka beidzamais jautājums nav likts pēdiņās - to nav uzdevis Pēteris Bankovskis, bet piekabinājis šā raksta autors. Un varbūt lasītājs arī ievēroja, cik loģiski šis jautājums saistās ar abiem iepriekšējiem. Runa nav par to, ka Pēteris Bankovskis, pats jautādams, pats atbildēdams, nez kapēc sevi pavairojis līdz «Latvijas iedzīvotājiem kopumā»; šoreiz tā nav nekorekta attieksme, bet tikai retorisks žests. Problēmas būtība meklējama citur. Proti, tas ir kārtējais mēģinājums uzlūkot kritiku kā piepi, kas neģēlīgā kārtā uzaugusi uz mākslas, visviens, auglīgā vai drusku ierunējušā zara un nosūc tam spēku. Nu nav šī izmēramā, aptaustāmā, izgaršojamā, mugurā velkamā, somā liekamā labuma no mākslas kritikas nedz Latvijas iedzīvotājiem kopumā, nedz «māksliniekiem vispār». Nekad nav bijis, nebūs un nemaz nevar būt, vien krenķi, ja kritiķa kāsis kādam nīknāk iecirties žaunās (krenķu arī nav, jo, tiesa kas tiesa, ar analītiskiem kāšiem bruņotus kritiķus kaut kā nemana). Gluži tāpat, ja man pāris vārdos nāktos atbildēt uz jautājumu, kāds labums Latvijas iedzīvotājiem tiek no latviešu mākslas, literatūras, mūzikas utt., es noplātītu rokas un

pasūtītu taujātāju ratā. Uz nejēdzīgiem un aplami formulētiem jautājumiem nav vērts meklēt tikpat nejēdzīgas un aplamas atbildes. Vienīgā izeja - pierādīt, ka jautājums ir aplams. Ja kritika tiek definēta kā «neobligāta spriedelēšana», tad vienlīdz precīzi visas radošās būšanas var nodēvēt par neobligātu mērķaķošanu. Jo - man nav zināms neviens mākslas darbs vai grāmata, bez kuras cilvēks uz līdzenas vietas mirtu nost. Bet bez kultūras kopumā cilvēks diez vai apjēgtu, kas viņš par radījumu un ka viņam kāds sakars ar Sapiens evolūcijas atzaru. Kritika ir kultūras apzināšanās. Bez šaubām, kritika kritizē, liek pa plauktiņiem, informē, izskaidro, komentē utt., bet tās visas ir tikai kritikas papildfunkcijas. Lai cik ērcīgs vai jūsmīgs būtu kritiķis, viņš nav spējīgs kaut ko mainīt - nedz ākstu par ģēniju pārtaisīt, nedz ģēnijam piespiest lubu bildītes mālēt, nedz arī skatītājam seriālu vietā augsto mākslu iesmērēt. Kritiķis raksta, bet «labuma» it kā nekāda - viss paliek kā bijis. Taču pašapzināšanās nebūt nav neobligāta piedeva vai komentārs. Cilvēks par domājošu radījumu kļūst tikai pēc tam, kad sev apvaicājas: kas es esmu? Tāpat arī teksti, notikumi, fakti, bildes utt. kultūras sastāvā iekļaujas tikai tad, ja nemitīgi tiek aktualizēts tas pats jautājums: kas es esmu? Kritika nevirza un nekorīgē kultūras procesu; tā nemitīgi producē aplamas atbildes uz šo jautājumu un līdz ar to uztur kultūrā iekšējo spriegumu (kolīdz radīsies 100% pareiza atbilde, kultūra būs beigta un pagalam). Tieši šā iemesla dēļ kritika arī ir māksla, kas līdzvērtīga jebkurai citai radošās darbības izpausmei - un tāpēc jautāt, kāds labums mākslai tiek no kritikas, ir apmēram tas pats, kas jautāt, kāds labums cilvēkam tiek no domāšanas. Taisnību sakot, šo rakstu inspirēja ne tik daudz konceptuālas domstarpības ar Pētera Bankovska jautājumiem, cik gluži subjektīvs aizkaitinājums. To varētu formulēt apmēram šādi: ko viņš sper zemes gaisā un zīmē apokaliptiskas bildes ar pārdesmit melni ģērbtiem mākslas kritiķiem, kas klimst pa izstādēm, vīniņu tempdami. Šķir vaļā, kuru avīzi gribi, vai ik dienas vismaz kaut kas iz skunstnieku būšanām apcerēts. Dabiski, kvalitātes līmenis brēktin brēc pēc augšāmcelšanās, dialogiskā sprieguma vietā mazas monologu atbiras un tamlīdzīgi defekti, kurus, starp citu, tieši Pēterim Bankovskim būtu vērts pavilkt dienas gaismā un izlikt vispārējai aplūkošanai (bet viņš, redz, to nedarīšot, jo pasaulē jau tāpat pārmēru daudz tekstu esot saražoti - vienkāršāk ir pateikt: ja reiz nav no tās kritikas labuma, tad labāk, lai vispār viņas nav). Situācija mākslas kritikā - tie ir tikai maigi ziediņi, salīdzinot ar to, kas notiek (nenotiek) literatūrkritikā, kur pārdesmit ļauži, kas lasītu un daudz maz regulāri aprakstītu grāmatas, - tas ir visu preses izdevumu redaktoru gaišais un nesasniedzamais sapnis. Trīs četri raksti Karogā ik mēnesi (arī tie vairāk uz vēsturi orientēti), pa druskai LMM un Grāmatu Apskatā - un tas arī gandrīz viss. Mākslas kritikā man vismaz nav gadījies lasīt tik fantastiskas muļķības, kādas nupat, pirms ķeros pie šā raksta, ieraudzīju LMM (21.05.98.). Voldemārs Hermanis, apcerēdams Austru Ruņģa grāmatu Komentāri un refleksijas, raksta: «Neiedrošinos vērtēt Austru Ruņģa dzejas kvalitātes» - un nevērtē arī. Te nu jākomentē bez jebkādam refleksijām: ja neiedrošini, tad kāda velna pēc vispār smērēt papīru ar tukšu muldēšanu! Šo būtībā nenozīmīgo kuriozu pieminu vien tālab, ka tas uzskatāms bezmaz par visas šā laika literatūrkritikas lozungu - neiedrošināties vērtēt kvalitātes. Situācija vēl jo absurdāka liekas, ja atceramies, ka Rakstnieku savienībā ir vairāk nekā 300 literātu un ka rakstnieks atšķirībā no mākslinieka tomēr ir saistīts ar vārda mākslu un līdz ar to viņa profesionālo interešu sfērā būtu jāietilpst arī reflektējošam žanram. Taču nekā: ja ne gluži klusums no kapa, tad tika tāda vārga peļu čabīnāšanās. Beigu galā vēl varētu definēt: par rakstnieku mūsdienās uzskata cilvēku, kas no sava interešu loka ir izslēdzis literatūru. Protams, bez melnajām avīm arī šeit neiztikt, pa kādam izņēmumam gadās, bet pagalam reti.

17.pielikums.

Kanons

Sandris Romanovskis. 2010. gada 26. februāris

Padomājiet vien, mūsu kultūras eksperti aicinājuši uz diskusiju par Latvijas literatūras kanonu. Tiesa gan, ar piebildi, ka literatūras kanons nav vis kaut kas atsevišķi eksistējošs, bet ietilpst vispārīgajā visaptverošajā (domājams) kultūras kanonā. Ļoti interesanti, ka diskusijas mērķis ir atvērt telpu jautājumiem, pārdomām un kritikai.

Tādas definīcijas saprast, protams, nav pa spēkam kuram katram mirstīgajam, tāpēc nākas pameklēt skaidrojošās vārdnīcās, lai noslēptu savu zemo inteliģences līmeni, jo kauns taču. Kas ir telpa, tā kā skaidrs, kas tās atvēršana, apmēram arī, ja pieņem, ka, atverot durvis vai logu, telpa vaļā, bet kas ir kanons - nekā. Kāda diezgan svaiga vārdnīca pasniedz trīs šī vārda skaidrojumus, kas vēl vairāk apgrūtina iespēju saprast, jo kanons izrādās ir tas, kas ir stingri noteikts, obligāts; tas, kas ir vispārpieņemts. Skaidrs, tātad obligāts nediskutējams, jo vispār pieņemts, vien atliek pajautāt, kas to pieņēmis un kāpēc diskusijas ekspertiem ieilgst? Otrā nozīme šim vārdam ir ļoti skaidra, bet mūsu gadījumā nepieņemama, jo mēs taču esam sekulāra valsts, tātad neko valstiski nevar pieņemt, kas saistīts ar reliģiskām padarīšanām.

Tomēr paskaidrot otro nozīmi nepieciešams skaidrībai. Kanons, baznīcasprāt, ir dogmas rits (attiecīgajos priekšrakstos noteikts kulta darbību kopums), ko ieviesusi un sankcionējusi baznīca, un reliģiska satura tekstu kopums, ko kādā konfesijā atzīst par svētu. Tātad otra nozīme galīgi neder.

Paliek trešā, ko pieminēt ir komiski, bet nepieciešams skaidrības labad. Izrādās, ka kanons ir armēņu daudzstīgu strinkšķināmais mūzikas instruments, ja vien nav paredzēts diskusijas laikā spēlēt armēņu nacionālo mūziku, pasākums, kas primitīviem prātiem nav saprotams, bet kanonizētājiem, pašdarbniekiem gan. Tik jau var tas primitīvais saprast, ka pasākumam nav nekāda sakara ar kanonādi, kas ir intensīva, ilgstoša (šaujāmieroču, parasti artilērijas ieroču) kaujas darbība; tās radītais troksnis.

Troksnītis no literatūras kanona veidošanas nekādi neietilpst tādā kategorijā, jo daudzi to nemaz nepamana. Nu labi, kanons ir kanons un nav ko tur skaidrot, atliek noskaidrot, ko nozīmē vārds, kas dabiski raisās, domājot par kanona taisītājiem, resp., kanonisti. Tomēr, še tev, atkal nekā, jo diez vai šodienas eksperti ir kā viduslaiku tiesībnieki, kas nodarbojas ar kanoniskām tiesībām, t.i., tām tiesību normām, kas izveidojušās katoļu baznīcas iekšējā dzīvē un cēlušās no koncilu lēmumiem, pāvestu dekretālijām (autoritāri Romas pāvestu lēmumi vēstījumu veidā baznīcu tiesību strīda jautājumos) u.tml. Atkal nekā, neder, bet vārds kanoniķis ir pavisam mulsinošs, jo tas nozīmē vai nu kapitula locekli, vai cilvēku, kas birokrātiski ievēro dogmas un likumus, kā arī tā sauc sengrieķu mūzikas teorētiķi. Šķiet, ka pietiks, nav ko rakāties, jo eksperti agri vai vēlū tautai paskaidros to, ko tā ir pelnījusi zināt.

Tik tālu skaidrs, ka tas ir kaut kas noslēpumains, par ko diskutēt aicināti piedalīties literāti, tulkotāji, literatūrzinātnieki, studentus, pasniedzēji, skolotāji un citi interesenti. kas nozīmē, ka katrs var piedalīties, jo ietilpst kategorijā un citi. Tā noteikti būs bezgala interesanta diskusija, jo jānoskaidro taču kuru autoru, vai literāru darbu kanonizēt. Faktiski, ja darbu, tad autoru arī un otrādi, ja autoru, tad literāru darbu noteikti, par cilvēciskajiem nedarbiem šoreiz klusējot.